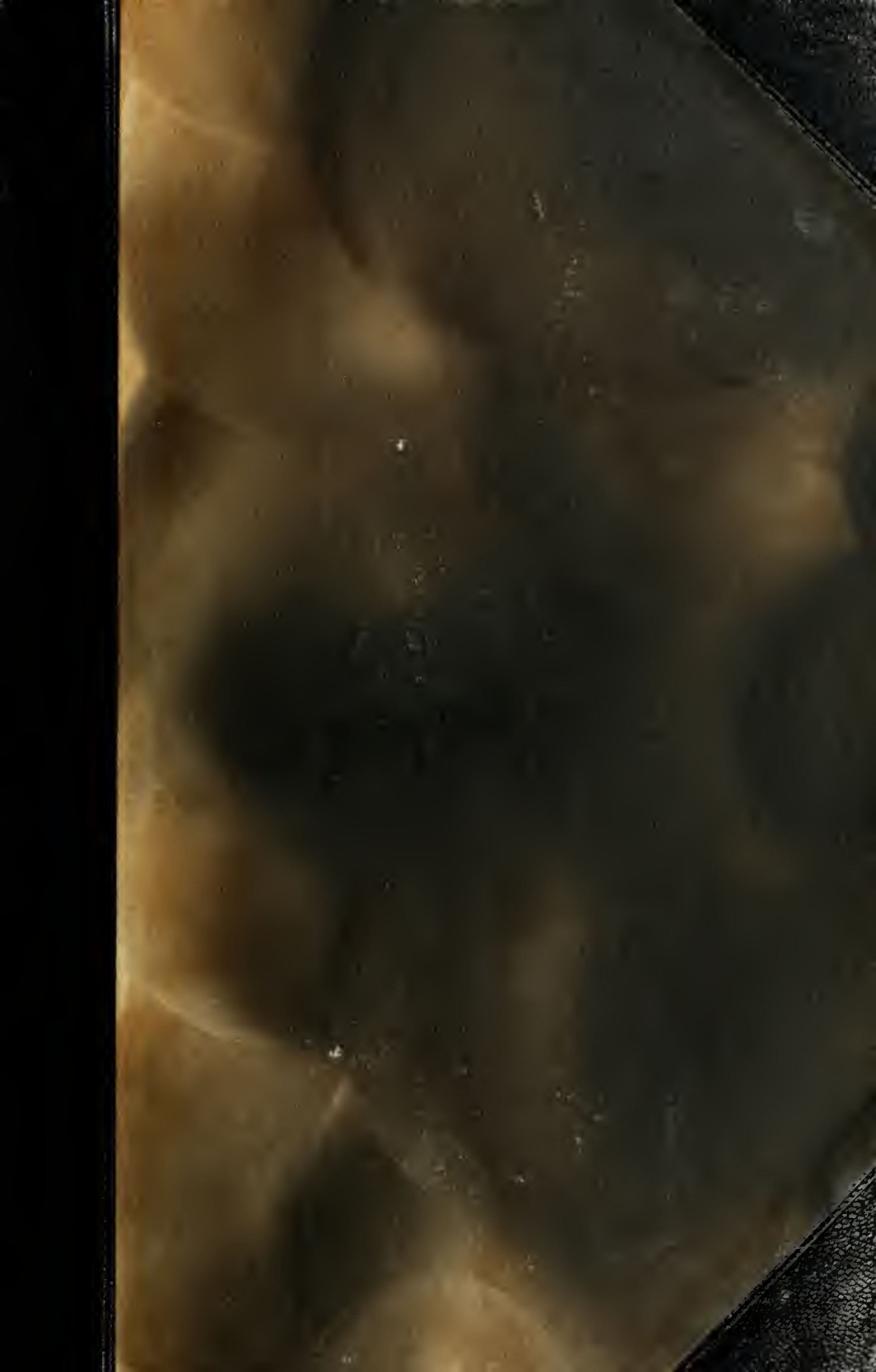

SEMINARIET FÖR NORDISK
UPPSALA
UNIVERSITET
ORTNAMNSFORSKNING

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

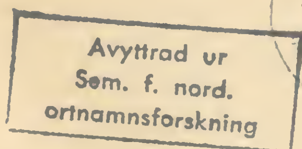
BROR EMIL HILDEBRAND.

FJERDE DELEN.

FÖRSTA HÄFTET.

Pris: 1 Rdr.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

FJERDE DELEN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1872—1880.

INNEHÅLL.

Tillägg.

Texten till slutdelen af förestående Bidrag till spännets historia var afslutad redan vid midten af år 1873 och allt var rentryckt, utom s. 257 (245)—263 (251), hvilka nu ligga framför mig i ett korrekturafdrag dateradt den 5 juni 1873. Dröjsmålet med utgifvandet har berodt på kostnaden för de många träsnitten, hvilken kostnad, då det till Akademiens förfogande ställda illustrationsanslaget behöfdes samtidigt för Teckningar ur Statens Historiska Museum, Månadsbladet m. m., måste fördelas på en rad af år. I följd af detta uppskof med träsnittens utförande har jag en och annan gång låtit utföra träsnitt efter original, som blifvit mig bekanta senare än 1873 och som voro mera typiska än de i texten citerade originalen. Då sådant skett, angifves det genom de olika uppgifterna i texten och i figurförteckningen.

Sedan jag under de förberedande studierna till dessa mina Bidrag till spännets historia fäst uppmärksamheten vid spännet såsom ett af de vigtigaste föremålen för typologiska studier, har denna betydelse blifvit ganska allmänt erkänd. I Europas olika land har uppmärksamheten varit riktad på fibulefynden och mången uppsats har under de senare åren blifvit skrifven i afsigt att vidare utveckla de i det föregående uttalade tankarne eller för att ersätta dem med andra, som synts riktigare. Sålunda har en hel litteratur om de forna spännena uppstått, rik på vexlande meningar, ännu rikare på ett värdefullt material.

Det är naturligt att i mer än ett afseende måste det nya material, som blifvit framlagdt, hafva hos mig framkallat förändrad uppfattning. Här är ej rätta platsen att redogöra derför. Jag hoppas i sjunde bandet af Antiqvarisk Tidskrift för Sverige få återkomma till saken, i det jag der ämnar intaga en kritisk granskning såväl af min egen förestående afhandling som af de uppsatser i ämnet, som efter desamma framträdt. Studiet af spännets utveckling har vunnit så mycken betydelse, att en sådan kritisk afhandling, som söker visa frågans ställning vid en viss tidpunkt, bör vara på sin plats.

En utförlig uppsats om de spännen, som här blifvit sammanförda i den fjerde gruppen, en uppsats, som, tack vare senare fynd är vida rikhaltigare, förekommer i femte delen af Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Som jag sedan år 1873 kommit till något afvikande resultat, anhåller jag att läsaren icke ville stanna vid ofvanstående framställning, utan jämföra den med den senare afhandlingen.

Till alla dem, som välvilligt sändt mig upplysningar och afhandlingar öfver fynd och typer af spännen uttalar jag här min hjertliga tacksägelse.

Den 27 augusti 1880.

Den arkeologiska kongressen i Bologna.

Af

Hans Hildebrand Hildebrand.

Inom Italien uppstod tanken att vid årligen återkommande möten församla de män, som sysselsätta sig med den förhistoriska fornforskningen. Det är en tanke, som så mycket mera hedrar de arkeologiska kongressernas »stiftande medlemmar», som den tiden (år 1865) så godt som intet var i Italien gjordt för den jämförande fornforskningen. Den klassiska forntidens arbeten lågo Italienarne alltför nära under ögonen. En af Luigi Pigorini nyss utgifven Bibliografia paleoetnologica Italiana nämner för de tolf åren 1850—1861 allenast nio skrifter, de flesta små, för de fyra åren 1862—1865 sjuttionio, för de fem följande jämte de första månaderna af år 1871 etthundrafyratiosju — en i sanning ganska vacker tillväxt, till hvilken utan tvifvel kongresserna i betydlig mon medverkat.

Hvad man i detta afseende uträttat inom Italien, visade allrabäst den samtidigt med kongressen öppnade expositionen af inom Italien funna förhistoriska fornsaker, hufvudsakligen från sten- och bronsåldrarne. Ehuru jag haft tillfälle att studera flera af Italiens offentliga samlingar af dylika föremål, intogs jag af förvaning, när jag i Bologna fann så mycket, vida mer än jag hade väntat. Om än den föreställning om Italiens sten- och bronsålder, som jag under min förra resa bildade mig, var i hufvudsak riktig, hvilket expositionen visade, kände jag då likväl i många fall en stor tvek-

samhet, alldenstund de materialier, som jag hade haft till mitt förfogande, icke syntes mig tillräckliga. Här fann jag denna olägenhet afhjelpt och här fann man lösning för en mängd frågor öfver Italiens förhistoriska befolkning, hvars existens för icke många år sedan på det bestämdaste förnekades af t. ex. Theodor Mommsen. Ej heller kunde man få ett bättre bevis för vigten, ja nödvändigheten för hvart land af ett centralmuseum, utan hvilket vetenskapens fortskridande blir på ett betänkligt sätt försenadt. Tyvärr är det arkeologiska centralmuseet för Italien ännu en framtidsdröm, ty den bolonesiska expositionen upplöstes den 15 Oktober. Hedern af att trots alla hinder hafva åstadkommit denna tillkommer organisations-kommitténs och sedan kongressens generalsekreterare professor *Giovanni Capellini.*

Jag vill först tala om denna exposition. Det kan icke längre sättas i fråga, att Italien haft en stenålder, det är till och med visst, att denna kulturperiod inom den apenninska halfön varit ganska betydande. Fornsaker från stenåldern finner man från Nizza och Savojen i nordvest och från Adriatiska hafvets innersta bugt i nordost ned till Italiens sydspets och till Sicilien, man finner dem i Roms närmaste grannskap liksom i Etruskernas hufvudbygder. I Bologna voro exponerade fynd innehållande tusenden af föremål, hvilka antagligen utgöra lemningar från denna aflägsna tids verkstäder för stenredskap.

Men om fyndorternas och fornsakernas tal var stort, kan man icke säga detsamma om formernas antal. I det afseendet är Italien, om man anställer en jämförelse med Norden, fattigt. Ej heller kan man för den italienska stenåldern uppvisa sådana jätte-exemplar t. ex. af bilor, som finnas i vårt historiska museum. I Italien använde man icke flintan till förfärdigande af bilor och mejslar, utan andra stenarter, af vulkanisk här-

komst. Af flinta arbetade man deremot spetsar till sina pilar och lansar, och rikedomen särskildt af pilspetsar var förvånande, liksom prydligheten i deras arbete. Så mycket större uppmärksamhet förtjenar det, att just hos dessa föremål, som således med förkärlek bearbetats, äro olikheterna med de nordiska typerna slående. Inom stenålderskulturen står hela den italienska gruppen tydligen sjelfständig.

Rikedomen af fynd vitnar, att stenålderns folk i Italien varit icke utan betydelse och att dess tid varat länge. I trakten af Rom har man till och med funnit en stenåldersgraf.

Fattigare var expositionen på bronsföremål. De voro så få, att man efter att hafva studerat expositionens samlingar, alls icke eger någon aning om arten af den italienska bronskulturen. Man kunde allenast gör spridda iakttagelser, öfver hvilka jag likväl för min del hade mycken orsak att glädjas, ty de kompletterade mina tidigare studier i Neapels, Roms, Florens och Milanos museer.

Expositionens fattigdom i detta afseende hade tvenne anledningar. Dels ligga de inom Italien funna bronsvapnen jämte öfriga med dem jämnåldriga föremål vanligen i de etruskiska museerna, till följd hvaraf professor Gamurrini i Florens en gång nödgades att i det etruskiska museet för mig utpeka hvad som icke var etruskiskt, och museerna för den klassiska forntiden hade sändt intet till expositionen. Dels är det inom Italien, liksom i de andra romanska landen, isynnerhet naturforskarne, som egna sig åt den jämförande fornforskningen, hvars method är densamma som naturvetenskapens, och dervid är det vanligen geologerna, som brutit väg; de kunde icke tillsluta ögonen för de fornsaker, som de funno i jordlagren, hvilka voro det egentliga föremålet för deras studier. Deraf har framkallats en viss

förkärlek för stenåldern, hvarförutom till försummandet af bronsålderns kultur kommit en viss brist på tillmötesgaende hos de klassiske arkeologerne. Att döma efter enskilda yttranden har man börjat inse denna brist.

Expositionen innehöll äfven några romerska fornsaker, hvilka egentligen icke hade sin plats der, liksom ock några moderna föremål. Bland fornsaker, hvilka för Italien knappast kunna kallas förhistoriska, vill jag särskildt nämna trenne bågspännen, ett af silfver, de två andra af brons, funna vid Imola, en ort ej långt från Bologna. De höra till den stora germanska gruppen af bågspännen, som förekommer på Krim, i Siebenbürgen, i Schwaben, Bourgogne, Belgien, England o. s. v. samt inom Skandinaviens äldre jernålder. De italienska exemplaren — man kan säga: den italienska varieteten — äro förut kända genom ett i Toscana funnet bågspänne, som engelsmannen Kemble publicerat. Utan tvifvel får man anse dessa i Italien funna bågspännen tillhöra Longobarderne.

För kongressen voro åtta dagar anslagna, tvenne för öppnandet och afslutandet (den 1 och 8 Oktober), trenne för sammankomster (2, 4 och 6), trenne för utfärder (den 3, 5 och 7). Dertill kom ett förberedande enskildt möte den 30 September på aftonen. Den 6 gjordes ock före sammanträdet en utfärd till Bolognas campo santo, för att bese dervarande etruskiska graffält.

I sammanhang med utfärderna stod ett festligt emottagande i städerna Modena och Ravenna samt af hr Aria på Marzabotto. Staden Bologna gaf likaledes för kongressen en fest den 8. Den välvilja, med hvilken man möttes, och prakten i mottagandet å de nämnda orterna voro så stora, att det synes obilligt att göra anmärkningar mot dessa fester, men det kan måhända för-

latas, när anmärkningen gäller det storartade uti dem. Dels togs genom dem en alltför lång del af veckan ifrån de vetenskapliga förhandlingarne, dels ock torde det kunna anses vara mindre godt, att man vänjer sig vid att med dessa kongresser förena tanken på alltför stora penninge-utgifter. Dock var alltid en vetenskaplig vinst afsedd med dessa färder, och den vanns äfven genom besöket af Montales terramara vid Modena. I Marzabotto var besöket för kort, för att man skulle kunna studera mera än terränförhållandena. Ravennas monumenter äro af det högsta intresse, men för kongressens syften lemnade de ingen vinst. Dertill kommer en annan omständighet, som bör tagas i betraktande. Den tid, som behöfdes för att studera utställningen och staden Bolognas öfriga fornsakssamlingar, var omöjlig att vinna under kongressveckan, och att hafva studerat dem *före* diskussionerna hade dock varit en sak af vigt.

Programmet hade på de tre sammankomstdagarne fördelat de tre kulturperioder, som den jämförande fornforskningen uppstält. Af dessa blef dock jernåldern aldrig behandlad; dess dag och likaledes en del af afslutningssammankomsten behöfdes för de föredrag, som icke hade medhunnits under måndagens och onsdagens sammanträden.

Man märkte under behandlingen af stenåldern, att det är i främsta rummet geologerne, som i södra Europa sysselsätta sig med denna kulturperiod. Föredragen och diskussionen blefvo allt mera geologiska, till dess lifliga protester började höras. Geologerne försvarade sig enskildt dermed, att geologien lemnar dock basen, på hvilken fornforskningen opererar, och de ville knapt medgifva att de togo uppmärksamheten nästan uteslutande i anspråk för sjelfva basen. Det är naturligtvis omöjligt att alltför noga reglementera angående föredragens art, men detta vållar, att tiden ofta upp-

tages med detaljerade beskrifningar och fynduppgifter, som lika väl kunde hänvisas allenast till redogörelsen för förhandlingarne, och som någon gång allsicke äro nya. Så lemnades t. ex. nu om en i Polen funnen pålbyggnad, en berättelse, hvilken af samma person blifvit afgifven för tre år sedan vid kongressen i Bonn.

Flera meddelanden lemnades angående stenåldern i Italien, belysningar af de fornsaker, expositionen innehöll. Af större vigt voro de upplysningar, som schweizaren *Desor* gaf om ett fynd, som under loppet af sommaren blifvit gjordt i Würtemberg. I en håla vid Blaubeuren hade man bland ben af grottbjörn, grottlejon, ren, antilop, häst, oxe, varg o. s. v. funnit tillhuggna flintskärfvor, genomborrade djurtänder. Professor *Fraas*, som undersökt denna håla, var af sjukdom hindrad från att besöka kongressen, hvadan fullt exakta meddelanden icke kunde lemnas. Annars var detta ett fynd, som hade kunnat framkalla en intressant diskussion.

Den lifligaste diskussionen under behandlingen af stenåldern fördes mellan hrr *Garrigou* och *de Mortillet* (Frankrike), *Steenstrup* (Danmark) och *Dupont* (Belgien). Hr Garrigou förevisade en samling djurben, af hvilka hvart och ett, enligt hans åsigt, bar omisskänliga spar af att hafva mottagit afsigtliga slag, således slag rigtade af menniskohand. Hvarhelst man i jorden fann ben med dylika märken, hade man derföre rätt att af dessa sluta sig till menniskans tillvaro under den period, som fyndets jordlager representerade. Steenstrup ville icke medgifva, att af hela samlingen mer än *ett* ben bar spår af ett afsigtligt gifvet slag. Diskussionen gälde de verkningar, som ett sådant slag borde vålla, samt vidare motivet för ett bens sönderslagning, hvilket, enligt Steenstrup, ingalunda alltid är begäret efter märg, ty man finner ganska ofta äfven icke-märgförande ben sönderslagna.

Äfven de kraniologiska frågorna framkallade en diskussion. Mot de försök, som blifvit gjorda att efter kranietyperna gruppera de fornitalienska stammarne, opponerade sig hr *Mantegazza* (Italien), emedan man ännu icke hunnit grundligt studera typerna och således ännu var oförmögen att draga några giltiga resultater. Så mycket vigtigare var denna protest, som i Italien fornforskare understundom vädja till kraniologerna, för att vinna upplysningar om nationaliteten af de gamle egarne till fornsakerna, som undersökas.

Bland de smärre föredrag som höllos, var äfven ett, som lemnades utan vidare afseende, men likväl förtjenar att framhållas. Hr *Issel* (Frankrike-Italien) gjorde invändningar mot bruket af namnen »den oslipade» och »den slipade stenens ålder», ty man förstode då med stenen vanligen flintan; men det finnes stenålderskulturer, som icke gå in under en sådan indelning, emedan hos dem de stenredskap, som slipas, aldrig äro af flinta. Och denna skilnad är, enligt hans åsigt, af stor vigt, emedan skickligheten, som fordrades för att åstadkomma ett slipadt flintredskap, var större än den, som ett slipadt stenredskap t. ex. af serpentin kräfde. Det senare undergick allsingen annan behandling än slipning. I det sist anförda påståendet torde han icke hafva fullt träffat det riktiga, ty dessa stenredskap tyckas hafva undergått, före slipningen, en grusningsprocess, hvarigenom tillformandet gick fort och lätt, men anmärkningen mot systemet har ett visst berättigande. Man måste härvid tillämpa en varning, som hr *Vogt* (Schweiz) gaf geologerna, att icke alltför mycket fika efter parallelismer; förhållandena kunna i de olika landen utveckla sig på ett mycket skiljaktigt sätt, och man måste således vid systematiseringen se till, huruvida de indelnigar, som annorstädes blifvit gjorda, verkligen passa i det egna landet. Men om man således i

formelt hänseende måste gifva hr Issel rätt, kan man i sak mot honom anmärka, att den kulturgrad, som den italienska stenåldern eger, otvifvelaktigt svarar mot den, som norr om Alperna, i Frankrike, England, norra Tyskland och Skandinavien, tillhör den slipade flintans ålder.

Denna varning mot sökandet efter parallelism är ganska vigtig. Mer än en gång har det händt, att man under inflytande af den starka utveckling, som den jämförande fornforskningen fått i Norden, i utlandet lånar det för Norden gällande systemet, i stället för att låta sitt system sjelfständigt utbildas från studiet af de egna fornsakerna, och derigenom blifva skefva rigtningar oundvikliga. Men äfven från andra håll söker man sig mönster. Så t. ex. när de danska afskrädeshögarne blefvo bekanta, sökte man allestädes efter enahanda bildningar. Knappt hade man i Schweiz hunnit göra sig förtrogen med pålbyggnaderna, förr än man allestädes ville finna sådana, ja, nästan ansåg det som en skam för ett land att sakna dem. Så lyckades det Italienarne att få, enligt den nu gällande förklaringen, i terramarorna på en gång pålbyggnader och afskrädeshögar, och nu vill man gerna i andra land finna terramaror.

Såsom redan är nämndt, har besöket i Bologna, expositionen, mer än sjelfva kongressförhandlingarna, gjort det fullt klart, att öfver hela Italien har fordom varit utbredd en ganska ansenlig stenålderskultur. Då det af språkliga skäl icke är antagligt, att stenåldern i Europa tillhört stammar af indogermansk härkomst, blir det således olämpligt att åt de första i Italien invandrade Indogermanerne gifva det färglösa namnet Aborigines, hvilket med rätta tillkommer en tidigare befolkning.

Nästan större special-intresse hade i Italien bjudits af bronsålderns behandling, hvarvid jag med brons-

aldern menar så väl dess rena form, som de filialkulturer, hvilka småningom upptogo jernet först vid sidan af, sedan i stället för bronsen. Etruskerne stå visserligen till en del på det klassiskt-historiska området, men deras kultur är dock af den art, att hon hade bort diskuterats i sammanhang med Italiens rena bronsåldersformer. Materialier till en sådan sammanställning lemnades ock genom de tre i Bolognas närhet gjorda fynden, från Villanova (af grefve *Gozzadini* utställdt i expositionen), från la Certosa (i Bolognas Museo Civico) och Marzabotto, samt å andra sidan genom fynden från terramarorna. De tre första fynden hafva af de fleste förklarats vara etruskiska, men till bestämmande af deras ställning hade behöfts tillfälle att göra jämförelser med sådana etruskiska fynd, öfver hvilkas etruskiska karakter intet tvifvel rader, men en sådan jämförelse kunde här icke utföras, och forskarne i den etruskiska forntiden hafva ännu alltför litet egnat uppmärksamhet åt de frågor, som äro för den jämförande fornforskningen vigtigast. Att man emellertid numera inser dennas vigt och nödvändigheten af en samverkan mellan henne och den klassiska arkeologien, syntes t. ex. af den önskan, som grefve *Conestabile* uttalade, att man måtte söka utröna, huruvida Italiens rena bronsålder är tidigare än den etruskiska kulturen. Frågan lemnades obesvarad. Emellertid torde man alltid kunna med trygghet påstå, att det norra Italiens rena bronsålder är oberoende af den etruskiska kulturen.

Man kan ifrågasätta, om Villanova-fyndet verkligen tillhör samma grupp, som Marzabotto- och Certosa-fynden. Gozzadini har ansett det, på grund af en viss öfverensstämmelse i typer, vara etruskiskt, men så tidigt, att det, som nu kallas etruskiskt, ännu icke fullt hunnit utbilda sig. Men om man tager i betraktande, att af Villanova-typerna mången är så utbildad, att den

knappast kan antagas tillhöra detta tidiga stadium, vinner i vigt den andra åsigten, som uttalats t. ex. af hr Biondelli, att denna strid mellan etruskiskt och icke-etruskiskt beror derpå, att Villanovas graffält tillhör ett icke-etruskiskt folk — i sådant fall, menar han, Galler — som mottagit ett visst inflytande af den etruskiska kulturen. För egen del är jag böjd för att bestrida Villanovafyndens etruskiska ursprung, men anser då de något skiljaktiga Marzabotto- och Certosa-fynden vara i hufvudsak (nord)etruskiska, till dess det möjligen visat sig, att mellan dem och sjelfva Etruriens fynd finnas sådana skiljaktigheter, att de förra allsicke kunna anses vara etruskiska. De skulle i sådant fall sannolikt tillhöra icke en gallisk, utan en italisk stam.

Emellertid uttalades vid kongressen ett bestämdt förnekande af det etruskiska ursprunget för dessa graffält. Protesten inlades af hr *Chierici*, som undersökt en terramara i Reggio-trakten, hvilken icke, såsom annars är vanligt, tillhör den rena bronsåldern, utan är en terramara med jern. De derstädes funna föremålen voro att se i expositionen. I dem, hvilka han ansåg tillhöra en kultur, som utgjorde en direkt utvecklingsform af bronsterramarornas, såg han alldeles samma karakter, som i Bologna-traktens stora fynd. Således tillhörde Villanovas, Certosas och Marzabottos fornsaker en omedelbar fortsättning af terramarornas bronsålder.

Den ifrågavarande Reggio-terramaran är ännu icke utförligen beskrifven och jag känner derföre om den intet annat än hvad jag fann genom att granska de från densamma komna föremålen. Men dessa voro af mycket olika art. Hufvudstommen utgjorde tydligen en grupp, som karakteriseras af öfvergång från brons- till jernålder, och detta är af högsta intresse, ty denna blandade kultur med en i vissa afseenden ganska rikt utbildad smak har en motsvarighet i graffynd från Sesto

Calende och eger ett visst slägttycke med Villanova-fyndet. Men jämte dessa föremål fann jag andra, som voro för denna grupp främmande. Der lågo t. ex. skärfvor af etruskiska vaser, hvilka jag dock icke vågar utmönstra, emedan de möjligen kunna vara lånade från en vid sidan af terramarans folk, på andra sidan Apenninerna, samtidigt blomstrande etruskisk kultur. Men jag såg der äfven föremål af obestridlig romersk upprinnelse och dessa kunna *icke* tillhöra terramaren, alltsa synes undersökningen icke vara utförd med all den kritik, som erfordras, och derföre måste dess resultater endast med varsamhet begagnas. Så mycket är dock säkert, att den visar en bronskultur, som är pa väg att blifva jernkultur. Man må hoppas, att nya fynd och noggranna undersökningar skola lägga i dagen, om ett sammanhang finnes med Villanova-gruppen eller ej. Sammanställningen med Certosa- och Marzabotto-fynden beror, fruktar jag, på samma svaghet i kritiken, som latit till terramaran räkna äfven det som hittades i de högre jordlagren. Emellertid skulle jag vilja anse detta fynd fran den reggianska terramaran såsom det vigtigaste fran Italiens bronsålder, som expositionen innehöll, d. v. s. i det afseende det vigtigaste, att det kan gifva uppslag till den norditalienska bronskulturens utvecklingshistoria. Det är detta som vi allramest behöfva.

Grefve Conestabile lemnade en öfversigt af de italiska invandringarne och stammarnes inbördes förhållanden. Som han dervid utgick från språkvetenskapen, faller hans föredrag utom den egentliga fornforskningen, och kan derföre, trots dess stora intresse, lemnas à sido.

För att gifva ett exempel på den forskningsmetod, som i Norden användes, meddelade jag en öfversigt af bronskulturens förnämsta fibula-typer och framstälde de resultater, som af jämförelsen kunde dragas. Da det jag meddelade var ett utdrag af en större afhandling,

som kommer att intagas i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, är en redogörelse för mitt föredrag onödig. Dr *Montelius* lemnade likaledes ett prof på den jämförande methoden, i det han utpekade olika kulturlager och kulturelementer, som kunna urskiljas inom Sveriges bronsålder.

Bland de fyndberättelser, som meddelades, var en af stort intresse. Hr *Chantre* (Frankrike) förevisade plancherna till ett större verk, som han skall publicera öfver Rhone-dalens bronsålder. Det södra Frankrikes fornförhållanden äro så litet kända, att så värderika meddelanden måste mottagas med största tacksamhet.

Om man än med afseende på bronsåldern knappast kom vid kongressen till ett lika positivt resultat, som med afseende på stenåldern, kan dock med skäl påstås, att uppmärksamhet blifvit riktad på flera hithörande frågor, så att man kan hoppas af framtiden rika frukter.

För öfrigt ligger, enligt min uppfattning, kongressens största betydelse icke i de föredrag, som man får höra, icke ens alltid i de diskussioner, som uppstå, utan i de tillfällen till personlig bekantskap och enskildt meningsutbyte, som erbjuda sig. För dem och deras frukter kan en redogörelse icke komma i fråga.

Kongressen kallas internationel och den är så, om än nationerna der äro mycket ojämnt representerade. Italienarne skulle naturligtvis vara mångtaliga i Bologna; fyra femtedelar af de närvarande medlemmarne tillhörde också de romaniska nationerna. Men icke allenast derpå berodde deras öfvervigt. England hade i Bologna allenast en representant, Tyskland fyra, af hvilka tvenne voro af slaviskt ursprung. Man må hoppas, att detta missförhållande småningom rättas.

Men för att vinna en sådan rättelse och för att hålla intresset för kongresserna vid makt samt göra det möjligt att göra deras förhandlingar värderika, är det

nödigt, att de icke återkomma alltför ofta. Man talade nu ock om en förändring af statuterna i denna syftning — kongresserna skulle hållas hvartannat år — men särskilda omständigheter gjorde det önskligt, att nästa kongress, som sammanträder i Belgien, måtte hallas redan nästa år. Den derpå följande skulle således antagligen hallas år 1874. Om orten är intet officielt yttradt, men enskildt hafva uttalats önskningar att man då måtte sammanträda i Stockholm. Erkännas må, att det för ett lands fornforskning är af stor vigt att kongressen sammanträder inom landet, emedan få dylika tillfällen erbjuda sig för att visa hvad som i landet blifvit till vetenskapens främjande utfördt.

Som de italienska arkeologerna voro i ganska stort antal representerade i Bologna, torde det vara på sin plats att namngifva de förnämste. Den jämförande fornforskningen i Neapel representerades af professor *Guiscardi*, föreståndare för det geologiska museet, som förvarar ganska dyrbara fornsaker af sten, och kraniologen *G. Nicolucci*. Från Rom hade kommit geologen senator *Ponzi* och cavaliere *M. S. de Rossi*, egare af en vacker samling fornsaker från sten- och bronsaldrarne. Fran Florens hade kommit kraniologen *Mantegazza*, fran Perugia den fräjdade kännaren af den etruskiska forntiden grefve *Giancarlo Conestabile*. Bologna representerades i främsta rummet af grefve *Giovanni Gozzadini*, hvilken genom sina arbeten, särskildt öfver Villanova- och Marzabotto-fynden, intager en framstående plats bland Italiens fornforskare. Från Parma hade infunnit sig professor *Luigi Pigorini*, en af de förste, som i Italien skänkt uppmärksamhet at den förhistoriska bronsalderns fornsaker; från Milano *Biondelli*, från Turin artillerikapitenen *Angelucci*, föreståndare för det pa fornlemningar ganska rika artillerimuseet; från Sardinien professor *Spano*. Bland yngre

forskare, som genom sin andel i expositionen och genom sina skrifter främjat i sitt fosterland fornforskningen, må nämnas *Marinoni* från Milano, *Belucci* från Perugia, *Concezio Rosa* från Corropoli i Abbruzzerna.

Jag sökte ställa min färd till och från Italien så, att jag skulle derunder få tillfälle att göra studier. I Lübeck återsåg jag kyrkorna och tog i betraktande en samling nyligen tagna mästerliga fotografier af Hans Memlings målningar i Brügge. I Magdeburg fortsatte jag mina studier af domkyrkan, i München af det baierska museet. I Nürnberg besökte jag kyrkorna och samlingarna, i Dresden Holbein-utställningen, i Berlin studerade jag en intressant fyndgrupp från Altmark. Gerna hade jag velat taga hemvägen öfver Slesvig och Kiel; i Slesvig finnes en privatsamling, till hvars granskande jag blifvit inbjuden, och i Kiel behöfde jag studera de arkeologiska förhållandena i hertigdömena, hvilka, i följd af sitt läge, kunna bjuda forskaren mycket af intresse. Men jag ansåg det rådligast att dröja med denna utflygt till dess samlingen i Kiel hunnit blifva ordnad. Man må i vetenskapens intresse önska att det sker snart[1].

Stockholm den 24 Oktober 1871.

[1]) Ofvanstående berättelse afgafs till Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien. När kongressens förhandlingar blifvit publicerade, skall jag måhända återkomma till en närmare redogörelse såväl för föredrag och diskussioner som för mina studier i expositionen.

Studier i jämförande fornforskning.

Af

Hans Hildebrand Hildebrand.

Under det den klassiska arkeologiens målsmän uppfatta sin vetenskap som ingående uti den klassiska filologien och således nöja sig med att åt henne förbehålla en tjenarinnas osjelfständiga rol, har den fornforskning, som man, derföre att hon tidigast bragtes i system och mest utvecklades uti norra, isynnerhet inom det skandinaviska Europa, ofta har kallat den nordiska, satt sin ära uti att intaga en sjelfständig plats. Med den klassiska arkeologien har vår fornforskning ett gemensamt föremål, så till vida, som den ena och den andra sysselsätta sig med forntiden. Ej heller ligger någon hufvudsaklig olikhet uti skiljaktig begränsning af detta deras gemensamma föremål; ty om det än kunde synas, som om den nordiska fornforskningen vore den klassiska arkeologien olika deri, att hon egnar sig åt de icke-klassiska folken, eger detta icke en verklig grund, ty intet finnes, som hindrar oss att inom området för våra studier indraga äfven den klassiska forntidens minnen och det kunde sannerligen läggas vår vetenskap till last, om hon försummade att göra det, sedan hon hunnit den grad af utveckling att hon kan det, utan att röna ett öfverväldigande och vilseledande intryck från den klassiska arkeologiens och dess hjelpvetenskapers sida. En fordran att vår forn-

forskning skall sysselsätta sig med föremålen inom den klassiska arkeologiens arbetsfält, ligger uti den olika arbetsart, hvari skilnaden mellan de två vetenskaperna egentligen består. Den klassiska arkeologien utgår från historien och filologien, den nordiska fornforskningens method kan i korthet karakteriseras såsom jämförande.

Att den här uttalade uppfattningen af den klassiska arkeologien icke är ett omdöme, som är skeft i följd af bristfällig bekantskap med ämnet i fråga, finner lättast enhvar, som läser hvad en af denna vetenskaps mera framstående män, *Conze*, säger i den föreläsning, med hvilken han tillträdde sin professorsbefattning vid universitetet i Wien. Jag tror så mycket mindre, att han skall bestrida den nordiska fornforskningens rätt att befatta sig med de klassiska kulturernas qvarlefvor, som han har sjelf vid ett senare tillfälle behandlat sådana med en method, som han lånat från vår vetenskap, och detta med framgång, ty han har kunnat till evidens fastställa resultater, hvilka tidigare varit allenast anade [1]).

Att kalla vår fornforskning den nordiska, kan väl vara historiskt berättigadt, men eger nu mindre giltighet än förr, ty dermed betecknas ej längre en vetenskap, som uteslutande eller nästan uteslutande idkas i Norden, utan, med glädje må det framhållas, en vetenskap, hvars method vunnit erkännande allestädes i bildnin-

[1]) Jfr A. Conze, Ueber die Bedeutung der classischen Archæologie, Wien 1869 samt hans bidrag Zur Geschichte der Anfange griechischer Kunst. Wien 1870. I den förra afhandlingen, hvilken af flera klassiska arkeologer omtalats med loford, säger han t. ex.: Wo sich der Querdurchschnitt der classischen Philologie und der Längendurchschnitt der Kunstwissenschaft kreuzen, da und genau da liegt das Gebiet der classischen Archæologie. Wollte man den unbezeichnenden Ausdruck Archæologie über Bord werfen, so würde man an seine Stelle Wissenschaft der classischen Kunst setzen. (s. 5).

gens verld och som nu idkas snart sagdt öfverallt, sedan hon utgått från Norden. Vi må hellre välja ett annat namn, som icke fäster sig vid sådana för vetenskapen flyktiga kännemärken som geografiska begränsningar, utan återgifver eller antyder vetenskapens karakter, hvilket visserligen är den billigaste fordran, som man kan ställa till ett namn. Jag vet blott ett, som kan väljas, när man vill betona motsatsen till hvad man förr menat med fornforskning och hvad man ännu förstår med klassisk arkeologi — den jämförande fornforskningen.

Genom jämförelser grundlades hon. Åt alla de mångfaldiga fornsaker, hvilka tidigare betraktades som curiosa eller i bästa fall fingo vara illustrationer till en urgammal historia, som man trodde sig ega, men som i grunden ej var annat än ett inbillningens, den förfelade kritikens och den barnsliga patriotismens foster, egnades en närmare granskning och de fingo betydelse, i det man letade sig till deras ursprungliga bestämmelse genom jämförelse med hvad i våra dagar mindre utvecklade folkslag bruka och tillverka. Man fann under denna granskning, att våra fornsaker ej alla voro af samma slag, och genom att ånyo anställa jämförelser kom man derhän, att man för Norden kunde uppvisa flera forntida kulturer, följande den ena på den andra, och utmärkta hvar för sig genom egendomliga fornsaker. Tack vare den jämförande methoden anades tillvaron af en stenålder af *Magnus Bruzelius*, och läran om en sådan framstäldes och tilllämpades af *Thomsen* och *Nilsson*. Tack vare den jämförande methoden framstäldes läran om de tre kulturperioderna af *Thomsen*[1]).

[1]) De tre perioderna voro visserligen förut anade och ord om dem fälda tidigare, men fullt uttaladt och praktiskt blef systemet först samtidigt med bildandet af de stora samlingarne.

Genom jämförelser bringas vår vetenskap framåt. Sedan at fornsakerna blifvit medgifven en sjelfständig betydelse, i det man i dem, trots all ofullkomlighet och råhet, som kan vidlåda dem, trots all rost, som frätt dem, allt våld, af tid eller menniskohand tillfogadt, som öfvergått dem, ej längre ser enstaka märkvärdigheter, utan frukter af och vitnesbörd om ett i forna dagar verkande folklif, har man vid deras studium att skjuta undan de andra vetenskaper, som förut ensamma hade yttrande-rätt öfver forntiden, för att, utan att låta dem inverka på forskningens gång, sedermera med deras resultater jämföra hvad den sjelfständiga fornsaksforskningen lemnat som sina frukter. Den vinst, som de olika vetenskaperna vid en sådan sammanställning bjuda, är stor, särskildt för den kontroll, som derigenom kan utöfvas; ty ett resultat, till hvilket fornforskningen kommit, när hon, med nödiga facta till utgångspunkt, varit sina grundsatser trogen, kan icke strida mot den riktiga tolkning häfdatecknaren gifver af äkta och icke ofullständiga urkunder.

När fornforskningen hunnit så långt, blir hon till sin omfattning ej mera nationel, om hon än alltid, liksom i öfrigt hvarje menniskoverk, eger till arten af utförandet en viss nationel pregel; hon omfattar nu vidare områden. Fornsakerna, hvar de än äro funna, sammanställas, de olikartade skiljas från hvarandra, och med afseende på de likartade är man icke nöjd med att konstatera deras likhet och inbördes slägtskap, utan man går vidare till att uppsöka frändskapens olika grader och lär att utforska typernas historia; ty typen har, såsom uttryck för något menskligt, icke allenast sin uppkomst, utan ock sin fortsatta utveckling, hvilken än går uppåt än sjunker, alltefter de olika verkande omständigheterna. Mången är benägen att betrakta de resultater, som på detta sätt vinnas, med misstro, och

det är sant, att om man ställer samman af en typ dess äldsta och yngsta uppenbarelseformer, eller ändpunkterna af tvenne från ett gemensamt ursprung med hvarandra parallelt gående eller sins emellan divergerande utvecklingsserier, äro olikheterna så stora, att talet om frändskap kan förefalla som ett fantasteri. Så mycket större är triumfen, när det lyckas att öfvertygande uppvisa det organiska sammanhang, som råder mellan de skenbart oförenliga enskildheterna, och invändningar mot methoden förmå icke på oss verka nedslående, ty vi kunna ej förgäta, att andra vetenskaper med materialier, som till sin art likna våra, och som med oss använda den jämförande methoden, omsider vunnit allmänt erkännande. Det är *en* vetenskap, som i de två nämnda afseendena eger med vår den mest slående likhet, och det är språkforskningen, om hvilken redan mången sagt, att hon utgör vårt tidehvarfs stolthet.

Men å andra sidan erkännes villigt, att fornforskaren, ej mindre än andre, är utsatt för misstag, dels derigenom att han till sitt förfogande kan hafva så få materialier, att de icke leda till giltiga slutsatser, dels också att han icke rätt tolkar de facta, som ligga utbredda för honom. Det händer fornforskaren, ej mindre än andre, att han, dårad af skenet, fäster lit vid det hvars odugliget en strängare kritik skulle skoningslöst lägga i dagen; att han, beherrskad af aningen om en sanning, ilar att vinna henne i hennes helhet, utan att underkasta sig det tålamodspröfvande arbetet att släpa sig fram från factum till factum, det ena måhända, kan det tyckas, obetydligare än det andra, men hvart och ett likväl, om det rätt tolkas, i stånd att leda framåt eller att kullkasta theorier, som kanske voro mycket kära. Dessa brister äro icke den jämförande fornforskningens, utan ämnets och den menskliga naturens.

Det har nyligen förunnats mig att företaga en längre

utländsk resa med ändamål att taga kännedom om de arkeologiska förhållandena i främmande land. Instruktionen inskärpte det, hvartill omständigheterna af sig sjelfva manade, pligten att anställa jämförelser. Den officiela berättelsen måste ingifvas så tidigt, att jag icke kunde för den bearbeta den skörd af materialier, som jag under resan hade insamlat. De studier, som jag här meddelar och som till föremål hafva, i en icke ringa mon, de arkeologiska förhållanden, som jag i utlandet hade tillfälle att undersöka, kunna betraktas som bihang till reseberättelsen, och jag hoppas, att de icke skola blifva resans enda synliga frukter. Men jag gör anspråk på att de bidrag, som jag under den ofvan stående titeln lemnar, bedömas som studier — i hvilka materialier framläggas och slutsatser dragas, men det hela ännu icke nödvändigt eger karakteren af något afslutadt. Jag önskar, att denna studiekarakter skall uppfattas i dubbel mening, dels nämligen som ett vitnesbörd om de materialier, som stå fornforskaren till buds och af honom studeras, dels som ett försök att tillämpa den jämförande fornforskningens method.

Först lemnar jag några bidrag till spännets eller fibulans historia. Jag har valt detta ämne, emedan spännet ej har i menniskans behof en oblidkelig lag för den yttersta detalj-utvecklingen, och jag har så mycket hellre valt denna för smakens fria utöfvande öppna fornsaksgrupp, som jag derigenom kommer i tillfälle att sysselsätta mig med flera kulturformer, deribland med Kelternas, Romarnes och Germanernas [1]). Den andra afhandlingen sysselsätter sig med den ungerska bronsålderskulturen, hvilken i mina ögon är så vigtig, att jag anser henne böra användas till utgångspunkt,

[1]) Af mina bidrag till fibulans historia lemnade jag en förberedande öfversigt uti ett föredrag vid kongressen i Bologna, Oktober 1871.

derest man vill söka med framgång lyfta den slöja, som ännu är utbredd öfver den europeiska bronskulturen, i synnerhet öfver hennes ursprung. I den tredje uppsatsen, om de olika bronskulturernas ornamentsmotiver, söker jag utföra hvad jag i den andra endast kan antyda. Till fortsättning af serien har jag förberedt uppsatser om den äldre germanska jernaldern, i sammanhang hvarmed jag ingår på frågan om de vigtiga danska torfmossfynden, hvilka enligt min uppfattning icke äro att hänföra till vidt skilda perioder, utan snarare till olika folkelementer; om den constantinska periodens betydelse för Norden, under hvilken period, enligt min uppfattning, de modifikationer åstadkommos inom den nordiska kulturen, som föranledt uppställandet af en s. k. mellanjernålder; vidare om ormslingan som ett germanskt ornamentsmotiv, samt om de svenska fornsaker, som blifvit hittade i Ryssland.

Om min följande framställning skulle visa, att mina materialier icke varit nog många, bör jag icke ensam bära skulden derför, ty en brist är af mig oberoende. bristen på ett rikhaltigt arkeologiskt bibliothek. Det statsanslag, som Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eger till inköp af böcker, är så litet, att icke ens det allra nödvändigaste kan anskaffas, således omöjligen hvad man kan behöfva för att gifva sina studier en större omfattning[1]). Men då

[1]) Jag vill anföra ett exempel. Den som vill studera den etruskiska forntiden, finner i Vatikanens s. k. museo gregoriano den rikhaltigaste samlingen. Ett planschverk i tvenne delar är utgifvet öfver detta museum, ett synnerligen vigtigt arbete, hvilket väl må anses oumbärligt. Det finnes icke i Stockholms, icke i Uppsalas offentliga boksamlingar och det är väl dyrbart att köpa för en enskild. För att fullfölja dessa studier är det äfvenledes nödvändigt, att hafva tillgång till de värderika skrifter, som blifvit utgifna af det preussiska arkeologiska institutet i Rom. Men för att begagna dem, är det nödigt att företaga en resa till

ett fackbibliothek, om än fattigt, finnes, hafva vårdarne af det Kongl. Bibliotheket icke ansett det nödigt att för detta senare inköpa synnerligen många arkeologiska arbeten. Det har derföre mer än en gång händt mig, att jag måst afbryta påbörjade arbeten, emedan jag i Sveriges hufvudstad icke egt nödiga litterära hjelpmedel till deras utförande. Om åter mitt sätt att begagna materialierna skulle visa sig bristfälligt, ber jag att domen deröfver må drabba icke methoden, utan min uppfattning af denna.

När jag klagar öfver brist på litterära tillgångar, kan jag icke underlåta att påpeka en svårighet, som möter äfven den i detta fall bäst lottade. Att se, bedöma och beskrifva en fornsak, hennes likheter och olikheter med andra fornsaker, o. s. v. kan väl synas vara något temligen enkelt, men tyvärr är det icke så. De flesta studera fornsakerna från en viss synpunkt, allenast få ega i sin uppfattning den universalitet, att de åt den, som vill studera en fornsaksgrupp med ett annat syfte, bjuda ett fullgodt material, hvarpå man kan förlita sig. Oändligt många gånger hör man talas om likheter mellan föremål, som alls icke stå nära hvarandra, och den som godtroget lyssnar till sådana uppgifter, kommer lätt in på villospår. Jag vill anföra ett exempel. Man har gång efter annan framhållit den ungerska bronskulturens identitet med den bronskultur, som förekommer i Norden och i allmänhet i Europa. Denna uppfattning är oriktig och grundar sig helt enkelt på bristande skärpa i uppfattningen. Först och främst visa

Köpenhamn eller Berlin. En mängd af timmar, som jag gerna hade velat tillbringa bland Roms monumenter, äldre och yngre, måste af mig användas i det nämnda institutets bibliothek, för att ur dess skrifter anteckna det som var mig för tillfället af största vigt. Jag begagnar tillfället, för att uttala mitt erkännande af den utmärkta välvilja, hvarmed institutets tjenstemän omfatta främmande forskare.

fornsakerna, att man icke kan tala om en europeisk bronskultur, utan att det bör heta europeiska bronskulturer — eller bronsålderskulturer, i fall man föredrager det längre uttrycket — samt att man för de i Europas olika land funna bronsåldersformerna icke kan tala om en identitet, allenast om inbördes likhet. Men trots denna obestridliga likhet, är det hos den ungerska bronskulturen just hennes olikhet, som faller den noggranne forskaren i ögonen, och det är detta, som gör denna kultur så vigtig för bedömandet af samtliga bronsålderskulturer i deras sammanhang och i deras skiljaktiga utveckling.

Jag vill anföra ett annat exempel. Professor Lindenschmit i Mainz har publicerat en bronsring [1]), och begagnar sig af tillfället för att förlöjliga det nordiska treperiodsystemet: »man hänför i Norden dylika ringar till bronsåldern, under det man roar sig med att hänföra andra, som äro af samma slag, dels till den äldre dels till den yngre jernåldern». Hade hr Lindenschmit närmare granskat de af honom nämnda fornsakerna eller de figurer, han citerar, skulle han icke hafva gjort sig skyldig till misstaget att säga dem vara alla af enahanda art. Till all lycka behöfver denna fråga icke afgöras efter större eller mindre förmåga att uppfatta en saks karakter. En mångfald af fynd bevisa på det klaraste giltigheten af de tre olika ringarternas hänförande till de tre nämnda bildningsåldrarna. Silfverringen från Danmark, i hvilken Lindenschmit ser romersk teknik, tillhör den arabiska handelns tid.

Det är en gammal god sed att vid utförandet af ett vetenskapligt arbete, särskildt med tacksamhet ihogkomma dem, som genom riktningen af sin litterära

[1]) Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande. XLVI. s. 40 f.

verksamhet befrämjat arbetet eller för detta kunna anses hysa ett lifligare intresse. Under arbetet med fibulans historia har jag ofta med tacksamhet tänkt på tvenne män, som genom att samla och utgifva teckningar af fornsaker från olika orter lemnat rika bidrag till de komparativa studierna. Den ene af dem *John M. Kemble*, är nu afliden, men hans Horæ ferales, särskildt med den af Augustus Wollaston Franks utarbetade texten, är för alltid ett vigtigt verk. Den andre är den nyssnämnde *Ludvig Lindenschmit*, för hvars outtröttliga nit att i Mainz' centralmuseum förena fornsaksgrupper från alla Tysklands delar (i någon mon äfven från närliggande land) och för hvars flit att i sina skrifter sätta en större allmänhet i tillfälle att öfverskåda de materialier, som komma till hans kännedom, jag hyser den största aktning, äfven om jag i många fall ingalunda kan dela de åsigter han förfäktar. Men om jag under de följande undersökningarne i främsta rummet tänkt på de män, som i synnerhet framlagt materialier för jämförelser, vore det en orättvisa att icke på samma gång nämna den man, som i Tyskland främst af alla verkat för det mångsidiga, detaljerade, systematiska studiet af ett bestämdt områdes fornförhållanden. Jag menar geheime-arkiv-rådet *Lisch*, genom hvars förtjenst *ett* tyskt land, Meklenburg, är väl kändt i arkeologiskt hänseende. Så mycket hellre hembär jag honom här min hyllning, som han i Tyskland med sin maning till efterföljd alltför länge fått vara en ropandes röst i öknen. Under arbetet med den ungerska bronsåldern kunde jag icke underlåta att tacksamt tänka på de män, som i landen söder om Karpatherna nitälskat för fornsakernas samlande och som med den mest förekommande välvilja öppnade mig tillgång till de skatter de hade under sin vård. Jag nämner i främsta rummet bland Magyarerna professor *Florian Romer* i

Pest och hr *Henrik Finály* i Klausenburg, bland Tyskarne målsmännen för der Verein für Siebenbürgische Landeskunde i Hermannstadt, Schässburg, Sächsisch-Regen och Bistritz, *Teutsch*, *Reissenberger*, *Müller*, m. fl.

I.

Bidrag till spännets historia.

Så länge kläder varit använda, har man haft behof af något att sammanfästa dem med. Till sådant ändamål användes knappar, men förmodligen ännu oftare nålar.

Redan från stenåldern känner man nålar. De äro af ben och temligen grofva. När metallerna blefvo kända, gjordes nålarne finare och man försåg dem med hufvud af olika art. Från bronsåldern finnas många olika slag af nålar uti samlingarna.

Men äfven nålen med hufvud kan bereda hvarjehanda olägenhet. Den kan af en eller annan orsak skjutas upp och glida ur klädnaden. Om icke nödvändigt, är det åtminstone önskligt att på något sätt förebygga detta, och deruti ligger motivet till utbildning af spännet eller fibulan, eller, som det i dess enklaste form kallas, säkerhetsnålen.

I våra dagar äro säkerhetsnålar i allmänt bruk. Man finner dem i alla Europas land och de kunna icke anses vara betecknande för någon särskild kultur. Fig. 1 visar en af dessa moderna nålar, köpt uti en bod här i Stockholm; om hon är af svensk tillverkning känner jag icke. Nålen, gjord af ståltråd, har blifvit förlängd och förlängningen har blifvit omböjd, så att den ytter-

sta ändan bildar en hake, i hvilken nålen hvilar. På den punkt der nålen öfvergår till bygel, är tråden en gång i spiral omböjd, hvarigenom fibulan får nödig spänstighet.

Såsom den följande framställningen visar och som erfarenheten lärt enhvar, finnas spännen af en mycket mera utbildad form, och likväl begagnas än i dag den enkla säkerhetsnålen, som kan sägas vara det ursprungliga spännet, det som legat till grund för de andra, mera utbildade. Detta visar, huruledes ett föremål af en enkel form, så framt denna är särdeles lämplig, kan fortlefva och således äfven förekomma i fynden vid sidan af andra, yngre former. Man måste således aldrig förgäta skilnaden mellan äldre och yngre *föremål* eller fynd samt äldre och yngre *typer* eller former Det *kan* hända att ett föremål af äldre form tillhör en senare tid än ett annat af yngre form.

Säkerhetsnålen, sådan fig. 1 visar oss den, tillfredsställer fullkomligt det praktiska behofvet. Om man fäst sig uteslutande vid detta, hade den menskliga kulturen icke haft att uppvisa något fullt utbildadt spännsmycke. Men man nöjde sig icke med det rätt och slätt nödvändiga, utan sirade det på mångahanda sätt, och som man dervid icke hämmades genom några praktiska behof med afseende på detaljerna, hade hvart folk vid dessas utarbetande det friaste spelrum för sin fantasi och sin smak. På grund deraf äro spännena, huru oansenligt månget än är, af ganska stor betydelse för den menskliga kulturens historia.

Erfarenheten visar, att spännena voro af mångfaldig art. Denna rikedom gör, att man måste länge söka efter en fornsaksgrupp, som lemnar ett lika godt tillfälle att studera typerna i deras skiljaktighet och i deras sammanhang, i deras härstamnings- och frändskapsförhållanden. Man skulle kunna för de typer, som i

det följande omtalas, uppsätta slägttaflor med deras led och sidoordnade enheter, blott med den skilnad som vållas deraf, att en fornsakstyp icke eger samma skarpa begränsning som den menskliga individen. Att spåra en sådan utveckling eger åtminstone för mig ett stort intresse. Jag förgäter dervid att de ting, jag har framför mig, äro döda. I dem uppenbarar sig ock verkligen ett lif, ehuru detta är icke deras, utan folkens, till hvilkas kultur de höra, af hvilka de äro alster, om hvilkas karakter de bära vitne. Det är likväl icke allenast denna kulturhistoriska sida af saken, som är att betona. Granskningen af en sådan fornsaksgrupp, som den nu ifrågavarande, bringar i dagen månget vitnesbörd om forntida isolering eller samfärdsel, i det hon visar, huru ett folks kultur på andras har utöfvat en befruktande inverkan.

Erfarenheten visar ock, att alla de spännen, som denna gång äro föremål för undersökning, nämligen de, som hafva en böjd bygel — jag ber om undseende för pleonasmen i uttrycket — och på grund deraf kallas bågspännen, ursprungligen tillhöra tvenne på det skarpaste skilda grupper. Antingen bestå spännena af allenast ett stycke och äro således af samma grundtyp, som fig. 1, eller ock äro de sammansatta af tvenne stycken, nålen och bygeln. Vill man mäta de båda typernas inbördes värde, är det obestridligt, att den förra eger företrädet. Den med särskild nål försedda fibulan gifver intryck af något dödt, på mekanisk väg hopsatt, under det att det andra slaget af fibulor i sig sjelf eger alla resurser och derigenom gifver ett behagligt intryck af liffullhet och spänstig kraft. Men såsom allt annat menskligt hade ock denna ädlare fibula sin bästa tid, efter hvilken man blef hennes ursprungliga karakter otrogen. Folkens fantasi tog i fullaste mått ut sin rätt och utvecklade det rent ornamentiva på bekostnad

af det ursprungliga och organiska, så att man måste uppgifva enheten, som karakteriserade typen, och ersätta den med något, som var ännu mer mekaniskt än hvad den andra hufvudgruppen hade att uppvisa, nämligen en nål, fästad i en gångled. Det är särdeles intressant att se, huru man ändock kände motvilja för denna åtgärd och länge bibehöll den forna spiralvridningen, om ock som ett meningslöst bihang.

Det hade af theoretiska skäl varit rättare att begynna öfversigten med de af ett stycke bestående spännena såsom de principtrognaste[1]), men just derföre att deras grupp har gifvit upphof till den nyss antydda filialgruppen, måste den tagas i närmaste sammanhang med denna. Jag börjar således med

Första kapitlet,

Den nordiska gruppen: sammansatta bågspännen med nål och bygel, men utan gångled.

Fornkunskapen sysselsätter sig med tider, som icke rönt något inflytande af vår statskonsts godtyckliga bestämmelser, och fornsaksgruppernas gränser falla derför ofta alls icke samman med de politiska, som vår tids geografi uppgifver. Så äfven i detta fall, ty Norden betecknar ej här hvad vi annars förstå med detta namn, den germanska Norden, d. ä. Skandinavien, utan deri innefattas utom Sverige, Norge och Danmark äfven en del af Tyskland. Kände man de tyska fornförhållandena i allmänhet lika väl som de svenska, norska, danska och meklenburgska, skulle jag helt visst kunna uppgifva en noggrannt utstakad gräns. Nu måste jag be-

[1]) För så vidt nämligen man måste gifva företräde åt det, som med de enklaste medlen fyller en gifven uppgift.

klagligen nöja mig med de ungefärliga uppgifterna, att inom Tyskland går den nordiska gruppens område i öster inemot Weichsel, i vester åtminstone till Wesers dal, i söder till mellersta Tysklands gränsberg, det vill säga det intager af den nordtyska slätten Oders och Elbes dalar och är kanske icke alldeles främmande åtminstone för de närmast liggande delarne af Weichsels och Wesers. För trakterna öster om Weichsel saknar jag uppgifter, men jag finner det icke otroligt, att denna flod, som redan under stenåldern utgjorde en kulturgräns, fortfarande egde samma betydelse, liksom den i en senare tid blef gränsflod mellan Germaner och Slaver. Samma okunnighet måste jag bekänna med afseende på landet bortom Weser[1]). Under det den nordiska bronsåldern råder i full lifskraft inom Lüneburg, således i det område, som skiljer Elbes och Wesers vatten, och under det man kan spåra densamma t. ex. vid Helmstädt, således på den landhöjd, som, skiljande samma vatten, närmast Aller och Bode, bildar en föreningslänk mellan Lüneburgska heden och Harz, känner jag inga fynd, som otvetydigt bära denna kulturperiods pregel, från landet i vester, från den egentliga Weserdalen, från Ems' område och längre bort från Nederländerna. Hur man skall förklara detta förhållande, vet jag ännu icke. Det är väl sant, att i Hannover-museet är Lüneburg af alla hannoverska områden det det enda rikt representerade, men detta synes mig icke innebära en tillräcklig förklaring. Å andra sidan, då den nordiska bronsålderns fyndorter förekomma icke allenast

[1]) Sedan ofvanstående skrefs, har jag (den 19 Januari) af hr Conrad Leemans, föreståndare för det antiqvariska riksmuseet i Leiden, fått mottaga vigtiga upplysningar om de i Nederländerna förekommande spänneformerna. Jag behöfver, för att kunna begagna mig af dem, tillgång till arbeten, som icke för ögonblicket finnas i Stockholm. Jag skall derföre längre fram återkomma till de holländska spännena.

på den östra, utan ock på den vestra kanten af vattendelarne mellan Elbe och Weser, finnes ingen skarp naturgräns i vester för den ifrågavarande kulturens område. Härvid kan man svårligen tänka sig mer än tvenne fall. Antingen är den begränsning, jag här ofvan angifvit, felaktig i följd af materialiernas otillräcklighet, eller ock har landet i vester från Lüneburg att uppvisa en bronsålder af ett annat skaplynne, hvilket vore ett factum af största intresse, emedan det skulle visa oss tvenne kulturer och tvenne kulturfolk, som icke skiljas af yttre gränsmurar, hvadan man för deras åtskilnad måste antaga en inre söndring mellan de två närboende stammarne. Under dessa förhållanden må det med skäl anses som en för den jämförande fornforskningen särdeles vigtig uppgift att utröna, hurudan den rena bronsåldern varit mellan Lüneburgs hed samt Rhens och Maas' nedre lopp. I de belgiska samlingarne har jag icke funnit den nordiska bronsålderns karakteristiska typer.

Jag har bestämt områdets gränser på det sätt, som i fornkunskapen är det enda riktiga, efter fynden. I noter längre fram uppräknar jag några fyndorter från områdets södra del.

Inom detta område förekommer en synnerligen enkel fibulaform fig. 2, hvars grundtyp uppenbarar sig i områdets alla öfriga fibulor. Bronsnålen försågs med ett hål strax nedanför hufvudet och genom hålet träddes en bronstråd, som fick en hufvudriktning parallel med nålens och hvars ändar lades samman till jämna spiralskifvor. Sjelfva bygeln, som vid sin nedre del bildade ett knä, i hvilket nålen lades, var trind och antingen slät eller ock försedd med sneda, parallelgående upphöjda tvär-ränder, hvarigenom han fick utseende af att vara vriden. Det är tydligt, att en säkerhetsnål sådan som denna fullkomligt uppfyller sin

bestämmelse, att sammanhålla en klädnad, utan att kunna glida ur den.

Spännen af detta slag (typen A) förekomma i Sverige, Norge och Danmark (samt Meklenburg [1]).

Fig. 3 visar det nästa stadiet: bygelns trinda träd ersättes af ett platt med liniesirater prydt band. Sådana spännen (typen B) äro hittills funna i Danmark (samt Meklenburg och Lüneburg [2]).

Utvecklingen gick ännu ett steg fram samt nådde dermed sin höjd och sitt slut. Man nöjde sig ej längre med bandet, utan det utbyttes mot en rhombisk skifva med breda kantornamenter och med en rad spiraler, som går längs öfver midtfältet (fig. 4). Men utvecklingen var icke ensidig. Den större bredden, hade lätt gifvit intryck af en viss platthet och kraftlöshet, men detta häfdes till en del derigenom, att nålhufvudet utsirades med en hög cylindrisk stolpe med liten rund knapp upptill och en konisk underdel. Af detta nålhufvud skymmes i någon mon bygelns spirallagda ändplatta.

Onekligen är denna typ (C) ganska prydlig. Bygelskifvans bredd kunde praktiskt motiveras af begäret att skyla nålen och ojämnheten, som åstadkoms i tyget, när denna träddes igenom det. Spännen af detta slag förekomma i Sverige och Danmark[3]).

Inom områdets tyska del kunna vi varsna alldeles

[1]) Exempel. *Sverige*. Skåne, Halland, Öland. *Norge*. Stavangers och N. Bergenhus Amt (Nicolaysen, Norske Fornlevninger, s. 346, 490. Urda 2, pl. 14, fig. 9, 10. *Danmark*. W. fig. 228. Madsens Afbildninger, Treenhöi-fundet (Jutland). fig. 6. Suite af Spænder fig. 8). Om Meklenburg, se sid. 32 (18).

[2]) Exempel. *Danmark*. Madsens afbildninger, Borum-Eshöi-fundet, fig. 11. Om de tyska fyndorterna, se s. 32 (18).

[3]) Exempel. *Sverige*. Skåne. *Danmark*. W. fig. 229. Madsens Afbildninger, Suite af Spænder, fig. 7.

samma öfvergång, hvilken der likväl upplöser sig i tvenne serier. Den ena, som är den nyss omtalade skandinaviska serien lik, om man undantager nålhufvudets form (hvarom mera längre fram) har att af denna uppvisa typerna A[1]) och B[2]) — man skulle kunna kalla dem *Aa* och *Ba* — men icke typen C. Den andra serien, som är med den förra sido-ordnad, men eger ett något yngre tycke, omfattar alla tre grupperna, och jag dröjer så mycket hellre vid denna series former, som vi kunna studera dem på verkliga jätte-exemplar. De mått, som jag i specialbeskrifningen uppgifver, äro sådana, att man något ryggar tillbaka från antagandet, att dessa spännen begagnats af menniskor. Men om man på grund af deras storlek skulle vilja tillerkänna dem en viss monumental karakter och antaga, att de varit använda t. ex. på gudabilder, hvilka såsom fritagna från alla rörelser, icke behöfde finna det största spännesmycke, hvarmed den fromma vördnaden prydde dem, obeqvämt, så strider mot en sådan förklaring den omständigheten, att dessa jättespännen icke kunna kallas sällsynta och på grund deraf snarast torde böra hänföras till det dagliga lifvets bruk.

Fig. 5 (typen D). För att bilda en motvigt till de stora spiralplattorna har den trinda bygeln blifvit något högre och derjämte skarpt böjd, hvarigenom han får ett kraftigare tycke än hos typen A (fig. 2).

---

[1]) Exempel *Meklenburg.* Lisch säger om spännen af typen A (med tvenne korsarmar på nålhufvudet): sie kommen in den Kegelgräbern nicht selten vor (Friderico-Franciscenm, s. 120), och för några dagar sedan skref han till mig, att dessa spännen äro för det nämnda slaget af bronsålder-grafhögar karakteristiska. Trettiofem års erfarenhet har således stadfäst den år 1837 meddelade iakttagelsen. *Hannover* (Lüneburg? i museet i Hannover).

[2]) Exempel. *Meklenburg.* Samma anmärkning i Friderico-Franciscenm. *Lüneburg*, v. Estorff, Heidnische Alterthümer, pl. 11, fig. 8 och 10. *Prov. Sachsen* (? i museet i Halle).

Originalet, 14,5 dec.-tum långt, funnet i Meklenburg, förvaras i det rika och för vetenskapen dyrbara Schwerinska museet.

Det följande stadiet (typen E) visar oss fig. 6. Den trinda tenen är utbytt mot ett jämnbredt, med punkter och linier prydt band. Originalet, 11,7 dec.-tum langt, är funnet i Altmark.

Ett ännu senare stadium (typen F) finna vi i fig. 7. Bandet har äfven här utbytts mot en oval, mot ändarne spetsad skifva. Originalet, 12,5 dec.-tum långt, är funnet i Schlesien. Ett annat, detta synnerligen likt spänne från Neder-Lausitz förvaras i en värderik fornsamling, tillhörig die deutsche Gesellschaft i Leipzig[1]).

Sålunda förete dessa tre former enahanda utveckling, som de tre nyss förut omtalade, i Skandinavien funna typerna. Men trots denna parallelism finna vi en viss skiljaktighet, först och främst hos de stora spännena (typerna D, E och F), men äfven hos *Aa* och *Ba*, för så vidt äfven de sistnämnda hafva ett nålhufvud med två eller tre korsarmar. Sådana nålhufvud äro inom det tyska området ytterst vanliga[2]), under det jag för Skandinavien ej känner mer än ett exemplar, (från Hofby i Skåne, Inv. 3176), ehuru äfven dess korsarmar icke äro fullt så utvecklade som de tyska exemplarens.

Men typen fig. 2 eller dess grundform egde förmåga till en mångsidig utveckling. Hittills har bygeln undergått metamorfoser (och i viss mon nålhufvudet), men bygelns ändplattor hafva förblifvit desamma. En

[1]) Ett spänne af denna typ, ehuru ej af samma storlek, är funnet vid Heidesheim nära Grünstadt i Rhen-Pfalz (icke långt från Worms), Lindenschmit, Alterthümer, I, 9. pl. 3. fig. 3. Det är eget att finna ett sådant spänne så långt åt vester, hvarest det är isoleradt.

[2]) Jag har funnit dem i samlingarne i Schwerin, Hannover, Jena, Leipzig, Halle, Breslau och Berlin.

annan grupp af dessa bågspännen har uppkommit derigenom, att spiralplattorna blifvit betraktade som hufvudpartiet, hvilket undergatt väsendtliga förändringar, under det bygeln fått krympa samman och blifvit ett för spännets utveckling mindre vigtigt parti. Spännena af denna grupp tillhöra Sverige och Danmark såväl som den nordiska gruppens område i Tyskland.

Det första stadiet (typen 1) finna vi i fig. 8. Bygeln är starkt krökt och prydd med tvärgående åsar. Spiralplattorna bildas af breda, plattade tenar, och som de äro små, kunna vridningarna ej blifva många. Plattan ser derföre nu nästan ut som en mindre skifva, som prydes af en i spiral ritad linie. Nålhufvudet är rundt, indraget öfver midten och upptill försedt med en skålig insänkning, i hvilken man ser ett litet hål samt spår af en deruti fästad rund prydnad. Denna är hittills aldrig funnen, men kring hålet ser man tydligen en rund linie, som svarar mot det felande ornamentets nedre kontur.

Bågspännen af denna art förekomma i Sverige, Danmark och Meklenburg[1]). Utvecklingen från denna grundtyp af andra rang — såsom grundtyp af första rang räknar jag fig. 2, emedan vi icke känna någon mera ursprunglig — fortgår småningom och fullt konseqvent. Hon kan i korthet beskrifvas sålunda. Bågen förlorar i ornamentiv betydelse, blir smal, trind och tvärstrierad. Plattorna blifva verkligen sammanhängande, ehuru till en tid den yttersta vridningen bi-

[1]) Exempel. *Sverige.* Skåne. Inv. 2791. *Danmark.* W. fig. 230. Madsens Afbildninger. Suite af Spænder fig. 9. *Meklenburg.* Friderico-Francisceum pl. 20 fig. 13. Af Lindenschmit (Alterthümer uns. heidnischen Vorzeit) afbildas en fibula af denna typ, funnen vid Perugia och förvarad i Schwerins museum. Uppgiften lär bero på en förvexling. Från Perugia finnas i Schwerins museum tvenne fibulor, men de äro af den bukiga italienska typen.

behålles fri från skifvan och är då högre än denna, kullrig samt snedt tvärstrierad. Någon gång ser man ock på skifvans plat en kort spirallinie dragen, som nu är, hvad spirallinien hos typen I (fig. 8) tycktes vara, allenast ett yt-ornament. Nålhufvudet bibehåller samma konturer, men midthalet vidgas, så att hufvudet blir ringformigt, hvarjämte det i halet fästa ornamentet försvinner och ersättes någon gång af en liten knoppformig upphöjning på ändskifvans midt. För symmetriens skuld anbringas en dylik upphöjning i midten af den andra skifvan, hvarest den icke är historiskt motiverad [1]). Detta visar, huruledes man i en typs utvecklingshistoria inför nya momenter, hvarpå vi strax härefter skola se flera exempel. Derjämte förlorar nålhållaren sin tidigare organiska karakter. Först utgjordes den af ett knä, bildadt genom en dubbelböjning af tråden vid bygelns nedre ända. Knäets tvenne sidor drogos närmare intill hvarandra och sammansmälte nedtill, hvarigenom nålhållaren fick ett ringformigt utseende. Denna ring, som hade allenast ett historiskt, icke ett praktiskt berättigande, ersattes snart af en liten uppstående ten, hvilken utgör ett dödt bihang till fibulan. Öfvergången ses i fig. 9 och 10 (efter i Sverige funna originaler). Denna typ (K) återgifves af fig. 11 [2]).

Spännen af detta slag förekomma i södra Sverige, Danmark, Hannover, Meklenburg och preussiska provinsen Sachsen (söder om Magdeburg [3]).

[1]) Man finner stundom hos typen I en sådan förhöjning midt på den ändskifva, som icke täckes af nålhufvudet. Äfven der är den framkallad af benägenhet för att bilda något, som svarar mot det höga nålhufvudet.

[2]) I Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 3, s. 221, finnes afbildad ett svenskt spänne af typen K utan de omnämnda förhöjningarne på skifvornas midt.

[3]) Exempel. *Sverige.* Skåne. *Danmark.* Madsens Afbildninger.

Det är återigen skifvan, som i främsta rummet utbildas. Den nyss omnämnda upphöjda tjocka, yttersta vridningen bibehåller sin tjocklek till åtskilnad från sjelfva skifvan, men spåren af spiralvridningen äro nu förlorade: skifvan omslutes af en regelbundet fortlöpande upphöjd rand. Nålhållaren, som i typen K ännu var fäst vid nedre delen af bygeln, har i följd af denna förändring förflyttats till skifvan, der den är satt ett litet stycke från bygelns fot, så att nålen kan läggas in mellan de två. Skifvan lemnade ett fält för anbringande af ornering, hvartill de två nyss omtalade midtupphöjningarne gåfvo anledning eller eggelse. Den nu temligen korta bygeln blef åter tillplattad och utvidgad, och försågs vanligen med enkla ornamenter. Nålhufvudet förändrades äfven något och uppträder hädanefter som en öppen ring, hvars ändar antaga olika gestalt, allt efter tillverkarens smak. Ibland äro de tvärt afskurna, ibland spirallagda, ibland vidare utbildade[1]. Typen (L) afbildas fig. 12[2].

Ornamenterna, som anbringades på de något kupiga ändskifvorna, voro af vexlande art, dock alltid bildade af upphöjda, tvärstrierade linier, hvilka mången gång äro ordnade i mer eller mindre oregelbundna koncentriska cirklar. Prof på dessa ornamentsmotiver lemna fig. 12 och 13.

Suite af Spænder fig. 10. *Meklenburg.* Dammerow (i Schwerins museum). *Lüneburg.* Estorff, pl. 11. fig. 4, (pl. 12. fig. 8). Prov. *Sachsen.* Calbe an der Saale (museum i Berlin).

[1]) På fig. 12 äro ringens ändar omböjda och ega form af fogelhufvud.

[2]) Exempel. *Sverige.* Skåne, Vestergötland, Bohuslän, Vermland, Öland, Södermanland, Uppland. *Norge. Danmark.* W. fig. 231. Madsens Afbildninger. Suite af Spænder fig. 11—14. *Lüneburg.* Estorff. pl. 11. fig. 3. *Brandenburg* (museum i Berlin). Mellan typerna K och L finnas flera öfvergångsformer, de vackraste måhända i Köpenhamns, Hannovers och Berlins museer.

Men mangen gång visa ändskifvorna äfven på undersidan vissa upphöjda linier, bildande figurer, hvilka, då de tydligen icke tillkommit som prydnad, förmodligen egt någon praktisk betydelse. Det ligger närmast att tänka sig dem vara fabriksmärken. På svenska bagspännen har jag anmärkt tvänne sådana märken, en hand (fig. 14) och ett mot ändarne grenadt kors (fig. 15). Så mycket större intresse synas mig dessa märken förtjena, som, att döma efter nu för handen varande materialier, det förra tillhör östra och södra, det senare åter vestra Sverige [1]).

Ett spänne af denna art, som förvaras i Berlins museum. har som ornament på bygeln tvenne med hufvudena mot hvarandra vända foglar.

Ännu återstår en form af den nordiska gruppen att betrakta, hvilken jag, för dess egendomliga utbildning, gömt till sist, ehuru den rätteligen är att anse som en biform till den mellersta af de tre här omnämnda grupperna. Det är ett spänne med bred ornerad bygelskifva, men med ändspiraler, som hänga ned, båda åt samma håll (typen II, fig. 17). Ett ögonkast är tillräckligt för att inse, hur mycket lägre denna form står än alla de föregående, ty de stora, nedvända spiralplattorna gifva åt spännet ett utryck af tyngd och oharmonisk anordning.

Denna typ är af stort intresse för dess lokala karakter. De fynd med dessa spännen, som kommit till min kännedom, äro icke få, men alla, utom ett, hafva kommit från Lüneburgska landet [2]).

[1]) Det förra märket förekommer på spännen från Skåne och Södermanland, det senare på spännen från Bohuslän och Vermland.

[2]) Exempel. *Lüneburg.* Estorff. pl. 11. fig. 14—17. pl. 12. fig. 2—4; Klemm, Germanische Alterthumskunde, s. 72, pl. V. fig. 1. *Holstein.* Två exemplar (museum i Lübeck). — Det finnes en fibulatyp, som

Skilnaden mellan typerna H och F, fig. 17 och 7, är visserligen ansenlig och synes knappast möjlig att förklara. Men typen H är utvecklad ur en typ G, fig. 16, hvilken här återgifves efter ett i Meklenburg funnet original, som förvaras i Schwerins museum. Huru denna typ uppkommit är lätt att förstå. På ett spänne af typen E, fig. 6 (med bladlik bygel) vändes de två ändspiralerna ej åt olika, utan åt samma håll, nedåt. Denna afvikelse fick icke allenast en öfvergående tillvaro, utan blef, i trots af dess brist på behag, inom ett visst område konstant och utvecklades vidare, till dess typen H fig. 17, uppkom.

Sammanhanget mellan dessa typer kan uttryckas medelst följande slägttafla, i spetsen för hvilken man kan sätta ett spänne med en bygel, som är något mindre än på fig. 2 och något längre än på fig 8.

A. fig. 2. A*a*.			
	D. fig. 5.		
			I. fig. 8.
B. fig. 3. B*a*.			
	E. fig. 6.	G. fig. 16.	
			K. fig. 11.
C. fig. 4.			
	F. fig. 7.	H. fig. 17.	
			L. fig. 12.

I formen af denna öfversigt är det allenast ett, som torde behöfva ett par ord till förklaring, nämligen

något liknar denna, men hvars öfversta del är trådformig med tvenne ovala, platta utvidningar mellan sig och de nedhängande spiralplattorna, hvilken man funnit i Salzburgska området och Baiern, dock ännu aldrig med nål. Se Lindenschmit, Alterthümer I. 3. pl. 6. fig. 3 och II. 11. pl. 1. fig. 4.

anordningen af det första ledet med typerna A, D och I. Den beror derpå, att typen A har i sitt skick något mer ursprungligt än typen D och att denna åter står i ursprunglighet vida högre än typen I.

Sammanställningen af dessa bagspänneformer visar, huruledes typer underkastas utveckling, och huru derunder nya typer uppstå, hvilka ega ett sjelfständigt tycke, under det andra ega allenast en öfvergångskarakter. Af det senare slaget är t. ex. i synnerhet typen K, fig. 11, och bestämmes denna karakter deraf, att rätt myeket är bevaradt från ett tidigare stadium, utan att ega annan betydelse än den, att vara en qvarlefva af eller en erinran om något som är förflutet. Genom en slags diktande verksamhet inskjuter man under denna öfvergångstyp nya motiver och således framkomma helt nya typer med bestämdt utvecklad art, hvarpå den följande undersökningen skall lemna än mer slående exempel. Uttrycket »diktande verksamhet» kan väl, när det är fråga om något så simpelt, som att utarbeta ett spänne, synas något öfverdrifvet, men den menskliga anden är i sin verksamhet en och densamma, och detta uttalar sig i upprepade analogier inom de mest olika verksamhetsområden. Denna uppkomst af nya typer ur de gamla genom en underskjutning af nya motiver beror på samma utvecklingsprocess, som vi skönja inom högre områden, såsom t. ex. när inom det mythologiska uti en af folkmedvetandet skapad gudagestalt ingjutas nya ideer, hvarefter guden framstår förädlad och öfverflyttad till en högre lifssfer.

Men vi få lemna denna rent formela sida af fornkunskapen[1]), för att upptaga en annan fråga — om

[1]) Dock icke utan att betona uppkomsten af sidotyper, sådana som typen G, hvilka icke direkt härleda sig från en äldre typ, utan utgöra allenast parallelformer till andra, genom direkt härstamning uppkomna typer.

dessa spännens plats uti ett gifvet kultursammanhang. De tillhöra, är det sagdt, den i Norden förekommande rena bronsåldern. Äro de dennas rättmätiga egendom eller har denna periods kultur mottagit dem som lån från en annan? Äro de att anse som alster af en i eller utom Norden försiggången kulturutveckling?

Icke ett ögonblick tvekar jag i valet. Denna grupp är uti mina ögon afgjordt nordisk. I allmänhet torde det vara rättast att anse de inom ett land funna fornsakerna vara i landet förfärdigade, till dess motsatsen bevisas. I hög grad minskas sannolikheten af ett motbevis, när en grupp af fornsaker, för hvilken man uppkastar frågan om deras inhemskhet eller främlingskap i ett land, inom detta förekommer mångtalig och under en mängd variationer. Det ena och det andra vitnar om en viss förtrolighet med denna form. Men derest i detta afseende grundade tvifvelsmål framställas, återstår ännu ett medel till att lösa frågan. Man tillser om t. ex. den i Sverige förekommande fornsaksgruppen återfinnes annorstädes, och, om så är, under sådana förhållanden, att man der och icke i Sverige har att söka gruppens ursprungshem. Det torde icke vara nödigt, att jag framlägger en utförlig bevisning för mitt sista förberedande påstående, att en fornsaksgrupp, som inom ett gifvet område är talrikt och på ett mångfaldigt sätt representerad, men utom detta område alldeles saknas, måste anses tillhöra detta område och vara alster af en inom detsamma bestående kultur. Saken är så enkel, att det kunde nästan synas obehöfligt att särskildt betona henne.

Jag tror icke, att någon kan tillsluta ögonen för den nära frändskap, som råder mellan de hittills omtalade bågspännena [1]). De stå hvarandra så nära, att

[1]) När jag under loppet af Juni månad 1870 besökte museerna i Schwerin och Hannover, varseblef jag sammhanget mellan dessa spännen.

om en typ löstages, står den oförklarad, och bland de öfriga uppkommer en lucka, som synes obegriplig och stör det nu uppenbara sammanhanget. Tager man bort en af mellanformerna, blir det omöjligt att förena seriernas ändtyper, eller ett sådant förenande skulle helt visst få godtycklighetens pregel. Tager man bort en ändtyp, te sig alla mellanformerna som osäkra, svaga sträfvanden efter ett mål, som aldrig hinnes. Det finnes mellan gruppernas alla former en liksom solidarisk ansvarighet, den ena kan icke vara den andra formen förutan, mellanformerna synas, för så vidt de i sig innehålla något af det, som i seriens sluttyp framträder som en fullbordad, afslutad verklighet, betingade icke allenast af den tidigare typen, från hvilken de utgått, utan äfven af den senare typ, mot hvilken de syfta.

Slutformer inom de ifrågavarande grupperna äro uppenbarligen typerna C, F, H och L. På grund af deras sammanhang med de öfriga formerna kan man icke vänta sig att finna dem och deras tidigare utveckling annorstädes. Denna tidigare utveckling finna vi just inom eget område, men om vi det oaktadt göra en rundresa, för att utomlands uppspåra dessa oss välbekanta former, komma vi och vår slutledning icke på skam. Bortom de gränser, som jag förut uppdrog för bronsålderns nordiska område, förekomma icke dessa former, icke i England, Skottland eller på Irland, icke i Belgien, Frankrike eller Schweiz, icke söder om Main eller i Donaudalens land, icke i Italien. Från detta

Vid min hemkomst i Maj 1871 fäste min vän och kamrat dr Montelius min uppmärksamhet på det sammanhang mellan dessa, i synnerhet mellan typerna A, K och L, han under tiden, genom studier allenast i de svenska och danska samlingarna, hade funnit. Att på detta sätt vi båda, utan att under tiden haft beröring med hvarandra, kommit till enahanda resultat, torde visa, ifall något sådant vitnesbörd behöfves, riktigheten af vår uppfattning. Jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. 3. s. 219 f.

kategoriska »icke» känner jag allenast två undantag, nämligen det s. 33 omtalade spännet från Rhen-Pfalz, samt en sannolikt i Ungern funnen fibula af typen F[1]), hvilket dock är ett undantag lätt att förklara, då man besinnar, att denna typ icke är sällsynt i Schlesien och att ett eller till och med några exemplar helt lätt kunde hafva kommit öfver gränsen in i det vid sidan liggande Ungern; liksom till gengäld fornsaksformer, som i Ungern äro vanliga, undantagsvis förekomma i Schlesien, der de förefalla lika främmande, som den schlesiska fibulan i Ungern.

Särskildt har man icke velat tilltro en i Norden inhemsk kultur förmågan att kunna åstadkomma de harmoniskt utbildade spännena af typen C med deras spiraler o. s. v. Det är ofta en vansklig uppgift att, gående ut från nutidens förhållanden, afgöra hvad ett forntida folk kunnat eller icke kunnat utföra, så länge vi icke kunna beröma oss af att känna det folkets samtliga hjelpmedel, af hvilka många måhända äro hvad man nu skulle kalla nödfallsmedel, som vi derföre längesedan bortlagt och förgätit och hvilkas möjliga tillvaro och verkan ej längre faller oss i sinnet. Emellertid har man sagt, att typen C är för Norden främmande. Man kommer derigenom i den obehagliga ställningen att påstå, att en typ är främmande för ett land, i hvilket den förekommer, men tillhör ett område, inom hvilket den aldrig blifvit funnen[2]).

[1]) Förvarad i Pests museum.

[2]) Mina uppgifter om typernas geografi grunda sig icke allenast på studier af andras arbeten, utan på granskning af fornsakssamlingar i följande städer: Stockholm, Lund, Köpenhamn, Flensborg, Hamburg, Lübeck, Schwerin, Berlin, Breslau, Wollmirstedt, Magdeburg, Quedlinburg, Hannover, Hildesheim, Göttingen, Gotha, Jena, Leipzig, Halle, Dresden, Köln, Mainz, Carlsruhe, Stuttgart, Nürnberg, Landshut, München, Salzburg, Wien, Krakau, Pest, Klausenburg, Hermanstadt, Sächsisch-Regen,

Vi få då återgå till den nordiska bagspännegruppens första typer, A, D och I, fig. 2, 5 och 8 [1]). Före bronsåldern gick i Norden en stenålder, och inom denna hafva dessa typer icke några före- eller urbilder, ej heller är ens den enklaste af dem, typen A, så enkel, att vi kunna anse den vara det första försöket att göra en säkerhetsnål. Bygelns krusning, spiralläggningen och dess regelbundenhet, nålhufvudets form m. m. [2]) förråda en viss vana vid förfärdigandet af spännen.

Två fall äro möjliga. Antingen hafva dessa tidigaste former inom Norden haft en förhistoria, hvars minnen hittills undgått oss, eller ock tillhöra dessa våra äldsta typer, sådana vi finna dem eller ungefär sådana, en kultur, som förts in till det nordiska området, hvarest den blef inhemsk och sjelfständigt utvecklades. Det senare alternativet är, skulle jag tro, det riktigare, och då kan man icke undanskjuta frågan: hvarifrån kom denna kultur?

Man har sagt: söderifrån, från Italien eller från andra sidan Medelhafvet, från Fenicien. Men — man har hittills icke kunnat framlägga ett enda sådant spännsmycke från Fenicien eller hela Asien eller norra Afrika, icke ett enda från Grekland, ej ens från Italien eller från Ungern, Donaulanden, Neckars och Mains områden, från Schweiz, Frankrike, Belgien, England, Skottland, Irland. Äfven för dessa våra äldsta former stå således de redan angifna gränserna vid makt, och dertill

Bistritz, London, Tournai, Namur, Lüttich, Paris, Zürich, Milano, Parma, Bologna, Marzabotto, Ravenna, Florens, Rom, Pompeji och Neapel.

[1]) Till dessa första typer kan man icke föra typen C, då denna tydligen just inom en del af Norden utvecklat sig ur typen A genom typen B.

[2]) Man finner väl af denna typ spännen med en större enkelhet i formen, men det kan sättas i fråga, om icke dessa enklare och gröfre exemplar äro yngre än de bättre arbetade.

kommer ännu en omständighet, som är väl värd att uppmärksammas: inom det nordiska området förekomma dessa äldsta former icke i de södra delarne, utan allenast i de nordligare, längs Tysklands Östersjökust, i Danmark, Syd-Sverige och Norge. Deri ligger, menar jag, en vink om den riktning, i hvilken vi hafva att söka dessa formers hemland, men då jag icke kan framlägga ens antydningar derom, utan att vidröra flera förhållanden, som dermed stå i närmaste sammanhang, följer jag för ögonblicket icke vinken.

Alltså här samma fråga som nyss: äro dessa spännen hemma i det land, hvarest de förekomma, eller inom det område, hvarest de aldrig blifvit funna?

Men kanske är denna brist inom Södern allenast skenbar. Missgynnande omständigheter eller brist på uppmärksamhet hafva kanska vållat den. Men äfven mot detta inkast, som väl kan synas befogadt, tror jag mig kunna sätta ett nej. Läsaren må döma, om det icke är berättigadt.

Jag vill icke tala om Asien och Afrika, för hvilka områden några bronsålderspännen ännu icke blifvit uppvisade. Icke ens de, som yrkat för vår bronsålder ett feniciskt ursprung, hafva kunnat stödja sina theorier med att till jämförelse framlägga några feniciska bronser; och bland de bronser, funna på det af fenicisk kultur starkt berörda Sardinien, som jag sett i original eller afbildning, har jag tyvärr icke funnit en enda fibula, hvarjämte de öfriga bronserna icke förråda någon synnerligen nära frändskap till vår bronsålder[1]). Ej heller känner jag något i Grekland funnet bågspänne.

Men inom det öfriga icke-nordiska området, som jag utpekade, äro spännen funna, icke enstaka eller i ett eller annat tiotal, utan i hundraden och tusenden,

[1]) Jfr senator Spanos brochyr Paleoetnologia Sarda. Cagliari. 1871.

men alla dessa spännen tillhöra, såsom jag skall visa i de fyra närmaste kapitlen, ett helt annat system. Och månne icke dermed talet om våra bronsålderspännens sydländska ursprung omöjliggöres? Våra äldsta former, som antagligen hafva ett främmande ursprung, förekomma icke allenast icke i Södern, utan de äro helt olika alla de i Södern förekommande typerna. Bronsåldern och de ur bronsåldern närmast framkomna kulturformernas bagspännen sönderfalla i tvenne större grupper, en nordlig och en sydlig, af hvilka ingendera gifvit upphof åt den andra, knapt nog, hvad spännena angår, kan sägas hafva inverkat på den andra. Oss återstår då allenast att säga: vår bronsålderskulturs spännen, som antagligen *ytterst* icke äro af inhemsk upprinnelse, leda icke sitt ursprung från södra eller vestra Europa, utan må man hoppas, att kommande upptäckter gifva oss bestämda upplysningar om det enda återstående möjliga väderstrecket, östern, det inre af Asien.

Det vore icke rätt att stadna här, ehuru hvad jag ytterligare vill framhålla endast är en antydan. De ofvan skildrade bågspännena förekomma ingalunda som främlingar bland de fornsaker, i hvilkas sällskap de hittas. Vi hafva sett, huru den trinda tenen eller tråden hade benägenhet för att vidgas, blifva ett jämnbredt band och till sist en rhombisk skifva. Vi märka samma tendens hos några stora för hals eller hufvud bestämda ringar, trinda med dryg genomskärning, som framemot sammanhäktningspunkten öfvergå till ovala plattor[1]). De s. k. glasögonformiga spännena, typen L (fig. 12) hafva bugtiga ändskifvor, under det att den närmast föregående typen K och alla de andra hafva

[1]) En enkel ring af denna art är afbildad i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 3. (Spelviks-fyndet). En oval skifva af en sådan ring är här afbildad fig. 21.

plana skifvor. Samma benägenhet för bugtighet finna vi hos det fig. 23 afbildade kärlet, och der är den vida mer utpreglad än hos äldre exemplar af samma grupp[1]). Ornamenterna på de glasögonformiga spännenas ändskifvor bildas vanligen af upphöjda tvärstrierade lister, hvilka man återfinner på kärlet fig. 23. Samma spänneskifvor visa oss ofta ornamenter af bugtade liniekonturer; vi finna sådana å halsringsplattan fig. 21. Att orda mer om likheterna mellan de nämnda föremålen är onödigt, ty de torde falla hvarje uppmärksam betraktare i ögonen.

Dessa ringar med ändplattor och dessa kupiga bronskärl med deras rika ornering tillhöra alldeles samma område, som de hittills omtalade spännena[2]).

Men det är icke allenast de yngsta spänneformerna, som sålunda vid närmare betraktande visa sig allt stadigare rotfasta inom den nordiska bronsålderns område. Detsamma gäller äfven de äldsta formerna. Jag har redan fäst uppmärksamheten vid den rika utbildning, som nålhufvudet inom typen C. fig. 4 undergått. Hvem märker icke slägttycket med de fig. 18 och 19 afbil-

---

[1]) Dessa äldre former äro afbildade t. ex. W. 283 a. b. Friderico-Franciscenm. pl. 12 fig. 4.

[2]) Exempel för bronskärlen: *Sverige.* Skåne. Bohuslän. Vestergötland. Möre. Tjust. Södermanland. Vestmanland. *Danmark. Meklenburg. Lüneburg. Braunschweig.* (Helmstädt). Prov. *Sachsen.* (Darsekow). Exempel för ringarne: *Sverige.* Skåne. Halland. Bohuslän. Vestergötland. Öland. Tjust. Södermanland. *Danmark. Meklenburg* (mindre än de skandinaviska). Halsringarne synas således hafva en mindre utbredning än kärlen, och så mycket mer kan det då väcka uppseende, att en dylik ring säges vara funnen vid Bingen, således vid Rhen. Jfr Lindenschmit i Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande. XLVI. s. 40, hvilken dock antyder, att fynduppgiften möjligen icke är fullt säker. Är den riktig, hafva vi här ett nytt exempel på det ganska naturliga förhållandet, att exemplar af en typ förekomma spridda utom typens område.

dade gehängsmyckena (s. k. tutuli [1])? Och smaken för de konturer, som dessa två uppvisa, lefde länge inom Norden under bronsåldern. Vi återfinna samma grunddrag hos den fig. 22 afbildade täckande öfverdelen till det nyss omtalade kärlet. Hvad bygelskifvan hos typen C' fig. 4 beträffar, så återfinna vi hennes ornamenter på den prydliga på Öland funna skafteelten fig. 19; och dessa äldsta bagspännen hafva äfven i öfrigt ett nära slägttycke med såväl gehängsmycket som med skafteelten och deras närstående former. Men liksom dessa spännen äro främlingar utom det nordiska området, så ock gehängsmycken af denna art. Men skafteelten? Från intet rent feniciskt område känner man en enda celt. Inom Italien, i Etrurien äro skafteelter funna, men de äro våra äldsta nordiska helt olika. I hela Italien är ingen funnen, som kan förvexlas med den här afbildade svenska eller ens med densamma uthärda en jämförelse. Skulle en celt sådan som vår en gång hittas i Italien, hvilket förmodligen aldrig skall hända [2]), då vore det ett, som skulle framkalla en allmän undran — olikheten mellan dess form och de italienskas. Det är icke blott siraterna, som skilja dem åt, utan delarnes inbördes dimensioner och konturerna, det ena och det andra vid jämförelser lika vigtigt som ornamenterna. Men det är icke allenast Italien, som saknar denna celttyp, utan detta gäller äfven hela det öfriga södra och vestra Europa.

Äfven utan att man känner i detalj fyndförhållandena,

[1]) Bestämmelsen af de s. k. tutuli är ännu oviss. Den i texten föreslagna synes mig icke orimlig, äfven om den troligen icke var den enda.

[2]) Liksom en botanist, när han känner ett lands flora, kan säga, att der bör man finna en så och så beskaffad växt — sådana förutsägelser hafva blifvit gjorda och gått i fullbordan —, på samma sätt kan fornforskaren yttra sig om typerna inom en viss kultur.

urskiljer ett öfvadt öga bland de nordiska spännena helt lätt tvenne grupper; den ena består af typerna A, B och C. Redan meddelade uppgifter visa, att dennas område varit mera inskränkt, än den senare nordiska bronsålderns. Af de tre typerna har, enligt nu kända fynd, A den största utbredningen, Norge, Syd-Sverige, Danmark och Meklenburg, C förekommer icke i de tvenne yttersta delarne af området, i Norge och Meklenburg. Af de yngre typerna är gruppen D-E-F uteslutande tysk och omfattar Oders och Elbes dalar, om den ock synes mera tillhöra områdets inre delar än dess kusttrakter. Typen I förekommer i södra Sverige, Danmark och Meklenburg; den deraf utbildade typen K förekommer inom samma trakt, men äfven ännu mer åt söder; typen L, det glasögonformiga spännet, har af alla den största utbredningen. Den förekommer i mellersta och södra Sverige, i Norge, i Danmark, i Brandenburg och Sachsen, i någon mon äfven i Meklenburg och Lüneburg, men den saknas så vidt jag vet i Schlesien.

Det är lätt att se, huru något så enkelt som bågspännets olika utvecklingsformer kan gifva anledning till de mest mångsidiga undersökningar. Hvilket intresse erbjuder icke t. ex. dessa beslägtade formers olika uppträdande inom deras något olika begränsade områden. Här går utbildningen för sig från det första stadiet till det sista, der finnas allenast de första stadierna, der ej andra än de yngsta, för hvilka man således har att söka upphofvet på en annan ort. Det är en tafla af mångsidig, kraftig lifsutveckling, som möter oss hvart vi kasta blicken. Men en sak är härvid värd synnerlig uppmärksamhet. Under det den nordiska bronsålderns kultur fortfarande eger en produktionsförmåga, som yttrar sig i en mångfald af former, kan ingen af de yngre täfla med den äldre tidens alster. Kultu-

ren lefver och utvecklar sig, hon förkofrar sig i teknisk färdighet, men smaken är ej längre så god som den hade varit.

Vi se ock, huru typerna äro olika långlifvade. Den första gruppen hinner redan i C sin fullbordan och under hela den senare tiden af bronsåldern är denna grupp alls icke representerad. För denna sluttid åter äro de glasögonformiga spännena jämte hängkärlen och ringarne med de ovala plattorna karakteristiska. Väl må man önska, att de nordtyska samlingarne och den nordtyska litteraturen alltmer må riktas, på det man äfven inom den nordiska bronsålderns tyska område må kunna företaga det studium af fyndens och typernas kronologi, som i Skandinavien är möjligt. Derföre att materialierna äro ojämnt kända, har jag här icke företagit någon skarp afsöndring mellan äldre och yngre bronsålder. Jag har icke heller ansett det behöfligt, då jag denna gång haft att sysselsätta mig med allenast en grupp af fornsaker, och i främsta rummet med det sammanhang, som uttalar sig inom denna. Jag har så mycket mindre ansett det nödigt, som det emellan den yngre bronsåldern och den äldre finnes ett omisskänligt sammanhang.

Den nordiska bronsåldern efterträdes af en jernålder, hvars upprinnelse och första utveckling tillhör andra områden. Mellan dessa två kulturperioder finnes intet organiskt sammanhang; man spårar endast en och annan beröring dem emellan. Inom Norden blir således för bronsålderns bågspännen utvecklingen tvärt afslutad, utan att bära för kommande tider någon frukt.

Andra kapitlet.

Enkla bågspännen med nål och bygel i ett stycke.
1. Den sydöstra (ungerska) gruppen.

Landet söder om Karpatherna står för mitt minne som ett arkeologiskt underland. Sådan var rikedomen af former, som der öfverraskade mig, sådan vigten af de bidrag jag der fann till utredande af Europas tidigare kulturhistoria.

Då jag i fortsättningen af denna rad af studier lemnar en öfversigt af den ungerska bronsålderns skaplynne, behöfver jag icke här inlåta mig derpå. Det är för mitt närvarande behof tillräckligt att säga, att jag i Ungerns och Siebenbürgens museer fann en rikt utvecklad bronsålderskultur och så utvecklad, att man icke kan förvexla hennes alster med bronsåldersföremål från andra land i Europa. Hvad utbredningen beträffar, inskränker sig denna kultur till de trakter, som enligt den gamla tidens författare tillhörde Dacer och Geter.

Främst bland de ungerska spännetyperna sätter jag A, fig. 24. Vi hafva inom den nordiska gruppen blifvit vana vid en bred, mot ändarna afsmalnande bygel. Vi återfinna den här och likaså knät, i hvilket nålen hvilar, och likaledes dernedanför en skifva, bildad af spirallagd platt tråd. Men en olikhet finnes, och denna ligger icke så mycket deri, att bygelns tråd närmast intill den bredare delen blifvit omböjd, churu visserligen detta är ett motiv, som icke förekommer i den nordiska gruppen, utan fast mer deri, att den andra ändan af bygeln är spirallagd så, att den bildar en smal cylinder, från hvars yttersta ända tråden utgår och bil-

dar nålen. Hvem märker icke den stora lifffullhet, som detta spänne eger framför den nordiska gruppens ädlaste former, ehuru dessa å andra sidan i detaljernas utförande stå högre än det ungerska spännet?

Originalet till min figur förvaras i Pestmuseet. Tyvärr känner jag icke dess fyndort, men ett annat spänne af samma typ är funnet vid stranden af ett bland Theiss' öfre tillflöden, i Borsod-komitatet[1]).

Ungersk typ B fig. 25. Utvecklingen har gått ett steg framåt. Bygeln har förvandlats till en smal ten, vid hvars sidor andra blifvit lagda, hvilkas ändar äro lindade i spiral. Dessa tillagda tenar äro visserligen gjorda i ett stycke med det öfriga spännet, men dettas konstruktion visar, att man tänkt sig dessa bihang såsom fastknutna vid bygeln.

Originalet till fig. 25, som förvaras i Pestmuseet, är funnet i Lipto-komitatet, således långt uppe bland Karpatherna, invid deras höjdpunkt Tatra. I detta museum förvaras många exemplar af denna typ, stora och små. Man kan således med skäl säga, att denna typ är karakteristisk för den ungerska bronsåldern.

Ungersk typ C fig. 26. Utveckligén har fortgått ännu ett steg, ehuru i en riktning, som icke kan i allo godkännas. Vid sidan af sjelfva bygeltenen ligga fortfarande tvenne andra, med ändarne hoprullade i temligen stora spiraler, men de fästande tvärbanden saknas och sammanhållningen blir af den anledningen för ögat något löslig. Tvärbanden hafva visserligen icke alldeles försvunnit, men de hafva fullständigt förlorat sin ursprungliga betydelse och taga sig nu ut, som vore de löst fästa ofvanpå spännet. På ena sidan afslutas dessa tvärband af en fogelfigur, åt den andra sidan äro de

[1]) Kenner, Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie. VI. s. 143; (i Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-quellen).

förlängda och afslutas hvart och ett med en ring, i hvilken tvenne lancettlika bronsblad hänga.

Tyvärr saknar man för det mycket stora originalet, som förvaras i Pest-museet, uppgift om fyndorten, men dess likhet med typerna A och B jämte den omständighet, att det förvaras i den ungerska samlingen, tala för dess hänförande till den ungerska gruppen, så mycket hellre som intet finnes, hvilket är egnadt att göra dess upprinnelse från den i Ungern rådande bronsålderskulturen osannolik eller ens tvifvelaktig.

Ungerska typen D fig. 27 är enklare än de föregående. Bygeln består af en smal tråd, som är böjd i en lång rad af öglor, vexelvis åt båda sidor. Öglorna äro af samma beskaffenhet som de två, som å fig. 24 förekomma vid bygelns begge ändar, och man kan således säga, att ifrågavarande typ uppkommit genom ett ensidigt utbildande af dessa öglor, på bekostnad af den egentliga bygeln. Äfven denna typ står således i närmaste sammanhang med de föregående.

Originalet, funnet strax söder om Donau i Raabkomitatet, förvaras i Pest-museet [1]).

Dessa spännens förhållande till den i Ungern-Siebenbürgen förekommande bronsålderskulturen i hennes helhet får jag i min nästa uppsats framhålla. Här har jag allenast att tillägga några ord om deras förhållande till de andra spänne-grupperna [2]).

Olikheten med de nordiska spännena faller genast

[1]) Romer, Mürégészeti kalauz különös sekintettel Magyarországra. s. 45.

[2]) Redan förut s. 42 (28) har jag omnämnt, att i Pestmuseet förvaras äfven ett spänne med nålen skild från bygeln. Det påminner om de redan omtalade spännena från Schlesien och torde få anses, äfven om det är funnet i Ungern, tillhöra den i Schlesien förekommande bronsåldern. Om beröringar mellan denna och den ungerska se vidare i nästa uppsats.

i ögonen. Den är fundamental, eftersom här spännena äro gjorda af ett stycke, hvarvid öfvergangen från bygel till nal förmedlas af en spiralläggning. Den ena gruppen kan saledes icke leda sitt ursprung ur den andra. Men äfven här, som i Norden, spelar spiralläggningen en framstaende rol. Nålhallaren är bildad, såsom nyss sades, på samma sätt som inom den nordiska gruppen, genom en knäböjning af traden mellan bygeln och och dess skifva. Dessutom paminner bygeln hos typen A nagot om de nordiska formerna.

Gå vi den kommande framställningen nagot i förväg och kasta en blick åt andra sidan, öfver de syd- och vesteuropeiska spännena, finna vi ett motsatt förhallande, — mellan dem och de ungerska är likheten fundamental, ty samtliga besta de af allenast ett stycke, men i öfrigt är olikheten stor, i det att inom de syd- och vesteuropeiska grupperna utvecklingen snart lemnade den mera ursprungliga ståndpunkt, på hvilken de nordiska och ungerska grupperna stannat, hvadan inom de förra t. ex. bygeländans nedre spiralskifva sällan förekommer i ursprunglig gestalt. Man kan således icke säga, att den ungerska spännegruppen leder sitt upphof från nagon sydeuropeisk, specielt någon italiensk form, lika litet som man kan anse de ungerska formerna, som icke förekomma i Italien eller södra Europa [1]), hafva gifvit upphof åt de der förekommande spänneformerna. Det aterstår allenast ett — att be-

[1]) I Gents museum såg jag ett fragment som hade mycken likhet med bygeln hos den ungerska typen B. Min ledsagare trodde, att fragmentet var funnet i trakten af staden. Då det rika museet är magasineradt i brist af utrymme — det var enskild välvilja, som förskaffade mig inträde i magasinslokalen —, kunde jag icke företaga något för att närmare utreda saken. Om spännet verkligen varit de ungerska alldeles likt, hafva vi här det enda exempel, som jag känner på ett ungerskt spänne funnet utom Ungern.

trakta de ungerska och de sydeuropeiska grupperna som sidoordnade utvecklingar från en gemensam rot, hvarvid dock inom den ungerska gruppen utvecklingen stannat jämförelsevis mycket tidigare än inom den andra. Denna sidoordnade ställning, som de här beskrifna ungerska spännena intaga i jämförelse med andra med dem beslägtade grupper, utmärker hela den ungerska bronsålderskulturen i förhållande till Europas öfriga bronskulturer, och gör den förra så synnerligen vigtig för den jämförande fornforskningen.

Upptaga vi åter frågan om de ungerska spännenas förhållande till de nordiska, måste vi visserligen ännu i brist pa mellanformer lemna det outredt, men en antydan anser jag mig kunna våga. Det synes mig icke rimligt, att den ungerska grundtypen med dess organiskt delade enhet kan hafva ledt sitt ursprung från en mekanisk sammansättning af nål och bygel. Den ungerska gruppen torde vara den ursprungligare eller ega större likhet med en gemensam urform, hvilken visserligen icke kan faktiskt uppvisas, men till hvilken man utan svårighet slutar, hvaremot den nordiska gruppen, trots dess äldre formers smakfullhet, som vida öfvergår allt hvad den ungerska bronsåldern kan uppvisa, till sin grundform urartat genom att utbyta den organiska sammansättningen mot den mekaniska. En antydan om en sådan öfvergång saknas icke alldeles. När nålen lösgjordes från sitt nära sammanhang med bygeln, hade den enkla eller upprepade, cylindriska spiralläggningen vid bygelns ända icke längre någon betydelse. Men som smaken för spiralläggning fortfor, lade man den genom nålens frånskiljande frigjorda bygeländan i en platt spiralskifva i fullkomlig öfverensstämmelse med spiralskifvan vid bygelns andra ända. Den harmoni, som således åstadkoms, är visserligen för ögat

välgörande, men den beror ytterst på en försämring af typen.

I Ungern-Siebenbürgen, med undantag för landets vestligaste del, efterträddes bronsåldern omedelbart af den romerska eröfringens period. Någon utveckling af bronsåldern medelst upptagande af jernet till begagnande förekommer der icke, och i Ungern liksom i Norden afslutas de här omtalade spännenas utveckling med bronsålderns slut. De gifva icke upphof till nya former.

Tredje kapitlet.

Enkla bågspännen med nål och bygel i ett stycke.
2. Italienska gruppen.

Det finnes inga land i Europa, öfver hvilkas forntid så länge och så flitigt forskats, som Italien och Grekland, och likväl är det med afseende på deras forntida förhållanden, så snart vi vända oss till perioder, om hvilka litterära vitnesbörd saknas, eller till stammar, som icke kommit derhän, att de inom historien spelat någon rol, mycket, som ännu återstår att utforska och som med nu tillgängliga materialier svårligen kan bringas till klarhet.

Man har inom Italien sökt ursprunget för vår bronsålder, särskildt hos Etruskerna, i hvilka man velat se vår bronsålderskulturs upphofsmän, vare sig sjelfständiga eller i deras föregifna, alls icke faktiskt grundade egenskap att vara Fenicer eller den feniciska kulturens bärare. Vore det så, skulle vi naturligtvis inom Italien återfinna den nordiska bronskulturens äldre former,

och det, som vi uti Italien finna vara för den etruskiska kulturen karakteristiskt, måste uppenbara sig uti Norden. Men det är ingalunda så. Icke nog dermed att vår äldre bronsålders typer, såsom jag i första kapitlet antydde, alldeles saknas uti Italien, utan det, som är för den etruskiska kulturen karakteristiskt, saknas i Norden [1]). Den följande undersökningen af bågspännena skall bidraga att visa det.

Det återstår då allenast att tillse, om Nordens begynnande bronskultur står i något sammanhang med en tidig uti Italien förekommande bronskultur, hvilken ännu icke antagit det skaplynne, som vi äro vane att kalla etruskiskt. Men de forskare, som velat anknyta Nordens bronskultur vid den bildning, som tillhör den klassiska forntidens folk, torde vara föga benägna att söka anknytningspunkten i denna för-etruskiska, mera färglösa period. Om ett sammanhang med dennas odling lägges i dagen, torde det ligga nära till hands, att i denna tidiga italiska och i vår nordiska bronsålders bildningsformer se tvenne systerkulturer, för hvilka vi hafva att söka ett gemensamt ursprung annorstädes. Utan att vilja här inlåta mig på utredande af denna fråga, vill jag allenast i förbigående anmärka, att denna som möjlig antydda uppfattning, enligt mitt förmenande, är den rätta. När jag hyllar den, har jag dermed icke velat förneka möjligheten af en i senare tid försiggången beröring mellan de tvenne kulturerna, hvarvid likväl ingalunda den ena kulturen uppträdt såsom grundläggarinna af den andra.

Men finnes det i Italien någon sådan primitiv brons-

[1]) »Vegetativa ornamentsmotiver saknas, säger Sacken, i de nordliga fynden, hvilket äfven betonas af Wilson, Lubbock, Troyon. Detta ensamt är verkligen tillräckligt för att visa det förvända i antagandet, att massan af de nordiska bronsarbetena äro af feniciskt eller etruskiskt ursprung.» Conze.

kultur? Länge har man icke tänkt sig en sådan möjlighet och ännu har mången italiensk arkeolog icke kunnat förlika sig med tanken, att vid sidan af de klassiska folkens qvarlefvor gifva särskildt rum åt minnen af en »barbarisk» kultur. Dock torde man numera få anse det vara visst, att Italien verkligen egt en förhistorisk bronskultur. Det återstår allenast att fråga: en eller flere? Jag menar icke flere perioder, utan flere lokala grupper.

Först och främst veta vi icke, om den särskilda pregel, som utmärker den etruskiska kulturen och skiljer henne från andra italiska kulturformer, går tillbaka i denna urtid, så att vi inom det senare s. k. Etrurien kunna vänta oss en egen bronskultur. Om jag icke misstager mig, har de senare tidernas erfarenhet i någon mon modifierat åsigterna om den skarpt utpreglade skiljaktigheten mellan det etruskiska och allt annat italiskt. Men härmed må förhålla sig hur som helst, så mycket är icke ens afgjordt, hvar den etruskiska kulturens ursprungsland är att söka. Mommsen tror på en invandring norrifrån, Conestabile på en invandring från Mindre Asien. Dertill kommer, att ehuru den etruskiska konsten blifvit med mycken flit, skarpsinnighet och lärdom undersökt, finner den jämförande fornforskningen med afseende på den etruskiska kulturen icke ens för sina simplaste frågor nödiga materialier.

De i Neapels museo nazionale förenade fynden visa, att södra Italien egt en bronsdolk-form, som annorstädes hittills är osedd. Då man der finner samma form utarbetad så väl i brons som jern, torde man vara berättigad att deri se vitnesbörd om en öfvergång från brons- till jernkultur och dermed naturligtvis äfven ett vitnesbörd om tillvaron i södra Italien af en äldre bronskultur. Att närmare karakterisera den är mig icke möj-

ligt, alldenstund mig fattas materialier; från denna bronsålder har jag icke sett ett enda spänne.

I norra Italien, i Pos och dess tillflödens dalar, har funnits en ren bronskultur, hvilken man nu, tack vare de senaste årens framsteg i arkeologisk forskning, känner ganska väl. Det är dess kultur, som uppenbarar sig i terramaror och pålbyggnader, och det är för öfrigt en kultur, som står i närmaste öfverensstämmelse med de schweiziska pålbyggnadernas rena bronskultur. I förhållande till den nordiska bronskulturen visar denna schweiziskt-norditalienska såväl likheter som olikheter. Man förklarar dem lättast genom att betrakta dem som sido-ordnade kulturformer med ursprunglig förvantskap.

Af hvad redan är sagdt, inser en hvar, att man på tal om denna uti Italien förekommande bronsålderskultur måste samvetsgrant använda benämningen norditaliensk, då det allsicke är gifvet, att den bronskultur, som antagligen funnits i Italiens öfriga delar, varit denna i allo lik.

Den nord-italienska bronsåldern är fattig på spännen. Jag känner tvenne, funna vid Peschiera i Gardasjön och afbildar här det ena, fig. 28. En trind bronstråd är dubbelböjd, på samma sätt som den fig. 1 afbildade säkerhetsnålen. Bygeln är spiralvriden. Tyvärr synes bygelns nedre ända vara afbruten, så att frågan om dess utseende, om den utgått i en spiralplatta o. s. v., måste lemnas oafgjord [1]).

Ett något yngre spänne, funnet vid Capriano i provinsen Como, förvaras i Milanos museo civico. Dess bygeländа, som utgör nålhållare, förråder, vid sidan af

---

[1]) Om fynden från Peschiera se Kellers berättelse i Pfalbauten, 5:ter Bericht. Zürich 1863. s. 12 (i Mittheilungen des Züricher Alterthums-Vereins).

Peschiera-spännets, en stor utveckling. I enlighet med andra italienska fibulaformer har, förmodar jag, Peschiera-fibulan haft en spiralplatta bortom knät, i hvilken nålen hvilar. Denna spirallagda tråd har vuxit samman till en skifva; och icke nog dermed, knät har försvunnit och sjelfva skifvan har blifvit dubbelvikt, för att mottaga nålen. När det gått så långt, förlorade denna del af bygeln sin ursprungliga ornamentativa karakter och lämpades nu uteslutande efter de praktiska fordringar, som småningom blifvit stälda på honom. I detta skick finna vi Capriano-spännet (fig. 29) liksom äfven spännet fig. 30 [1]).

Denna utvecklings-historia skulle helt visst förefalla en hvar som ett foster af en synnerligen orädd inbillning, derest jag icke i det föregående på tal om den nordiska gruppens bågspännen, hade varit i tillfälle att uppvisa en motsvarande utveckling. Till all lycka behöfver ej ens dennas öfverflyttande på italiensk botten synas godtyckligt. Jag kan i fig. 31 och 32 framlägga mellanformer; hos den förra består ändskifvan af en bred spirallagd tråd, hos den senare afslutas bygeln med en skifva, som i den snedt inåt gående springan ännu eger qvar ett minne af den tidigare spiralläggningen [2]).

Men utvecklingen af bygeländan stannade icke vid den form som fig. 29 visar. Nålhållaren är här temligen kort. Man lät honom sedan vexa ut till en rörlik hylsa (fig. 34). Att detta är ett framsteg torde icke kunna bestridas. Så länge bygeln behöll en bestämdt

[1]) Detta senare har undergått en ytterligare utveckling derigenom, att bygeln, strax innan den öfvergår till nålhållare, blir en andra gång spirallagd. Som denna spiralläggning icke är af minsta praktiska betydelse, fick denna varietet icke någon stor utbredning eller varaktighet.

[2]) Ett annat spänne, som uppvisar samma grad af utveckling, förvaras i Bolognas museo civico.

utpreglad ändskifva, var denna en sjelfständig del af det hela, och denna sjelfständighet uttalade sig ock i det yttre. I spännena fig. 31 och 32 spelar ändskifvan en för utseendet lika vigtig rol som bågen. Men när skifvan blef hopviken och krympte samman, bevarade sig ännu ett spår af det tidigare förhållandet deri, att den fordom afsöndrade och sjelfständiga skifvan icke, så att säga, gick upp i sjelfva spännet; hon liksom kunde icke finna sig i den underordnade rol, som kommit henne till del, och ehuru hon var på det närmaste förenad med bygeln, eger denna förening icke något rätt naturligt uttryck. I fig. 34 är detta afhjelpt. Den f. d. skifvan har vuxit samman med bygeln, denna senare har under denna organiska förening skjutit ut och bildar, fullt harmoniskt med sin öfriga natur, det långa smala röret, i hvilket nålen kunde hvila väl skyddad. Så mycket nödigare var denna utveckling, för att tillfredsställa smakens billigaste fordringar, som de italienska spännena vanligen visa en starkt sväld bygel, hvilkens uttryck af tyngd ännu mer ökas genom den dervid fästade, men knappast dermed förmedlade nålhållaren.

Om den norditalienska bronsålderns förhållande till en företruskisk och till en syditalisk bronsålder, möjligen till andra i Italien förekommande bronsåldersgrupper, icke kan bestämmas, stå vi i samma rådvillhet, när vi vilja försöka utröna, i hvilket förhållande den står till den verkliga etruskiska kulturen. Är den äldre, samtida eller yngre, står den egentligen i något förhållande? Om än redan nu enstaka vinkar — men icke mera — till frågans besvarande förekomma, lemnar jag hela saken å sidan, till dess nya fynd, hvilkas uppdagande vi må af allt hjerta önska, sprida nytt ljus öfver dessa dunkla förhållanden. För mitt närvarande syfte är saken i öfrigt af något mindre vigt, ty, hur det

än i öfrigt må förhålla sig, mellan så godt som alla de för-romerska spännena uti Italien råder en stor öfverensstämmelse. De höra alla till den typ, hvars enklaste och magraste uppenbarelse vi se uti Peschieraspännet.

Spännen, med bygel liknande den fig. 29 och 32 afbildade, äro i Italien ganska vanliga, men ännu oftare träffar man en utvecklingsform, hvars bygel blifvit tjockare; prof lemnas längre fram (se fig. 44). Men man nöjde sig icke med dessa jämntjocka byglar, utan lät dem svälla ut öfver midten. Så uppkommo hvad man kan kalla de bukiga bagspännena. Ett sådant är afbildadt fig. 33; originalet uppgifves vara funnet i Etrurien. Nålhållaren befinner sig på näst det sista stadiet. Spännets kropp är starkt sväld och prydes med lineära ornamenter. Sådana och cirklar med midtpunkt äro de vanligaste ornamentstyperna på alla dessa spännen.

I hvilket arkeologiskt museum uti Italien man besöker, finner man dessa spännen icke enstaka, utan i massor. Det är lätt att öfvertyga sig derom, att de tillhöra den specielt italienska formen, hvilken, liksom hvarje annan mera allmänt använd form, företer en mängd variationer, med tjock eller smal bygel o. s. v. I mina anteckningar från museo gregoriano i Rom finner jag icke ett ord om andra spännen än de bukiga af gröfre och finare variationer, och jag kallar dem derföre med trygghet för icke allenast italienska, utan ock etruskiska. De stora grafvarne vid Cære och Vulci innehöllo inga andra spännen än bukiga, bland dem flera mycket eleganta och dyrbara (af guld). Det är visserligen längesedan jag såg planchverket öfver detta museum; såvidt jag minnes, förekomma der inga spännen utom dessa bukiga.

Fig. 33 svarar föga mot de föreställningar vi göra oss om det etruskiska arbetets långt drifna finhet. Man

kände ock behof af en förädling af typen, och man kan säga, att den omgestaltning af bygeln, som deraf framkallats, står i närmaste samband med nålhållarens utbildning till en rörformig hylsa. Man gjorde visserligen bygeln understundom lättare, genom att göra honom öppen på undersidan — och en lättnad kunde behöfvas, ty spännena af detta slag äro understundom jättestora —; detta var likväl en lättnad i verkligheten, men icke för ögat. En sådan åstadkoms derigenom, att bygeln något förlorade i omfång, men erhöll en större spänstighet i formen, samt försags, vid sidorna, der bygelns massa var störst, och äfven på toppen, med knopplika utsprång, hvilka ingalunda förekomma som döda bihang, utan som frukter af en i spännet rådande liffullhet, hvarigenom de öka intrycket af spänstighet och stå i det närmaste sammanhang med den likaledes organiska, motsvarande utvecklingen af nålen till en rörformig hylsa. Prof på denna typ lemnar fig. 34. Men man gick ännu längre. Gerna hade jag velat meddela från museo gregoriano figur af någon prydligare form af det bukiga spännet, med mindre dimensioner och fina ornamenter, som kunna gifva prof på den elegans och beundransvärda finhet i arbetet, som fordom rådde och än i dag icke är alldeles förlorad i Etrurien eller Toscana. Fig. 37 och 42 från La Certosa och Marzabotto få tills vidare tjena som ersättning. Derjämte bifogar jag fig. 35 och 36 efter gyllene originaler, det ena funnet i trakten af Neapel och förvaradt i Wiens antikkabinett, det andra utgörande en prydnad för pretiosarummet i Neapels museo nazionale. Det förra lemnar prof på smaken för och färdigheten i filigransarbeten, det senare visar, huru bygelns kropp fatt lif, i det den förvandlats till ett liggande, bevingadt lejon. Om detta förråder hos det folk, till hvars kultur spännet hör, en anda, som vet att gjuta lif äfven in i sina min-

sta skapelser, så försvagas i någon mon det angenäma intrycket deraf, genom det döda sätt, hvarpå nålen utgår från lejonets bakdel. De båda, i spiral rullade utsprången å ömse sidor af nålens rot, ega alls ingen praktisk betydelse; de äro, sådana de här visa sig, knapt nog ornamentativt berättigade. Förmodligen hafva vi att i dem se minnen från en tidigare utsmyckning af en mera organisk natur[1]).

Om jag af de etruskiska formerna icke förmått lemna en systematisk framställning, som jag gerna hade velat — och då en sådan var mig omöjlig, har jag ej brytt mig om att meddela en och annan special-uppgift, som hade förlänat denna del af min uppsats karakteren af ett styckeverk — äro vi, när vi återvända till Italien norr om Apenninerna lyckligare. Vi finna der graffält, hvilka af italienska fornforskare blifvit hänförda till den etruskiska kulturen, tvenne till denna i hennes fulla utbildning, ett tredje till hennes tidigare skeden, hvilka blifvit, med ett från den jämförande fornforskningen lånadt namn, karakteriserade såsom en äldre jernålder. Jag är icke fullt ense med dessa bestämningar och deruti står jag icke alldeles ensam.

Med hvad rätt jag hyser betänkligheter, skall den följande framställningen åtminstone antyda.

Fynden från La Certosa vid Bologna.

Utanför Bologna låg fordom ett karthauser-kloster, hvars plats inkräktats och hvars namn öfvertagits af

[1]) Man kunde visserligen tänka sig dem som uttryck för en öfvermäktig kraft, som icke vill beqväma sig till en sådan concentration som nålen fordrar och uttalar, utan söker springa ut och vinna uttryck vid sidan af nålen. Men i sådant fall äro dessa utsprång att anse som icke fullt korrekt placerade i förhållande till nålen.

den fräjdade stadens campo santo eller begrafningsplats. Under det nuvarande slägtets grafvar hvila klosterbröderna, men äfven under dem har man funnit grafvar, uppenbart tillhörande en icke blott för-christen, utan äfven för-romersk tid. Allmän uppmärksamhet fästades vid detta fynd och som Bologna ungefär vid samma tid utsågs till samlingsort för den femte internationela arkeologiska kongressen, beslöt staden, för att gifva en gärd åt den arkeologiska forskningen, att å sin bekostnad företaga en undersökning. Fynden förvaras i Bolognas museo civico.

En öfversigt af dessa fynd, som icke gör anspråk på att vara en utförd vetenskaplig bearbetning, utdelades till kongressmedlemmarne och jag lånar derur några uppgifter [1]).

Af 380 grafvar, som före den 25 September 1871 hade blifvit undersökta, innehöllo 260 obrända, allenast 120 brända lik. En analys af ett gjutet bronsföremål angifver en stark blytillsats [2]). I grafvarne anträffades

[1]) Cenni storici, relazioni e cataloghi del museo civico di Bologna. Bologna 1871.

[2]) Koppar 86,45 %, tenn 6,70 % och bly 6,85. Deremot hade ett föremål af hamrad brons 83,754 % koppar, 16,246 % tenn samt intet spår af bly eller zink. Det är möjligt, att vi i detta få se ett bevis derför, att man samtidigt brukade tvenne olika slag af brons, allteftersom man ville gjuta eller hamra den, men dertill kommer ännu en omständighet, som hr Zannoni, grafvarnes undersökare och beskrifvare, icke uppmärksammat. Den blyfria hamrade bronsen var tagen från en cista. Dessa cistæ äro karakteristiska för Podalen, men saknas deremot eller äro åtminstone sällsynta i sjelfva Etrurien. Men deremot den blyhaltiga gjutna bronsen var tagen från en kandelaber, och hr Z. fäster uppmärksamheten dervid, att de tre i la Certosas grafvar funna kandelabrarne »äro stora och lika dem från Chiusi, från Cære eller i museo gregoriano» (s. XLI); de äro således lika rent etruskiska fornsaker. Beror möjligen skilnaden i de två analyserade bronsernas sammansättning på deras olika ursprung, den blyhaltigas från landet söder om Apenninerna, Etrurien, den blyfrias från landet norr om Apenninerna?

målade etruskiska vaser (mer än 300), flera runda, cylindriska bronskärl (s. k. cistæ), 13 metallspeglar, föremål af brons, guld, silfver och jern, perlor af bernsten och glas, kärl af alabaster o. s. v. De materiela tillgångarne äro således vida störe än under den rena bronsåldern, som t. ex. icke känner andra metaller än blyfri brons och guld.

I la Certosas grafvar har man funnit mer än 300 bågspännen. 200 af brons, 120 af silfver, 2 af guld. Antalet är således ansenligt, men man förvånas, vid närmare granskning, öfver fåtalet af former. Jag har antecknat följande.

La Certosa-typen A fig. 37, den allmännaste. Bågen fortsättes med en plan ribba eller oval skifva, hvilken ytterst uppbär ett koniskt eller skållikt ornament. Variationer förekomma, men de äro obetydliga. Dessa spännen af vexlande storlek äro arbetade af guld, silfver och brons.

En varietet finnes med knopplikt ornament, som uppbäres af en skaftlik fortsättning af bygeln. Jfr i det följande Marzabotto-typen B samt Tène-gruppen.

La Certosa-typen B, en biform af den föregående (fig. 38). Den från bygelns öfre ända utgående tråden har blifvit icke blott en gång lagd i spiral, för att sedan genast utgöra nål, utan spiralläggningen har fortgått, till dess en cylinder af liten genomskärning uppkom, hvarefter tråden från dennes yttersta ända omböjdes och fördes under bågen, för att å den andra sidan hoprullas till en ny cylinder, fran hvars inre d. v. s. bygeln närmaste ända tråden böjdes i bygelns riktning och blef nål. En sådan utbildning af den enkla spiralläggningen skola vi under fortgången af vår undersökning ofta möta.

La Certosa-typen C fig. 39. Bygeln består af en tunn tråd, på hvilken äro trädda glasperlor. Här en

temligen sällsynt form, men i Villanova-fyndet allmän. Se Villanova-typen I.

La Certosa-typen D (fig. 40), horntibulan, Villanova-typen K, af hvilken en närmare beskrifning lemnas, och Hallstatt-typen G. Här är typen representerad af två exemplar i silfver, hvilka hafva som bihang hvar sitt par af runda, guldbelagda skifvor. Detta bihang är sällsynt. Jag känner allenast ännu ett exempel, från Schweiz (Burghölzli vid Zürich [1]).

Man har kallat denna typ etruskisk, och som skäl derför omnämnt, att ett exemplar i guld förekommer i det till Paris försålda museo Campana. Då denna form, för så vidt min erfarenhet går, tillhör det nordapenninska Italien, Alperna samt sydvestra Tyskland upp till Mainlinien, är det icke fullt korrekt att kalla den etruskisk, äfven om ett och annat exemplar, t. ex. i museo Campana och ett i museet i Volterra, skulle vara kommet från sjelfva Etrurien, i hvars fynd denna typ i öfrigt, om man får rätta sig efter de italienska samlingarnes vitnesbörd, är sällsynt eller osedd. Med en sådan benämning gifver man lätt åt en typ en falsk karakter, från hvilken sedan ganska ofta slutsatser dragas, vetenskapen till ingen båtnad [2]).

La Certosa-typen E (fig. 41). Bygeln har förvandlats till ett halfklot, hans ändstycke har blifvit upp- och omböjdt, hvarjämte ändknoppen har fått samma ut-

---

[1]) Keller, Die keltischen Grabhügel im Burghölzli pl. 2. fig. 13 (i Zürich-föreningens Mittheilungen).

[2]) Mina anteckningar från de italienska samlingarne upptaga: för museo nazionale i Neapel *trenne* hornspännen, intetdera fullt typiskt; för museo gregoriano i Vatikanen *intet;* för museo kircheriano i Collegio romano *intet;* för museo etrusco i Florens *intet.* Det är möjligt, att detta spänne bör hellre kallas *nord*etruskiskt än keltiskt, men nordetruskiskt i den mening af icke rent etruskiskt, som jag strax skall framställa. Typen kunde sedan hafva adopterats af Kelterna.

seende som bygeln, en form, som icke sällan förekommer bland Alperna [1]).

De förnämsta italienska arkeologerne anse la Certosas graffält tillhöra Etruskerna. Forntidens författare upplysa, att den romerska staden Bononia, vara dagars Bologna, fordom burit namnet Felsina och tillhört de till landet norr om Apenninerna utbredde Etruskerna; ja, Plinius kallar staden rent af en princeps Etruriae [2]). Den kultur, om hvilken graffynden vitna, skulle således vara äldre än ungefär år 400 f. Chr., vid hvilken tid, enligt det vanliga antagandet, de keltiske Bojerne bröto sig väg till det circumpadanska Italien och gjorde sig till dettas herrar. Bojerne fingo i sin ordning vika för Romarne, som år 190 f. Chr. grundlade kolonien Bononia.

Men jag kan icke fullkomligt förlika mig med denna asigt, ty den kultur, som la Certosas grafvar uppenbara, synes mig vara något blandad. Först och främst vill jag nämna möjligheten, att något keltiskt inflytande har gjort sig gällande, till hvilket jag då skulle vilja hänföra spänneformerna D och E. Men då, i händelse så förhåller sig, detta keltiska inflytande icke varit synnerligen kraftigt, och da det ännu torde behöfvas många undersökningar, förrän man ibland norra Italiens fornsaker kan företaga en rättvis fördelning på de olika der uppträdande folken, vill jag, som sagdt är, här endast påpeka denna möjlighet.

Äfven frånsedt denna, finner jag i la Certosa-fynden en blandad karakter och jag framhåller detta så mycket tryggare, som jag vet, att andra forskare tänkt åtminstone något liknande. I ett af Bologna-kongressens möten ställde hr Desor från Schweiz en interpellation till de italienska forskarne, om de tre stora fyn-

[1]) Se i nästa kapitel. (Hallstatt-gruppen).

[2]) Naturalis historia, bok III. kap. 15 (20).

den från la Certosa. Marzabotto och Villanova verkligen voro rent etruskiska. Lemnande för ögonblicket de två senare å sidan, skulle jag vilja närmast med afseende på la Certosas graffynd till de lärde kännarne af den etruskiska forntiden ställa, till deras afgörande, den frågan: när i dessa grafvar förekommer mycket, som utan all tvekan måste kallas etruskiskt, ty det förekommer i stor myckenhet och med en rik utveckling inom Etrurien, och när man derjämte i samma grafvar finner mycket, som ofta uppmärksammats i det nordapenninska landets s. k. etruskiska graffält, under det man saknar samma föremål i Etruriens grafvar, månne icke deri ligger, mer än man, så vidt jag vet, hittills betonat, ett vitnesbörd om en olikhet inom den etruskiska kulturen eller rent af en tvedelning af henne, hvilket naturligtvis icke, sedan en sådan delning inträdt, utesluter möjligheten af en beröring mellan de tvenne sido-ordnade grupperna?

Det finnes en annan omständighet, som synes mig bestämdt tala för en sådan delning. I sjelfva Etrurien förekomma i mängd s. k. etruskiska inskrifter. Sådana förekomma äfven norr om Apenninerna, till och med uppe bland Tyrolens alper, men dessa nordetruskiska inskrifter förete vissa skiljaktigheter. Theodor Mommsen, som egnat dem en grundlig undersökning, framställer resultatet af denna sålunda. »Vi kunna indela dessa italienska alfabeter i tvenne skarpt söndrade klasser, af hvilka den ena innefattar det vanliga etruskiska och det kampaniskt-etruskiska, umbriska och oskiska alfabetet, den andra det sabelliska, salassiska, euganeiska och transalpinska alfabetet. Geografiskt bilda Apenninerna gräns mellan båda klasserna. Materielt har man följande kriterier på det transapenninska alfabetet : skriftens anordnande i »fåror» eller ormlika vindningar, skiljetecken bestående af tre punk-

ter, förekomsten af *o* och *u*, men frånvaron af *f* — idel företeelser, som beteckna det nordapenninska alfabetet såsom väsentligen äldre och det gemensama originalet mera närstående» [1]).

Huru man än skall kunna förklara det inbördes förhållandet mellan de tvenne alfabeten, så mycket är visst och torde icke genom framtida utredningar af denna fråga kunna rubbas, det att mellan Etrusker norr och söder om Apenninerna inträdde en gång en söndring, hvarefter deras kulturer, liksom särskildt deras alfabeter, stodo sidoordnade. Det torde således icke vara rätt att utan vidare undersökning tala om etruskiskt norr om Apenninerna såsom vore det rent identiskt med det etruskiska i Etrurien, eller, om man ock vill erkänna en viss skiljaktighet, att uppfatta det nordetruskiska helt enkelt som en filial-grupp af det rent etruskiska. Skiljaktigheten synes vara djupare och utvecklingen inom det norra området sjelfständigare än så.

Under denna synpunkt uppfattar jag la Certosa-fynden och anser på grund deraf de bidrag, som de lemna till bågspännets historia, vara ganska vigtiga.

Fynden från Marzabotto.

Invid Reno, som längre ned rinner förbi Bologna, bland utsprången af Apenninerna, ligger egendomen Marzabotto. Villan är uppförd på en höjd och på dennas sluttning, åt floden till, har man funnit ett ansenligt graffält. Jordegaren hr Aria beslöt att bekosta en undersökning, hvilken utfördes af grefve Gozzadini, som i tvenne praktverk redogjort för resultaten [2]).

[1]) Mommsen, Die nordetrurischen Alphabete, i Zürich-föreningens Mittheilungen. 7, s. 227 f.

[2]) Gozzadini, Di un' antica necropoli a Marzabotto nel Bolognese

Äfven vid Marzabotto finner man exempel på båda begrafningssätten, jordande och bränning. Analyser af såväl gjutna som hamrade bronser visa frånvaro af bly, med undantag för tvenne stycken af æs rude [1]. I öfrigt hafva i grafvarne träffats etruskiska vaser och bronsspeglar, ett par cistæ, andra föremål af brons, guld, silfver och jern, perlor af bernsten och glas, kärl af glas och alabaster o. s. v. De materiela tillgångarne voro således desamma som för det under la Certosa begrafna folket, men vida större än den nordiska bronsålderns.

Att vid Marzabotto blifvit funna föremål af verkligen etruskiskt ursprung, är obestridligt. Sådana äro t. ex. bronsspeglarne, de målade vaserna, några bronsstatyetter. Om etruskisk konst vitna föremål, som kunna hänföras till arkitekturens område, grafvårdar o. s. v.

Men deraf torde man icke vara berättigad att draga den slutsats, som italienska fornforskare ganska allmänt dragit, att hela graffältet med allt dess innehåll tillhör den etruskiska kulturen. Marzabotto-fyndet eger, liksom innehållet i la Certosas grafvar, en blandad karakter, och vid Marzabotto framträder detta ännu tydlidare. Exempel härpå skola anföras, sedan jag redogjort för fyndets förnämsta spännetyper.

(1865) och Di ulteriori scoperte nell' antica necropoli a Marzabotto 1870, hvilka jag i det följande citerar såsom första och andra delen af ett verk. Jfr äfven hans Renseignements sur une ancienne nécropole à Marzabotto. Bologne 1871.

[1] Gjuten brons: 95,93 % koppar, 4,07 % tenn; hamrad brons: 91,32 % koppar, 8,68 % tenn. Se Gozzadini 1. s. 94. Jag känner icke, hvilka föremål blifvit kemiskt undersökta. Det är möjligt, att vid sidan af bronser med de angifna två beståndsdelarne, förekomma andra, innehållande bly, liksom i fynden från la Certosa, ehuru de icke blifvit undersökta.

Marzabotto-typen A fig. 42 (La Certosa-typen A). Några exemplar i guld, tillhörande tvenne varieteter, som dock stå hvarandra ganska nära [1]).

Marzabotto-typen B fig. 43, en biform till den ursprungliga italienska spänne-typen. Utvecklingen har som mellanled ett spänne likt A, med en sådan ändprydnad på den bygeln afslutande tenen eller skifvan, som vi redan sett på fig 39. Men det skållika bihanget har blifvit knoppformigt och dess skaft har blifvit böjdt bakut mot bygeln — ett motiv, som inom en annan fibulagrupp (se det femte kapitlet) spelar en vigtig rol [2]).

Marzabotto-exemplaret är af silfver, hvilket ger grefve Gozzadini anledning att påminna derom, att de etruskiska fynden sällan innehålla silfverspännen, ja, att till och med i allmänhet fornsaker af silfver äro i dem mindre vanliga [3]).

Marzabotto-typen C fig. 44 (Villanova-typen A). Den bukiga fibulan, något mer cylindrisk än den fig. 33 afbildade.

Marzabotto-typen D fig. 45 (Villanova-typen C). Den något förfinade biformen af det bukiga bågspännet (jfr fig. 34) har undergått en förvandling. Bygelns midtstycke är uttaget och det sålunda uppkomna rhombiska hålet är fyldt med ett bernstensstycke [4]).

Marzabotto-typen E fig. 46 (Villanova-typen F). Sjelfva spännet består af en smal bronstråd, på hvars bygeldel är trädd ett stort stycke brokigt glas, något smalnande mot ändarne [5]).

Marzabotto-typen F fig. 47 (Villanova-typen I, La Certosa-typen C). I stället för det större glasstyc-

[1]) Gozzadini 2. s. 48. — [2]) Jfr härofvan s. 65. — [3]) Gozzadini 2. s. 47. — [4]) Gozzadini 1. s. 51. — [5]) Gozzadini 1. s. 20, 40.

ket har man trädt en rad af brokiga glasperlor på bygeln [1]).

Marzabotto-typen G fig. 48, hornfibulan (Villanova-typen K), lik la Certosa-typen D, men utan dennas två skifformiga bihang [2]).

Marzabotto-typen H fig. 49. Utan att dertill föranledas af något i sjelfva fibulan, har den skapande fantasien gifvit lif åt bygeln, förlänande den gestalt af ett djur. Det sätt, hvarpå man dervid gick till väga, var onekligen ganska godt; den på tvenne stöd, fram- och bakbenen, hvilande hunden passar särdeles väl in i det hela. Hvad beträffar sjelfva utförandet, torde det vara nog att påminna om det neapolitanska guldspännet fig. 36, ett annat försök att åt bygeln gifva djurgestalt, men ett försök, som vitnar om en vida mer förädlad smak.

Spännen af denna typ äro funna vid Umana, en ort belägen, likaledes öster om Apenninerna, vid det Adriatiska hafvet, något i söder från Ancona [3]).

Marzabotto-typen I fig. 50. Bygeln består af en fantastiskt vriden ormkropp med ändar, som likna fogelhufvud. Från denna kropp utgå vid den ena undersidan nålen med dess spiralläggning, å den andra en hållhake, men så väl nål som hake stå icke i organiskt sammanhang med bygeln, utan te sig som döda bihang till denna. Typen står således ganska lågt, men den är för uppfattningen af fyndets karakter af synnerligen stor vigt.

Vi vilja än en gång kasta en blick på dessa spän-

[1]) Gozzadini 1. s. 20. — [2]) Gozzadini 1. s. 54. — [3]) Gozzadini 1. s. 54. Tyvärr känner jag icke något närmare om fynden från Umana. De kallas af grefve Gozzadini etruskiska. Jag förmodar, att äfven Umana-fynden ega en blandad karakter. Hornfibulan förekommer äfven norr om Alperna, jfr nästa kapitel.

nen. Typen A kan man utan tvekan kalla etruskisk. Typen B är helt visst uppkommen genom en följdriktig utveckling af typen A, eller rättare af en snarlik typ, som haft något af det för fig. 39 karakteristiska. Att anse den vara af etruskiskt eller nordetruskiskt ursprung, är visserligen icke omöjligt, ehuru det mahända knappast är troligt. Jag har satt denna typ här, för dess organiska sammanhang med typen A. Typen C svarar fullkomligt mot de spännen man finner i Etruriens fynd. Om typerna D, E, F och G skall jag strax säga mera; de synas mig icke kunna kallas i egentlig mening etruskiska, liksom ej heller typen H.

Men om man för dem kan sätta i fråga ett nordetruskiskt ursprung, är detta åter omöjligt för typen I. Dess fantastiskt bildade bygel eger en karakter, hvilken föga svarar mot den smak, som, enligt fornsakernas vitnesbörd, var egen för Etruskerna. Vi sakna alldeles den klarhet i grundtanken, den finhet i detaljuppfattningen, som utmärka den klassiska fornålderns arbeten, under det vi återfinna detta spännes stil i sådana fynd, som alls icke kunna anses ega en etruskisk upprinnelse.

Ett smycke af samma stil såg jag uti förlidet års arkeologiska exposition i Bologna bland fynden från en terramara i provinsen Reggio, hvars fornsaker icke kunde hänföras till den rena bronsåldern, ty bland dem förekommo äfven jernsaker. Dessa fynd äro ännu icke utförligt beskrifna; jag måste således nöja mig med denna antydan [1]).

Ett smycke mycket likt detta är funnet i grafvarne vid Sesto Calende, vid sydöst-ändan af Lago mag-

[1]) De spännen, som jag fann utlagda med fynden från denna terramara, kan jag icke i texten meddela, då jag icke känner, om de alla höra till terramara-fyndet. De tillhörde de typer, som här äro afbildade figg. 28, 29, 33, 48 samt (ungefärligen) 32.

gjore. Der har man ock funnit bukiga bågspännen samt andra af en form, som liknar Hallstatt-typen H (se nästa kapitel[1]).

Samma stil återfinna vi, såsom de prof, som meddelas i det femte kapitlet, visa, på fornsaker från vestra Schweiz och likaledes på galliska mynt. Icke ett ögonblick skulle jag tveka att tillerkänna denna stil och de efter densammas lagar arbetade smyckena för keltiska, äfven om historien icke berättade, att Kelter under historisk tid uppehållit sig i norra Italien, äfven i den nejd, der Marzabotto ligger.

Till samma kultur höra t. ex. de tre jernsvärd, som funna vid Marzabotto förvaras i hr Arias dyrbara samling[2]). Alla tre förekommo i samma graf och det är, skulle jag tro, icke omöjligt, att denna bör föras till en jämförelsevis senare tid, i hvilket fall man borde isolera det der funna från sjelfva hufvudfyndet. Det är möjligt, att man kan säga detsamma om spännena af typerna B och I, om hvilkas fyndomständigheter intet nämnes[3]).

I hr Arias samling samt grefve Gozzadinis beskrifning, pl. 17, kan man se tre andra spännetyper, hvilka jag i den föregående framställningen alldeles förbigått, emedan de synas mig vara betydligt yngre än det huf-

[1]) Dessa fynd äro visserligen offentliggorda, men det arbete, i hvilket de behandlas, finnes icke Stockholm. Ett annat fynd från samma ort är af hr Biondelli beskrifvet: Di una tomba gallo-italica scoperta a Sesto Calende sul Ticino. Milano 1867 (aftryck ur Memorie del Reale Istituto Lombardo).

[2]) Gozzadini 2. s. 3, pl. 11. fig. 1. Afbildning af ett liknande svärd lemnas i femte kapitlet.

[3]) Hr de Mortillet har kommit till i det närmaste samma resultat. Men hans tillägg, att det galliska folket vid Marzabotto haft största likhet med Gallerne, som bebodde nuvarande departementen Marne och Aisne, torde få anses vara något förhastadt. Jfr Revue archéologique N. S. 1871. s. 290.

vudsakliga af fyndet. Spännet pl. 17 fig. 3 tror jag vara romerskt, ehuru jag icke vågar uttala med säkerhet något omdöme, innan jag närmare kunnat granska sättet för nålens sammanfogning med bygeln. Det synes mig, som vore denna fibula icke arbetad af ett stycke, utan som om bygeln slutade med en omböjd ten, i hvilken nålen med dess tvärsla och omlindningar hvilar. För fig. 17 antager jag den romerska upprinnelsen vara ganska viss, ty nålen är fullständigt fri från bygeln och är fästad vid denna medelst en gångled. Att den å detta spänne förekommande inskriften skulle vara etruskisk, synes mig osäkert. Det tredje spännet (fig. 7), som har form af en tång, vågar jag ej heller hänföra till för-romersk tid. Spännen af samma slag har jag sett i Pests nationalmuseum, i Wiens antik-kabinett, i Ravennas bibliothek, i Parmas fornsaksmuseum samt i det Lateranska museet i Rom; det å det sistnämnda stället förvarade exemplaret är funnet vid Ostia jämte romerska fornsaker.

Fynden från Villanova.

Om jag icke, för sammanhangets skull, hade ordnat min öfversigt så, att jag går från söder till norr, skulle jag helst velat börja min framställning af de norditalienska fynden från den slutande bronsåldern med Villanova-fyndet, hvilket är förtjent af en hedersplats i följd af dess rikedom, den enhet i stil, som vi finna hos dess beståndsdelar, och i följd af den synnerliga noggrannhet, med hvilken det blifvit beskrifvet [1]).

[1]) Gozzadini, Di un sepolcreto etrusco (1855), med tillägget Intorno ad altre settantuna tombe del sepolcreto etrusco (1856) samt La Nécropole de Villanova (1870).

Villanova ligger helt nära Bologna och eges af grefve Gozzadini, som sjelf företagit utgräfningarne. Ej mindre än 193 grafvar innehöllo brända lik; af obrända anträffades allenast fjorton. Målade vaser förekommo icke i dessa grafvar, ej heller bronser af speciell etruskisk art. Silfver saknas och bronsen är icke blyblandad[1]), alldeles som under Nordens bronsålder; men å andra sidan förekomma i Villanovas grafvar jern och glas.

De här funna bågspännena uppgå till ett antal af 675. Jag uppräknar de förnämsta typerna.

Villanova-typen A fig. 51 (= Marzabotto-typen C). Den bukiga fibulan, jämntjock eller mycket sväld öfver midten, med parallela grupper af tvärgående linier, med eller utan cirklar (med midtpunkt) i mellanbanden, med zigzaglinier i stället för cirklar eller med enbart cirklar (med midtpunkt) ordnade i rader. Prof finnas i Gozzadinis förstnämnda afhandling pl. VIII. fig. 2, 4, 5, 6, 11 och 13. Bland spännen af denna typ med jämntjock bygel förekommer äfven den fig. 29 afbildade formen.

Villanova-typen B fig. 52. En bukig fibula af det smärtare slaget, men utan sidoknoppar. I stället går tvärt öfver midten af bygeln en strierad list. På bygeln ses ett s. k. hakkors. Nålhållaren är rörformig och afslutas med en knopp.

Villanova-typen C fig. 53 (= Marzabotto-typen D). En bukig fibula af det smärtare slaget med sidoutsprång och med ett bernsstensstycke insatt midt på öfverdelen af bygeln.

Villanova-typen D fig. 54. En bukig fibula af det smärre slaget, med sidoutsprång, af hvilka det midtersta har fått gestalt af en fogel.

[1]) Analysen af en fibula visade 84,26 % koppar, 15,74 % tenn;

Villanova-typen E fig. 55. Spännet består af en bronstråd; på den del deraf, som utgör bygel, är trädd ett stort bernstensstycke.

Villanova-typen F fig. 56 och 57 (Marzabotto-typen E). Lik den föregående, men med glas i stället för bernsten.

Villanova-typen G fig. 58. Lik de två föregående, men på bygeln äro trädda sinsemellan fria skifvor af bernsten, regelbundet aftagande i storlek mot ändarne.

Villanova-typen H fig. 59. Lik de tre föregående, men med det på bygeln trädda stycket sammanhängande, af ben och bernsten.

Villanova-typen I fig. 60 (— La Certosa-typen C, Marzabotto-typen F). Lik de fyra föregående, men på bygeln äro trädda några brokiga glasperlor.

Villanova-typen K fig. 61, hornfibulan (La Certosa-typen D, Marzabotto-typen G). Den bukiga delen af bygeln hänger nedåt och öfvergången förmedlas å ena sidan genom en enkel spiralläggning. På den andra sidan finnes, åt den nedhängande bygeln till, en utsvällning från hvilken utgå tvenne hornlika utsprång.

Till fyndet hör ock en ovanlig biform af hornfibulan. Den bukiga delen har samma tjocklek som tenen i öfrigt, hvarjämte hornutsprången försvunnit.

Grefve Gozzadini anser detta fynd vara etruskiskt, men från en så aflägsen tid, att jernet helt nyss hade kommit i bruk och att hvad vi kalla etruskiskt ännu icke hade hunnit utveckla sin egendomlighet. Derföre saknas de målade vaserna, etruskiska bronser o. s. v.

Att fyndet hör till en begynnande jernalder, är uppenbart. Under det t. ex. spjutspetsar af jern der blifvit funna, finnas eggverktyg af brons och äfven i annat qvarstå bronsålderskulturens utmärkande kännetecken. Jag har redan nämnt, att man icke funnit silfver i dessa grafvar, och i fullkomligaste enlighet

härmed saknas uti bronserna blytillsats. De gamle hemtade nämligen bly och silfver ur samma malmer [1]).

Men om fyndet sålunda tillhör en tidig period, kan jag icke instämma i den senare delen af grefve Gozzadinis omdöme, att det tillhör en den etruskiska kulturens förperiod. Vi behöfva allenast se på spännena. De förråda icke den enkelhet, som karakteriserar en begynnande kulturutveckling; de variationer, vi hos dem finna, äro icke de osäkra steg, som man tager innan man hunnit bestämma sig för ett visst mål, utan, tvärtom, de vexlande former, som här förekomma, och den smak, som uti dem förråder sig, hör snarare till en slutperiod med slapp smak, som fikar mer efter lysande effekter än efter en organisk utveckling.

Alla dessa spännen med påträdda glasbitar och glasperlor och bernstensstycken o. s. v., som äro för detta intressanta fynd karakteristiska, äro mera granna än för ögat angenäma. Allt, som skulle pryda spännet, är påträdt, och man har icke gjort det minsta försök för att dölja det; icke ens hvarest det helt lätt hade kunnat ske, har man vinnlagt sig om att så gestalta dessa tillsatser, att konturerna kunde sammansmälta med det egentliga spännet eller åtminstone så, att sjelfva bihanget fick en harmonisk afslutning. Nej, tvära gränsytor, alls ingen öfvergång mellan ornamentet och den smala bronstråden.

Men då en kultur, som jag nyss medgaf stå vid begynnelsen af jernåldern och som således, i synnerhet

---

[1]) Das Auftreten des Bleies als eines besonderen, in grösseren Mengen zu technischen Zwecken verwendbaren Metalles, kann nur durch die metallurgische Zugutemachung der Silbererze seine genügende Erklärung finden, da in der alten Welt das Silber vorzugsweise nur aus silberhaltigen Bleierzen gezogen wurde, und werden konnte, weil keine andere bekannt waren. Fellenberg, Analysen antiken Bronzen s. 16 (i Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft in Bern 1865).

när hon förekommer i Södern, i Italien, är att anse som myeket tidig, icke gerna borde på samma gång vara utlefvad, sakna organisk skaparekraft, söka ersätta den med ytliga retelser för sinnena, måste vi söka för detta en särskild förklaring. En finnes, den enda jag kan tänka mig, att denna begynnande kultur så godt som plötsligt kommit i beröring med en annan något högre kultur, af hvilken hon lånade än ett än ett annat, utan att ega mognad nog att lämpa detta lånade efter egna förhållanden, assimilera det med den tidigare utvecklingen. Under dessa förhållanden kunde ej annat uppstå än en ytlig förbindelse mellan det inhemska och det främmande, och denna ytlighet blef i detta fall, liksom i alla andra, skadlig, den förslappade smaken och minskade den sunda alstringsförmågan.

Jag föreställer mig, att denna högre kultur, hvilken vi ana stå bakom det främmande lånegodset, är den etruskiska. Men hvar finnas Villanova-kulturens inhemska förutsättningar?

Vi må hoppas, att det i Italien nyvaknade intresset för jämförande arkeologisk forskning skall drifva till nya, omfattande och kritiska undersökningar af grafvarnes, terramarornas, pålbyggnadernas och torfmossarnes innehåll. Vi må hoppas, att de italienska fornforskarne dervid beskäres samma lycka, som man utom Italien ofta fått erfara, att under det man egnar sig med all flit åt ett visst studium och genom egen ansträngning drager fram och använder nya facta, andra, kanske vigtigare, alldeles oberoende af det egna arbetet, uppdagas, gifva nya materialier och blifva fruktbärande, derföre att man just i det ögonblicket var mogen att mottaga dem. Till dess detta skett, vill jag af försigtighet undvika, att åt den icke-etruskiska kultur, som ligger till grund för Villanova-gruppens fornsaker, gifva något folkslags namn. Historien lemnar

oss om dessa nejders inbyggare i äldsta tid så ringa och dertill så orediga upplysningar, att hon icke ensam kan bestämma vårt val mellan Kelter, Ligurer, Umbrer eller hvad de alla heta[1]).

Villanova-fyndets plats bestämmes i någon mon af Ronzano-fyndet (eges af grefve Gozzadini). Der förekom jämte hornspännen och jämntjocka spännen ett bronssvärd med samma slags fäste som på det i Vermland funna bronssvärdet, som dr Montelius afbildat i »Från Jernåldern», s. 24 (Conclusions) fig. *a*. Dermed anknytes Villanova-gruppen till åtminstone en af sina faktorer ganska nära med den rena bronsåldern.

Till att bereda en lättare öfversigt, uppräknar jag åter de tre stora fyndens fibulatyper.

La Certosa.	Marzabotto.	Villanova.
A	A	—
—	B	—
B	—	—
—	C	A
—	—	B
—	D	C
—	—	D
—	—	E
—	E	F
—	—	G
—	—	H
C	F	I
D	G	K
E	—	—
—	H	—
—	I	—

[1]) Hr Biondelli m. fl. anse Villanova-fyndet vara keltiskt. Jag kan icke obetingadt antaga detta. Mycket talar för någon italisk nationalitet, mycket afviker från det, som karakteriserar Kelterna t. ex. i Gallien och Britannien.

Det faller genast i ögonen, huru mycket närmare de två senare fynden, i anseende till spännena, stå till hvarandra, än de två första eller det första och det sista. Och likväl råder, när vi betrakta Marzabotto- och Villanova-fynden i deras helhet, äfven mellan dem en ganska stor skiljaktighet.

Fynd från Belluno-trakten.

Staden Belluno ligger bland de yttre sydöstra sluttningarne af Tyrolens Alper, rätt i norr från Venezia. Något större fynd från denna nejd känner jag icke, men väl några enstaka inom densamma funna fornsaker[1]). Bland dessa förekomma hvarjehanda former af den bukiga fibulan, så väl af den tjocka, som af den smärtare typen, samt hornfibulan.

I allmänhet synas de bellunska fynden ega en ganska stor likhet med de hallstattska, om hvilka mera i nästa kapitel.

Fynd från Tyrolen.

Tyvärr kan jag från detta vigtiga gränsområde mellan Södern och Norden icke meddela mera än ett enda fynd, hvilket är af den art, att det rättfärdigar i denna öfversigt Tyrolens sammanställande med Italien.

Invid Etsch, ej fullt en mil i söder från Botzen eller Bolzano, ligger en gård Stadlhof, hvarest man för några år sedan upptäckte en grafflock. Krukor med brända ben vora nedsatta i jorden, hvar för sig under en täckande stenhäll eller bildande en grupp under ett

[1]) Leicht, Avanzi preistorici nel Bellunese. Belluno 1871, jämte enskilda meddelanden af hr Leicht.

stenröse. I eller invid kärlen träffades hvarjehanda föremål af brons, jern och ben, redskap och smycken, hvarjämte man varsnat spår af glas. Den kultur, som vi skönja i dessa grafvar, intager, med afseende på de materiela tillgångarne, samma ställning som Villanovas, och likheten uppenbarar sig i flera detaljer. Jämte jernknifvar fann man vid Stadlhof krumma bronsknifvar af en typ, som är främmande för våra fynd, men förekommer i Villanovas. Spännena från de tyrolska grafvarne voro »dels ormgestaltade, dels försedda med en lång båge, i hvilken klädningsvecket inlades; bågen öfvergår vid ena ändan i en tvärgående spiral, som slutar med en nål, och bildar vid den andra ändan en nålhållare». Af den förra typen har jag icke sett någon afbildning; som prof pa den senare meddelas fig. 62 [1]).

Stenhällen, som betäckte en af krukorna, har en etruskisk inskrift. Fyndet tillhör således den nordetruskiska kulturen. Andra fynd från Tyrolen af nordetruskiska inskrifter omtalas af Mommsen i hans redan citerade afhandling.

Hvad jag har kunnat för Italien framlägga är allenast ett på knapphändiga materialier grundadt utkast, hvilket för hvart år torde kunna göras mera rikt och korrekt. Tills vidare må det gälla hvad det kan.

Då, så vidt jag vet, ingen hitintills granskat de italienska samlingarne för att undersöka de der förvarade spännena, torde måhända följande uppgifter icke vara alldeles värdelösa.

I Neapel ville jag studera i främsta rummet de

[1]) E. von Sacken, Die rätisch-etruskischen Gräber bei Stadlhof nächst Kaltern in Tyrol (i Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, 10. s. 183 f.).

pompejanska spänneformerna, för att sålunda kunna utreda frågan om de romerska fibulornas utseende. Jag fann ock i en af de två stora salar, som enligt den officiela katalogens uppgift, innehålla föremal allenast fran de begrafda kampaniska städerna, ett hörnskap så godt som uppfyldt med fibulor. Bland dem förekommo dock former, hvilka antagligen icke voro funna i Pompeji eller Herculanum. Mina närmare förfrågningar hos museets föreståndare, senatorn Fiorelli, ledde icke till nagot resultat. Under hans tid hade inga spännen fran andra fyndorter blifvit inlagda i skåpet, men om de före hans tid till museet komna spännena hade han inga upplysningar att meddela. Det rika material, som jag fann der hopadt, var således för mig utan synnerligt värde, eftersom jag icke kunde utröna fyndorterna. Genom att studera det lilla museet i Pompeji kunde jag sluta mig till, hvilken af det neapolitanska museets fibulaformer var att anse som karakteristisk för den äldre romerska kejsartiden. Om jag utesluter denna med dess varieter, jämte ett par andra former, som helt visst äro romerska, återstå ett par spännen af den enkla, ursprungliga typen fig. 29, en stor myckenhet bukiga spännen af såväl den tjocka formen som den lättare med sidoutsprång, ett par hornspännen och ett par exemplar af en biform till typen fig. 31, olika endast deri att bygelns tråd är rät och böjd, med en enkel spiralläggning, i så godt som rät vinkel; skifvans ursprungliga spiralläggning är ännu tydlig.

I museo nazionale förvaras särskildt Santangelo-samlingen. Ej heller för dess spännen egde jag tillgång till några fynduppgifter. Ur denna samling har jag antecknat följande former: många bukiga spännen med och utan sidoutsprång, flera biformer till den nyss citerade fig. 31, men med nålhållareskifva, således af en något yngre form, ett spänne med tvenne spiral-

plattor (Hallstatt-typen Q), och ett annat, sammansatt af fyra spiralskifvor.

Om spännena i Vatikanens museo gregoriano har jag redan talat. Det är den bukiga fibulan, särskildt i hennes finare former, som der är representerad.

Museo kircheriano lemnar ej heller några nya former. Bukiga spännen förekomma der, särskildt af den finare typen med mer cylindrisk bygel; af dessa förtjenar ett särskildt nämnas, som har på bygeln fästade fem fogelfigurer [1]). I museo kircheriano fann jag vidare en Hallstatt-fibula af typen Q samt den nyss omtalade biformen af typen fig. 31, äfvensom ett spänne med fyra spiralskifvor, således alldeles samma former som i det neapolitanska museet.

I sammanhang med de romerska samlingarne torde det vara skäl att tala om de vigtiga fynden från Albano eller Marino, anträffade under ett i historisk tid bildadt peperin-lager. Fyndet har fått en stor ryktbarhet genom sina lerkärl, dels husformiga, dels runda och höga, till konturer och ornering öfverensstämmande med de vid Villanova hittade. Jag har funnit uppgifter om två här funna spännen. Det ena är en vanlig italiensk fibula med jämntjock bygel, det andra tillhör typen fig. 31 och eger en särskild ändskifva med tydlig spiralläggning [2]). Jag nödgas bekänna, att jag ännu är villrådig, på hvilken punkt inom de italienska kulturutvecklingarne dessa fynd böra placeras. Det är derföre och på grund af de hittills kända spännetypernas fåtal, som jag här allenast i förbigående nämner dem. Det är ock just slägtskapen mellan Albano- och Villa-

[1]) I uppsatsen om den ungerska bronsåldern skall jag sammanställa de olika bronsåldersområdenas fogelfigurer.

[2]) Duc de Blacas, Mémoire sur une découverte de vases funéraires prés d'Albano pl. III. fig. 1 och 2 (i Mémoires de la Société des Antiquaires de France 28).

nova-fyndens krukor, som gör det i mina ögon så vanskligt att bestämma det senares ethnografiska plats. Då man för Albano-fynden icke gerna kan tänka på keltisk härkomst, torde man måhända en gang komma derhän att, om en sadan uteslutes äfven för Villanova-fynden, i dem se lemningar af den umbriska kulturen.

Det etruskiska museet i Florens är fattigt på spännen. Jag har antecknat nagra af den bukiga typen.

Bologna-samlingarne äro i detta afseende rikare. I universitetets samling finnes, utom den bukiga fibulans varieteter, djurformiga spännen samt andra af typen fig. 31, men utan spiralskifva. I museo civico finnes, utom samlingen från la Certosa, bukiga spännen, Peschiera-typen fig. 28, en biform af typen fig. 31, der spiralläggningen vid bygelns knä blifvit utbytt mot ett djurhufvud, samt en biform af typen fig. 32 med en qvarlefva af den tidigare spiralvridningen.

Fran museet i Parma, hvilket till anläggningen är ett centralmuseum för Italien, ehuru i liten skala, har jag antecknat en simpel fibula snarlik Peschiera-typen fig. 28, ett af de simpla spännena med jämntjock bygel (fran Malta), en bukfibula af Villanova-typen C, fast utan bernsten, en hornfibula[1]) och tvenne spännen af Hallstatt-typerna H och Q.

Af spänne-typerna från de rika norditalienska fynden ega några en ganska stor betydelse i fynden från Alplanden; med dem får jag i det följande sysselsätta mig.

I antik-kabinettet i Wien, som är synnerligen rikt på spännen, finnas följande typer fig. 30, 31 (med skifva och med rörhylsa), spännen med sväld jämntjock bygel, bukiga spännen (fig. 33) samt typen fig. 34. Fynduppgifter för dessa spännen saknas.

[1]) En hornfibula af guld förvaras i museet i Volterra (Toscana), ett annat exemplar i guld lärer finnas i Campana-samlingen i Paris.

Deremot äro de enkla formerna af den italienska gruppen ovanliga norr om Alperna. Snart sagdt den enda typ, som synes i norra Europa hafva egt någon betydelse, är det tjocka, mer eller mindre bukiga spännet, hvilket förekommer i sydvestra Tyskland samt i Rhendalen, och hvilket jag funnit i belgiska samlingar; det uppgafs för mig, att dessa spännen verkligen voro funna i belgisk jord. Som jag emellertid icke känner fyndomständigheterna, kan jag ej ens försöka en förklaring af detta förhållande.

I en tysk privatsamling förvarades tvenne spännen af denna typ, med uppgift att de voro funna i Holstein [1]). Som samlaren är död, har jag icke kunnat förskaffa mig upplysning om den grad af trovärdighet uppgiften förtjenar. Man kan för fornsaker, som gå ur hand i hand, understundom få höra de mest märkvärdiga fyndhistorier. Om en sådan strider mot hvad man har rätt att anse som normala förhållanden, ligger det visserligen närmast till hands att betvifla hennes riktighet. Men äfven om denna skulle bevisas, betyder ett undantag intet mot en sluten rad af sammanstämmande facta. Undantaget förutsätter särskilda, i strid mot eller utom det vanliga verkande krafter och mången gång är det oss derföre omöjligt att spåra dem. För den skuld är det så nödigt att hafva stora samlingar; blott med tillhjelp af dem kan man lära sig att finna hvad för en ort eller en tid är normalt.

[1]) Lindenschmit, Alterthümer, I. 9. pl. 2. fig. 1, 3. Dessa spännen förvarades i Gustaf Klemms samling (i Dresden), hvilken f. n. tillhör staden Leipzig. Då jag besökte denna stad sommaren 1870, var köpet nyss afslutadt. Så vidt jag vet, är samlingen ännu icke för allmänheten tillgänglig.

Fjerde kapitlet.

Enkla bågspännen med nål och byggel i ett stycke.
3. Hallstatt-gruppen.

Så snart vi hunnit norr om Alperna, blifva fynden, som kunna vetenskapligt behandlas, mångtaligare. För Italien d. v. s. i detta fall för norra Italien, måste vi taga hvart fynd isoleradt, öfverlåtande åt kommande dagar att framlägga de nya facta, som erfordras, på det vi må kunna framställa afrundade grupper, utmärkta hvar för sig genom en egen kulturform.

Om jag, trots denna skiljaktighet, här och i det följande kapitlet, begynner min framställning med en utförligare redogörelse af ett särskildt fynd och dervid tillägger detta en så stor betydelse, att jag lånar dess orts namn till att beteckna en hel grupp af fynd och särskildt af spännen, sker detta icke på grund deraf att dessa två fyndorter hafva för de tvenne kulturformer, som nu skola taga vår uppmärksamhet i anspråk, någon central betydelse. Anledningen är helt enkelt den, att båda de ifrågavarande fynden äro så betydande, såväl genom mångfalden af föremål och former, som genom de noggranna undersökningar, som kommit dem till del, att man i dem återfinner snart sagdt alla de typer, som äro för hvardera kulturen egendomliga. Den förra af dessa fyndorter är Hallstatt.

Hallstatt [1]) är en afsides liggande köping i Österrikes Salzkammergut. Öfver orten och sjön invid denna

[1]) Mina uppgifter om Hallstatt äro hemtade ur friherre von Sackens om noggranna undersökningar vitnande arbete Das Grabfeld von Hallstatt in Ober-Österreich und dessen Alterthümer. Wien 1868.

resa sig begen. Vid en höjd af 1130 fot öfver sjöns yta ligger en dal, fräjdad derföre att man i de omgifvande bergväggarne under århundradens, ja under åtminstone ett par årtusendes lopp brutit salt. Under medeltiden bygde man till saltarbetarnes skydd ett torn uppe i dalen, och helt nära detta, så högt öfver vanliga menniskoboningar, har man funnit ett storartadt graffält, hvilket sorgfälligt undersöktes under loppet af flera år. Tillsammans öppnades niohundra nittiotre grafvar, ur hvilka man upptog 6084 fornsaker, till stor del redskap och vapen af brons och jern, 3696 prydnader af brons, bernsten, glas och guld, 182 bronskärl och 1244 lerkärl. Om vi lägga härtill, att silfver alldeles felas, att i bronsen, efter hvad de kemiska analyserna visa, icke ingår bly såsom en med afsigt tillagd beståndsdel, under det tenn förekommer rent (äfvensom nickel), hafva vi fyndet karakteriseradt hvad de materiela tillgångarne beträffar, och vi finna deraf, huruledes dessa vida öfverstiga dem, som stodo Nordens bronsåldersfolk till buds. Det hallstattska graffältet gifver oss prof på båda begrafningssätten, jordande och bränning.

I nästan hvarenda graf förekommo spännen. Friherre von Sacken indelar dem, efter deras form, i fem grupper: 1. spiralspännen; 2. bygelspännen; 3. skålspännen; 4. halfmånformiga spännen med vidfästade kedjor; 5. spännen i djurskepnad. Jag frångår denna indelning, i det jag föredrager en uppräkning af typerna i en ordning, som så vidt möjligt är, följer deras utvecklingshistoria.

Hallstatt-typen A fig. 63. Främst måste vi sätta en form, som står det fullt utbildade italienska bågspännet närmast, nämligen den bukiga fibulan med en nästan cylindrisk bygel, som ofta är sirad med tvärgående liniesirater.

En biform af denna typ (A *a*) har en trådsmal bygel, som är lagd i en rad af fortlöpande ringar; jfr Sacken, pl. XIII. fig. 12.

Hallstatt-typen B fig. 64. En biform af den bukiga fibulan så pass utvecklad, att hon må betraktas som en särskild typ. Den tyngd, som vanligen karakteriserar Italiens bukiga spännen, sakna vi här. Dertill bidrager icke allenast den omständigheten, att bygeln vanligen icke är massiv, utan från undre sidan hålig, med kölad rygg. Äfven när detta icke är händelsen (jfr t. ex. Sacken pl. XIII. fig. 15), har bygeln en friare och högre böjning, hvarjämte nålhållarns längd svarar mot bygelns utveckling såväl till längd som till höjd. Denna typ är, enligt Sacken, bland de egentliga bågspännena från Hallstatt-grafvarne den allmännaste.

Hallstatt-typen C (fig. 65). Det oss från de italienska fynden välbekanta bukiga spännet med knopplika sidoutsprång. Denna typ företer i Hallstatt-fynden smärre variationer[1]).

Hallstatt-typen E (fig. 67). Sjelfva bygeln är reducerad till en smal tråd och på denna äro trädda skifvor af ben eller bernsten, hvilka regelbundet aftaga i storlek från midten mot bygelns ändar. På ett spänne äro skifvorna af hjorthorn, och har på det en tum långa, cylindriska midtstycket en figur (djurbild?) varit fästad. På ett annat spänne ersättes det ursprungliga midtstycket af ett icke för fibulan bestämdt fyrkantigt benstycke, som på öfre sidan är utskuret till gestalt af ett lejon. Från de italienska spännena af samma slag (Villanova-typerna G och H fig. 58 och 59) skiljer sig Hallstatt-typen genom utbildning af nålhållaren i likhet med hvad redan här ofvan med afseende på typen B blifvit anmärkt.

---

[1]) Typen D fig. 66 se längre fram sid. 99.

Hallstatt-typen F fig. 68. På bygelns tråd är trädd en stor, aflång, mot ändarne smalnande perla af brunt glas. Denna perla är visserligen funnen ensam, men till följe af likheten i form, har jag vågat komplettera henne i enlighet med den vid Marzabotto och Villanova förekommande typen.

Att döma efter Sackens beskrifning (s. 61) har man vid Hallstatt äfven funnit spännen med smärre perlor trädda på bygeln.

Hallstatt-typen G fig. 69, hornfibulan. Denna har icke anträffats i sitt regelbundna skick, sådan vi känna henne från norra Italien, men jag har icke tvekat att här upptaga typen, då den förekommer i tyska fynd, hörande till Hallstatt-gruppen, och då af typen förekommo i Hallstatt-grafvarne tvenne försämrade varieteter (Sacken pl. XIV. fig. 9 och 10), af hvilka den ena har ej mindre än tre par hornutsprång jämte, tyckes det, urartade biformer till la Certosa-varietetens två vid spännets sidor fästa skifvor. En annan egendomlighet, som innebär en betydlig försämring af typen, visa ock dessa två varieteter. Spiralläggningen vid öfvergången från bygeln till nålen har försvunnit, och i dess ställe förekommer allenast en liten knöllik uppsvällning eller en liten vinkelrätt mot nålen ställd skifva. En försämring innebär detta, ty ett organiskt led i spännet är härmed försvunnet [1]).

Hallstatt-typen H. I denna typ ser jag en biform af hornfibulan. Dennas horn och regelbundet uppsvälda del hafva öfvergått till en flerfaldigt böjd trind ten eller smalt band. Den senare varieteten förekommer i Hallstatt-fyndet, den förra i flera fynd, hörande till samma grupp (fig. 70). Denna typ i dess begge varieteter har likaledes uppgifvit spiralläggningen, på

---

[1]) Se äfven längre fram sid. 99.

hvars plats förekommer en mindre eller större cirkelrund skifva [1]).

Hallstatt-typen I fig. 71. Det bukiga bågspännet har undergått ännu en ombildning. Bygeln är pa sin undre sida öppen, har antagit form af en cirkelrund omvänd skål, ofta försedd upptill med en upphöjning, samt består af ytterst tunt bronsbleck. Spiralläggningen är försvunnen och understundom saknas äfven den skifva, som vanligen trädde i stället för denna (Sacken pl. XIV. fig. 12 [2]).

Hallstatt-typen L fig. 73. En ännu yngre och ännu sämre form. Sammanhanget mellan bygel och nål är löst. Nålen är fastnitad vid ena kanten af den omvändt skålformiga öfverdelen, likaså nålhållaren vid den motsatta sidan af kanten.

Ett par varieteter äro afbildade i Sackens verk. Dessa skålformiga spännen förekommo i grafvarne parvis. Utom Hallstatt är typen L åtminstone ytterst sällsynt.

Hallstatt-typen M fig. 74. Bygeln är vid sin nedre ända utvidgad till en platt elliptisk skifva, som uppbär ett knoppformigt utsprång. Spiralläggningen är bibehållen, men derjämte finnes vid bygelns öfre ända en skifva, från hvars ena kant utgår tråden, som, efter spiralläggningen, gör tjenst som nål.

Spännen af denna art kunna icke, hvad tillverkarens smak beträffar, sättas synnerligen högt. Vill man riktigt öfvertyga sig om, huru lågt de stå, behöfver man blott kasta en blick på de redan meddelade varieteterna af samma grundtyp från la Certosa och Marzabotto. Äfven till Tène-gruppen, som behandlas i

[1]) Se vidare s. 99.

[2]) Se vidare s. 100. Typen K. fig. 72, se s. 100.

nästa kapitel, höra spännen af denna typ, men vida smakfullare än de hallstattska[1]).

Hallstatt-typen O fig. 76. Bågspännen med djurformig bygel, en typ, som mötte oss redan i de norditalienska fynden. Dessa spännen kunna icke sägas vara allmänna i Hallstatt-grafvarne; allenast fem äro funna, med häst- och hundfigurer. Emellertid passa de ganska väl in i den kultur, till hvilken dessa grafvar höra. Ty djurbilder af alldeles samma slag förekomma på en mängd föremål från dem och särskildt på sådana, som äro för Hallstatt-kulturen karakteristiska, t. ex. på de tunna bronsblecksgördlarne (jfr Sacken pl. XI. fig. 5). Af synnerligen stort intresse är ett af Sacken pl. XXI. fig. 2 afbildadt lock till ett bronskärl med en rad af hundfigurer, till stilen öfverensstämmande med spännenas djurbilder. Ett å samma pl. fig. 1 afbildadt lock visar oss, att seden att så ornera locken är lånad från den etruskiska kulturen och att man således förmodligen får för de hallstattska djurfigurerna antaga etruskiska förebilder, hvilka dock blifvit på ett temligen barbariskt sätt imiterade.

Hallstatt-typen P fig. 77, en egendomlig form, hvars sammanhang med den föregående seriens typer måhända icke genast faller i ögonen. Dock finnes ett sammanhang. Liksom i den föregående typen bygeln blifvit utplattad till en skifva, åt hvilken man gifvit konturerna af ett djur, så äfven i detta fall, då man gifvit skifvan en halfrund begränsning. Som minne af bygelns form och tjocklek går ännu längs skifvans inre kant en kullrig rygg, hvilken dessutom har en praktisk betydelse, emedan spännet derigenom vinner i fasthet. Med den stora utbredning af bygelns yta, som denna typ visar, var det icke längre möjligt att åt

[1]) Typen N fig. 75, se längre fram s. 101.

dessa spännen, när de begagnades, gifva den vanliga riktningen d. v. s. att låta nålen intaga en i det närmaste lodrät ställning. Spännet måste fästas så, att bygelskifvan, i öfverenstämmelse med tyngdkraftens lagar, hängde nedåt, hvarigenom nålen fick ett vagrätt läge. Denna spännets hufvudriktning blef ännu starkare uttryckt derigenom, att i hål, som anbragtes utmed bygelskifvans yttre rand, fästes fina kedjor, i hvilka hängdes smärre bronsblecksornamenter af olika form.

På insidan af bygeln äro understundom anbragta ornamenter, tvenne inrullade spiraländar, tvenne motvända schematiska djurbilder (fig. 77), tvenne djur, som dricka ur ett kärl o. d.

Mer än tjugo spännen af denna typ äro funna i Hallstatts grafvar.

Hallstatt-typen Q, fig. 78, står ännu mera fjärran de förut behandlade spännena. Dock saknas ej heller här allt sammanhang. Bygeln har försvunnit och ersättes af bronstrådens böjning i 8-form. Men de spirallagda ändplattorna, som annars höra till de tidigare perioderna af bågspännets historia, äro bevarade. Det är eget att se, huru man förstod att utan yttre hjelpmedel skaffa sig nål. Från midten af den ena spiralplattan nedgår tråden och denna bildar, omböjd, nålen, hvilken hvilar i en krökt fortsättning af trådens andra ända, utgående från den motsatta spiralens midt.

Mer än alla andra spännetyper må denna anses vara för Hallstatt-grafvarne karakteristisk, ty den förekom der i mera än fyrahundra exemplar. Den var ock lätt att förfärdiga; bronstråden böjdes allenast med tillhjelp af hammaren. Någon gang äro i midten af spiralplattorna eller i föreningsstyckets öglor fästa bronsknappar.

En varietet har fyra spiralplattor, förbundna två

och två medelst en platt bygel. De båda byglarne äro lagda korsvis och midtpå sammannitade.

I de italienska samlingarne finner man någon gång exempel på denna typ, men de äro der sällsynta. Jag skulle vilja hålla före, att de till Italien kommit norrifrån, ty i Hallstatt-fynden förekomma de ingalunda som långods.

Typens ställning der är särdeles egendomlig. Man kan icke leda den tillbaka till någon af de italienska typerna, utan synes man göra rättast uti att anknyta den vid ännu äldre former af bågspännet. Den påminner onekligen i viss mon om det sista af de i det andra kapitlet afbildade ungerska spännena (fig. 27). Man torde kunna få anse denna typ vara en qvarlefva från en i Alplanden förekommande bronskultur, hvilken icke undergått ett italienskt inflytande. Men ett sådant gjorde sig annars gällande och förråder sig äfven i den mängd spänneformer, vid sidan af hvilka den inhemska enkla länge med förkärlek begagnades.

Att den i Hallstatt-grafvarne sig uppenbarande kulturen rönt ett sådant italienskt inflytande är alldeles omisskänligt. Derom vitnar t. ex. det redan omtalade bronslocket, derom vitna en del andra föremål, hvilka stå som främlingar bland hufvudmassan af Hallstattsaker, och just dessa undantagsföremål förråda bekantskap med blyet. Om förbindelser med Södern vitnar glaset äfvensom det Adriatiska hafvets purpursnäcka, som hittats i Hallstatts grafvar. Men att i detalj granska detta etruskiska inflytande, är för närvarande icke möjligt. Här möter oss samma olägenhet, som jag redan med anledning af de italienska fornförhållandena påpekade, den att de klassiska arkeologerne icke egnat sin uppmärksamhet åt den skilnad, som helt visst finnes mellan rent etruskiskt och nord-etruskiskt.

Således ett kulturelement, som är af gammalt in-

hemskt i Alplanden, ett arf från en ren bronsålder — så antager jag — och derjämte ett från Italien utganget inflytande. Hvad spännena beträffar, tillhöra de flesta *exemplaren* det förra, de flesta *formerna* det senare.

Men det stannar icke dervid. Af alla de spännen, till hvilka vi hafva motbilder i de italienska fynden, finna vi ytterst få, som äro i alla detaljer lika med de italienska formerna. Det bland Alperna bosatta folket har icke från Italien mottagit den rikare tillgången på spännen helt enkelt som ett lån, utan det arbetade i samma riktning, efterbildande de främmande mönstren.

Vid detta efterbildande och partiela omgestaltande hafva vi tvenne riktningar att urskilja. Den ena, som jag redan påpekat, är god. En viss harmonisk genombildning egde rum, bygeln förminskades och nålhållaren utbildades, spännet blef ett helt, hvars organiska karakter är fullkomligt tydligt uttalad. Så mycket sämre är den andra riktningen, hvilken yttrar sig i spiralläggningens borttagande och ersättande med en liten knöl eller en skifva, liten eller stor.

Äfven i ett annat hänseende skilja sig Hallstattfyndets spännen från Villanova-fyndets, ehuruväl detta af alla de norditalienska står Hallstatt-fyndet närmast. Det är skada, att de teckningar jag här kunnat lemna af Villanova-spännena äro färglösa. I annat fall skulle de, liksom originalerna, hafva vitnat om Villanovafolkets förkärlek för brokiga färger. Stora mångfärgade glasstycken, smärre brokiga glasperlor, röd bernsten i förening med hvitt ben användes till att pryda spännets bygel.

Detta behag i det brokigt granna synes ej heller hafva saknats hos Hallstatt-folket, men det träder der vida mera i bakgrunden. Dels äro sådana spännen i Hallstatt-grafvarne vida mindre talrika, dels stå de påträdda styckena — hvad storleken beträffar — i ett

mindre disharmoniskt förhållande till sjelfva spännet. Detta skulle visserligen kunna tydas som ett vitnesbörd derom, att Hallstatt-folkets smak var renare än Villanova-folkets, men det finnes andra förhållanden, som tala deremot, och derjämte kan det mindre antalet af glas- och bernstensarbeten bero derpå, att man bland Salzkammerguts berg var mera skild från glasets tillverknings- och bernstenens fyndort. Italienska geologer antaga nämligen, att den bernsten, som användes t. ex. af Villanova-folket, tillhört de i Bologna-trakten förekommande molassbildningarne.

Men vid Hallstatt inskränkte man sig icke till mindre betydande modifikationer af de italienska typerna, utan man lät dem undergå så genomgripande omdaningsprocesser, att helt nya typer uppkommo. Förnämligast af dessa är typen M (fig. 74), så mycket mera förtjent af uppmärksamhet, som den står i mycket nära öfverensstämmelse med andra för Hallstatt-gruppen karakteristiska föremål. Det är något tunnt, enformigt, stelt, som utmärker dessa i särskild mening hallstattska fornsaker, en fullständig brist på hög relief och kraftiga konturer, en stark benägenhet för utbredning af ytor, men saknad af koncentrisk afrundning och sammanslutning.

Förmodligen hade saltgrufvorna föranledt en nedsättning vid Hallstatt. Men de qvarlefvor från forna tider, som grafvarne innesluta, vitna om ett folk, som icke var inskränkt till den lilla bergsängen invid grufvorna, utan verkat inom ett vidsträcktare område. Redan detta utgör således för oss en maning att kasta blickarne öfver nejden, att der söka andra minnen af den hallstattska kulturen. Sådana finna vi snart och från fynd till fynd ledas vi, under försöket att finna denna kulturs gränser, öfver ett ganska vidsträckt område, för hvilket Hallstatt har ett i det närmaste cen-

PLANSCHER.

I.

BIDRAG TILL SPÄNNETS HISTORIA.

Anm. * vid en figur-siffra antyder, att *typen* förekommer i fyndet eller fyndgruppen, hvars former afbildas, men icke det *exemplar*, som utgör original till figuren.

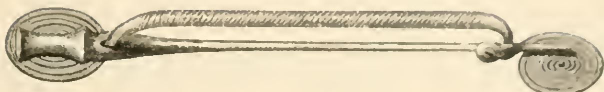
** antyder, att en *varietet* af den afbildade typen förekommer i fyndet eller fyndgruppen.

Bronsålderns bågspännen.

1. Modernt spänne.

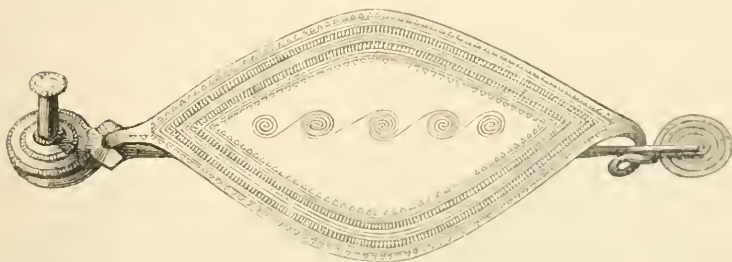
Den nordiska gruppen. 1.

2. Typen A.

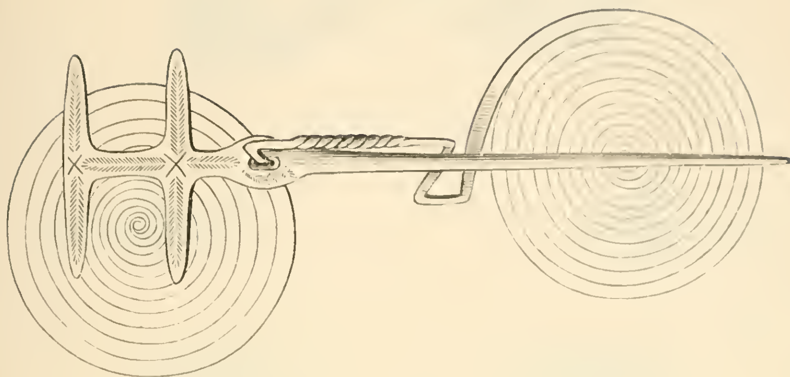

3. Typen B.

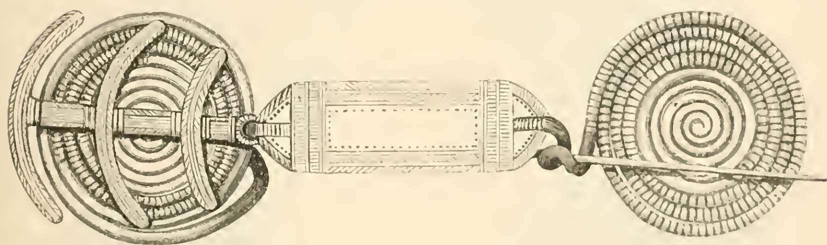

4. Typen C.

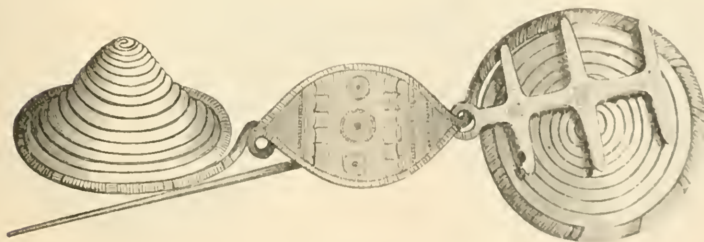
Den nordiska gruppen. 2.

5. Typen D.

6. Typen E.

7. Typen F.

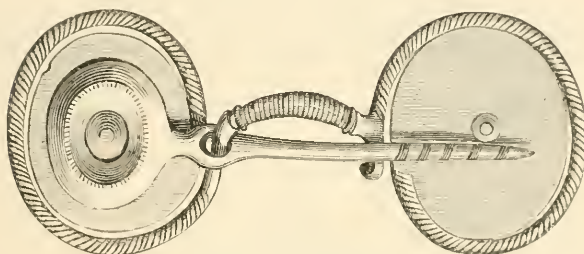
8. Typen I.

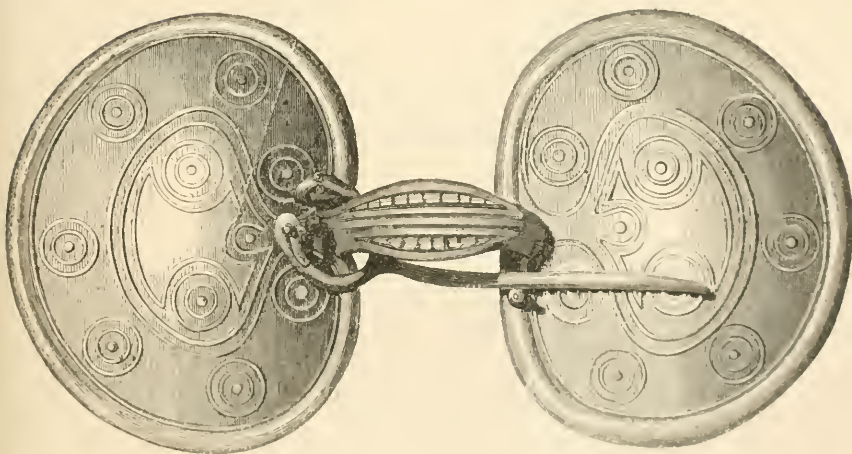
9.

10.

11. Typen K.

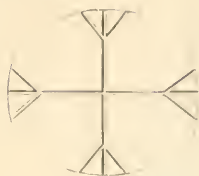

12. Typen I.

Den nordiska gruppen. 4.

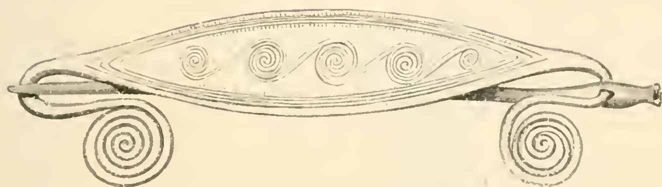
13.

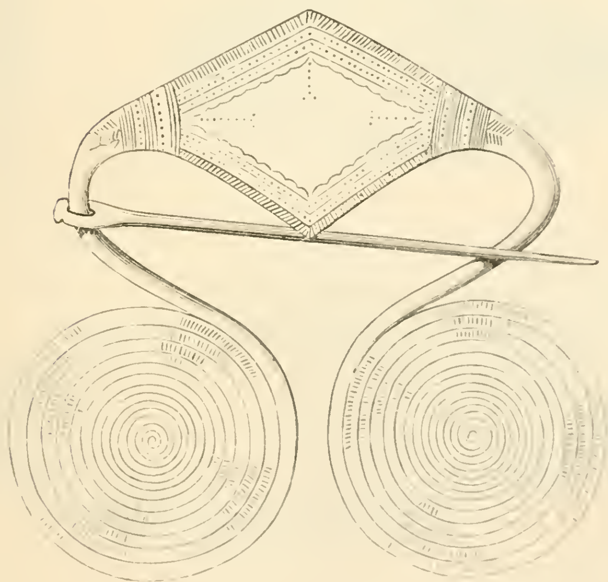
15.

14.

16. Typen G.

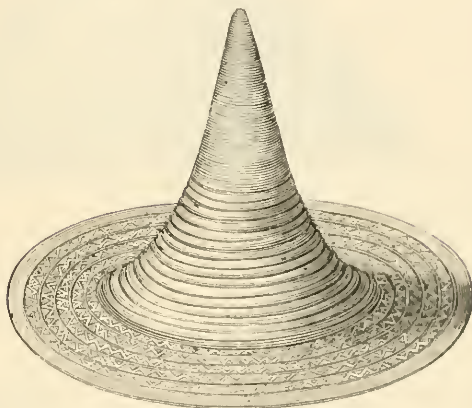
17. Typen H.

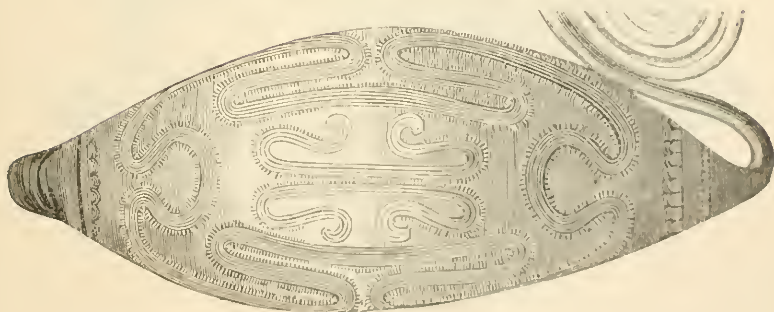
18.

20.

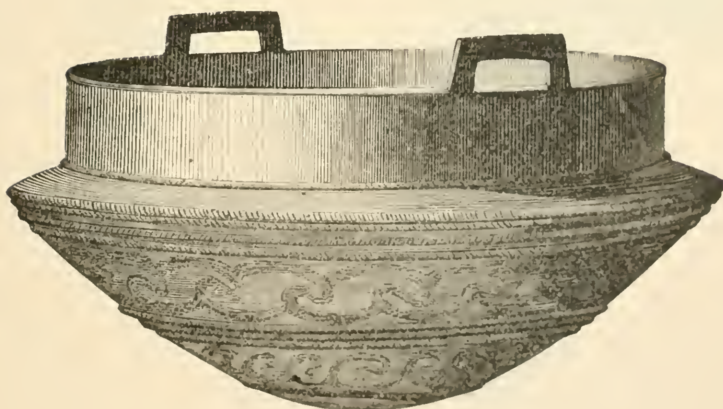
19.

21

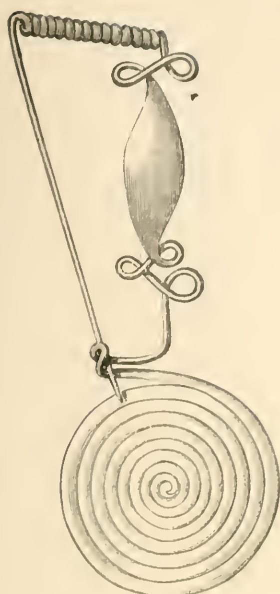

22.

23.

Ungerska bågspännen.

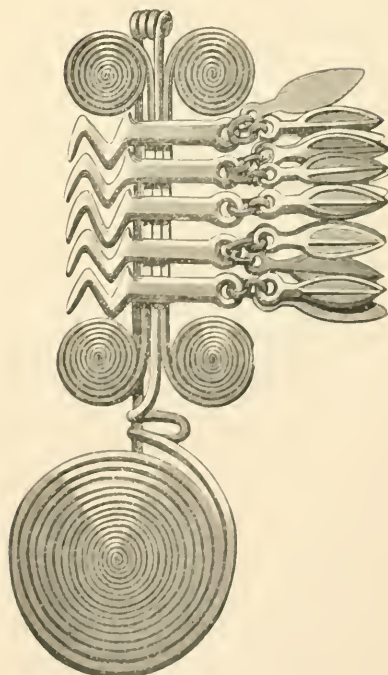
24.

25.

27.

26.

Italienska bågspännen. 1.

28.

29.

30.

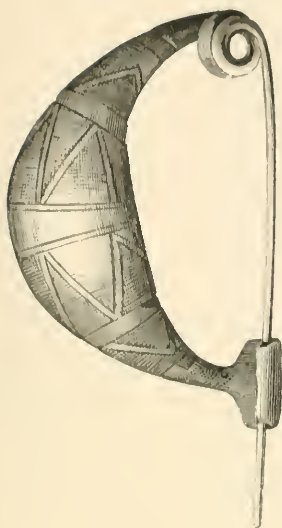

31.

32.

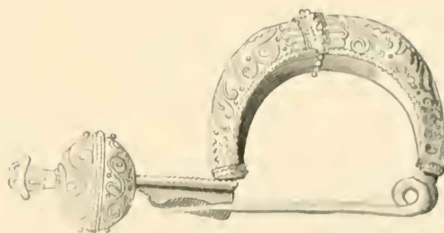
Italienska bågspännen. 2.

33.

34.

35.

36.

Italienska bågspännen. 3. La Certosa.

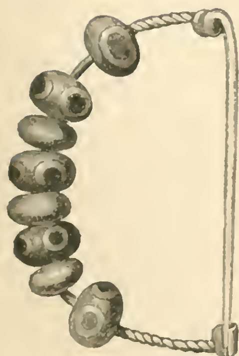
37.

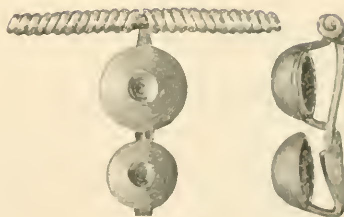
40.

38.

39. * .

41. *

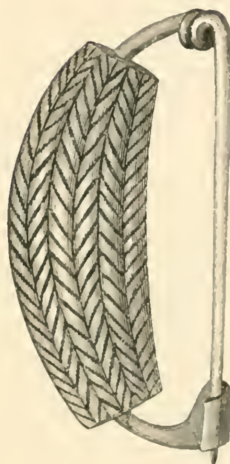
Italienska bågspännen. 4. Marzabotto.

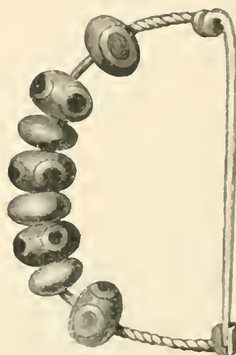

42.

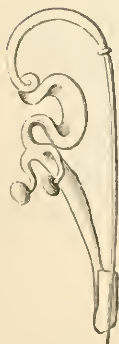

43.

44. *

45. *

46.

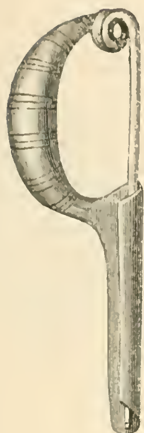

47. *

48. *

49. *

50.

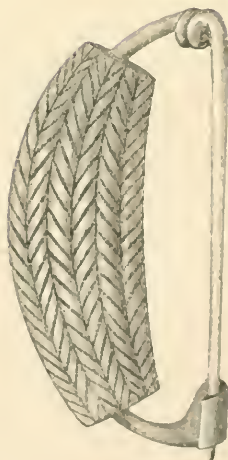
Italienska bågspännen. 5. Villanova.

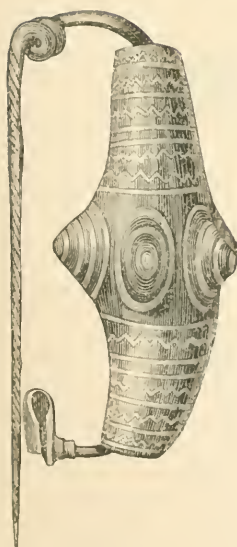

51.

52.

53.

54.

57. *

56

55.

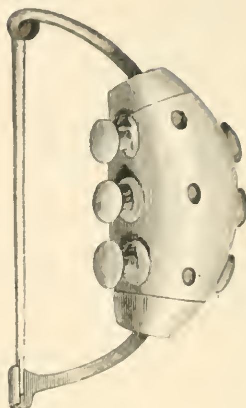
Italienska bågspännen. 6. Villanova.

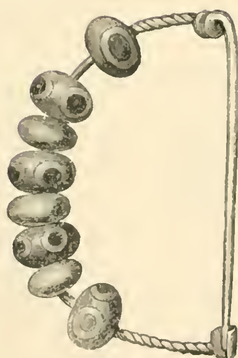
58.

61. *

59.

60.

TYROLEN.

62.

Hallstatt-gruppens spännen. 1.

63. **

64.

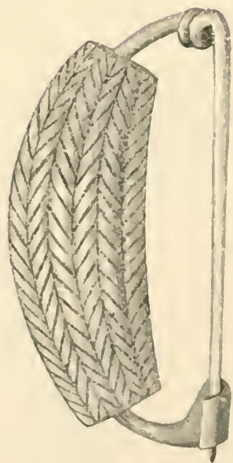
65. **

66.

67. *

68. *

Hallstatt-gruppens spännen. 2.

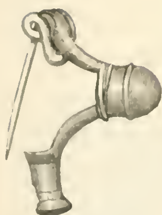
69.

70.

71.

72.

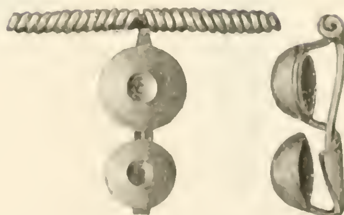
73.

74.

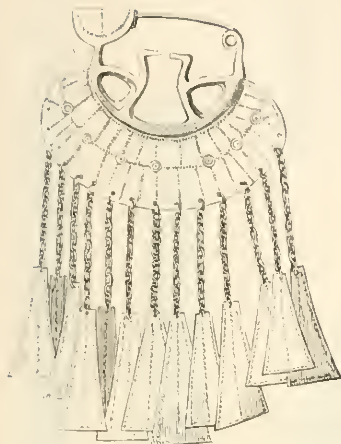

76.

75.

Hallstatt-gruppens spännen. 3.

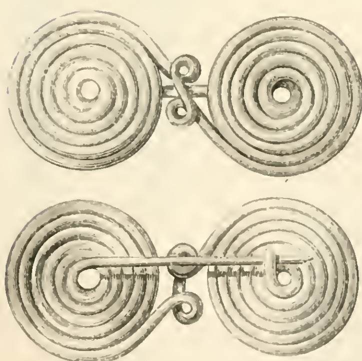

77.

79.

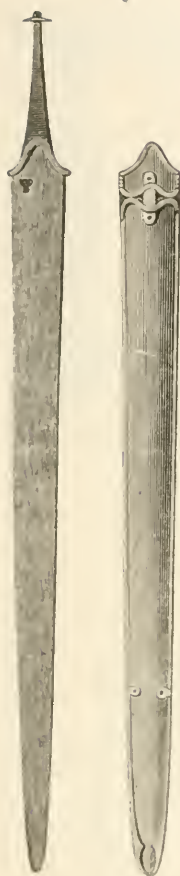

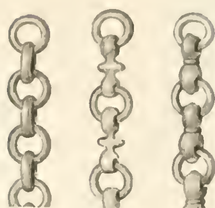
78.

80.

Tène-gruppen. 1.

81.

86.

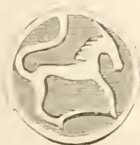
87.

83.

85.

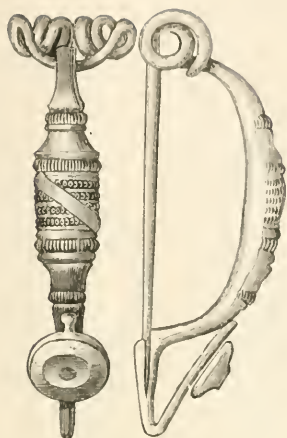

84.

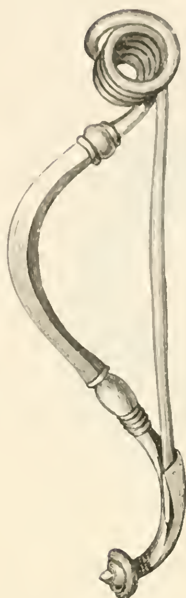

82.

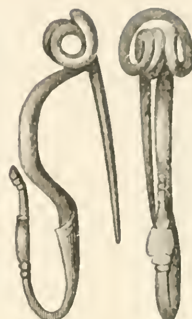
Tène-gruppen. 2. Schweiz.

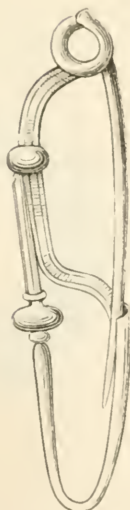
89. Varieteten C *a*.

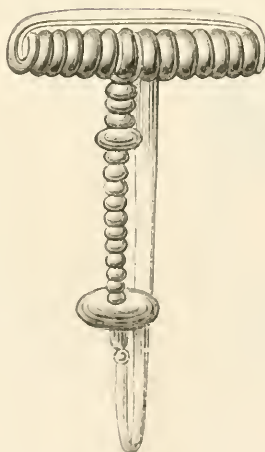
88. Varieteten A.

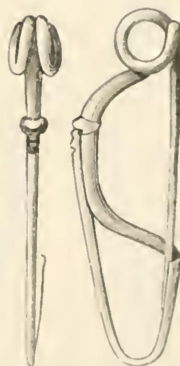
90. Varieteten C *b*.

91. Varieteten D *a*.

92. Varieteten E.

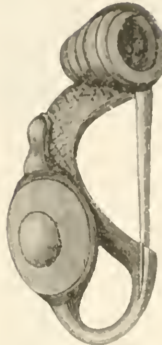
93. Varieteten F.

Frankrike.

Rhendalen.

94. Varieteten B.

95. Var. D *a*.

96. Var. C *a*

97.

Rhendalen.

Thüringen.

Böhmen.

Ungern.

98. Var. G.

99. Var. C c.

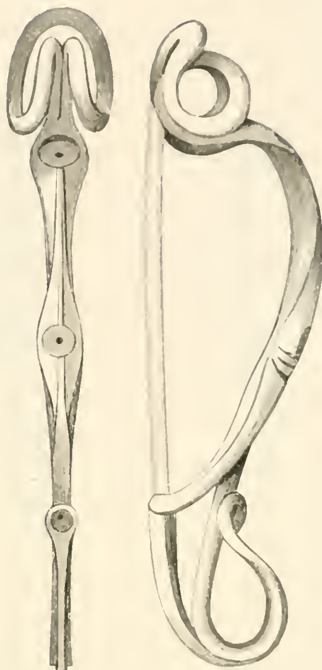

100. Var. C *b*.

101 Var. D *a*.

Tène-gruppen. 4. England. Irland.

102. Varieteten C *d*.

103. Varieteten D *b*.

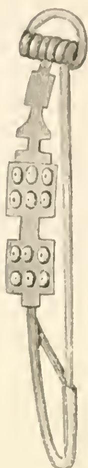

104.

Tène-gruppen. 5. Germanska spännen.

Nord-Tyskland.

105.

106.

107.

Sverige.

108.

109.

110.

Romerska bågspännen.

centralt läge. I sydost derifrån råder Hallstatt-gruppens kultur i Steiermark, i vester sträcker den sig inåt Schweiz. I kantonen Zürich äro flera fynd af Hallstatt-natur gjorda. Andra äro antecknade för Bern (kring Thunsjön), för trakten mellan Bern och Freiburg, för Pays de Vaud, för Schaffhausen, och längre ned i Rhens dal, för Basel. Från dessa nejder tyckes denna kultur hafva trängt inåt Frankrike. Jag känner från Bourgogne fynd af Hallstatt-grupp, men huruvida de der äro allenast sporadiska, vet jag icke. I nordvest från Hallstatt utbreder sig denna kultur öfver sydvestra Tyskland. Synnerligen många fynd äro gjorda i trakten af Bodensjön och Sigmaringen, andra uppräknas från nedre och öfre Franken samt Hessen. För sjelfva Rhendalen äro Hallstatt-typerna, så vidt jag vet, främmande. Deras område har i nordvest af naturen ganska tydligt utstakade gränser, längs den vestra sidan Schwarzwald, utmed den norra Taunus, Vogelsgebirge, Rhön och Fichtelgebirge. Gränsen tyckes sedan hafva gått vidare utmed gränsbergen kring Böhmen.

Inom detta ganska vidsträckta område, den öfre Donaudalens, öfre Rhens och dess bifloders, Neckars och Mains dalar, från 25° östlig längd (från Ferro) till 33°, från 46° till 50° nordlig bredd, förekomma visserligen skiftningar uti kulturen, men grunddragen äro desamma. Såsom karakteristiska typer kunna nämnas:

1. Gördelbeslag af tunnt bronsbleck med uppdrifna sirater, dels lineära, dels hemtande sina mönster från den lefvande verlden, med enformigt återkommande bilder af menniskor och djur; fig. 79 gifver ett prof på dessa figurer, hvilka dock någon gång äro mindre ofullkomliga än de här afbildade. Gördelbeslag af denna art äro funna vid Hallstatt, inom Schweiz i kantonen Zürich (Trüllikon, Russikon), kantonen Vaud (Baulmes), inom Baden nära Rhen (Büsingen, Salem, Allensbach,

Malterdingen), samt i trakten af Sigmaringen (Laitz, Kreenheinstetten, Habsthal), vidare i Öfver-Franken (Wodendorf, Oberlangheim [1]).

2. Armhylsor af tunnt bronsbleck, rikt ornerade med lineära ornamenter. De äro cylindriska, men med en stark utsvällning öfver midten. Vid Hallstatt äro sådana icke funna, men i områdets vestra delar äro de icke sällsynta. Exempelvis må nämnas kantonen Zürich (Dörflingen, Affolt), kantonen Bern (Anet), Frankrike (trakten af Besançon), Würtemberg (Heuberg), Rhen-Hessen (Ingelheim [2]).

3. Svärd och dolkar, dels af brons dels af jern (fig. 80), hos hvilka sammanfogningen mellan fästet och klingan förråder kulturgruppens oförmåga af harmonisk utbildning. Flera varieteter förekomma. Dessa svärdformer tillhöra, säger Lindenschmit år 1860 [3]), Donaudalen, men saknas i Frankrike, England och den norra germanska verlden. Uppgiften är, såsom de följande årens erfarenhet visat, i hufvudsak riktig, om man än kan uppvisa ett fynd från Bourgogne. Såsom fyndorter kunna nämnas, utom Hallstatt, Dörflingen (nära Schaffhausen), Neueneck mellan Bern och Freiburg, flera orter i trakten af Sigmaringen, Niederaunau i nedre, Wodendorf i öfre Franken, Thalheim i Würtemberg [4].

4. Spännena af de slag, som i det föregående blif-

[1]) Antiqvariska sällskapets i Zürich Mittheilungen 3; Troyon, Habitations lacustres; Lindenschmit, Hohenzollersche Sammlung; egna anteckningar i Carlsruhes museum. L. Hermanns vigtiga arbete Die heidnischen Grabhügel Ober-Frankens finnes icke i Stockholm.

[2]) Zürich-sällskapets Mittheilungen 3; Bonstetten, Recueil; Archæologia XXXVII; Lindenschmit, Alterthümer II. 1. pl. 2. fig. 2.

[3]) Hohenzollersche Sammlung s. 125 f.

[4]) Zürich-sällskapets Mittheilungen 3; Lindenshmit, Hohenzollersche Sammlung; Bordier et Charton, Histoire de France.

vit beskrifna. Jag uppräknar dem anyo, för att meddela några uppgifter om deras utbredning.

De af dessa typer, som stå de italienska formerna närmast (i synnerhet A, B, C), synes vara inom området utom Hallstatt jämförelsevis sällsynta. Dock hafva vi här att omtala

Hallstatt-typen D (fig. 67). Bagspänne af den bukiga formen med en fogel sittande på bagens rygg. Ett exemplar af denna typ är funnet vid Baulmes i kantonen Vaud[1]); det afviker från den här upptagna figuren deruti, att sidoutsprång fela, liksom äfven utsvällningen på fogelns fot. Det oaktadt är likheten med Villanova-spännet D i ögonen fallande.

Typen G (fig. 69) är representerad utom Hallstatt. Vid Niederaunau i Nedre Franken har hittats en försämrad biform helt lik den ena af de vid Hallstatt funna. Ett exemplar af hufvudformen ligger i Mainz' museum med uppgift att vara funnet vid öfre Rhen. Ett annat exemplar är funnet vid Neueneck, vid vägen mellan Bern och Freiburg, jämte ett svärd af Hallstatt-typ; i samma grafffält har man hittat ett spänne af Hallstatt-typen H (fig. 70). I Burghölzli vid Zürich är ett annat exemplar funnet, med två skifvor, en vid hvardera sidan såsom på la Certosa-typen D fig. 40[2]).

Typen H (fig. 70), varieteten med trind ten, är inom området ganska vanlig. Det vid Neueneck funna exemplaret omtalades nyss. Ett annat är funnet vid Muttenz nära Basel, ett tredje nära gränsen mellan kantonerna Thurgau och Zürich nära toppen af en hög, i hvars undre lager hittades ett spänne af typen N, af-

[1]) Troyon, Habitations lacustres pl. XVII. fig. 15.

[2]) Lindenschmit, Hohenzollersche Sammlung, s. 135. pl. XXII; Bonstetten, Recueil, 1:er supplem. pl. XXI; Keller. Die keltischen Grabhügel im Burghölzli pl. 2. fig. 13. (i Zürich-sällskapets Mittheilungen).

bildadt fig. 75. Andra äro funna vid Sigmaringen (jämte ett Hallstatt-svärd) samt i dess trakt vid Laitz (3 stycken jämte lemningar af en hallstattsk bronsblecksgördel), Inneringen och Kreenheinstetten (jämte en bleckgördel och ett spänne af typen I fig. 71). Ännu ett exemplar skall vara funnet i Steindorf-skogen inom Hessen[1]).

Typen I fig. 71 är inom området allmän. Inom Zürich äro exemplar funna vid Russikon (3 ex. jämte en Hallstatt-gördel) och Trüllikon (jämte lemningar af en sådan gördel samt ett spänne af typen N); inom Baden, nära Schaffhausen (jämte gördelbleck och spänne af typen N); inom sydvestra Tyskland vid Kappel (jämte gördel), Kreenheinstetten (se nyss förut) och Habsthal (jämte gördel[2]).

Hallstatt-typen K fig. 72 är typen I lik, men skiljer sig derigenom, att den halfklotformiga bygeln är högt lyftad öfver sjelfva spännets plan. Lindenschmit, som har meddelat det här afbildade exemplaret, funnet nära Trochtelfingen (nordöstra hörnet af Hohenzollern), upplyser, att ett annat exemplar blifvit funnet vid Magolzheim, samt anmärker, att helt lika former, i många variationer, äro funna i mellersta Tysklands, i synnerhet Öfre

[1]) Zürich-sällskapets Mittheilungen 2 och 3; Lindenschmit, Hohenzollersche Sammlung, pl. XIII, XV, XVIII, XIX (es findet sich diese Form von den Alpengegenden bis nach Hessen hin verbreitet . . . Am Rhein ist sie nicht beobachtet worden, s. 132). Det för kännedomen om de hessiska fynden vigtiga arbetet af Schaum, Die Alterthümer zu Braunfels (tryckt 1819), finnes icke i Stockholm.

[2]) Zürich-sällskapets Mittheilungen 1 och 3; Lindenschmit, Hohenzollersche Sammlung, pl. XVII, XIX—XXI. — Lindenschmit uppgifver, att samma typ skulle vara funnen vid Ranis i Erfurt-trakten. Då jag icke har tillgång till dr Adlers arbete om de der gjorda fynden, kan jag icke närmare ingå på denna fråga. Jfr vidare hvad om fynden från denna trakt meddelas uti kap. 5.

Frankens grafhögar. Ett vidunderligt utbildadt exemplar är funnet vid Boufflens i kantonen Vaud[1]).

Denna typ, sådan den uppenbarar sig i fig. 72, står genom trohet mot spännenas organiska lagar vida högre än typen I; spiralläggningen vid öfvergången från bygel till nål är icke allenast bibehållen, utan äfven utbildad.

Hallstatt-typen N fig. 75. Vid Marzabotto hittades ett silfverspänne, hvars bygels nedre, med en knopp afslutade ända var uppåtböjd (fig. 43). I grafvarne under la Certosa äro liknande spännen funna. Hallstatt-typen M visar en dålig variation af typen. Inom Tène-gruppen (se nästa kapitel) spelar denna typ en betydande rol; en varietet, visserligen osedd i Hallstatts grafvar, förekommer äfven inom Hallstatt-gruppens fynd, är der till och med allmän. Keller säger redan år 1845, att denna typ (N) jämte typen I finnes ymnigt i nordöstra Schweiz, i synnerhet i närheten af Rhen[2]).

Bygeln har halfsferisk form och är någon gång i midten försedd med en skålig insänkning. Hans nedre ända är omböjd och har antagit samma form som bygelns hufvuddel, en halfsfer, hvilken således ersätter knoppen. Det här afbildade exemplaret förråder i ett annat afseende en långt gången utveckling. Man nöjde sig icke med en enkel spiralläggning, der nålen begynner, utan är bronstråden i spiral rullad, tills den bildar en cylinder af ytterst smal genomskärning, vid hvars ända tråden omböjes; den går sedan genom det inre af cylindern och fortsättes till en lika längd på den andra sidan af bygeln, hvarefter längst ut spiralläggningen å nyo vidtager och fortsättes, till dess man åter hunnit till by-

[1]) Lindenschmit, Hohenzollersche Sammlung s. 131, pl. XIV. Bonstetten, Recueil, pl. XXV. fig. 9.

[2]) Zürich-sällskapets Mittheilungen 3. s. 33.

gelns ända, då tråden böjes ned och bildar nal. En snarlik utbildning förekommer redan inom det italienska området och är här afbildad fig. 62 (spänne från Tyrolen). En spiralläggning af denna senare varietet förekommer äfven på ett vid Hallstatt funnet spänne (Sacken pl. XIV. fig. 7).

I det föregående är redan nämndt, att spännen af denna typ äro funna jämte andra Hallstatt-fibulor i kantonen Zürich och vid dennas gräns mot Thurgau samt nära Schaffhausen. Vid Jahberg nära Thun är ett sådant spänne funnet tillsammans med glasperlor [1]).

Ett spänne af typen P (fig. 77) är funnet vid Mahlstetten (Amt Spaichingen) i sydvestra hörnet af Würtemberg och vid Aubonne i kantonen Vaud [2]).

Typen Q fig. 78 synes vara utom Hallstatt sällsynt [3]).

De fynduppgifter, jag här ofvan meddelat, äro allenast sporadiska, hvilket beror på den ojämna bearbetning detta stora områdes fornsaker fått inom olika orter. I synnerhet Bonstetten, Zürich-sällskapet och Lindenschmit hafva, såsom citaterna visat, spridt ljus öfver vissa trakter, från hvilkas förhållanden vi få sluta till det öfriga områdets.

Detta områdes kultur eger en i allmänhet konseqvent utveckling, hvadan hon redan länge, i synnerhet sedan Hallstatts grafskatter kommo i dagen, uppmärksammats. Såsom ett helt för sig framstår hon dessutom icke blott genom denna inre enhet, utan ock genom sin yttre begränsning, ty områdets konturer äro skarpt dragna. Jag förgäter icke lätt, huru öfverraskad jag blef, när jag i augusti 1870 lemnade Wien, i hvars k. k. Antik-kabinett jag då, liksom redan år 1861, hade stu-

[1]) Bonstetten, Recueil pl. V. fig. 15, 16.

[2]) Lindenschmit, Alterthümer II. 1. pl. 4 fig. 1. Samma spänne är beskrifvet och afbildadt i Archaeologia XXXVII. s. 28. — Gosse, i Mémoires de la Société d'archéologie de Genève 9 s. 15, pl. 1. fig. 4.

derat Hallstatt-fynden, och gjorde en rundresa till de ungerska och siebenbürgska samlingarne. Ingenstädes fann jag i de sydkarpathiska landens fynd spår af Hallstatt-kulturen; den bronsålderskultur, jag der fann, var af en helt annan art.

Mot söder ligger Italien och vi hafva funnit italienska spänneformer adopterade af Hallstatt-kulturens folk. Likväl kan man ganska väl uppvisa en skilnad mellan Hallstatt-grafvarnes innehåll och de egentliga italienska fynden. Om det sannolikt är orätt att kalla fynden från Marzabotto, Bologna och la Certosa rent etruskiska, blir detta alldeles omöjligt med afseende på Hallstatt-gruppen [1]). Då vi kunna vara förvissade derom, att den jämförande fornforskningen i dessa nejder, gränslanden mellan södra och norra Europa, skall allt framgent odlas, må vi hoppas att en dag kunna något när uppdraga gränsen mellan det nordetruskiska området och det hallstattska. Det ser nästan ut, som om Belluno-fynden skulle höra till det senare.

I vester ligger Frankrike. Äfven om ett par fynd af hallstattsk art äro gjorda inom det franska landet, tyckes, att döma efter bristen i öfrigt på uppgifter om fynd af detta slag, här liksom i öster, gränsen vara skarpt dragen, ehuru det för närvarande är omöjligt att i detalj följa den [2]). I nästa kapitel får jag något utförligare tala om folk- och kulturförhållandena vid denna gräns.

Så återstår allenast den norra gränsen, utmed hvilken ligger det norra Tyskland, som har bakom sig den skandinaviska Norden. Jag har redan meddelat bronsålders-spännena från dessa nordligare trakter och vi

[1]) Friherre von Sacken har, tvifvelsutan riktigt, tillerkänt at Alplandens keltiska bebyggare Hallstatt-fynden.

[2]) Om svårigtigheten i detta afseende se nästa kapitel.

finna dem till system och utbildning helt olika med, alldeles oberoende af de hallstattska, liksom af de italiska och äfven de ungerska formerna. Denna afsöndring och detta oberoende återfinna vi i hufvudsak hos hela den nordiska bronskulturen. Men om de södra kulturerna icke grundlagt vår bronsålders civilisation, och om vi således finna i norr om Hallstatt-gruppens område en ganska bestämd gräns, all beröring mellan de tvenne områdena har icke varit utestängd. Vi finna i norr från Taunus, Rhen och Fichtelgebirge fornsaker, som måste anses vara alster af den hallstattska kulturen och som måhända utöfvat något sidoinflytande på kulturutvecklingen under norra Europas bronsålder. Fornsaker af denna art äro funna i Sverige, men ännu mera i Danmark. Då man finner dem äfven inom det hannoverska landet, håller jag före, att den väg, på hvilken den hallstattska kulturen trädde i förbindelse med den norra, legat vesterut från Elbe, öster om hvilken flod helt visst gick en annan urgammal samfärdsled, i Odersdal, längs hvilken den ungerska bronsåldern kunde träda i förbindelse med den nordiska. Men — så vidt jag förmår uppfatta fornsakernas vitnesbörd — var från intetdera hållet inflytandet af någon genomgripande, omskapande art.

Femte kapitlet.

Enkla bågspännen med nål och bygel i ett stycke.
4. Tène-gruppen.

Vid pass år 600 f. Kr. anlades på Galliens sydkust den foceiska kolonien Massalia, som snart blef centralpunkt för en liflig samfärdsel. Massilioterne togo sig för att pregla silfvermynt efter grekiskt mönster, och dessa fingo spridning samt efterbildades af de kringboende mindre civiliserade stammarne. Vesterut, inom Aqvitanien synas väl Massalias handel och mynt haft ringa betydelse; Aqvitanerne, af iberisk börd, samfärdades hellre med fränderne å södra sidan af Pyreneerna. Men norrut och vesterut finna vi Massalias mynt och dessas mer eller mindre lyckade kopior, i de keltiska landen, dels i Frankrike upp till trakten af Lyon, dels inom Schweiz i öfre Rhone-dalen, i Bern och Graubündten, dels inom Lombardiet och angränsande Alp-områden, Tessin och det italienskt-talande Tyrolen. I det föregående kapitlet sysselsatte vi oss med en kultur, som stödde sig mot en annan kultur längre i söder, inom Italien. Här utbreder sig för oss ett område (omfattande äfven en del af Italien), hvars hjertpunkt ligger i vester och sydvest, inom Gallien och vid Medelhafvet. Det är väl sant, att denna hjertpunkt hade betydelse egentligen för samfärdseln. Men ofta åtminstone händer det, att man hos de stammar, som sins emellan stå i en dylik yttre samfärdsel, kan spåra äfven ett inre kultur-, ofta ock ett frändskapssammanhang. Derföre är inom den gamla tidens verld hvarje samfärdselpro-

vins af mer än ett skäl värd uppmärksamhet. Jag skulle kunna tillägga: icke minst denna, eftersom det visat sig, att fördelarne af förbindelser med den vigtiga och blomstrande grekiska kolonien icke mäktade bryta de murar, som den olika härstamningen rest mellan Gallerna kring Massalia och de närboende, af inga svåröfverstigliga naturhinder afsöndrade Ibererne.

I en senare, men ännu förromersk tid, började i Gallien, såsom det synes, i midten af landet, en helt annan utmyntning; man tog till mönster de macedoniska guldstatererna med Apollos hufvud å ena sidan, en biga med körsven å den andra samt underskriften *ΦΙΛΙΠΠΟΥ*. Då den Filip, hvars mynt sålunda imiterades, är Alexander den stores år 336 aflidne fader, kunna de galliska imitationerna med lätthet ungefärligen dateras; denna andra galliska utmyntning torde hafva begynt vid pass år 300 f. Kr. Gallerna egde icke grekisk bildning; de kunde derföre icke troget återgifva de filipska mynten. Apollo-hufvudet blef småningom helt rått, tvåspannet å frånsidan upplöstes i otydliga småbilder, inskriften blef delvis oläslig och försvann till sist. Men trots allt detta är sammanhanget med de filipska mynten omisskänligt.

Denna keltiska utmyntning inskränkte sig icke till det egentliga Gallien. Å ena sidan utbredde den sig öfver de belgiska provinserna och från dem till Brittannien, hvarest den infördes så tidigt, att man på månget i England funnet mynt finner den filipska typen fullt tydlig[1]). Å andra sidan återfinna vi denna grupps guldmynt i Schweiz, hvarest de äro mycket vanliga, i synnerhet inom kantonerna Genève, Basel, Bern, Zürich, Aargau och Thurgau, således i den nordvestra

[1]) Evans, The coins of the ancient Britons, s. 25. pl. A. fig. 1 och 2.

hälften af landet. De hittas der i så stor myckenhet, att man måste antaga dem vara preglade i landet sjelft, förmodligen i Aventicum (nära Neufchatel-sjön). Andra exemplar åter stå specielt galliska typer så nära, att man måste anse dem vara till Schweiz införda [1]). Således äfven i detta fall, då man imitterade mynt från *sydöstra* Europa, synes samfärdselns och kulturförbindelsernas hjertpunkt ligga i vester [2]).

Till denna utmyntning anslöt sig en annan, som står den ursprungliga typen, Macedoniens stater, ännu mer fjärran. Mynten äro skålformiga och af bilderna återstå allenast otydliga figurer. Dessa mynt, de s. k. regenbogenschüsselchen, träffas inom sydvestra Tyskland söder om Main, inom Baiern söder om Donau äfvensom (något skiljaktiga) i Österrike, särskildt i Böhmen [3]). Det torde förtjena anmärkas, att dessa mynt således tillhöra samma område som Hallstatt-gruppens fornsaker [4]).

Vi finna i Gallien äfven en annan, något yngre utmyntning af silfver- och potinmynt, de senare bestående

---

[1]) Meyer, Beschreibung der in der Schweiz aufgefundenen gallischen Münzen s. 17—19. (i Zürich-sällskapets Mittheilungen).

[2]) Under det de första imitationerna af de filipska mynten äro vanliga i Gallien, saknas de i de östligare områden, som lågo Macedonien närmare, i Rætien, Noricum och Pannonien.

[3]) Streber, Ueber die sogenannten Regenbogenschüsselchen, München 1860; Mommsen, Geschichte des römischen Münzwesens. s. 688,694. Namnet beror på myntens skålform och på folktron, att de nedfalla från regnbågen.

[4]) Dervid må dock anmärkas, att jag icke tillräckligt känner de böhmiska fornförhållandena för att kunna afgöra, som der förekomma hallstattska fornsaker likaväl som »regnbågskoppar». I det följande visas, att Tène-typer förekomma i Böhmen. Detta bevisar ingalunda, att den något skiljaktiga Hallstatt-kulturen icke kunnat derstädes förekomma. Historien visar oss. att i Böhmen under tidernas lopp bott flere olika stammar efter hvarandra.

af 5/6 koppar och 1/6 tenn. Äfven dessa, som i någon mon förråda ett från Rom utgånget inflytande, förekomma i de östligare trakterna. De hittas ofta i Schweiz. Ett galliskt mynt, tillhörande denna grupp, är funnet vid Gödnitz (Anhalt-Dessau) på högra Elbestranden[1].

Att dessa galliska myntttyper genom deras förekomst öster om Gallien vitna icke allenast om en samfärdsel, ser man bäst deraf, att mynten icke äro det enda gemensamma för det område, inom hvilket de hittas. Det andra gemensamma, som ännu tydligare än mynten vitnar om ett verkligt kultursammanhang, kan jag här allenast i korthet antyda.

1. Vi hafva först att gifva akt på svärden. De äro af jern, platta, smala, spetsiga, mot tången hastigt afsmalnande (fig. 81). De hafva således icke upptill en rätlinig, mot tången vinkelrät gränsyta. Äfven finnas dolkar af samma typ, kortare och proportionsvis bredare. Skidan består ofta af brons, är platt, med upphöjda kantbeslag, hvilka, såsom figuren visar, ofta, något ofvanför sjelfva spetsen, närma sig till hvarandra medelst tvenne utsprång. Någon gång finnas icke dessa utsprång, men då förekomma, åtminstone understundom, på utsidorna tvenne böjda ornamenter, som mellan sig och sjelfva skidan lemna ett tomrum. Någon gång äro skidans kantlister fortsatta utom sjelfva skidan af tvenne spetsiga utsprång, som sins emellan bilda en vinkel.

Dessa svärd och dolkar, som äro väsentligen olika de hallstattska och stå bronsåldersformen vida mer fjärran än de — det är allenast klingans tillspetsning mot tången, som påminner om bronsålderns former — förekomma i Schweiz, Frankrike, Rhendalen, England och vestra Ungern[2].

[1]) Kruse, Deutsche Alterthümer, III. 3 och 4, s. 26 f. pl. 2 fig. *a.*

[2]) Exempel. *Schweiz.* Tène i Neufchatel-sjön, Tiefenau vid Bern, Thurgau. Keller, Pfalbauten. 2:er och 6:er Bericht. (i Zürich-sällskapets

I Tènes pålbyggnad och vid Tiefenau äro svärd af denna typ funna tillsammans med galliska mynt. De tillhöra uppenbart den förromerska perioden[1]). I nordvestra Ungern förekomma fynd af keltiska mynt.

2. Bronsskidorna å dessa svärd äro ofta rikt ornenerade, dels med linieornamenter, dels med djurbilder. Prof å denna ornamentik lemna fig. 82 och 83, efter originaler uti det i detta afseende synnerligen rika Tènefyndet. Först i en senare uppsats i denna serie får jag tillfälle att framlägga en granskning af denna ornamentik i dess förhållande till andra kulturföreteelser. Här må det derföre vara nog att påpeka frändskapen å ena sidan mellan djurbilderna å svärdskidan fig. 82 och å det likaledes vid Tène funna galliska myntet fig. 84, å andra sidan mellan de lineära ornamenterna å fig. 82 och 83 från Tène och på fig. 104, hvars original är funnet i Irland. Sir W. Wilde anmärker att orneringen är af en specielt irisk karakter[2]). Det är ock denna

Mittheilungen). *Frankrike.* Revue archéologique. 1866. 2. s. 26. *Rhendalen.* Elsass. Ring, Tombeaux de l'Alsace. Weisskirchen an der Saar. Birkenfeld. Taunus. Rhen-Hessen. Heidesheim nära Ingelheim. Lindenschmit, Alterthümer II. 7, pl. 6; 8 pl. 3. Lindenschmit omtalar äfven ett exemplar, funnet i Donau nära Ulm, ett funnet vid foten af die schwäbische Alp, Alterthümer I. 1 pl. 5. *England.* I Themsen vid Wandsworth, i Witham-floden nedanför Lincoln, Stanwich i Yorkshire. I Irland är ett svärd af beslägtad form funnet. Kemble, Horæ ferales, pl. 17 och 18. *Ungern.* Ungerska Vetenskaps-Akademiens Archeologiai Közlemények. 2. Atlas II. pl. 5. Till denna typ höra de vid Marzabotto funna jernsvärden. Se ofvan s. 74.

[1]) Lindenschmit har afbildat ett svärd af denna form, på hvars skida voro inslagna tre romerska bokstäfver, Alterthümer. I. 1. pl. 5. Om hans iakttagelse är riktig, bevisar det allenast, att detta exemplar bevarats från den föregående perioden in i den romerska, något som ofta torde hafva inträffat.

[2]) Catalogue of the Antiquities of animal materials and bronze in the museum of the R. Irish Academy. s. 566.

för irländska fornsaker och Tène-fyndet m. fl. gemensamma ornering, som utgör det ena elementet i de s. k. iriska miniatyrerna. Det andra elementet synes vara af germansk upprinnelse.

3. Fig. 85 visar ändstycket af en guldring, funnen vid Wald-Algesheim, i Rhendalen nära Bingen. Ornamentiken är beslägtad med den nyss omnämnda. Hals- och armringar af denna typ äro ingalunda ovanliga i de vestra delarne af Europa. De förekomma i Schweiz (t. ex. i kantonen Valais och vid Basel), i Frankrike (t. ex. i departementet Seine-et-Marne), i Belgien, i Rhendalen samt derbortom uti Thüringen, i Saalfeld och vid Ranis. Af sådana ringfynd är det belgiska, från Frasnes af synnerlig märklighet, emedan deri förekommo galliska mynt, hvilka icke gerna kunna vara äldre än år 300 eller yngre än 53 f. Kr.; Evans, den ypperste kännarn af de brittiska mynten, tror att man kan hänföra de vid Frasnes funna typerna till vid pass år 80 f. Kr. [1]).

4. Till denna grupp höra äfven armringar af glas, vanligen blått eller gult. Man har funnit sådana i Schweiz, Rhendalen, Frankrike, England och Irland. De förekomma dock äfven någon gång utom detta område. Så skall ett exemplar vara funnet i någon af Roms katakomber, ett annat i Wien. Vid Horgen, invid Zürich-sjön, har man i en graf funnit tvenne arm-

---

[1]) Numismatic Chronicle, New Series 4. s. 101. Exempel. *Schweiz.* Bonstetten Recueil; Lindenschmit, Alterthümer I. 6 pl. 3. *Frankrike.* Lindenschmit, II. 2. pl. 4. Revue archéologique. 1866. 2. pl. XIV. *Belgien.* Numismatic Chronicle. *Rhendalen.* Aus'm Weerth, Grabfund von Wald-Algesheim. *Thüringen.* Wagener, Handbuch der Alterthümer fig. 999. Kemble, Horæ ferales pl. 24. Lindenschmit afbildar I. 6. pl. 3 fig. 6 en ring af denna typ, funnen i würtembergska ober-amtet Freudenstatt, således uppe i Schwarzwald och vid gränsen till Rhendalen. Enligt Evans skall en liknande ring finnas i Dublins museum.

ringar af denna art m. m. jämte ett galliskt guldmynt, som ganska troget återgifver den filipska typen. En bit af en sådan armring förekom i Tène-fyndet, således också i sällskap med keltiska mynt. Ringarnes samtidighet med denna grupps öfriga fornsaker är således obestridlig. Men man tyckes hafva begagnat dem äfven sedan Romarne hade gjort sig till herrar öfver de keltiska landen. För detta antagande tala en del franska och engelska fynd. Bonstetten vill på grund af dessa fynd förneka ringtypens tillvaro under förromersk tid, men hans åsigt strider mot flera faktiska förhållanden [1]).

5. Ofta finner man i Tène-gruppens fynd särdeles väl arbetade bronskedjor af fina, enkla eller sammansatta länkar, slutande i ena ändan med en hake, som har form af ett något barbariskt djurhufvud. Man har funnit sådana kedjor i Schweiz, Frankrike, Rhendalen och Thüringen (i trakten af Erfurt och i Voigtland [2]). Tre olikartade kedjelänkar och en hake afbildas här fig. 86 och 87. Jag får tillfälle att framdeles återkomma till dem.

6. Som karakteristiska för gruppen kunna ock nämnas sköldbucklor, bestående af ett jernbleckstycke, bestående af en båge omgifven af tvenne platta ändstycken. De förekomma i Schweiz, Rhendalen och Frankrike [3]).

Det här anförda torde vara tillräckligt att visa, att en och samma kultur fordom herrskat, ehuruväl hon ingalunda på alla punkter var i hvarje detalj fullt lika,

[1]) Fynduppgifter finnas samlade i Bonstettens Recueil pl. XXI. samt hans supplément pl. V.

[2]) Om deras utbredning se Lindenschmit, Ueber Ursprung und Herkunft o. s. v. (bilaga till Alterthümer III. 1). s. 13, samt Alterthümer II. 6 pl. 1.

[3]) Fynduppgifter och afbildningar i Lindenschmits Alterthümer III. 2 pl. 1 samt i Keller, Die Pfahlbauten, 6:er Bericht.

uti delar af Schweiz, Rhendalen, Frankrike, England och Irland, d. v. s. i land, som enligt historiens vitsord under den sista förromerska tiden varit och till en del ännu äro bebodda af Kelter. Till detta Tène-gruppens hufvudområde få vi, enligt hvad redan är antydt, lägga ännu tvenne distrikter, en del af Ungern, för hvilken historien känner en keltisk befolkning, och en del af Thüringen, hvarest likaledes en keltisk stam torde hafva varit bosatt, ehuru historien derom ej lemnar några säkra uppgifter.

Den öfverensstämmande karakter, som, enligt hvad här blifvit antydt, fynden i allmänhet inom dessa områden ega [1]), framstår ännu tydligare, om vi vända vår uppmärksamhet särskildt till spännena. Vi finna i allt hufvudsakligt samma former, i brons, jern, silfver, vare sig vi granska fynden från Savojen, vestra Schweiz, Frankrike, Irland, England, Rhendalen, Thüringen, Böhmen eller Ungern.

Tène-gruppens spännen tillhöra en enda typ, som uppträder i en mängd biformer. Den kan beskrifvas på följande sätt. Ett bågspänne med spiralläggning vid bygelns öfvergång till nål. Bygelns motsatta ända bildar nålhållare och fortsättes sedan samt är då antingen något uppböjd eller uppåt mot bygeln omböjd.

I norditalienska fynd hafva vi funnit exemplar af denna typ, vid la Certosa, vid Marzabotto. Jag har redan antydt, att dessa spännens förhållanden till den

[1]) Med denna kulturgrupp hafva i utlandet sysselsatt sig i främsta rummet Lindenschmit, aus'm Weerth, Desor, Keller, Bonstetten och Franks. Ingen af dem har dock lemnat en öfversigt, ens så omfattande som den föregående, af fyndgruppens totalkarakter. De enda som försökt det, äro Lindenschmit och Franks, men de ha icke fästat tillbörlig uppmärksamhet vid åtskilnaden mellan Hallstatt-gruppen och Tène-gruppen, samt sysselsätta sig förnämligast med vissa delar af området.

norditalienska kulturen icke är fullt tydligt[1]). Jag lemnar derföre detta område, för att återgå till landen norr om Alperna.

I Hallstatt-gruppens fynd förekomma varieteter af denna typ. De äro dock der af en underordnad betydelse. Jag skall strax något närmare behandla dem.

Tène-typens variationer äro af följande art. Spiralläggningen varierar i omfång; den är enkel eller mångfaldig, i det senare fallet ensidig eller tvåsidig; i detta sistnämnda fall var det nödvändigt att från den ena sidans spiralcylinder böja om tråden i en båge framför eller under bygeln, så att den kunde å den motsatta sidan ånyo läggas i spiral och, sålunda ånyo bragt intill bygeln, omböjas till nål. Äfven bygeln varierar. Han är smal eller tjock, trind eller platt, ofta ornerad dels med upphöjningar, dels med inläggningar af sten eller emalj. Slutligen varierar ock den upp- eller omböjda bygeländan. Den afslutas med en kula, en skållik knapp, en skifva e. d.

Mer än alla dessa variationer är ännu en annan af organisk betydelse för typens utveckling. Den omböjda bygeländan bringas nämligen i större eller mindre närhet till sjelfva bågen. Jag har begagnat detta motiv för att urskilja följande modifikationer af typen.

Varieteten A. Bygeländan är uppböjd och afslutas med en knapp, som någon gång är skålformig. Se t. ex. fig. 88 och jfr fig. 38.

Varieteten B. Bygeländan är omböjd och närmad till bågen; han afslutas med en knapp, på hvars yttre

[1]) Ett fullt utbildadt Tène-spänne förvaras i museet i Parma, men dess fyndort är, enligt benäget meddelande af professor Pigorini, okänd. Ett annat Tène-spänne, funnet vid Sealdasole (Pavia) är afbildadt i Gastaldis Iconografia di alcuni oggetti di rimota antichità rinvenuti in Italia. (Torino 1869) pl. 8 fig. 9.

sida någon gång ses en förlängning. Se t. ex. fig. 94. Denna varietet står ofta helt nära C *c*.

Varieteten C. Bygeländan är omböjd intill bågen, men är ännu fullständigt fri från denna. Änd-ornamentet af vexlande storlek och utseende är vanligen på undersidan plant. Tvenne former finnas, C *a* och C *b*; se t. ex. fig. 89 och 90. Såsom biformer kunna ock anses: C *c* med bygelns ändstycke icke skifformigt, utan trindt (fig. 99) samt C *d* med platt och bred bygel (fig. 102).

Varieteten D. Det motiv, som någon gång, fast endast rudimentärt, förekommer hos varieteten B, är här utbildadt. Bygeländan fortsättes bortom den kulformiga knappen och förenar sig längre upp med sjelfva bågen. Föreningspunkten utmärkes med ännu en kulformig knapp. Se t. ex. fig. 91 och 103 (D *a* och D *b*).

Varieteten E. Den del af bågen, som ligger mellan de två kulorna, är förenad med det omböjda ändstycket och prydes till hela sin längd af en rad halfkulor. En sällsynt form. Fig. 92.

Varieteten F. Lik varieteten D, men enklare och mer aflägsen från den ursprungliga formen. Den ursprungliga ändkulan är försvunnen. Deremot är kulan vid sammanfästningspunkten vanligen bibehållen. Se t. ex. fig. 93.

Varieteten G står C temligen nära, men skiljer sig derigenom, att dels bygelns ändstycke har form af ett (djur- eller mennisko-)hufvud, dels ett sådant är anbragdt äfven å den motsatta ändan af bygeln (fig. 98). Detta tillägg är visserligen praktiskt omotiveradt, men genom den symmetri, som det åstadkommer, gör det en ganska god verkan. Bygeln är ock olika.

I hvilket förhållande står denna Tène-kultur, sådan hon uppenbarar sig t. ex. i svärd, sköldbucklor, ornamentik, mynttyper, kedje-ornamenter, metall- och glas-

ringar, till andra, i synnerhet närstående kulturer, t. ex. den norditalienska, den etruskiska, den hallstattska? Detta är ännu icke utredt. Några antydningar må derföre tills vidare anses tillfyllestgörande.

Vi röra oss med någon säkerhet, när vi vända oss till Hallstatt-gruppen, emedan vi då, så väl å ena som å andra sidan, hafva ganska god tillgång på noggrant observerade materialier, ehuruväl ännu både nya fynd och nya iakttagelser äro högst af nöden.

Ett är det, som då, i främsta rummet, ögonblickligen tilldrager sig vår uppmärksamhet. Allt det, som för hvardera kulturen är karakteristiskt, saknas i den andra. På grund deraf måste man tala om tvenne kulturer; de äro bestämdt skilda. Skilnaden kan sålunda antydas: det tunna och utbredda, som karakteriserar det hallstattska, saknas alldeles i den andra gruppen, som i stället visar afrundning, koncentrering, kraftig profilering. Man behöfver blott jämföra tvenne af spännena. Hallstatt-typen P fig. 77 visar oss, huruledes den trinda bygeln utplattades till en bred skifva, vid hvilken hängdes kedjor med tunna och platta bronsbleckstycken. Tène-typens varieteter visa oss, att man icke ville nöja sig med en nålhållare af simplaste art. Äfven den delen af bygeln skulle få icke en tvär, död afslutning, utan en om lif vitnande utbildning. Den kom då att skjuta ut och blef något uppböjd; den kraft, som uppenbarar sig i detta, sväller ut i ändknappen och dermed vinnes en organisk afslutning. Den större kraftansträngningen motiverar det slutliga afbrottet. Men ej ens dermed nöjde man sig, utan detta utskjutande ändstycke böjes om, syftar till att uppgå eller uppgår verkligen i bygelns hufvuddel.

Vidare kan anmärkas, att Tène-gruppen, ehuru en utbildning af bronsålderskulturen, har skilt sig från denna vida mera än Hallstatt-kulturen och eger dermed

i vida mindre grad en öfvergångskarakter än denna. Det starka etruskiska eller nordetruskiska inflytande, som Hallstatts fornsaker förråda, saknas uti Tène-gruppens fynd, ehuru i dessa understundom förekomma arbeten af fullviss etruskisk upprinnelse. Detta synes antyda, att det yttre inflytande, som bidragit att gifva Tène-kulturen hennes egendomlighet, utgått från annat håll än Italien. Vi må hoppas, att fynd och undersökningar skola utvisa, huruvida detta inflytande är ett grekiskt, från Massalia utgånget.

Men spännen af Tène-typ förekomma i Hallstatt-gruppens fynd. En närmare granskning gifver oss nödig förklaring. Vid sjefva Hallstatt är funnet det fig. 74 afbildade spännet. Det afviker från de vanliga hallstattska formerna och utgör en ytterst dålig imitation af ett Tène-spänne. Mot Hallstatt-typen N fig. 75 kan en sådan anmärkning icke göras; den är en väl, harmoniskt utbildad form, som intager med heder en plats vid sidan af de egentliga Tène-formerna, men skiljer sig från dem genom sin andel i Hallstatt-kulturens smak för tunna ytor. Men denna form synes tillhöra Hallstatt-områdets vestra delar, hvarest en beröring med Tène-kulturen lätt försiggick och således ett inflytande från den senares sida kunde uppstå.

Det finnes ett bredt bälte i Schweiz, hvarest man finner fynd af såväl Hallstatt- som Tène-typer, ibland inom samma graf-flock, dock i olika högar. Detta gjorde mig till en början tveksam, om man icke borde anse Tène-kulturen vara en senare utvecklingsform af den hallstattska. En sådan uppfattning synes dock icke vara berättigad. De två kulturerna följa icke den ena den andra i tiden, utan existerade jämte hvarandra. Tène-typerna förekomma t. ex. aldrig i den österrikiska Donaudalen.

Den här följande öfversigten af spänneformerna är

ordnad geografiskt. Jag har icke kunnat för hvart land, som i det följande nämnes, i bild återgifva samtliga der förekommande varieteter. Texten måste, hur sporadiska än dess uppgifter äro, fylla denna brist.

Schweiz.

Vid *Tène*, invid nordändan af Neufchatel-sjön, har man upptäckt en ansenlig pålbyggnad, af hvilken dock ännu allenast en del blifvit undersökt. Bronsredskaper bland de här upptagna fornsakerna äro få, många deremot jernföremålen, hvaribland må nämnas omkr. 50 svärd af Tène-typ, till en del med särdeles prydligt arbetade skidor, sköldbucklor och lansar. Af glas fann man der bland annat ett stycke af en armring. De i pålbyggnaden funna mynten äro ett massaliskt af silfver, en imitation af en filipsk qvartstater i guld samt potinmynt af en typ, som är allmän i Helvetiernas, Seqvanernas och Æduernas områden.

Äfven uppgifves, att man vid Tène funnit en romersk as samt tvenne mynt af kejsarne Tiberius och Claudius, bitar af romerska kärl och af romerskt tegel, en romersk emaljerad fibula, en nyckel af samma upprinnelse m. m. Men professor Keller, ur hvars beskrifning jag lånat mina uppgifter om fyndet, anmärker, att man allsicke med säkerhet kan påstå, »att de få här funna romerska föremålen stå i något sammanhang med de helvetiska fornsakerna och pålbyggnaden». I strandens jord finner man ofta fragmenter af romerskt tegel, icke långt derifrån ligga ruinerna af en romersk koloni. »Hela nejden är full af romersk kultur», och man finner ofta i sjön, såväl i närheten af pålbyggnader som hvarest inga finnas, romerska fornsaker.

De här funna spännena tillhöra varieteterna D, E och F [1]).

Fyndet från *Tiefenau* nära Bern eger ett liknande skaplynne. Det innehöll svärd m. m. af jern, bronssaker, »galliska och romerska» kärl, ringar af glas, galliska mynt af silfver, guld och potin. De här funna jernspännena tillhöra, så vidt man kan döma af de illa skadade exemplaren, varieteten D eller F [2]).

Vid *Jerisberg* i kantonen Bern hittades två armringar af blått glas, en kedja af Tène-typen och ett spänne af varieteten D [3]).

I en graf vid *Horgen* i kantonen Zürich har man funnit ett keltiskt guldmynt (filipsk qvartstater), armringar af glas, fingerringar af guld och silfver m. m. samt ett silfverspänne af typen F [4]).

I öfrigt kan om utbredningen inom Schweiz af de här afbildade typerna meddelas följande.

Varieteten A förekommer i kantonerna Basel, Bern och Vaud [5]).

Varieteten B är funnen i närheten af Basel inom samma grafflock som varieteten A samt i kantonen Vaud [6]).

Varieteten C *a* förekom i en graf vid Muttenz i kantonen Basel. Man fann der liket af en qvinna, som hunnit, tycktes det, en ålder af ungefär 20 år. Om halsen låg en ring af den ofvan beskrifna Tène-typen,

---

[1]) Keller, Die Pfalbauten, 6:er Bericht.

[2]) Bonstetten, Supplément, pl. VIII—XII.

[3]) Bonstetten, 2:e supplément. pl. IX.

[4]) Keller, Beschreibung helvetischer Heidengräber und Todtenhügel s. 11 (i Zürich-sällskapets Mittheilungen 3).

[5]) Vischer, Grabhügel in der Hardt bei Basel (i Zürich-sällskapets Mittheilungen 2); Troyon, Habitations lacustres s. 479; Bonstetten, Recueil, pl. V. fig. 9.

[6]) Vischer; Troyon (se föregående anmärkning).

på ena armen satt en ring, på hvartdera smalbenet funnos två ringar. I kläderna hade sutit åtta spännen. Bygeländans skifva å det här afbildade exemplaret (fig. 88) är prydd med röd glasfluss. Andra exemplar äro funna i kantonerna Bern, Solothurn och Vaud[1]).

Varieteten *C b* har en något tvetydig ställning. Det här afbildade exemplaret är funnet i en grafhög belägen mellan Neunforn i kantonen Thurgau och Ossingen i kantonen Zürich, således ganska långt åt nordost. I en grafhög bredvid hittades tvenne spännen af Hallstatt-typerna H och N, fig. 70 och 75. Jag vill lemna oafgjordt, om denna form, liksom den fig. 75 afbildade, kan vara en af Hallstatt-kulturen lånad biform af Tène-spännet. Ett annat exemplar från kantonen Bern finnes afbildadt hos Bonstetten[2]).

Varieteten D förekommer inom Bern[3]), varieteten F i Valais[4]).

Savojen.

Vid St. Jean de Belleville hafva utgräfningar företagits, för hvilka grefve Costa de Beauregard lemnat en noggrann redogörelse. Man fann der obrända lik, af hvilka några hade ett spänne på bröstet, andra ett par i närheten af halsen. Grafvarne der tillhöra en stor grupp af grafplatser, som begynner norr om Medelhafskusten i departementet Basses-Alpes och derifrån fortsättes i alptrakterna, i Isère och Savojen samt utmed Jura till Doubs och Syd-Elsass, med andra ord till

[1]) Keller, Beschreibung der helvetischen Heidengräber s. 37; Bonstetten, Recueil pl. V. fig. 10, pl. XV. fig. 20, Supplément pl. XIII fig. 8, 2:e supplément pl. XII. fig. 2.

[2]) Keller, Beschreibung s. 17; Bonstetten, Recueil pl. V. fig. 11.

[3]) Bonstetten, Supplément pl. VI. fig. 7.

[4]) Bonstetten, Recueil pl. IV. fig. 8.

en grupp af grafplatser, som utbreder sig öfver sydöstra Frankrike och Savojen samt står i närmaste förbindelse med Schweiz' och Rhendalens grafflockar af samma art.

De spännen, som hittades vid Belleville, tillhöra varieteterna B, C och F, men förete af dessa egendomliga utvecklingsformer, som jag annorstädes icke observerat. Då jag i Stockholm icke eger tillgång till grefve Costa de Beauregards arbete [1]), utan lemnat de ofvanstående uppgifterna efter mina i utlandet gjorda anteckningar, är jag urståndsatt att af de egendomliga savojiska typerna meddela några figurer.

Den savojiska fyndgruppen karakteriseras genom närvaro af brons, jern och bernsten samt frånvaro af glas, mynt, inskrifter, bilder af djur och menniskor. På grund deraf anser den nyssnämnde författaren, att dessa fynd äro äldre än Villanova-fynden, som innehålla både glas och djurbilder. Då man för de senare uppgifvit tiden 714—671, anser han, att Belleville-fynden kunna hänföras ungefär till år 1000 f. Kr.

Det är allenast tio grafvar, som blifvit vid Belleville undersökta. Om vi döma efter de schweiziska fynden af samma art, torde man kunna anse det som en tillfällighet, att i dessa grafvar vid Belleville icke träffats glasarbeten, fantastiska djurbilder eller till och med galliska mynt. Men äfven om fortsatta undersökningar i Savojen skulle visa, att den anmärkta bristen är konstant, och om således denna afdelning af Tènegruppen skulle visa sig icke vara lika långt hunnen i utveckling, som de andra afdelningarne — hvilket dock, i följd af spännenas långt gångna utveckling icke är troligt —, ligger i allt detta intet, som berättigar att på

[1]) Les Sépultures de St. Jean de Belleville (Savoie). Grenoble 1867.

grund af en jämförelse mellan dessa fynd och de från Villanova draga kronologiska slutsatser, ty Belleville- och Villanova-fynden äro icke yttringar af en och samma sig småningom utbildande kultur, utan af tvenne, visserligen ursprungligen — antager jag — sammanfallande, men sedermera skilda och vid sidan af hvarandra utbildade kulturer. I södra Europa är det icke nog att tala om »äldre jernålder» eller »yngsta bronsålder», utan man måste, för att lämpa systemet efter de faktiska förhållandena, närmare bestämma de olika grupper, som karakteriseras af den ena eller andra metallen eller af båda i förening.

Frankrike.

Om förhållandena i sydöstra Frankrike nämnde jag nyss några ord. I öfrigt har jag tyvärr icke mycket att meddela.

I en redogörelse för det af Napoleon III bildade franska centralmuseet i S:t-Germain-en-Laye [1]) omtalas »fynd från den äldre jernåldern eller Hallstatt-perioden». Om än skilnaden mellan Hallstatt- och Tène-grupperna der ej blifvit iakttagen, torde vi få antaga att åtminstone de flesta fynden tillhöra den senare gruppen, och således för denna uppräkna följande fyndorter: Alpes-maritimes, Basses-Alpes, Isère, Ain, Côte-d'Or, Vosges, Haute-Marne och Marne, samt isynnerhet grafvarne i nordöstra Frankrike.

Från Marne-fynden afbildas på samma ställe dels en halsring, dels en dolk, dels en kedja, dels spännen (fig. 95) af varieteten D *a*.

[1]) Matériaux pour l'histoire primitive et philosophique de l'homme, 1868 s. 531 f.

Från samma departement har hr de Mortillet afbildat ett spänne af varieteten B; jfr fig. 94 [1]).

I samma departement, vid Somsois, undersökte hr Morel 25 grafvar och fann i dem ett jernsvärd med skida, en lansspets, ett betsel, 2 halsringar, 7 armringar, 6 benringar, 2 fingerringar, fyra fina kedjor, flera spännen af brons och jern, 6 bernstensperlor, 2 lerkärl. Kedjor, hals- och armringar samt svärd tillhöra Tène-typer. Ett afbildadt spänne tillhör varieteten F [2]).

Rhendalen.

Vi hafva först att vända oss till Elsass, hvarest flera grafvar blifvit undersökta och med noggrannhet beskrifna af hr Maximilien de Ring [2]). Tène-kulturen är inom området rikt representerad, isynnerhet hvad angår svärden och spännena.

Af dessa senare förekomma här varieteterna A (med bägarlik knapp), B och C *a* samt biformer mellan B och C samt mellan C *a* och D, deremot tyckas fullt utbildade exemplar af varieteten D och F saknas. De nämnda öfvergångsformerna äfvensom en del biformer, för hvilka jag hänvisar till det citerade arbetet, visa, att Tène-typen varit inom området fullt inhemsk och der med förkärlek behandlats. Ett exemplar af typen C *a* är här afbildadt fig. 96. Det är af brons och har på bygelns ändskifva en inläggning af ett rödt »kritartadt» ämne [4]).

[1]) Revue archéologique 1871. 2. pl. XXII.

[2]) Revue archéologique 1866. 2. s. 23 f.

[3]) Tombes celtiques de l'Alsace. Nouvelle suite de mémoires. Strassburg 1865.

[4]) Varieteten A: pl. 3 fig. 13; B pl. 12 fig. 4, pl. 13 fig. 4; C *a* pl. 2 fig. 3, pl. 3 fig. 8 och 9; öfvergångsform mellan B och C pl. 13

Fig. 97 visar ett spänne, som står Hallstatt-typerna mycket nära, men hittades i en hög i Schirrheinskogen jämte ett svärd och spännen af Tène-typ, deribland originalet till fig. 96 [1]). Det är möjligt, att en Hallstatt-typ blifvit lånad från det icke langt aflägsna hallstattska kulturomradet (på andra sidan Rhen och Schwarzwald), liksom å andra sidan Tène-former blifvit upptagna inom Hallstatt-kulturen.

De elsasska Tène-spännena äro förfärdigade af brons eller jern.

Man har redan för längesedan påpekat betydelsen af en viss fyndgrupp från midten af Rhendalen. I sydvest från Rhen, mellan Bingen och Coblenz, går en bergshöjd, der Hundsrück, skiljande från hvarandra floderna Nahe, som vid Bingen flyter ut i Rhen, och Saar, som förenar sig med Mosel. Dessa två floddalar äro fyndgruppens hufvudorter, såsom vi se af fynden från Otzenshausen, Tholei, Schwarzenbach (i Birkenfeld), Gallscheid, Weisskirchen, Wald-Algesheim m. fl. Dessa fynd innehålla bland annat rika guldsmycken, bronskärl samt jernvapen. De tillhöra således ingalunda den rena bronskulturen, af hvars typer de ej heller ega stort tycke, utan bronsålderns slutperiod, då bronsen småningom utträngdes af jernet.

Det är omisskänligt, att en del bronskärl i dessa fynd äro af italisk eller specielt etruskisk upprinnelse, och de vitna således om samfärdsel med landet söder om Alperna. Men om de öfriga föremålen i fynden

fig. 5, pl. 14 fig. 4; öfvergångsform mellan C *a* och D pl. 13 fig. 3. Denna sistnämnda form är för typens utvecklingshistoria af synnerligen stort intresse. Bygelns med knapp (ej skifva) försedda ändstycke är bragt tätt intill bygeln, på hvars midt finnes en kulformig uppsvällning.

[1]) Anf. arbete s. 12.

äro meningarne delade. Lindenschmit anser allt, som är väl arbetadt, särskildt guldsmyckena, hafva samma upprinnelse som de etruskiska kärlen och således vitna om en för Rhenlandet främmande industri. Deremot säger professor aus'm Weerth: »en noggrann pröfning och jämförelse af de olika föremålen i fynden visar, att de, med afseende på ornamenternas art och med afseende på förmågan att på ett rationelt sätt konseqvent använda ornamenterna, äro hvarandra mycket skiljaktiga och ingalunda få förenas under en kategori. — Uppenbarligen hafva vi här för oss en blandning af främmande och inhemska elementer». Jag hänvisar i öfrigt till aus'm Weerths bok, en af de yppersta, som den jämförande fornforskningen i Tyskland hitintills frambragt, och desslikes till den beslägtade ornamentering, som förekommer på brittiska och iriska fornsaker. Hittills har intet fynd vitnat om etruskiska förbindelser med eller etruskiskt inflytande på den brittiskt-iriska kulturen.

Tyvärr äro de här omnämnda etruskiskt-keltiska fynden från Rhendalen fattiga på bågspännen. Sådana saknas dock icke alldeles. Vid Weisskirchen an der Saar fann man för flera år sedan en väl arbetad kanna af brons (italiskt arbete), tre lansspetsar af jern, en jerndolk med bronsskida, en jernknif, en gördelhake »med emaljlik inläggning», ett ornament af tunnt pressadt guldbleck samt det här fig. 98 afbildade spännet af varieteten G, hvars ornering väsendtligen öfverensstämmer med t. ex. guldbleckornamentets. Spännet torde icke behöfva närmare beskrifvas; figuren jämte de ofvan vid redogörelsen för Tène-typens varieteter lemnade antydningarna äro tillfyllestgörande [2]). Spännet är delvis prydt med emalj-inläggning.

[1]) Der Grabfund von Wald-Algesheim. s. 28 f. — [2]) Lindenschmit,

Att denna fyndgrupp står i närmaste sammanhang med den stora Tène-gruppen visar sig af mangahanda omständigheter. Exempelvis må nämnas dolken från Weisskirchen och svärdet fran ett likartadt fynd, anträffadt i birkenfeldska omradet[1]). Det är nödigt att under studiet af den rhenländska gruppen aldrig förlora ur sigte detta dess organiska sammanhang, emedan man eljest, genom att åt omfånget för sina studier gifva en godtycklig inskränkning, sättes ur stånd att rätt urskilja och, om man eljest kan det, rätt bedöma föremalen och de kulturer, till hvilka de höra.

Men å andra sidan är det nödigt att betona, att den allmänna Tène-kulturen synes inom detta lilla område af Rhendalen hafva fått en särskild utveckling, så att detta område bildar liksom en provins inom Tènekulturens vida land. Huru detta kom sig och af hvilken anledning så mycket etruskiskt samlade sig företrädesvis i denna, från Italien så pass aflägsna nejd, det är frågor, som vi ännu icke fått besvarade; vi veta ej ännu med full säkerhet, hur långt i norr och öster, vester och söder, denna provins sträcker sig. Onekligen är hon med sin fornsaksgrupp af yttersta intresse.

Det finnes fynd så beskaffade, att de ovilkorligen tilldraga sig uppmärksamhet, först vid ett ytligt betraktande genom de framstående fornsaker de innehålla, sedan, äfven vid ett närmare studerande, derigenom att dessa fornsaker visa sig vara synnerligen pregnanta uttryck för den högsta utvecklingen af en eller flera kulturer. En sådan blandning af kulturelementer skänker fornforskaren samma intresse, som historikern finner i

Alterthümer I. 2 pl. 3 fig. 1, I, 4 pl. 3 fig. 3. II. 2 pl. 1 fig. 6. II, 4 pl. 2 fig. 7, II. 8 pl. 3 fig. 1—5.

[1]) Lindenschmit, Alterthümer II. 8. pl. 3. fig. 1, 2, 6 och 7.

granskningen af menskligketens stora brytningsperioder, under hvilka de olika elementerna, det försvinnande och det framatgående, möta hvarandra, båda starka. Studiet af en sådan grupp vidgar ock synkretsen, lemnar bidrag till mången gåtas lösning och manar till pröfning af de systemer, som man hittills antagit.

Detta hafva ock de män, som egnat den ifrågavarande gruppen sin uppmärksamhet, erfarit. Särskildt har Lindenschmit sökt att framhålla de bidrag gruppen lemnar till bedömande af det s. k. treperiodsystemet. När han dervid kommer till det resultat, att detta bör förkastas och i fynden från Saar- och Nahe-dalarne finner bevis för bronsålderskulturens etruskiska ursprung, förgäter han, hvad här redan blifvit antydt, att dessa fynd icke tillhöra en bronsålder, om vi taga namnet i dess strängaste bemärkelse, att de icke tillhöra en begynnande bronsålderskultur, utan en slutande sådan, som eger god bekantskap med och rikligen använder jernet. Han förråder derjämte, att han icke tillfyllest satt sig in i den karakter, treperiodsystemet fått i Norden, hvarken i dess trängre eller vidare form.

Som fyndorter från Rhendalen förtjena vidare att anföras Kreuznach (vid Nahe) samt flera orter i Rhenhessen (spännen af varieteterna C *c*, D och F [1]).

Thüringen.

Allenast få upplysningar har jag kunnat finna om fynd af Tènegruppens fornsaker inom Thüringen. Wagener har i sin Handbuch meddelat några figurer af

---

[1]) Jfr t. ex. Lindenschmit, Alterthümer II. 7. pl. 3. När Lindenschmit i texten till denna plansch lemnar uppgift om Tène-spännenas spridning i Tyskland, har han icke anmärkt, att dessa spännen tillhöra der tvenne kulturer. Se längre fram.

fynd från Ranis, en stad i regierungs-bezirk Erfurt; deribland förekomma en halsring af Tène-typ och ett bågspänne af varieteten C c.

I samma arbete beskrifvas fynd från Wernburg, en by inom Coburg-Saalfeld, i Saales dal, söder om Jena. Der hittades bland annat en jerndolk, en bronsknif och en bronslans, samt bågspännen af varieteten C c, af hvilka ett är afbildadt fig. 99 [2]).

Dessutom omtalas af Lindenschmit, att Tène-gruppens kedjor förekomma i trakten af Erfurt och i Voigtland [3]) (norr om Fichtelgebirge).

Det vore af synnerligen stort intresse, om de arkeologiska förhållandena i denna del af Tyskland blefvo närmare studerade [4]). När man tänker på den skiljaktighet, som råder mellan Tène-gruppen i Thüringen och Hallstatt-gruppen söder om Main, ligger det nära till hands att paminna sig Taciti uppgift, att de keltiske Helvetierne bodde mellan Rhen, Main och den hercynska skogen, under det längre bort bodde de keltiska Bojerna [5]). Dessa bodde visserligen bortom Helvetiernas land i det efter dem uppkallade Böhmen, men det är möjligt, att man får uppfatta Taciti ord så, att deri inbegripes äfven Thüringen. Fornkunskapen visar således ett närmare sammanhang mellan de bojiska och de galliska fornsakerna än mellan de förra och de hallstattska d. v. s. helvetiska, tauriskiska o. s. v.

---

[1]) Wagener, Handbuch der deutschen Alterthümer fig. 999 och 993.

[2]) Samma bok, fig. 1291 och 1293.

[3]) Lindenschmit, Ueber Ursprung und Herkunft o. s. v., s. 13.

[4]) Dock bör anmärkas, att äldre arbeten rörande dessa thüringska fynd finnas, ehuru de icke äro tillgängliga i Stockholm. Exempelvis kunna nämnas dr Adlers Grabhügel und Opferplatze in Orlagau (1836) och Albertis Variscia (1829).

[5]) Inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. Germania. Cap. 28.

Böhmen.

För detta land kan jag icke meddela mera än fig. 100, ett spänne af varieteten C *b*, afbildadt i Wocels Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde och således antagligen funnet i Böhmen. Jag har icke varit i Prag sedan år 1861 och de anteckningar, som jag då gjorde i dervarande museum, lemna ingen upplysning om de böhmiska spänneformerna.

Wocel omtalar på ett annat ställe [1]) ett fynd från Neuhof nära Kuttenberg i östra Böhmen. Det bestod af en armring »med upphöjda arabesker», en hake af brons, en jernring m. m. samt ett »spänne med spiralfjäder, hvars bygel är prydd med smakfulla halfupphöjda arabesker, som likna ringens». Den figur, som Wocel lemnar af ringen, såväl som beskrifningen af spännet visar, att fyndet måste hänföras till Tènegruppen, hvilket, för så vidt spännet beträffar, styrkes deraf att Wocel påpekar dess likhet med spännena från de s. k. Wendenkirchhöfe [2]) i Nord-Tyskland. Till de i dem förekommande spännena öfvergår jag i slutet af detta kapitel.

Ungern.

Strax öster om Gran utrinner i Donau en från Karpatherna kommande flod Ipoly (Eifel), vid hvars mynning ligger staden Szob. Derinvid anträffades år

[1]) Wocel, Archeologische Parallelen 2, i wienska Vetenskaps Akademiens historiskt-filosofiska Sitzungsberichte 18. s. 189. Ringen är afbildad pl. 2 fig. 8. Wocel vågar icke yttra sig om fyndets ålder och dess plats i den europeiska kultur-utvecklingen.

[2]) Flertalet af dessa tillhöra ingalunda Venderna, utan en för-slavisk germansk befolkning längs södra sidan af Östersjön.

1847 en graf, innehållande utom lerkärl ett svärd af Tène-typ med skida, en jernlans, tre spännen af typerna D och F; ett af de förra är afbildadt fig. 101 [1]). Fyndorten ligger således vid gränsen af Pannonien, som åtminstone delvis var bebodt af keltiska stammar. Keltiska mynt äro funna såväl invid Pressburg på nordsidan af Donau som i Wieselburgs-komitatet midt emot på andra sidan floden [2]). Ett annat svärd af Tène-typ är funnet i Báczka-komitatet, beläget längst ned i söder mellan Donau och Theiss [3]).

Ett annat Tène-spänne af varieteten C *c* förvaras i Pest-museet [4]).

Tvenne spännen af varieteten B äro publicerade af professor Romer, af hvilka det ena är funnet i Borsod-komitatet, i vester om Theiss och i nordvest från Debreczin. I samma komitat är funnet ett svärd, tillhörande en varietet af Tène-typen [5]).

De ungerska spännena af denna typ synas i allmänhet vara af jern.

Ehuru jag haft tillfälle att göra studier i det rika Pest-museet, kan jag icke af den ifrågavarande fyndgruppen inom Ungern lemna en utförligare framställning. Det lilla jag här anfört är dock tillräckligt att

[1]) Vetenskaps-Akademiens i Pest Archæologiai Közlemények. 2, s. 35 f. Atlas II. pl. 4 och 5. Lindenschmit har (III. 2. pl. 1, fig. 16) afbildat samma spänne under uppgift att det är funnet på Margarethen-Insel i Donau, mellan Ofen och Pest. Denna uppgift torde bero på ett misstag.

[2]) Egger, Wiener numismatische Monatshefte. 2. s. 98.

[3]) Enligt anteckning gjord i Pest-museet Sept. 1870. I samma museum förvaras andra svärd af Tène-typ.

[4]) Enligt anteckning gjord Sept. 1870.

[5]) Romer, Müregészeti Kalauz. 1. s. 43 (fig. 79), s. 65 (fig. 113, spänne från Tar i Borsod) och s. 62 (fig. 109 jernsvärd från Szendrö i Borsod). Ett svärd af samma varietet är funnet i Witham-floden i England. Kemble, Horæ ferales pl. XVII fig. 2.

visa, att Tène-kulturen inom en viss del af landet varit ganska betydande. Detta factum är af ett rätt stort intresse, om man sammanställer det dermed, att å ena sidan, inom det tyska Österrike söder om Donau, finnes en helt annan keltisk jernålder, den hallstattska, å den andra åter, öster om Theiss, i östra Ungern och i Siebenbürgen, allsingen förromersk jernålder[1]). På grund deraf kunna vi säga, att Tène-kulturen har i Ungern en utpost, bestämdt skild från de dervarande grannarne i vester och öster, men, så vidt vi af hittills kända fornlemningar kunna se, i norr eller rättare i nordvest sammanhängande med denna kulturs hufvudland, vid Rhen och längre i vester, hvarjämte bör märkas, att denna Tène-kultur i Ungern icke utvecklats ur landets rena bronålderskultur, utan efterträdt och aflöst denna. Vi måste på grund deraf antaga införsel af en fullbildad kultur — eller hvilket är detsamma — invandring af ett nytt kulturfolk. Detta och den ungerska Tènekulturens geografiska förhållanden gifva derföre en ganska god belysning af de keltiska stammarnes vandringar.

Brittannien och Irland.

När jag sommaren 1862 vistades i London, visade mig min vän A. W. Franks, en af föreståndarne för det brittiska museet, plancherna till Kemble's Horæ ferales, till hvilka han då utarbetade texten. Då och äfven vid våra vandringar i museet, fäste han min uppmärksamhet vid en fornsaksgrupp, hvilken han kallade sen-keltisk (late-celtic). Adjektivet, som närmare karakteriserar namnet, är tillkommet under inverkan af den åsigt

[1]) Om ett ungerskt spänne från romersk tid, hvilket står Tène-spännena mycket nära, se i nästa kapitel.

att den rena bronsåldern är keltisk, hvilket väl kan vara händelsen i England. Namnet är således fullt korrekt.

Till denna grupp höra »sköldar, svärd och dolkar, betselstycken o. d., smycken (ringar) m. m. af jern eller brons, ofta prydda med emalj. Alla dessa fornsaker hafva en genom egendomliga och vexlande former märklig ornamentering samt förråda en utomordentlig skicklighet i metallarbete»[1]).

Föremål hörande till denna grupp äro i Horæ ferales afbildade på pl. XIV—XX och vi kunna dertill lägga pl. XXI, hvarest äro återgifna några spännen af Tène-typ. Följande fyndorter äro i texten angifna för de afbildade föremålen — inom England: Somersetshire, Dorset, Berkshire, floden Themsen, Herts, Suffolk, Norfolk, Lincolnshire, Yorkshire, Worcestershire, Lancashire och Cumberland; i Skottland: grefskapet Kirkcudbright, Dumfriesshire, Roxburgshire, Peeblesshire, Edinburgh och Perthshire; i Irland flerstädes.

Jag meddelar här trenne prof på Tène-kulturens alster inom Storbrittannien och Irland. Af en tillfällighet har jag afbildat blott iriska fornsaker. Samma typer, samma arbete, samma ornamentik äro för England och Skottland karakteristiska.

Bågspännena från detta område tillhöra varieteterna C *d* (fig. 102) och D (fig. 103) eller biformer af den senare. Originalet till fig. 103 (brons) är funnet i grefskapet Tyrone (norra Irland). I Dublin-museet finnas tre bronsspännen af det utseende som fig. 102 visar; ett af dem är funnet i grefskapet Armagh (nord-

[1]) Horæ ferales. s. 173. Franks sammanställer flerstädes de engelska fynden med franska, schweiziska o. s. v. och har således påpekat sammanhanget mellan denna Brittanniens »senkeltiska» kultur och Tène-kulturen på fastlandet. Han har dock icke härifrån afsöndrat Hallstatt-kulturen.

östra Irland). Ett spänne af D-varieteten är funnet i Kent [1]).

Sir W. Wilde afbildar, i sin katalog öfver Dublin-museet, tvenne bukiga bågspännen med måttligt tjock bygel [2]). Fyndorten synes vara okänd; jag vet icke, om de äro funna i Irland.

Ett prof på den iriskt-brittiska ornamentiken gifver fig. 104. Originalet förvaras i Dublin-museet.

På de aflägset liggande stora öarne i det Atlantiska hafvet fick den keltiska kulturen en rik utveckling och bevarade der längre än annorstädes sin egendomliga karakter — en ofta återkommande företeelse i ett kulturområdes yttersta delar. Så mycket mera är detta af vigt, som dessa öar mer än Tène-kulturens franska och schweiziska områden varit fria från direkta beröringar med medelhafslanden och deras civilisation.

Jag har här och i det föregående antagit som gifvet, att den i fråga varande fornsaksgruppen är keltisk. Den tillhör dock icke Kelterna i allmänhet, utan vissa (de vestra och nordvestra) keltiska stammar. Bevisningen är ganska enkel.

Myntkunskapen har lemnat ojäfviga bevis derför, att de i början af detta kapitel omtalade mynten äro keltiska. Hvarhelst de hittas, der hafva således Kelter bott eller folk, som direkt eller medelbart stått med Kelterna i förbindelse. Men då derjämte öfriga fornsaker, som förekomma i de enligt historiska vitnesbörd säkert keltiska landen, Frankrike, England, Irland, åter-

---

[1]) Kemble, Horæ ferales. pl. XXI, fig. 5.

[2]) Catalogue of the antiquities of animal materials and bronze. s. 567. fig. 473 och 474.

finnas österut i Europa i samma trakter som de keltiska mynten, se vi deraf, att det är icke blott samfärdsel med Kelterna, som bragt mynten till mellersta och östra Europa, utan att der funnits rent af keltisk kultur. Då man svårligen får antaga, att ett folk fullkomligt adopterar en främmande kultur, utan att ombilda henne, förvandlande henne till ett uttryck af sin egen karakter, måste man antaga, att denna i öster från Gallien förekommande keltiska kultur verkligen tillhört der bosatta Kelter.

Om redan härmed den jämförande fornforskningen åt historien lemnat ett för henne användbart factum, vinna vi genom att fortsätta våra undersökningar ännu ett, af icke mindre historisk eller i synnerhet kulturhistorisk vigt.

Tène-gruppens spännen förekomma bland fornsaker, som alls icke kunna kallas keltiska, utan tvifvelsutan äro germanska; de keltiska spännena hafva således adopterats — och i någon mon ombildats — af germanska stammar. Alltså hafva dessa kommit i beröring med keltiska stammar och af deras kultur lånat typer.

När jag i början af sommaren 1870 kom till Nord-Tyskland fann jag ett sådant spänne redan i museet i Lübeck bland fynd från »Wendenkirchhöfe» — rättare, från äldre jernålderns germanska grafvar — vid Büchen. Jag fann i detta spänne — det var mycket likt fig. 105 — och i dess likar ett visst slägttycke med de hallstattska formerna; Tène-gruppen hade jag ännu icke mycket studerat och sammanblandade den derföre ännu med den hallstattska. Min undran att se dessa sydländska former, särskildt tillsammans med jernsaker, tilltog, när jag fann dem icke en och annan gång, utan i nästan hvarenda större nordtysk samling jag besökte. i Hannover, Leipzig, Halle, Breslau och Berlin. Spän-

nen af samma slag äro i öfrigt afbildade af Lindenschmit och Preusker[1]). Först i Berlin, der jag efter återkomsten från Södern studerade i synnerhet de altmarkska fynden m. fl., i hvilka dessa spännen förekomma jämte typer af den nordiska äldre jernåldern, lyckades det mig att komma till klarhet om deras plats i den arkeologiska utvecklingen.

Studiet af denna fyndgrupp är ännu förenadt med svårigheter, i följd af den ringa behandling, som i Tyskland kommit den till del. I Berlin-museet äro fynden i allmänhet icke sammanhållna, hvadan man i flera lådor och skåp måste söka upp det sammanhörande, innan man kan få en öfversigt af fyndens karakter. Så mycket visa emellertid dessa fynd, att med spännen af Tène-typ förekomma i Nord-Tyskland jernsvärd och jernlansar, mestdera slaget af Tène-typ, sköldbucklor af jern, hvilkas toppformiga öfverdel afslutas med en hög cylinder af smal genomskärning, saxar (af ullsax-formen), små sporrar med konisk spets och sköldhandtag, båda delarne af samma former, som äro afbildade i K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1872, fig. 1 och 2. På grund af dessa och andra omständigheter kan man icke undgå att räkna dessa fynd till Nord-Tysklands, Danmarks, Sveriges och Norges äldre jernålder, hvars utbredning på östra sidan af Östersjön ännu återstår att utreda.

Då jag icke haft synnerligen många goda teckningar att följa, har jag här meddelat allenast tre inbördes afvikande former.

Fig. 105 visar ett spänne, funnet i Lüneburg. Ett

[1]) Lindenschmit, Alterthümer, II. 7 pl. 3. Preusker, Blicke in die vaterländische Vorzeit, 3 pl. 6. Jfr ock Büsching, Der Deutschen Leben, Kunst und Wissen im Mittelalter. 2. pl. C (Schlesische Alterthümer.

i det närmaste lika är funnet vid Lohne i Altmark. Det är Tène-varieteten D nästan utan all förändring.

Fig. 106 visar ett spänne funnet vid Lohne i Altmark. På de plana fyrsidiga utvidgningarne äro små halfkulor af ben fästade på smala bronsstift. Formen förekommer bland dessa fynd i ett par varieteter.

Originalet till fig. 107 förekommer flerstädes t. ex. i fynden Radeburg i Sachsen samt i Schlesien [1]).

I öfrigt förekomma exemplar af C-varieteterna (*C b* och *C c*) vid Lohne i Altmark, vid Nieschütz nära Hayn i Sachsen samt i Schlesien. Ett exemplar af varieteten B är funnet vid Nünchritz i Sachsen [2]).

Hur skall man förklara detta öfverflyttande från ett kulturområde till ett annat?

Dessa germanska Tène-spännen förekomma, så vidt jag af för handen varande materialier kan sluta, från Lüneburg i vester till Weichsel i öster, öfver hela laglandet mellan mellersta Tysklands berg och Östersjön. Om de germanska stammar, som vid vår tideräknings begynnelse bodde inom detta från det romerska riket aflägsna område, lemnar oss historien allenast sväfvande uppgifter. Så mycket större skäl hafva vi att taga vara på de upplysningar fornsakerna lemna.

Om de keltiska spännetyperna blifvit af de germanska stammarne upptagna, måste mellan dem en längre eller kortare beröring hafva inträffat, under och i följd af hvilken de senare kunde af de förra emottaga ett lån. Tiden, när detta skedde, lemnar jag tillsvidare derhän, alldenstund för de germanska stammarne i dessa trakter tideräkningen ännu är mindre säker. Lättare är frågan om orten, inom hvilken beröringen försiggick.

---

1) Preusker, anf. bok. 3 s. 83.

2) Preusker, anf. st.

Man kan icke söka den annorstädes än i den keltiska kulturens längst framskjutna förposter, således enligt hvad redan blifvit framstäldt, i Thüringen, Böhmen och Ungern. Då de ifrågavarande spännena uppenbarligen höra till Nord-Tysklands äldsta germanska tid och då Germanerna ursprungligen kommit icke vesterifrån, från Rhen, utan österifrån från Caucasus och dess trakt, synes det troligare att beröringen med den keltiska kulturen försiggått i det östligare liggande Ungern än t. ex. i Thüringen, ehuruväl de Germaner, som kring Karpatherna gått i skola hos Kelterna, mycket väl, när de senare, längre i vester, ånyo kommo i beröring med Kelterna, kunde röna ett nytt eller rättare ett fortsatt inflytande. Att så skett, göres sannolikt redan af det nära granskapet mellan Kelternas bygder i Erfurt-trakten och Germanernas i t. ex. Lüneburg och Altmark. För detta äfven från Vestern utgående inflytande talar måhända den omständigheten, att de fig. 87 afbildade djurhöfdade kedjehakarne lika väl som Tène-spännena, förekomma i de altmarkska fynden. Tilläggas må ock, att kedjor af de slag, som fig. 86 visar, förekomma äfven under Nordens äldre jernålder [1]).

Ungerska fynd visa ovedersägligen, att mellan Ungerns och Nordens fornlemningar funnits ett ganska nära sammanhang, särskildt under den constantinska tiden. Men vitnesbörd om något tidigare förbindelser saknas ingalunda vid sidan af dem, som Tène-spännena lemna. Att nu närmare ingå på dessa och andra härmed sammanhängande frågor skulle leda oss allt för långt åt sidan. Här må derföre antydningarne göra

[1]) En särdeles vacker bronskedja af detta slag, funnen i Småland, förvaras i hr grefve G. von Essens samlingar på Vijk. Ett fragment af en liknande kedja, funnet i Danmark, är afbildadt W. 354.

tillfyllest; den utförliga framställningen sparar jag till en följande afhandling[1]).

Jag kan dock icke underlåta att redan nu anyo påpeka, huruledes den jämförande fornforskningen, när hon går sin väg fram sjelfständigt, behandlande de henne tillkommande materialierna och följande sina lagar, kan lemna at andra vetenskaper för dem användbara resultater. Man har med afseende pa Germanernas äldsta bostäder och deras vandringar framställt inbördes mycket afvikande åsigter. Mangen har antagit, att af de germanska stammarne några, de gotiska och de med dem närmare beslägtade, tidigt voro bosatta vid eller kring Östersjön, samt att de härifran utvandrat åt sydost och åt sydvest. Att från låglandet söder om Östersjön Germaner vandrat söderut, torde få anses vara visst, men å andra sidan vågar jag pasta, att dessa vandringar voro allenast sekundära samt att de nordliga trakter, från hvilka de utgingo (norra Tyskland) varit allenast en station af jämförelsevis mindre betydelse på vägen från Asien till norra, vestra och sydvestra Europa. Eller talar icke härför den omständigheten, att den tidigaste germanska kulturen i norra Tyskland upptagit keltiska d. v. s. sydligare elementer? Jag kallar norra Tyskland en station af »jämförelsevis mindre betydelse» af den anledning, att Germanerna under den korta tid de der vistades, innan de trängdes undan af de Weichsel öfverskridande Slaverne, icke hunno så omgestalta hvad de under beröringen med sina södra grannar lånat, att de deraf åstadkommit verkligen nya typer, som kunnat för kulturen i andra Europas delar blifva fruktbringande.

För öfrigt torde man framdeles komma att inom detta nordtyska område, som rönt inverkan af Tène-kulturen,

[1]) Jfr ofvan s. 32.

urskilja så väl smärre områden, som kulturperioder. Så mycket tror jag mig redan kunna se, att Tène-kulturens i fråga varande inflytande icke allestädes eller alltid varit omedelbart. Om jag icke misstager mig alltför mycket, har det germanska spännet fig. 107, som tillhör en varietet af den keltiska Tène-typen, i någon mon rönt inverkan äfven af romersk kultur. Med fara att anses framkasta en paradox, påstår jag: då den spänneform, som här afbildats fig. 107, visar sig vara i de tidigare germanska grafvarne ganska allmän och då hon på grund deraf kan anses vara verklig germansk egendom — i kraft af den art af eganderätt, arbetaren har till sitt arbete —, då hafva vi redan i detta oansenliga spänne ett bevis derför, att de i norra Tyskland bosatta Germanerna varit i beröring med keltiska folk, hvilka blifvit romaniserade, eller med Romarne, hvilkas civilisation blifvit uppblandad med keltiska elementer.

Men dessa Tène-spännen tillhöra icke allenast Germanerne i Nord-Tyskland, utan äfven Germanerna norr om Eidern och norr om Östersjön.

I Danmark har man funnit spännen af Tène-typ (varieteten D, ren eller biform) på Bornholm och Fyen samt i Nord- och Söderjutland [1]).

Inom Sverige äro Tène-spännen funna i Vestergötland [2]) samt på Öland [3]) och Gotland. I synnerhet de på Gotland funna äro att märka, ty dels äro de icke få, dels hafva de hittats tillsammans med andra fornsaker, alltid från jernålderns tidigare skiften [4]).

[1]) Engelhardt, Nydams Mosefund, s. 53 (fig. *a*), 58 och 69 (V. 5, VII. 22 och VIII. 3). I Worsaaes Afbildninger (icke i Oldsager) är afbildadt ett sådant spänne fig. 176. Årböger 1870. pl. 8.

[2]) Spänne, funnet i Värings socken (förvaras i Skara museum); se Montelius, Från Jernåldern pl. 5 fig. 12.

[3]) Spänne funnet i Kastlösa socken, här afbildadt fig. 108.

[4]) Fynd från Sojvide i Sjonhems socken och från Endre. Två äro

Dessa svenska biformer stå i förhållande till de rent keltiska mer fjärran är de danska och de nordtyska fig. 106 och (i synnerhet) 105; de stå deremot på samma ståndpunkt som det nordtyska exemplaret fig. 107. De vitna liksom detta om en förutgången beröring med romersk kultur. Det hade derföre varit systematiskt riktigare att omtala dem först i nästa kapitel.

Vi befinna oss nu vid en hvilostation i vår undersökning. Det är derföre skäl, att vi kasta en blick tillbaka.

Bronsålderskulturens bågspännen tillhöra tvenne skilda grupper, den ena med mekaniskt vidfästad, den andra med organiskt sammanhängande nål. De fornsaker, som man finner i sällskap med den ena och den andra gruppens spännen, äro ock sins emellan skilda. Vi hafva således två kulturgrupper, två sidoordnade kulturer och dermed nödvändigt tvenne sidostående folk[1]). Att för de tvenne kulturerna finnes en gemensam forntid, är möjligt, till och med troligt, men af denna gemensamhetstid hafva vi inga faktiska qvarlefvor, vi veta ej ens med visshet, hvarest den genomlefdes; sannolikt skedde det dock i Asien. En granskning af bronskulturens spänneformer är tillräcklig för att undergräfva och störta alla theorier om den nordiska bronsålderns feniciska eller etruskiska ursprung.

Den nordiska bronskulturen (med spännets nål mekaniskt vidhäftad) har herrskat i norra Tyskland, i Dan-

här afbildade fig. 109 (Inv. 4537 Sojvide) och fig. 110 (Inv. 4536 Endre).

[1]) Jag ser bort från de få undantagsfall, som finnas. Jfr H. H., Svenska folket under hedna tiden (andra upplagan) s. 18. 77, Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 248, Montelius, Från Jernåldern s. 21.

mark, Sverige och Norge. Utvecklingen var betydlig och mångsidig, samt icke fullt densamma i det stora områdets alla delar. Denna bronskultur försvinner utan att märkbart fortlefva i de kulturer, som sedermera rådde i samma område.

Den södra bronskulturen (med spännets nål organiskt sammanhängande) är ock fördelad i grupper, af hvilka allenast en förblef en ren bronskultur, de andra upptogo jernet och blefvo mer eller mindre helt jernkulturer.

Den rena bronskulturen inom den södra gruppen är den ungerska. Dess spännen liksom dess öfriga fornsaker intaga en plats för sig. Äfven denna kultur försvinner utan att inverka på de i landet följande.

En annan af de södra bronskulturerna har här kallats den hallstattska. Den herrskade i alplanden, och i sydvestra Tyskland samt inom en stor del af Schweiz. Vi känna henne endast i hennes yngre skick, i hennes öfvergång från brons- till jernålder. Hon tillhör stammar, som nämnas i historien, Taurisker, Helvetier m. fl. Denna kultur försvinner, dock icke fullt så spårlöst som den ungerska och nordiska.

I vester härom en annan kultur, som jag kallat Tène-gruppens, längre hunnen i utveckling, rikare på lifskraft. Äfven denna kultur har tillhört historiska folk, hvilka dessutom spelat en mer framstående rol än Hallstatt-gruppens — Galler, Belger, Britter, Bojer o. s. v. Tène-kulturens lifaktighet synes bäst deraf, att hon inkräktar på de andras områden. Hon förekommer t. ex. i Ungern, utan att ega sin förutsättning i någon detta lands tidigare kultur.

Såväl Hallstatt- som Tène-kulturen var sjelfständig, men mottog derjämte ett icke obetydligt inflytande från den återstående sydliga bronskultur, som jag urskilt, den italiska. Denna kultur är det, som fullstän-

digast skiftat karakter och blifvit en verklig jernkultur — den romerska. Det italiska spännet lefver längst och vinner det största området. Det utvecklas under inverkan af de i norr om Italien boende nationaliteterna, men tack vare denna tillsats af utom-italiensk nationalitet uttränger det dennas egna, sjelfständiga skapelser och blir enrådande till och med i Tène-kulturens land, herrskar från den Atlantiska oceanen till de östra Karpatherna. Det italiska eller romerska spännet ligger ock till grund för mången grupp af germanska spännen, hvilka vi finna utbredda öfver Europa från England och Helsingland till Toscana och Siebenbürgen. Det är dessa faser af utvecklingen, den romerska och den germanska, som vi i det följande skola granska.

Tillägg.

Jag har ofvan sagt, att de djurhöfdade hakarne hafva från det keltiska området öfverflyttats till det germanska och dervid åberopat ett fynd från Altmark (s. 136). Sedan den föregående framställningen blifvit utarbetad och lemnad till tryckeriet, företog jag en tjenstresa till Gotland och fann der, vid ett besök på landskansliet, *trenne djurhöfdade hakar* af brons, funna vid tvenne olika tillfällen vid Sojvide i Sjonhems socken *jämte spännen af Tène-typ*. Fynden äro ännu icke inkomna till museum, men jag har beredt mig tillfälle att här afbilda den ena af dessa hakar (fig. *a*).

Det torde ej behöfvas att vidlyftigt orda om betydelsen af dessa fynd. De stadfästa hvad jag redan yttrat om en inverkan, som under en viss tid och på vissa orter utöfvades af Kelter på Germaner. De visa

ytterligare, att det mellan Gotland och Nord-Tyskland (t. ex. Altmark) fans under vår tideräknings första århundraden ett kultursammanhang så pass nära, att man kan sätta i fråga, huruvida det beror allenast på samfärdsel eller på en Gutarnes utvandring från någon del af norra Tyskland. Flera fynd och närmare undersökningar på Gotland och än mer i Nord-Tyskland torde kunna lemna svar på denna för utredandet af våra äldsta förhållanden så intressanta fråga.

a

Sjette kapitlet.

Romerska bagspännen.

Huru ensidigt studiet af den klassiska arkeologien bedrifves, visar sig ganska tydligt deraf, att man får allenast otillfredsställande svar på en så enkel fråga: hur sågo Romarnes spännen ut?

Erkännas må, att en och annan omständighet försvårar svarets afgifvande. Visserligen finner man på romerska konstverk, t. ex. på skulpturens alster, spännen afbildade, men dessa äro ej så återgifna, att man kan anse dem vara kopior af bestämda originaler. Det romerska spännet var åtminstone ofta rundt, skifformigt. Så mycket visa oss bilderna, men just intet mer. Hur dessa kretsformiga spännen voro ornerade, visa de oss icke. Man var under den klassiska konstens tid icke angelägen om att locka åskådarens öga till att i någon betydligare mon fästa sig vid sådana yttre detaljer som ett spänne, utan åt dem och åt andra nödiga bihang gaf man en så allmän hållning som möjligt, antydningar mer än detaljer. Våra dagars mer realistiska konst söker att i detalj vara trogen, men råkar derigenom, emedan stilstudierna äro så försummade, rätt ofta ut för faran att vara i det lilla trogen, men fela i det stora, genom att på orätt sätt och på orätt plats anbringa hvad man i kostymdetalj lånat från ett förgånget tidehvarf[1]).

[1]) Ett bronssvärd, med yttersta trohet kopieradt, men satt i en nordisk vikings d. v. s. en jernåldersmans hand, eller ett af bronsålderns ornamenter paradt med en jernålderns ormslinga gör på en hvar,

Dessa runda, skifformiga spännen höra icke till omfånget för min nuvarande undersökning.

Men bågspännen saknades icke inom den romerska verlden.

Utan att hafva sett ett enda romerskt bågspänne, kunna vi theoretiskt sluta oss till deras utseende. Såsom den romerska kulturen har sin rot i de tidigare italienska kulturformerna, så böra ock de romerska bågspännena stå i sammanhang med något eller några af de italiska bågspännen, som blifvit omnämnda här ofvan i tredje kapitlet. Jag fann ock såväl i Neapels museo nazionale som i den lilla samlingen i Pompeji en mängd spännen af den form, som fig. 111 visar — ett vanligt bågspänne med plattad bygel och med en aflång perla af ben, fluss e. d. trädd på bygelns förlängda och raka ändstycke. Då dessa spännen äro i de pompejanska fynden allmänna, äro vi berättigade att anse dem karakterisera det romerska kejsardömets och vår tideräknings första århundrade.

Detta spänne står fullständigt på det fornitaliska spännets ståndpunkt; det består af ett stycke, som utgör nål och bygel, mellan hvilka öfvergången bildas genom en spiralläggning, men det finnes andra bågspännen, som i ännu högre grad kunna kallas romerska, emedan de i viss mon afvika från de tidigare formerna och denna afvikelse uppstått inom den romerska verlden. Huru afvikelsen tillkom och huru den utbildades, skall jag längre fram i ett sammanhang visa. Den består — i korthet sagdt — deruti, att hos de romerska typerna löses sammanhanget mellan nål och bygel, men dervid förstod man att antingen så väl dölja

som gjort verkliga stilstudier, ett ytterst pinsamt intryck. Vida lättare försonar man sig med de tidigare moderna mästarnes sed att kläda och väpna forntidens menniskor efter sin egen samtids skick.

detta eller så väl sammanfästa de två skilda delarne, att sammanhanget med de sydländska, af ett stycke bildade spännena genast faller i ögonen.

»Romerska bågspännen» äro allmännare uti de nordalpinska samlingarna än i de italienska. Detta kan synas eget, men är dock icke alldeles oförklarligt. Först och främst har ett litet spänne, alster af handverket och icke af konsten, ingalunda samma intresse för den klassiska arkeologien inom Italien, der det öfverflödar af romerska fornsaker, som bland och norr om Alperna, hvarest man äfven öfver den minsta romerska fornsak glädjer sig, emedan redan sjelfva omständigheten, att den hittas just på den orten, gifver vitnesbörd om det för häfdaforskaren och topografen vigtiga factum: »här funnos Romare eller hit sträckte sig åtminstone den romerska kulturens inflytande». Vidare torde man kunna a priore antaga — och erfarenheten styrker rikligen detta antagandes giltighet — att inom provinserna skulle spännena visa en större vexling i form, ty der samverkade vid utförandet af det minsta som af det största tvenne faktorer, den tidigare, inhemska smaken och kulturen samt den för Italien egendomliga i en jämförelsevis sen tid i alla provinserna införda och dermed för dem alla gemensamma romerska smaken och kulturen. Undantag härifrån kunna bilda allenast sådana provinser, i hvilka det romerska elementet var så öfvermäktigt, att det i grund förqväfde alla yttringar af landets tidigare nationalitet. Om detta någonstädes verkligen inträffat, lemnar jag derhän; principielt omöjligt är det icke[1]).

Under det jag vintern 1870—71 besökte en mängd samlingar i det romerska rikets gränsland, Dacien, Pannonien, Noricum, Rætien och Vindelicien samt Germania

[1]) Man säger, att det romerska spännet i Gallien skall vara rent romerskt. Jag betviflar uppgiftens riktighet, men har icke varit i tillfälle att med egna ögon pröfva förhållandet. Tilläggas må, att för den ro-

superior och inferior och Belgica, fann jag, att olika spänne-typer voro karakteristiska för olika provinser. Detta är visserligen helt naturligt, om vi besinna, att i de olika provinserna funnos olika folkstammar, hvilka gåfvo hvar sin olikartade insats i det romerska provincialarbetet; det var dock af intresse att verkligheten bekräftade theorien. Man skulle derföre kunna ordna de romerska spännena provinsvis, men äfven om mina materialier vore rikhaltiga — och dessförutan blefve en sådan gruppering ändamålslös —, skulle jag föredraga en anordning, som låter det organiska sammanhanget mellan de romerska formerna inbördes samt mellan dem och de tidigare — liksom äfven de senare — framträda i klarare ljus.

Vid sidan af det ofvan beskrifna pompejanska spännet har jag satt ett annat mycket enkelt — så enkelt, att det svårligen kan sägas ega någon särskildt nationel pregel (fig. 112). Bygeln saknar alla prydnader, till och med ett änd-ornament. Han öfvergar i en trind trad. som medelst en omböjning under bygeln bildar å dennas båda sidor en kort spiralcylinder, innan den öfvergår till att blifva nål. Exempel å denna typ, som kan förklaras ur de tidigare rent italiska formerna, men äfven kan räkna anor bland Tène-gruppens enklare varieteter, förekomma här och der inom de romerska provinserna. Ett sådant spänne är funnet vid en rensning af helsokällan vid Pyrmont[1]), ett i det närmaste fullt lika spänne, här afbildadt, är hittadt bland lemningarna af den belgo-romerska kolonien eller staden vid Juslenville[2]).

merska perioden äro mina studier mer ofullständiga än för den föregående och den efterföljande.

[1]) Bonner Jahrbücher XLVI, s. 48, fig. 12. Jfr XXXVIII, s. 116 f.

[2]) Bormans, Rapport sur les fouilles opérées en 1868 à Juslenville par l'Institut archéologique liègeois (Liège 1869) pl. VIII, fig. 4.

Ett tredje är funnet i Rhen-Hessen[1]). Dessa tre äro således funna i de romerskt-vestkeltiska landen. Jag haller det troligt, att liknande spännen förvaras äfven annorstädes, t. ex. de i österrikiska samlingarna, ehuru jag icke finner något derom antecknadt i mina resenotiser.

En vida mer utpreglad karakter har spännet fig. 113, en i det gamla Dacien ganska ofta förekommande form. Uti antik-kabinettet i Wien förvaras exemplar, som äro funna vid Magura-berget i Ungern, nära nordvestra hörnet af Siebenbürgen[2]), samt andra från Poszág i Thorda-komitatet (i sydöst från Klausenburg[3]). Bland de icke fåtaliga exemplaren i Pest-museet är ett från Broos (på ungerska Szásváros, i sydvest från Karlsburg). Tvenne i Ungern funna exemplar af denna typ förvaras i Berlin-museet. Alla spännen af denna typ, som kommit till min kännedom, äro af silfver.

Åtminstone tvenne gånger (vid Maguraberget och vid Poszág) har man jämte spännen af detta slag funnit kedjor bildade af trådfina länkar och bärande ringar, vid hvilka äro fästade små, smala och trinda silfvertenar, hvilkas öfre del blifvit hoplagd till en ögla. Samma slags kedja och samma slags ringar med deras bihang

[1]) Emele, Beschreibung römischer und deutscher Alterthümer in dem Gebiete der Provinz Rhein-Hessen (1833), pl. 17 fig. 6.

[2]) Seidl, Fundchronik, V, s. 86, fig. 64. Sacken & Kenner, Sammlungen s. 338. — Ett fynd från samma trakt, tillhörigt Constantinernas period, är omtaladt i Månadsbladet 1872, s. 118 f.

[3]) Seidl, anf. ställe. Ett af spännena i detta fynd är afbildadt i Arneths Gold- und Silbermonumente G IX S fig. 97. — Sacken & Kenner omtala i sin nyss anförda katalog (s. 358) spännen af denna typ funna vid Osztropataka i Saros-komitatet (norra Ungern), men denna sannolikt oriktiga uppgift synes bero på ett missförstånd af Arneths text till nyss citerade figur. Det torde vara Poszág-spännena, som blifvit förlagda till Osztropataka. Då det derstädes gjorda fyndet kan med ganska stor noggrannhet dateras, är det af vigt, att icke dermed sammanblanda fornsaker från andra håll, hvilkas tid icke är fullt säker.

hittades år 1844 i Siebenbürgen jämte en skatt af silfvermynt, dels den romerska republikens, dels från den illyriska kuststaden Dyrrhachium. Mynt från denna stad och den likaledes i Illyrien liggande staden Apollonia, preglade före år 229 f. Kr., då dessa städer förlorade sin sjelfständighet, hittas mycket ofta i Siebenbürgen, i synnerhet i den sydvestra delen af landet. Med ledning af liknande fynd utom Siebenbürgen kan man uppvisa en gammal handelsväg, som ledde från det adriatiska hafvet och Illyricum öfver Naissus och Viminacium (i Moesien) och Sarmizegethusa, Daciens hufvudstad, till guldbergverken i norr derifrån. På den vägen skedde således utbytet af daciskt guld mot illyriskt silfver[1].

Böra — hvilket kedjefynden synas antyda — de ifrågavarande silfverspännena hänföras till denna period, som ligger före den romerska provinstiden? Det är väl möjligt. De spår af klassisk smak, som dessa spännen i sin konturbildning visa, höra då icke till den romerska, utan till den grekiska kulturen.

Ett ytterligare skäl för dessa spännens hänförande till den illyriska handeln på Dacien ligger deri, att ett sådant spänne, af stora dimensioner, blifvit funnet i trakten af Salona i Illyrien. Det tillhör der Verein der Alterthumsfreunde i Bonn och är publiceradt af aus'm Weerth[2]).

Hvad dessa spännens form beträffar, är sammanhanget med Tène-gruppens fibulor uppenbart — den långa, bakböjda med flera kulor prydda fortsättningen af fibulans nedre del karakteriserar just denna grupp. Man blir ganska förvånad, när man i Siebenbürgen finner spännen af denna typ, keltiska former i det daciska,

---

[1]) Jfr Seidl & Kenner, Fundchronik flerstädes, i synnerhet III, s. 84—86.

[2]) Bonner Jahrbücher XLVI, s. 45.

d. v. s. i det icke-keltiska, utan thraciska landet. Möjligen talar äfven detta derför, att dessa spännen icke äro ursprungligen inhemska i Dacien, utan att de dit inkommit, der vunnit tycke och blifvit adopterade.

Detta är ingalunda det enda fall, da Tène-typerna gå igen under den romerska tiden. Så t. ex. hittar man i vestra Tyskland romerska mellanformer mellan dessa keltiska typer och de germanska, som redan blifvit i fig. 105—110 afbildade. Mellanformer äro de till tiden, ehuru visserligen någon gång de romerska exemplaren i visst afseende förråda en längre gången utveckling än de nyss citerade germanska spännena, hvilka allesamman hvad föreningen mellan bygeln och nålen angår, fullkomligt stå på Tène-gruppens eller t. o. m. pa de italienska gruppernas ståndpunkt. En del romerska spännen tillhöra i detta afseende ett alldeles nytt system, hvars förhållande till det gamla jag framdeles skall visa. Till denna grupp hör spännet fig. 114, hvars original är funnet vid Pyrmont vid den redan omnämnda brunnrensningen.

Äfven andra former af Tène-spännet fortlefde in under den romerska perioden. Fig 115 visar ett exemplar, som ansluter sig till Tène-varieteten *Cb*; det förvaras i det baierska national-museet i München och skall vara funnet i Baiern.

En egendomlig varietet af Tène-spännet är afbildad fig. 98; den tillhör den rhenska gruppen af fynd, innehållande etruskiska och keltiska fornsaker. Även denna varietet förekommer under den romerska perioden; nålen är då på annat vis förenad med bygeln. Ett sådant spänne funnet i Baiern, förvaradt i museet i Mainz, är afbildadt fig. 116. Liknande äro funna i trakten af Kreuznach och vid Nienburg an der Weser[1]) samt vid

[1]) Lindenschmit, Alterthümer, I. 4, pl. 3, fig. 8 och 9.

Rottenburg am Neckar[1]). Mellanformer mellan denna varietet och den egentliga Tène-typen d. v. s. med allenast ett hufvudformadt ändstycke, äfven dessa tillhörande den romerska perioden, äro funna vid Rottenburg och Inneringen (Hohenzollern-Sigmaringen[2]). Det sistnämnda spännet är visserligen funnet uti en icke-romersk graf jämte icke-romerska fornsaker, men det måste hafva tillhört en kelt, som lefde på den tid, då Romarne hade intagit hans land och handverkarne, vare sig romerske eller infödde, arbetade under romerskt inflytande.

Vi gå nu från de vestra till de östra Kelternas land. I Pannonien äro spännen ganska vanliga af den form som fig. 117 visar. Ett är funnet vid Mayersdorf invid Wien (i k. k. antik-kabinettet), ett vid Stein i Krain (Laibacher kreis), ett vid Raab och ett vid Stuhlweissenburg (båda i museet i Pest). Andra exemplar, för hvilka fyndorten är mig obekant, förvaras i Pest och Wien[3]). Ett skall, enligt muntlig uppgift af friherre E. von Sacken, den nuvarande direktören för den kejserliga fornsakssamlingen i Wien, vara funnet mellan Wien och Linz tillsammans med mynt af kejsar Domitianus (81—96). Spännen af detta slag förekomma i guld, silfver och brons.

Om detta spänne är mera utbredt åt vester, känner jag icke. Från östligare nejder är måhända ett som, utan angifven fyndort, förvaras i det bruckenthalska museet i Hermannstadt. När varieteten sålunda synes hafva tillhört ett mindre, skarpt begränsadt område, förefaller det i första ögonblicket underligt att återfinna henne i England. Ett spänne af denna art är funnet mellan Ely

[1]) Jaumann, Colonia Sumlocenne. Rottenburg am Neckar unter den Römern (1840) pl. 25, fig. 19.

[2]) Jaumann, pl. 25, fig. 18. Lindenschmit, Hohenzollersche Sammlung pl. 18, fig. 3; Alterthümer I. 4, pl. 3 fig. 5.

[3]) Kenner, Fundchronik VII. s. 61 fig. 17, IX. s. 26 fig. 8. Egna anteckningar i de två nämnda samlingarna.

och Peterborough[1]). Detta torde dock kunna förklaras dermed, att legio IX Hispana under kejsar Claudii regering förflyttades från Pannonien till England[2]).

Ett visst slägttycke finnes mellan denna form och den simplare fig. 118, af hvilken jag sett allenast bronsexemplar. Denna typ är mycket vanlig i museerna i Wien och Pest och synes salunda varit allmän i Pannonien; den finnes ock i de vester derom liggande romersk-keltiska provinserna[3]). Pa spännen af denna form förekommer vanligen ett nytt element, en fran bygelns främre ända utgående uppat riktad hake, i hvilken den omböjda tråden hvilar. Denna hake har gifvit anledning till en senare, för dessa spännens historia ganska vigtig utveckling.

Exempelvis kan nämnas, att ett spänne af denna typ är funnet bland ruinerna af Noviodunum vid stranden af Save (i Krain[4]).

En förkrympt biform visar oss fig. 119, en simpel form, som torde vara utförd allenast i brons, men som, trots dess brist på behag, tyckes hafva varit på sin tid mycket »modern», åtminstone är typen i Pest och Wien synnerligen starkt representerad. Den synes saledes tillhöra samma område som den föregående typen. Nytt är egentligen allenast den halfrunda skifva, som bildar spännets främre del — åter ett motiv, som i en senare tid fick en rik utveckling.

Vi gå nu öfver till en ny grupp, särskild derigenom, att bygeln har en större bredd. I följd deraf

---

[1]) Archæological Journal V. s. 219 med figur. Der omtalas andra af liknande slag, men det synes som om likheten hade varit inskränkt till vissa detaljer.

[2]) Pauly, Real-Encyclopedie des classischen Alterthums 4 s. 888.

[3]) Ett vid Heidesheim i Rhen-Hessen funnet exemplar är afbildadt af Emele, anf. bok pl. 17, fig. 2.

[4]) Kenner, Fundchronik IX. s. 62, fig. 18.

öppnades ock väg för en mångfald af variationer, hvilka synas hafva varit inom vissa orter konstanta.

Typen fig. 120 tillhör den östligaste delen af det romerska riket norr om bergen. Spännen af denna form äro funna bland lemningarna af den romerska kolonien Apulum, invid den nuvarande staden Karlsburg i Siebenbürgen[1]. Typen synes dock icke uteslutande tillhöra Dacien, ty ett exemplar i Pest-museet är funnet i nordvestra Ungern (trakten af Komorn), ett annat i Berlinmuseet är funnet vid Stuhlweissenburg. Spännen af detta slag förekomma i silfver och brons.

Bygeln är försedd med tvenne bakåtvända vingar. Nedanför knappen, (en sådan förekommer redan på fig. 118), vidtager bygelns sänkning. Knappen längst ned antyder ett visst sammanhang med Tène-gruppens spännen. Allt detta innebär allenast en utveckling af redan förhandenvarande motiver. Nytt är deremot den hylsa, med hvilken trådens spiralvridning täckes. Denna hylsa är i allmänhet karakteristisk för denna grupp (jfr dock fig. 121) och utvecklar sig, tills hon bildar en fullständig cylinder. Hon förekommer äfven på germanska spännen bildade efter romerskt mönster.

Ett nytt steg. Den föregående typens vingar äro liksom nedböjda och sammansmälta, hvarefter det så uppkomna stycket är böjdt tillbaka till eller mot bygelns här skifformiga tvärkam. I allmänhet står denna typ ganska nära typen fig. 118, men är längre kommen i utveckling, hvilket visar sig dels i utbildningen af främre delen, dels i sammandragningen af nålhållaren, hvars sammanhang med Tène-gruppens yngre form alldeles försvunnit. Denna form, af hvilken äfven bifor-

---

[1] Dessa spännen förvaras i museet i Klausenburg. Dettas föreståndare, hr Finály, förbereder ett arbete öfver Apulum, hvartill planscherna redan år 1870 voro utarbetade.

mer förekomma, är temligen talrikt representerad i Pest. En varietet, på hvilken bygel-utsprånget är större och nästan strutformigt, är funnet i Steiermark[1]).

Tendensen att åt bygelns utsprang gifva en stor utvidgning fortfor. Detta fick till sist utseende af en halfcirkel och samtidigt bibehöllos de i fig. 120 förekommande flikarne på bygelns öfre del, ehuru de nu stå rätt ut och äro spetsade (fig. 122).

Denna typ saknas alldeles i Pest och Wien, är deremot i Mainz icke sällsynt[2]). Man kan således med trygghet anse honom tillhöra den romerska kulturen i de vestra Kelternas land.

Der förekommer äfven en annan, beslägtad form. Sjelfva bygeln har förlorat sina utsprång och är vorden jämnbred, men deremot har det nedre skifformiga utsprånget vuxit ut och blifvit en fullständig skifva, liksom bygeln och den nedre delen mer eller mindre ornerad (fig. 123). Någongång är skifvan rhombformig.

Då denna typ ofta förekommer, må några uppgifter lemnas om dess utbredning. Den är i Mainz mycket allmän och kan således anses tillhöra Rhendalen. Lindenschmit har publicerat exemplar från trakten af Mainz, från romerska grafvar vid Monsheim och Bechtheim och från Klein-Winternheim (Rhen-Hessen[3]). I Burgund är ett sådant spänne funnet vid Charnay[4]), ett annat i en graf.

---

[1]) Kenner, Fundchronik, VII. s. 36, fig. 11.

[2]) Ett exemplar funnet vid Castel (midt emot Mainz) är afbildadt af Emele, anf. bok pl. 15, fig. 1. Exemplar af denna och följande typ, funna i trakten af Trier, finnas i Berlin-museet. Der finnas ock spännen af dessa typer med uppgift att vara funna i provinsen Preussen. Månne en förvexling med Rhen-Preussen?

[3]) Lindenschmit, Alterthümer, II. 12, pl. 3, fig. 1—9.

[4]) Baudot, Sépultures pl. XV, fig. 6.

tydligen från Romare-tiden, vid Brumath i Elsass[1]). En och annan gång är denna typ funnen i Belgien[2]).

En biform (fig. 124) har den runda eller rhombformiga skifvan, men hon sitter nu icke omkring bygelns nedre del, utan betäcker bygelns midt, hvilken är utplattad. Sådana spännen äro funna bland de romerska ruinerna vid Windisch i Schweiz (kanton Aargau[3]), vid Flonheim i Rhen-Hessen o. s. v.[4]).

Till sist är inom denna grupp att nämna typen fig. 125, hvilken begynner visa sig i mellersta Rhendalen, men blir allmän först inom Belgien. I museerna uti Lüttich, Namur och Tournai förekomma flera exemplar med ett eller flera par af utsprång från den mellersta delen.

Vi se, hur långt utvecklingen inom gruppen gick, så långt att till sist det för alla dessa spännen karakteristiska, nämligen bågen, försvann (fig. 124 och 125). Att skilja dessa former från de öfriga är likväl omöjligt och detta visar således, huru man måste vara varsam med att allt för skarpt använda de arkeologiska termerna; lifvet, som uppenbarar sig i fornsakerna, låter sig icke så noga omskrifvas med lineal och cirkel.

Vi komma nu till en ny grupp, hvilken man i Norden oftast betecknar med namnet romerska spännen.

Det hvilar en viss tvetydighet öfver benämningen »romersk». Menas dermed allenast det i Rom förekommande eller i allmänhet allt som tillhör det romerska

---

1) Ring, Tombes celtiques (1865) s. 19 pl. XII, fig. 1.

2) Den förekommer t. ex. i museet i Namur. Ett exemplar af denna typ finnes i museet i Parma (okänd fyndort).

3) Keller, Statistik der römischen Ansiedelungen in der Ostschweiz pl. XI fig. 10—12. Ett af de der funna spännena bär den romerska fabrikantens namn.

4) Emele, anf. bok. s. 52, pl. 15 fig. 3.

riket? Mången gång tages det, så vidt jag kunnat finna, i betydelse nästan af italienskt. Det är dock af vigt att gifva för hvart särskildt fall en noggrann definition, ty det kan vara stor skilnad mellan ett romerskt spänne och ett spänne tillhörigt kulturen inom någon del af det romerska riket, stor skilnad mellan ett »romerskt» cranium, tillhörigt en Roms infödde borgare, och ett »romerskt» cranium funnet tillsammans med romerska fornsaker inom en af det stora rikets många provinser. Det blir nödigare att i dessa fall undvika tvetydigheter, ju mer det visar sig, att inom det romerska riket funnos ganska betydande skiljaktigheter, att man måste tala om en romersk provincial-kultur och att denna ingalunda var allestädes sig lik. I allmänhet förbises detta, men jag hoppas att de materialier, som här blifvit framlagda, skola vitna om varningens nödvändighet.

Är detta spänne, sådant det visar sig i fig. 126 och 127, verkligen romerskt d. v. s. tillhörande den kultur, som fanns i sjelfva staden Rom? Jag anser, att man härpå kan svara nej, ty det är ytterst sällsynt i de romerska forsakssamlingarna[1]).

Eller är det italienskt? Icke heller, ty hvarest man ser efter, t. ex. i Neapel[2]) och i Florens, är denna form sällsynt. Den är något allmännare i Bologna-samlingarna[3]), men då befinna vi oss redan inom ett område, som icke är rent italienskt, och i hvilket derföre ett icke-italienskt element, det keltiska, kunde hafva utöfvat en viss inverkan.

Jämför man med de italienska samlingarnas fattigdom på sådana spännen den rikedom, som finnes i antik-

---

[1]) Tre exemplar finnas i museo kircheriano, ett dåligt exemplar i det lilla museet på palatinska berget.

[2]) I Neapels museo nazionale finnas två exemplar.

[3]) I universitetets och stadens samlingar har jag funnit elfva exemplar. Ett är dessutom funnet icke långt ifrån Bologna, i trakten af Imola.

kabinettet i Wien, och när man dertill lägger, att typen ingalunda är sällsynt i de land, hvilkas fornsaker icke äro der representerade, i Schweiz, Frankrike och England, kan man med trygghet pastå, att denna typ icke tillhör det romerska Italien, utan Romarerikets norra provinser, i hvilka befolkningen varit keltisk. Dock må anmärkas, att om smaken för dessa spännen förekom i synnerhet i provinserna, är deras tekniska och äfven ornativa karakter rent klassisk d. v. s. de äro utgångna från de uti provinsernas städer under inverkan af klassisk smak arbetande handverkarne.

Typens utvecklingshistoria är lätt skönjbar. Den halfva eller hela hylsan, som midtpå, framtill eller under, hade en inskärning, genom hvilken nålen utgick, har blifvit massiv och dermed försvann all spiralvridning. Nålen fästes uti en inskärning å undersidan. De båda ändarne fingo en harmonisk afslutning i de mångsidiga, någon gång runda knapparne och understundom tillades en tredje, för symmetriens skuld, midtpå, ofvanför nålens fästpunkt. Som en förelöpare till denna midtknapp kan man anse den lilla hake (jfr fig. 118, 121), i hvilken den omböjda delen af spiraltråden hvilar. Vanligen tillkom äfven å hvardera armen ett tillägg i form af ett veckadt band, högst invid bågen, hvarigenom redan här förekommer en antydan om den stigning, som uttalar sig tydligast i sjelfva bågen.

Ett praktexemplar af denna typ visar fig. 126. Originalet (i Wiens antik-kabinett) är af guld; rank-ornamenten äro dels genombrutna dels niellerade. På nedre delen läses i niello-bokstäfver: IVLIANE VIVAS. Det är funnet vid Vád nära Fogaras i södra Siebenbürgen [1]).

---

[1]) Sacken & Kenner, Sammlungen s. 353. I Wien finnas spännen med inskrifterna CONSTANTI VIVAS (antagligen: lef Constantinus) och VTERE FELIX (»slit med helsan»); anf. arbete s. 352, 354. Ett i Frankrike fun-

Bihanget vid bagens nedre del påminner om de skifformiga bihangen fig. 121—123.

En enklare form visar fig. 127. De längs den nedre delen förekommande tillsatserna äro ganska vanliga på spännen af denna typ. Man kan spåra dem äfven hos fig. 126 i de i kanten af nedre delen förekommande insänkningarna. Originalet af brons är funnet bland de romerska ruinerna vid Windisch[1]).

Hvad dessa spännens tid angar, finnas några anvisningar. Att de tillhöra den romerska perioden visar så väl form som arbete och inskrifter. Inskriften pa det i anmärkningen omtalade franska exemplaret antyder genom uttrycket DOMINE en temligen sen del af den romerska perioden, mahända fjerde eller femte seklet[2]). Vindonissa (det nuvarande Windisch) var Romarnes äldsta befästade ort i östra Schweiz. Vid slutet af fjerde eller början af femte århundradet tog det romerska väldet mellan Rhen och Alperna slut[3]). Till tiden före denna katastrof maste således spännet fig. 127 höra. En guldfibula af denna typ hittades år 1847 vid Lengerich i Hannover jämte några guldmynt, preglade af Constantinus och hans söner, alltså från fjerde arhundradet[4]). Som Britannien inemot midten af 400-talet öfvergafs af Romarne, far man till tiden före detta år hänföra de spännen af denna typ, som der hittats jemte romerska föremål. Enstaka exemplar kunde länge bibehallas i de f. d. romerska områdena. Så hittades ett, utgörande en

---

net exemplar bar inskriften DOMINE . MARTI . VTERE . FELIX. Archaeological Journal 2, s. 46.

1) Keller, Statistik pl. XI fig. 13.

2) Hr Samuel Birch's antagande i Archaeological Journal, hvarest äfven meddelas uppgifter om spännen af samma typ funna annorstades i Frankrike samt i London och vid Odiham i Hampshire.

3) Keller, Statistik der römischen Ansiedelungen s. 98 f.

4) Hahn, Der Fund von Lengerich 1854, s. 34, pl. 1, fig. 1.

biform af typen, i den år 481 aflidne frankiske konungen Childeriks graf[1]).

Ur dubbel synpunkt äro de romerska eller rättare de romerska provincial-spännena af intresse. Dels visa de, huru ett folk kan fortfarande ega en viss sjelfständighet i sin kultur, sedan det blifvit af ett annat och af dess kultur kufvadt. I sammanhang härmed visa de, att Romarne i viss mon lånade former af de besegrade folken d. v. s. att i ett eröfradt land den ny-inkomna högre kulturen röner inflytande af den der förutvarande lägre. Dels hafva de gifvit anledning till utbildning af nya spänneformer, de germanska. Äfven om någon gang Germanerna synas hafva mottagit ett inflytande direkt från Kelterna, i de flesta fall förmedlades inflytandet af den romerska provincial-kulturen. Detta få vi i det följande närmare studera[2]).

Dessförinnan skola vi granska den del af bågspännet, som i den romerska kulturens tid underkastades den mest genomgripande förändringen, den del nämligen, som bildar öfvergång från bygel till nål. Vid redogörelsen för de inträffade förändringarna går jag, för sammanhangets skuld, tillbaka något bortom den romerska perioden, framåt något inom den germanska.

I de ungerska, italiska, hallstattska och tènska grupperna bildas denna öfvergång genom en enkel eller upprepad spiralläggning af den tråd, som till sist gjorde tjenst som nål; fig. 128 visar en dylik spiralläggning af enklaste form.

Denna spiralläggning förekom allenast på ena sidan af bågen. Nästa steg i utvecklingen bestod deri, att

[1]) Cochet, Le tombeau de Childéric I:er s. 214.

[2]) Alla germanska spännen äro icke nödvändigt yngre än alla romerska. Understundom visar det sig, att ett germanskt spänne har till ursprungligt original ett romerskt spänne af en något äldre form än t. ex. fig. 126 och 127.

spiralläggningen blef tvåsidig. Det blef då nödigt att låta tråden från den ena sidan gå öfver till den andra, och detta föranledde trenne olika former. Den första: tråden lades i en båge från den ena spiralcylinderns yttre ända till den andras *under* bygeln (fig. 129). Den andra: denna tråd bildar en uppåt vänd båge *framför* bygeln (fig. 130). Den tredje: tråden gick från den yttre ändan af den ena cylindern *genom* cylindern till ett lika långt afstånd på andra sidan af bygeln och bildades den andra sidans spiralcylinder omkring denna tråd (fig. 131). Alla tre formerna äro fullt korrekta, de utgöra hvar för sig ett organiskt helt. Den tredje var den ändamålsenligaste, men synes derjämte vara den sällsyntaste. Ändamålsenligast, ty den *genom* spiralcylindrarne gående tråden gaf dessa nödig stadga; sällsyntast förmodligen derföre, att trådens inläggande o. s. v. var förenadt med ett icke obetydligt besvär.

Å ena sidan behöfdes något, som förekom spiralcylindrarnes förskjutning och utdragning, å den andra något, som på ett beqvämare sätt motsvarade behofvet. Man sköt då igenom spiralens vindningar en liten staf. Så lades för första gången något främmande till denna gruppens spännen, hvilket till sjelfva spännet stod i intet organiskt sammanhang. Emellertid var ändamålet vunnet (fig. 132).

Detta oorganiska tillägg synes hafva bidragit till upplösande af det organiska sammanhanget. Man skilde bygeln från nålen. Bygeln fortsattes med en liten skifva, som var genomborrad. Genom hålet sattes en liten staf, vinkelrätt mot bygelns hufvudriktning — samma staf, hvars upptagande nyss nämndes. Kring denna staf lindades i spiral, å ena och andra sidan, en metalltråd, hvilken till sist gjorde tjenst som nål[1]). Spiralvindnin-

[1]) Spiraltrådens andra yttersta ända fasthålles genom att vara inviken under den närmast liggande delen af tråden.

gen var ett minne från det förra stadiet, men var icke till någon synnerlig praktisk nytta. Den ena ändan, i stället för att utgå från bygeln och således i denna hafva sitt fasta stöd, inviktes nu så mellan bygeln, stafven och första vindningen, att han skulle sitta fast. Emellertid blef det nu om icke nödigt, åtminstone nyttigt att förse stafvens ändar med kulor e. d., hvarigenom spiralcylindrarne hindrades från att glida ut åt sidorna (fig. 133). Äfven var det nu ganska fördelaktigt att låta från bygelns främre sida utgå en uppåtvänd hake, i hvilken den uppåtböjda föreningstråden mellan cylindrarne hvilade (fig. 133 *a*). Detta stadium är för de förromerska grupperna främmande. Det har således tillkommit under romersk tid, och när detta motiv förekommer hos ett germanskt spänne, kan man vara viss på att detta haft till förebild ett romerskt.

Spiralcylindrarne synas hafva varit föremål för mycken omsorg. De betäcktes af en kölad eller kullrig ribba eller rent af inneslötos i en cylinder, som genom ett hål lemnade utgång åt nålen. Detta är väsendligen samma stadium som nyss. Spiralcylindern är af lika liten praktisk betydelse (fig. 134).

En sådan onyttig del, hvars enda betydelse är den att vara vitne om den förutgående utvecklingen, bibehåller sig icke länge. Fig. 135 visar oss ett nytt stadium. Det yttre är sig likt, men inne i cylindern finnes ingen spiralläggning, utan genom midtöppningen går allenast ett stift, som är trädt genom nålen. Den öfre ändknapp, som ofta förekommer under detta stadium, har med nålen intet att skaffa.

Någon gång gaf detta anledning till en mer komplicerad inrättning. Stiftet, som genomgick och fasthöll nålen, har i sin yttre del skrufgängor och står i närmaste förbindelse med ena korsarmens ändknapp, så att man genom att vrida på denna får ut stiftet och får lös

nålen. Dessa spännen hafva väckt myeket intresse, emedan de gifva intyg om Romarnes bekantskap med skrufven. Spännen af detta slag äro funna i Österrike, Schweiz (fig. 127 *b*) och Frankrike.

De stadier, som åskådliggöras genom figurerna 129, 130, 132, 133 tillhöra äfven det germanska området. De öfriga förvandlingar, som förekomma inom detta, skola omtalas i nästa kapitel.

Sjunde kapitlet.

Germanska spännen.

Första flocken.

När Germanerna begynna nämnas uti verldshistorien, innehafva de norra Europa. De gränsade i vester till Kelter, i söder till Kelter; i öster utgjorde Weichsel gräns mot andra folk. Hufvudområdet är den tiden utan fråga den nordtyska slätten.

Men inom detta område hade icke Germanerna stannat. De trängde fram åt vester och sydvest, in på det romerska rikets område och först då fingo de verkligen en plats i den europeiska historien. De blefvo t. o. m. inom kort det företrädesvis historiska folket.

Men voro Germanerna, under den tid, som närmast föregick invasionen in i det romerska riket, verkligen inskränkta till den nordtyska slätten? Denna fråga besvaras i allmänhet med ja. På ett annat ställe[1]) har

[1]) Svenska folket under hednatiden (andra upplagan) s. 88 f.

jag sökt mot denna uppfattning göra några inkast. Till den nordtyska slätten hafva Germanerna antagligen kommit från sydost, t. ex. genom Weichseldalen. Jag förmodar, att germanska stammar varit bosatta i de land, genom hvilka invandringen hade försiggått, att den kedja af germanska folk, som således gått från sydost till nordvest mottagit, så att säga, en stöt af de mot vester framträngande slaviska stammarne och derigenom rubbats ur sina dåvarande bostäder. En del drog sig ned åt sydost och koncentrerade sig till en början inom landet norr om Svarta hafvet och trängde derifrån på en sydlig väg, söder om det uralsk-karpathiska höglandet inåt det romerska riket; Donaudalen blef deras väg. Vid Donau nämnas Gotarne år 214 e. Kr.

Det är sannt, att dessförinnan egde Nordtyskland germansk befolkning, dessförinnan egde Skåne ett germanskt namn, det nuvarande, ehuru i ålderdomligare form[1]). Men det är derför icke gifvet, att alla Germaner, hvarhelst de förekomma, utgått från dessa nordliga eller nordligaste nejder. Tvärtom visa fynden — och den följande framställningen skall i sin mon visa det — att de i Norden bosatte Germanernas äldsta kända fornsaker äro till en del bildade efter romerska, i viss mon keltiska förebilder, d. v. s. att den kultur, dessa Germaner i Norden egde uti deras äldsta tid som är för fornforskningen tillgänglig, undergått beröring af särskildt den romerska kulturen. Beröringarna äro så många och så mångsidiga, att de icke gerna kunna förklaras genom en bekantskap med enstaka romerska, mer eller mindre tillfälligt inkomna föremål; vi måste fast hellre antaga ett på tidigare granneskap beroende umgänge.

Hur utpregladt detta romerska inflytande varit på de germanska spännena skall den följande undersöknin-

---

[1]) Skandin-avi, Skån-ey, Skån-ö, Skåne.

gen visa. Det var så grundligt och genomgripande detta inflytande, att derest man skulle fråga mig, hurudant det ursprungliga germanska spännet var, nödgades jag bekänna min okunnighet i detta afseende. Bland lemningarna af alla de sydgermanska kulturer, som funnits och blomstrat i Europas olika land, har jag icke träffat ett enda spänne af alla de tusenden, som blifvit åt oss bevarade, om hvilket jag kan säga: detta är äkta d. v. s. ursprungligt germanskt, af romersk eller keltisk inverkan fullkomligt oberoende.

Väl att märka är inskränkningen *sydgermansk*. Det fanns nämligen en del af den germanska stammen, som skild från fränderna, skild från den klassiska antikens verld, afsides lefvande, bibehöll sin ursprungliga karakter oförändrad eller rättare föga förändrad. I senare tid trängde denna stam framåt, hann Östersjön och utbredde sig öfver Sverige, Norge och Danmark. Vår hednatids sista århundraden ega derigenom en helt annan karakter än de första, en helt annan än de vestra och södra Germanerna. Med skäl kan man derföre kalla denna nya, men vida ursprungligare, till *arten* vida äldre kultur den nordgermanska. Om dess spännen har jag icke mycket att tala i detta sammanhang. Jag skall komma till dem allra sist.

Af den mångfald germanska spännen, som förekomma i samlingarna, kan jag här icke framlägga mer än några; jag har sökt att utvälja de mest typiska.

Typen A[1] fig. 136. En form, hvars frändskap med Tène-gruppens spännen är omisskänlig, hvarom redan blifvit taladt[1]). Något romerskt inflytande förråder icke det här afbildade exemplaret, som har många likar i de

[1]) Se förut s. 132 och fig. 105.

nordtyska samlingarna. Men varieteter af denna typ finnas, hvilka tydligen vitna om ett sådant sidoinflytande från den romerska kulturens sida. Till en sådan varietet hör spännet fig. 137, funnet år 1872, vid Sjonhem (Gotland) jämte ett romerskt glaskärl m. m. Liknande former äro hittade på Bornholm i de s. k. brandfläckarne[1]), samt på Fyen, i Nord- och Söder-Jutland[2]). Ett ansenligt och väl arbetadt exemplar af samma typ visar fig. 138. Originalet, af jern, är funnet vid Stora Dalby uti Kastlösa socken uti en graf, som innehöll ett obrändt lik (Inv. 4731).

Typen B[1] fig. 139. Spännen af detta slag förekomma i Altmarkska fynd[3]) En något liknande form förekommer i antik-kabinettet i Wien: den nedre omböjda ändan har sammansmält till ett stycke, som bildar nålhylsa, och på tvenne höjdpunkter af bygeln hvilar en skifva, hvarpå äro fästade åtta knappar. Fyndorten känner jag icke, och har i följd deraf svårt att angifva, till hvilket kultursammanhang detta spänne hör[4]). Till denna typ synes man kunna hänföra ett jernspänne, som dock saknar knappar på öfversidan, funnet i Norge vid Kvien i Valders[5]).

Typen C[1] fig. 140. Likaledes f. d. Tène-typ, ehuru den germanska formen i de flesta fall icke synes vara hemtad direkte från den keltiska kulturen, utan förråder i viss mon en romersk inverkan. Hur detta motiv utvecklade sig, se vi af fig. 141—144. Om dessa fyra sist anförda figurer kan anmärkas följande. Fig. 141: afståndet mellan nedre delen af sjelfva bygeln och den omböjda delen är vordet temligen stort och har den omböjda delen helt och hållet sammansmält med sjelfva

1) Vedel i Årböger 1872 pl. 5 fig. 1—3.

2) Fyndförteckningen i Engelhardts Nydams Mosefund V. 5 (med figur) VII. 22 och VIII. 3.

3) Berlins museum. Se ofvan s. 135.

4) Spännet förvaras i antik-kabinettet under n:o 961.

5) Norska Fornminnesföreningens årsberättelse för 1868 pl. 7 fig. 44.

bygeln, ja det ser ut, som om denna omböjda del vore hufvuddelen, ur hvars skidformigt öppnade undersida fibulans nedre ögleformiga del sprang ut. Fig. 142: den salunda uppkomna typen fortlefver, men som mellanrummet i öglan var stort, har man inom densamma anbragt tvenne knäformigt böjda stöd. Fig. 143: den tendens, som uppenbarar sig hos de tvenne föregående formerna har nu bestämdt uttalat sig; den omböjda delen har verkligen blifvit hufvuddel, den ursprungliga nedre delen af spännet har bortfallit med undantag af den del, som bildar nålhallaren, men de två knäböjda stöden återstå, nu så mycket nödvändigare. Fig. 144: här är utvecklingen afslutad; särskildt förtjenar anmärkas det egna sätt, på hvilket bygeln vid dess öfre ända är tillbakadragen, innan den öfvergår i spiralvindningarna (fig. 144 *a*). De fyra sista formerna äro vordna rent germanska, d. v. s. de ursprungligen lånade motiverna hafva blifvit inom den germanska kulturens område sjelfständigt omgestaltade. Af de fyra formerna stå de två sista lägst, emedan deras nedre del har förlorat uttrycket af ett organiskt sammanhang, hvilket allenast nödtorfteligen ersättes af den mekaniska hopfogningen. Med afseende på öfre delens spiralläggning stå dessa former på keltisk-romersk ståndpunkt.

Till de fynduppgifter, som redan blifvit meddelade[1]), böra här ytterligare ett par fogas.

Spännen af de två första formerna (fig. 141 och 142) äro funna en gång på Öland, enstaka, tre gånger i Sojvide socken på Gotland, en gång tillsammans med romerska bronskärl, ett hängsmycke af guld och glas af likaledes romersk (d. v. s. romersk-provincial-)upprinnelse[2]). — Spännet fig. 143 är funnet i Endre socken pa

---

[1]) Se ofvan s. 135, 138.

[2]) Inv. 4539 A och B. Det tredje fyndet, nyligen inkommet till Statens samlingar, är ännu icke ($\frac{13}{10}$ 72) infördt i Inventariet.

Gotland (Inv. 4536). — Ett spänne af formen fig. 144 är funnet i Värings socken, (Vestergötland[1]), ett annat, af jern, är funnet i Sojvide socken år 1872, jämte föremål som förekomma äfven i de tre nyssnämnda Sojvidefynden[2]). Jernspännen af samma enkla grundform äro äfven hittade på Bornholm, men de bibehålla i sin nedre del den äldre ögleformen[3]). De synas således anknyta sig direkte till grundformen fig. 140, af hvilken de uppkommit genom förenkling och försämring. Vi se deraf, huru inom gruppen utvecklingen gick åt samma håll, ehuru på skilda vägar — en iakttagelse, som kulturhistorikern ofta får göra.

Typen D^1 fig. 145. Åter en keltisk-romersk typ, så oförändradt upptagen inom den germanska kulturen, att jag kunnat här använda den tidigare meddelade figuren. Ett sådant bronsspänne är funnet på Bornholm[4]). En varietet, något mer olik den ursprungliga formen, är funnen vid Sojvide i Sjonhems socken (Inv. 4360[5]).

Denna form är visserligen i Norden sällsynt, men vi ega icke få prof på de utvecklingar, till hvilken den gaf anledning. Dessa gingo i tvenne riktningar. Dels uppkom nämligen

Typen E^1. Bygeln har blifvit bred (med eller utan en tvärgående kam) och fortsättes nedåt af en plan skifva. Spiralläggningen och haken öfverst äro desamma som förut (fig. 146). Sådana bronsspännen äro funna t. ex.

[1]) Afbildadt hos Montelius, Från jernåldern pl. 5 fig. 12. Originalet förvaras i Skara museum.

[2]) Fyndet är ännu icke infördt i Inventariet. Om en annat spänne i samma fynd se framdeles.

[3]) Vedel i Årböger 1870 pl. 8 fig. 1—3.

[4]) Vedel i Årböger 1870 pl. 7 fig. 11.

[5]) Ett spänne af denna typ förvaras i Dorpats museum. Hartmann, Das vaterländische Museum zu Dorpat, pl. VIII fig. 9. Ett annat från Meklenburg, se Meklenburg-föreningens Jahrbücher 27, s. 180.

på Bornholm samt vid Elbe under de vidtomfattande och särdeles intressanta undersökningar, som dr Hostmann i Celle företagit[1]). Af denna form, som äfven förekom i Torsbergsfyndet, äro trenne exemplar helt nyligen komna till Statens samlingar[2]). Äfven har man på Öland funnit exemplar af en varietet, som haft nålen fästad vid bygeln på det sätt, som ofvan s. 159 beskrifvits och fig. 133 afbildats: nålens öfre del är spirallagd kring en staf, som går i rät vinkel mot spännets längdriktning genom ett i bygelns öfre skifformiga ända anbragdt hål[3]). Till denna typ hör ock ett särdeles prydligt med niellerade linier rutadt och med rader af inslagna koncentriska halfcirklar orneradt silfverspänne, funnet på Bostorps egor i Norra Möklebý socken, Öland. På detta spänne är bygelns öfre bandlika fortsättning omböjd och fästad vid bygeln medelst nitning[4]). Dels uppkom

Typen F[1] fig. 147 *a*. Bygeln är vidgad fram emot nålen, har en tvärt öfver eller strax nedanför bygelns högsta del gående kam, hvarjämte nedre ändan vanligen är försedd med ett knappformigt utsprång. Spiralläggningen vid bygelns öfre ända är här, liksom inom andra gruppen af de romerska spännena, innesluten i en hylsa, som midt på undersidan har en öppning genom hvilken nålen utgår. Men äfven denna typ förekommer i exemplar, på hvilka nålarne äro fästade vid bygeln genom

---

[1]) För Bornholm se Vedel i Årböger för 1870 pl. 7 fig. 5. Dr Hostmann har haft godheten att sända mig en plansch återgifvande en mängd spänneformer, som han under sina gräfningar funnit. Typen är funnen äfven i Meklenburg och vid Pyrmynt. Se Meklenb. Jahrbücher 25 s. 254, 27 s. 179; Bonner Jahrbücher XXXVIII. pl. I fig. 8.

[2]) Två från Bolum socken, Valla härad, Vestergötland, ett från samma Bostorp på Öland, som nämnes här ofvan.

[3]) Fynd från Norra Mökleby socken (Inv. 1304: 1837,82) och från Mossberga borg i Högsrums socken (Inv. 1304: 1841,45).

[4]) Inv. 2389. Afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 7 fig. 5. Jag tvifllar, att det nämnda sättet att fästa nålen är ursprungligt.

spiralläggning kring en staf, som går igenom ett hål i bygelns öfre ända; dessutom finnes en liten hake till fasthållande af den omböjda tråden (fig. 147 *b*). Här finnes ingen hylsa. — Af denna typ förekomma exemplar, som äro särdeles väl arbetade, försedda med pålödda trådar och flätor af silfver (se figuren) o. s. v.

Formen *a* är funnen på Gotland[1]), *b* på Öland, i Skåne och i Vestergötland[2]). Utom i Sverige förekommer denna typ (alltid i brons) i Norge, Danmark, Hannover, Meklenburg och Polen[3]), förmodligen äfven i Brandenburg och Pommern.

Typen G[1] fig. 148. Bygeln förminskades. Kammen blef bred och tjock, en liknande kam anbragtes vid bygelns öfre och undre ända; nålhållaren blef lång och smal. Ett sådant bronsspänne är år 1872 funnet vid Lilla Sojvide i Sjonhems socken på Gotland jämte halfperlor af bronsbleck[4]).

[1]) Stora Helvigs i Fole socken, Inv. 2517. Ett spänne af samma varietet kom med den Storckska samlingen till Statens Historiska Museum (Inv. 2076:10). Några fynduppgifter åtföljde icke fornsakerna, men hr Storck, som var bosatt i Kalmar, lär hafva insamlat fornsaker dels på Öland, dels på Gotland.

[2]) Öland, Skarp-Alby i Sandby socken, Inv. 1985:1850,15; Skåne, Inv. 1209; Vestergötland, Martorp i Husaby socken (i Skara museum; afbildad hos Montelius, Från jernåldern pl. 5 fig. 7).

[3]) *Norge.* Hvem i Ö. Totens prestgäll i Kristians amt (Nicolaysen, Norske Fornlevninger s. 839), V. Hemsted i Stange prestgäll på Hedemarken (Norska Fornminnesföreningens årsberättelse för 1869 s. 91 pl. 1 fig. 4). *Danmark.* Bornholm i de s. k. brandfläckarne; i Torsbergs mosse med romerska mynt från tiden 60—194 e. Kr. (Engelhardt, pl. 11, fig. 1, 2); vid Byrsted, Jutland jämte romerska bronskärl (AnO 1849 pl. 6. W. fig. 388); vid Tjäreby, Seland, jämte ett päronformigt hängsmycke och dryckeshornsbeslag, (AnO 1847 pl. 2, W. fig. 389). *Hannover.* Exemplar i museet i Hannover. *Meklenburg.* Friderico-Franciscceum pl. XX. fig. 14, pl. XXXIV. fig. 13; »en form, som förherrskande och ofta hittas i Wendenkirchhöfe» (Lisch). *Polen.* Ett exemplar i museet i Berlin.

[4]) Fyndet är ännu icke ($\frac{21}{10}$) infördt i Inventariet.

Typen H[1] fig. 149. Grundformen är densamma, men kammarne äro platta och breda, skjutande ut på ömse sidor af bygeln. Framtill en hylsa omkring spiraltraden, hvars midtstaf går genom ett hål i bygelns främre afslutningsskifva. — Ett sådant bronsspänne är funnet i Långlöts socken på Öland[1]).

Typen I[1] fig. 150 och 152. De hos föregående typ förekommande utsprången äro försvunna eller åtminstone återstå allenast det nedre parets tvärarmar. Sådana bredt bandlika bronsspännen äro funna i Mörbylånga socken på Öland samt i Skåne[2]). Originalet till fig. 152 är funnet på Gotland jämte ett spänne af typen fig. 144 (se ofvan s. 165). Dessa två spänneformer, hvardera representerande det senaste och lägsta stadiet inom hvar sin utveckling, äro således samtida.

Typerna H[1] och I[1] förekomma i de bornholmska brandfläckarne (fig. 151[3]) och i Meklenburg[4]). Som ett bihang till den sista typen skulle man kunna sätta de i de nordtyska samlingarna icke sällan förekommande spännena med alldeles plan, ofta oregelbundet formad skifva, hvilka på undersidan äro försedda med en nål, hvars öfre del är lagd i spiralcylinder. Detta drag förråder ifrågavarande spännens uppkomst från de i det föregående omtalade typerna, men då de icke kunna kallas bågspännen, eftersom skifvan är alldeles plan och icke eger något nära sammanhang med de äldre formerna, har jag icke velat afbilda denna typ uti den stora serien, utan bifogar här en figur *b*.

b.

---

1) Inv. 1304:1831,41.

2) Inv. 1304:1845,25. Inv. 3217,55 och 56.

3) Vedel i Årböger 1870 pl. 7 fig. 12—14 (varieteter) och 1872 pl. 5 fig. 9, 10.

4) Friderico-Franciseeum pl. XX. fig. 9—11.

Typen K[1] fig. 153. En romersk och romersk-germansk typ[1]), som är i Norden temligen allmän. Exempelvis kunna nämnas följande fyndorter för Sverige: Brostorp i Glömminge socken och trakten af Hulterstads kyrka på Öland, Gervalds i Sanda socken och Kyrkebys i Etelhems socken på Gotland[2]).

Typen L[1] fig. 154. En något senare form än den föregående. Nedre delen har icke längre form af en långsträckt ögla, utan har smält ihop till ett massivt stycke, som uppbär nålhylsan. Denna typ, som ett par gånger blifvit funnen på Gotland[3]) är på Öland ytterst allmän[4]); den är alltid utförd i brons.

Särskildt är att märka ett spänne af denna typ, hvilket är rikare orneradt än de flesta, med i veck lagd silfvertråd tvärt öfver bygelns begge ändar. Det har ett mera romerskt utseende än de andra — det påminner ganska mycket om en del former i Wiens antikkabinett — och är funnet i Linde socken på Gotland jämte ett eneggadt svärd, fragment af ett romerskt bronskärl o. s. v. (Inv. 3706[5]). Vidare är att märka nedre ändstycket af ett spänne, funnet på Smedby bys egor (Öland), hvilket har samma orm- eller drakhufvudform som är så allmän inom en annan spännegrupp (fig. 154 *a*).

Typen M[1] fig. 155. En varietet af den föregående, afvikande förnämligast derigenom, att från den genomborrade skifva, med hvilken bygeln upptill afslutas, fram-

---

[1]) Se ofvan s. 149.

[2]) Inv. 1304 : 1843,33 och 1836,11; 2410 och 3576.

[3]) Inv. 2976 och 4535.

[4]) Ex. Inv. 1304 : 1832,60, 1843,33 och 1845,22; 1985 : 1846,17 och 22, 1847,75; 3033. Ett synnerligen prydligt (det fig. 154 afbildade) är under loppet af sommaren inkommet till museet; det är funnet å Dörby egor i Norra Mökleby socken.

[5]) Det är afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 8.

springer en knapp, på figuren rund. Det ringa omfång, som blifvit gifvet å spiralläggningen samt den ögleformiga nedre delen hänföra detta, i Skåne funna bronsexemplar (Inv. 1209) till ett något tidigare stadium än den föregående typens, ehuru det å andra sidan har något alldeles nytt i öfre knappen. L^1 och M^1 stå således till tiden ungefär som samordnade utvecklingsformer af K^1. Inom typen M^1 råder likväl i detta, liksom äfven i andra hänseenden, en viss vexling. Ett exemplar med fyrkantigt utsprang och massiv nederdel är funnet i Mossberga borg i Högsrums socken på Öland[1]). En rikare utveckling af utsprånget visar fig. 156. Detta bronsspänne, funnet i en hög vid Staby gästgifvaregård i Högsby socken, norra Kalmar län, tillhör redan, hvilket särskildt den platta nederdelen visar, ett mera framskridet stadium.

Typen N^1 fig. 158. En ytterligare utveckling med samma tendens till platthet, som visade sig i nedre ändstycket af föregående typ. Det här afbildade exemplaret i brons, funnet i en grafkista vid Fridhem i Vesterhejde socken på Gotland, är ofullständigt, men eger likväl, genom den egendomliga bildningen af tvärstången, hvars yttre del är tvärstrierad i stället för spiralomlindad — jfr nedan under typen O^1 — ett ganska stort intresse. Ett liknande spänne är funnet i Glömminge socken på Öland (Inv. 2918), ett annat antagligen i Kalmartrakten, på Öland eller på Gotland (Inv. 2076[2]).

Typen O^1 fig. 159. Det öfre ändutsprånget är knappformigt, rundt eller mangkantigt. Bågen är på toppen platt. Nedre delen är plan och nedåt vidgad. En biform finnes: tvärstafven är i sina yttre ändar massiv.

---

[1]) Afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 1.

[2]) Dessa två spännen äro afbildade hos Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 17 och 19.

Allenast kring den insänkta midten är nålens tråd spirallindad. En annan varietet med båda ändstycken likartade skall längre fram omnämnas. Alla kända exemplar af brons.

För denna typ kunna följande fyndorter uppgifvas: trakten af Visby (Inv. 1358), Bjestaf i Sanda socken (jämte jernvapen, gördelbeslag och *tre kauris*, Inv. 1763), Enges i Burs socken (jämte benkam, beslag till ett skrin, flussperlor o. s. v. bland bitar af en lerkruka, mellan fyra kantstående flisor, Inv. 2543) — allt på Gotland.

Vi kasta ännu en blick tillbaka på typerna K^1—O^1, för att söka deras likar utom Sverige.

För Norge känner jag ett fynd af typen M^1, från Veien i Norderhov (Ringerige[1]).

Danmark. Typerna K^1 och L^1 förekomma i fynden från en brandfläckplats på Bornholm[2]). Typerna K^1 och L^1 förekomma i Torsbergs-fyndet, L^1 och M^1 i Nydamsfyndet[3]).

I Meklenburg förekomma typerna L^1 och M^1. Ett exemplar af den senare typen slutar nedtill med ett ormhufvud[4]). Att typen K^1 finnes längre in i Tyskland är redan visadt (s. 149). En särdeles väl arbetad biform af typen M^1 finnes i museet i Berlin (fig. 157). Formen och ornamenternas art, de strierade guldtrådarna o. s. v. påminna om den senromerska teknik, som före-

[1]) Norska Fornminnesföreningens årsberättelse för år 1869, pl. 3 fig. 15.

[2]) Vedel i Årböger för 1870, pl. 8 fig. 13 och för 1872, pl. 5 fig. 11 (en något yngre varietet), pl. 9 fig. 1, 3, 8. En varietet af typen M^1 pl. 9 fig. 7.

[3]) Engelhardt, Thorsbjergs Mosefund pl. 4 fig. 3 och 13; Nydams Mosefund pl. 5 fig. 14 samt 12 och 13.

[4]) Friderico-Franciscеum pl. 20 fig. 2 och 1. — Med de romerska fornsakerna vid Grabow hittades två spännen af typen K^1, särdeles väl arbetade och nedtill försedda med en rund skifva, det ena dessutom med en dylik midtpå bågen (jfr bågens toppskifva fig. 158 och 166). Meklenburg-Föreningens Jahrbücher 35, pl. 2 fig. 22 och 23.

kommer så väl representerad i det wienska antik-kabinettet. Ett snarlikt är funnet i närheten af Friedland (Meklenburg-Strelitz). Ett ännu rikare exemplar, af något yngre datum, af guld och prydt med karneoler samt funnet i trakten af Erfurt, förvaras likaledes i Berlinmuseet[1]).

Typen O^1 är, så vidt jag vet, karakteristisk för Gotland.

Typen P^1 fig. 160—162. Bygeln är oftast ganska simpel. Hållhaken är oproportionerligt förlängd, så att den ej längre spelar den underordnade rol, som tillkommer honom. Den vid bygelns öfre ända tvärgående tenen — och med den spiralvindningen — är likaledes ganska ofta oproportionerligt förlängd. Dess ändar gifva understundom anledning till ett prydligare arbete.

I Sverige är denna typ, som varierar mycket, ganska sällsynt. Det här afbildade exemplaret (fig. 162) är funnet vid Rydbo i Glömminge socken på Öland (Inv. 3103). Från Norge känner jag två exemplar, det ena från Gudbrandsdalen, det andra från Jarlsbergs och Larviks amt[2]). Inom Danmark förekommer denna typ, dels på Bornholm inom en brandfläcksgrupp, dels särdeles rikt i Torsbergsfyndet[3]). Ett af dessa bornholmska spännen och ett af Torsbergsspännena äro här afbildade, fig. 160 och 161, såsom båda synnerligen karakteristiska, det senare äfven derföre att ett mycket liknande är funnet vid Pyrmont[4]).

---

[1]) Hvad ornamentiken beträffar jfr spännet hos Vedel i Årböger för 1872, pl. 5 fig. 11. Denna finhet i arbetet förekommer oftare i nästa grupp.

[2]) Norska Fornminnesföreningens berättelse för 1868, pl. 1 fig. 11 och 18.

[3]) Vedel i Årböger för 1870, pl. 8 fig. 4, 5. Engelhardt, Thorsbjergs Mosefund pl. 4 fig. 4, 8—10.

[4]) Se ofvan s. 146. Spännet, afbildadt i Bonner Jahrbücher XXXVIII, pl. I fig. 7, förvaras i Fornminnesföreningens samling i Bonn.

I Meklenburg är ett spänne af denna typ funnet jämte romerska fornsaker vid Grabow. Meklenburg-föreningens Jahrbücher 35 pl. 2 fig. 24.

Ännu återstår en grupp att betrakta, som till sin upprinnelse är yngre än den föregående men är samtidig med dennas yngre former.

Det rhenskt-keltiska spännet fig. 98 visar en benägenhet för likformighet. Man gaf åt öfre ändan samma form, som den nedre redan hade fått. Inom det keltiska området synes dock denna utbildning hafva varit af allenast lokal betydelse (jfr s. 149). Inom de germanska kulturgrupperna återfinna vi samma tendens, och der har den fått större betydelse. Vi finna således vid sidan af de flesta bågspänne-grupper en parallelgrupp med likformiga ändstycken. Jag kallar dem för korthetens skuld för likarmade. Här behandlar jag allenast de former, som stå i sammanhang med de redan omtalade typerna.

Typen Q[1] fig. 163. Ett något klumpigt spänne, hvars öfre del består af en stor kupig midtdel, från hvilken utgå tvenne mindre likaledes rundade utsprång. För Sverige känner jag allenast ett exemplar af denna typ, funnet på Gotland. Spännen af samma slag äro funna på Bornholm[1]). Oftare och i flera varieteter förekommer en annan

Typ R[1] fig. 164, som skiljer sig allenast derigenom att de två ändstyckena äro förlängda, hvarigenom typen närmar sig mera till de förut skildrade formerna. Sådana spännen äro i Sverige funna i Vestergötland, Skåne, möjligen äfven Öland samt på Gotland[2]). Figuren

[1]) Vedel i Årböger för 1870, pl. 8 fig. 9 och 10. Hans betänklighet att anse dem vara sjelfständiga spännen (jfr Årböger för 1872 s. 39 anm.), synes, att döma efter det gotländska exemplaret, vara öfverflödig.

[2]) Inv. 2076, 2549, 2579 och 3036. Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 5, 7, pl. 5 fig. 4. (Originalet till sista figuren, från Vester-

visar en varietet, i hvars ändstycken vi finna en viss påminnelse om de redan ett par gånger (s. 170 och 172) omtalade ormhufvudena. Understundom förekommer å midtstycket samt å hvardera ändstycket en fyrkantig insänkning, uti hvilken funnits en granat eller färgadt glas o. s. v.[1]).

Typen S[1] fig. 165 *a* och *b*, en parallelform till den gotländska typen O[1], stående så nära denna, att en beskrifning här synes öfverflödig. Typen *a* har ännu stora cylindrar vid bygelns öfre ända, och fullkomlig likställighet är således icke vunnen, hvilket deremot är händelsen med typen *b*.

Dessa likarmade spännen synas utom Sverige icke vara mycket allmänna i Norden. Åtminstone finner man dem sällan afbildade. Ett exemplar, som synes höra till typen S[1] förvaras i Christiania museum. Det är funnet i Nedenes amt.

För den germanska verlden utom Norden är denna form icke främmande. Abbé Cochet har afbildat sådana från Normandie (fig. 166), Henri Baudot har bekantgjort andra från Côte-d'or (fig. 167). De förra hafva uppenbarligen tillhört Frankerna, de senare Burgunderna. Frankerna hade hunnit så långt i söder som till norra Frankrike i början af femte seklet, Burgunderna utbredde sig i Frankrike under loppet af samma århundrade. Till de perioder, som närmast följde bosättningen, höra derföre de i Frankrike funna spännena af detta slag.

Innan vi sluta kapitlet, återstår det att söka bestämma åldern äfven för de nordiska spännena af denna grupp, ett ganska vanskligt göromål, alldenstund historien icke lemnar oss den minsta hjelp. Historiska ur-

götland, har nyligen kommit till Statens Museum med en enskild samling).

[1]) Ett likarmadt temligen platt spänne förvaras i museum i Dorpat. Hartmann, Das vaterländische Museum zu Dorpat pl. VIII fig. 7.

kunder säga oss icke när de germanska folken vandrade in uti Danmark, Sverige och Norge eller till den södra Östersjökusten, hvars inbyggare uti äldre tider stodo i närmaste kultur- och antagligen äfven slägtskapsband med stammarne i norr och vester om samma sjö.

Ett hafva vi då först att märka, nämligen att i det allra närmaste alla dessa här afbildade germanska spänneformer tillhöra en tid, under hvilken romerskt inflytande var mycket märkbart uti norra Tyskland och de tre nordiska landen. Jag vill dermed visst icke säga, att folken i dessa nejder varit i direkt beröring med sjelfva Romarne. Bevisligt är allenast att de kommo i beröring med den romerska kulturen.

Med föremål af romersk upprinnelse äro funna spänneformerna fig. 137, 142, 146, 147, 150, 151, 153, 154, 155, 158, 160 och 161. Formerna fig. 138 och 143 äro visserligen icke, så vidt jag vet, funna tillsamman med romerska föremål, men de tillhöra en fyndgrupp, uti hvilken romerska fornsaker ofta förekomma. Formen fig. 136 är nästan identisk med förromerska (keltiska) former, formerna fig. 140 och 145 äro sjelfva öfverflyttade från romerskt eller romerskt-keltiskt kulturområde till germanskt. Den till den romerska fyndgruppen hörande formen fig. 142 förutsätter formen fig. 141, likaså förutsätter formen fig. 150 formen fig. 149. Formerna fig. 139, 148, 156 och 160 stå mycket nära de till den romerska fyndgruppen hörande formerna fig. 137, 138, 147, 155, 160 och 161. Såsom mera skilda former återstå fig. 144, 152, 157 och 159, af hvilka dock fig. 144 och 157 icke kunna vara till tiden mycket skilda; de äro snarare att anse som samtida. Formen fig. 156 är allenast en gång funnen, men den ansluter sig nära till den med romerska fornsaker funna formen fig. 155, hvarförutom hufvudet, som upptill afslutar bygeln har mycket närstående motbilder i det mellersta Europas

romerska fynd. Tekniken hos originalet till fig. 157 röjer klassisk inverkan. Spännet fig. 158 är funnet med en lerkruka, hvars ornamenter ega den närmaste frändskap med ornamenterna på ett par guldringar, funna, likaledes på Gotland, tillsammans med ett mynt af kejsar Titus[1]). De likarmade spännena fig. 163 och 164 sluta sig helt nära intill en och annan af de föregående typerna. Så synas alla dessa former tillhöra en kulturperiod, under hvilken beröringarna med eller inverkningarna af de romerska provinsernas kultur varit lifliga, och det är endast de hvarandra närstående typerna fig. 159 och 165, som synas tillhöra en något senare tid. Under det de öfriga typernas representanter på Gotland förekomma i fynd, som sinsemellan ega mycken stor likhet, ega fynden, uti hvilka de nyssnämnda typerna förekomma, en något skild karakter.

Om vi nu se bort från dessa två typer och vända oss till de andra, komma vi helt naturligt att fråga: Månne den kulturperiod, till hvilken de hörde, var kort, så att man kan helt enkelt säga, att de äro alla samtida?

Detta synes icke sannolikt. Mellan typen K[1] med dess ögla nedtill och typen P[1] med dess långutdragna nålhållare ligger en långvarig utveckling. Derföre om man finner den förra typen jämte den senare, är deras samvaro så godt som tillfällig: man behöll midt under den fortgående utvecklingen vissa äldre former.

För ett ögonblick taga vi ut ur den stora samlingen af typer fig. 147, 161, 153, 154 och 155. De fyra förstnämnda förekommo i Torsbergsfyndet, således jämte romerska mynt af åren 60—194 e. Kr., de tvenne sistnämnda i Nydamsfyndet samman med romerska mynt från åren 69—217 e. Kr. Till slutet af andra och början af tredje århundradet efter vår tidräknings början

---

[1]) Om detta senare fynd se Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2, s. 233 f.

kan man således hänföra dessa former. Men dessa tre typer äro ingalunda de äldsta af de här omtalade, de höra snarare till de yngsta, i synnerhet formen fig. 161, hvilket gör det nödigt att skjuta de tidigare typerna något längre tillbaka i tiden. För denna typernas kronologi hafva vi helt nyligen fått ganska vigtiga bidrag.

På Bornholm har under loppet af de senaste åren hr amtman Vedel gjort en rad af högst intressanta undersökningar, för hvilka redogörelser blifvit lemnade i det danska Oldskrift-Sällskapets Årböger för 1870 s. 1—110, för 1872 s. 1—184. På Bornholm förekommer en art af grafvar från den äldre jernåldern, hvilka erhållit namnet brandfläckar (brandpletter). »De innehålla brända menniskoben, som icke varit nedlagda i grafurna eller grafkista. De ligga på ett djup af några få tum intill ungefär en aln under jordytan. När den öfverliggande jorden och betäckningen borttagas, visa de sig som svarta fläckar, vanligen cirkelrunda med ett tvärmått af ½—1 aln. — — Deras tjocklek plägar variera mellan 4 och 10 tum — —, de hafva i allmänhet form af ett kittellikt hål, sidorna äro vanligen skarpt begränsade. — — Brandfläckar med lemningar af brända ben finnas enstaka här och der öfver hela ön. Men dessutom förekomma de på vissa ställen i stora grupper, ibland i många hundraden eller tusenden tätt invid hvarandra»[1]).

Bland den myckenhet af fornsaker, som hr Vedel upptagit ur dessa grafplatser, förekomma äfven en mängd spännen af olika former. Af hans anmärkningar öfver dem[2]) tillåter jag mig att låna följande, här och der tilläggande en hänvisning till min föregående framställning. Hr Vedel hade, när han skref sina intressanta uppsatser, ingen kännedom om mina fibula-undersökningar, och hans resultat äro således oberoende af mina.

[1]) Vedel i Årböger för 1870, s. 6—8. Måtten äro danska.

[2]) Vedel i Årböger för 1872, s. 38 f.

»I den afdelning af brandfläckarne, som närmast sluter sig till stenrösena[1]), synes man icke hafva användt andra spännen än de med 'tillbakaböjd spets'. — Dessa spännen synas alla hafva varit gjorda af jern, men äro någon gang försedda med bronsprydnader. — — Spännena med svagt böjd bygel och lang spiral äro vanligen prydda med brons, oftast med tva bronsperlor pa bygeln. Äfven spiralerna hafva någon gång varit prydda, i synnerhet med en bronsperla pa hvar ända, ibland har sjelfva den spirallagda traden varit af brons.» — De 95 spännena, som blifvit upptagna ur brandfläckarna pa Mandhöi, tillhöra alla denna typ. Af 90 spännen från Kanegård höra 87 till denna typ. »Vid Kannikegården höra till denna typ de flesta spännena i grafplatsens nordöstra del, men redan här börja andra former visa sig, som söderut blifva allt allmännare och vid grafplatsens midt helt och hållet uttränga typen.»

Det här citerade visar tillräckligt, att fråga är om varieteter af Tène-typer, hvilka ju alla karakteriseras af tillbakaböjd spets, ganska ofta äfven af kulor på bygeln. De former, som hr Vedel i sin beskrifning åsyftar, förekomma här fig. 140 (dock simplare samt af jern), 144 (en enklare och något äldre form, lik fig. 140, men med vinkelböjd båge), 137 och 163.

»De sålunda framkommande nya formerna hafva under bygelns spets en lodrätt nedgående skifva, hvars nedre kant är omböjd för att upptaga nålens spets[2]). Spännenas form är i öfrigt mycket olika, än äro de bandlika med eller utan en kam öfver midten, än äro de 'pucklade', med halfrund eller oval genomskärning, vanligen försedda med en kam öfver midten eller med

[1]) Dessa rösen tillhöra, enligt hr Vedels föregående upplysningar, bronsåldern och början af jernåldern.

[2]) I det föregående är visadt, hur af nederdelens ögla småningom uppkom ett massivt stycke med nålhylsa.

hufvud på bygelns spets eller med båda delarna. Dessa former förekomma äfven på andra grafplatser. Vid Kannikegård förekomma de, om än med små förändringar, ned igenom alla brandfläcksgrupperna söderut. Man har vid Kannikegård funnit af dessa former öfver 130 exemplar af brons, några och trettio af jern.»

De former, som här menas, äro afbildade fig. 145, 146, 147 (dock något enklare än det här afbildade exemplaret) och 151.

»Något söder om midten af Kannikegårds grafplats börja åter nya former af bronsspännen visa sig, hvilka till en del i det närmaste motsvara dem, som förekommit i de stora söderjutska och fyenska mossfynden; samma former förekomma äfven i grafvarne med obrända lik i utkanterna af brandfläckgrupperna. Dessa nya former, som söderut blifva allt talrikare och, inom en del af området, nästan alldeles uttränga de äldre, utveckla sig i tvenne motsatta riktningar. Hos några har i stället för den vanliga bygeln trädt en bred skifva; till denna grupp höra i synnerhet de vackra 'hvälfda', och de enklare 'korsformiga'. På andra spännen från den södra delen af graffältet vid Kannikegård är bygeln deremot en helt tunn, böjd staf. Dessa spännen förekomma i tre varieteter; antingen utgår från bygelns spets en långt framskjutande lodrätt ställd skifva, som nedtill är omböjd för att kunna fasthålla nålen, eller bygelns spets är vidgad till en bred trekant, under hvilken nålhållaren sitter, eller bygeln har fått en halfcirkelformig böjning och går sedan rätt ut». — Ingen af dessa former är funnen inom någon annan bornholmsk grafplats. De äro i allmänhet af brons, endast någon gång af jern eller silfver.

De spännen som här menas, återfinnas i fig. 150, 153, 154 och 160.

Hr Vedel anser att brandfläckarnes första grupp —

liksom rösena — icke innehålla något af romerskt ursprung, att likaledes »i brandfläckarnes andra grupp de allraflesta fornsakerna måste betecknas som icke romerska», men att den tredje gruppen innehåller verkliga romerska fabrikater, nämligen stycken af brons- och glaskärl[1]). Han ser vidare uti de tva äldsta grupperna och deras fornsaker bevis för en jernålder, som är tidigare än de stora mossfyndens period, och han leder sig, genom Velschows beräkningar om folkmängdens storlek under olika perioder af den danska hedendomen, till antagandet, att jernet blef i Norden bekant minst ett par århundraden och kanske tre eller fyra århundraden före Kristi födelse», hvarjämte han antager, att Norden fått sin jernålder icke genom invandrandet af en ny stam, utan genom en utveckling ur bronsålderns kultur (s. 85 f.).

Allaredan en granskning af spännena visar oss, att de tidigaste formerna icke äro utvecklade ur bronsålderns typer, utan stå i förhållande till dessa helt främmande, såsom invandrade typer, hvarom i det föregående blifvit tillräckligt ordadt.

Vid den tidsuppgift hr Vedel förslagsvis lemnat är icke mycken vigt att fästa, då den är nästan helt godtycklig. De Velschowska siffer uppgifterna, från hvilka han utgår, halla icke profvet för vår tids historiska kritik och gifva således alls ingen ledning. Men deri synes han hafva fullt rätt, att granskningen af de bornholmska brandfläckarnes spänneformer föra oss en icke obetydlig tid tillbaka bortom de stora torfmossfyndens period.

Tack vare den samlade beviskraft, som hr Vedels undersökningar och beskrifningar lemna, kan man bland

---

[1]) Årböger för 1872, s. 87 f. Han tillägger: »desværre har det icke kunnet lykkes mig at fåe constateret, om de mangfoldige broncefibulaer fra brandpletternes anden og tredie afdeling såvelsom fra de ubrändte Grave bäre kjendeligt präg af romersk oprindelse».

de gotländska jernåldersfynden urskilja en grupp af fynd, hvilka, under de sista åren uppmärksammade, visserligen blifvit ansedda som ganska gamla, men hvilkas sammanhörighet och höga ålder först nu träda fram i full dag. Så mycket vigtigare är detta, som denna tidiga gotländska grupp, hvilken saknar nästan allt hvad man annars kallar specielt gotländskt, har en nära öfverensstämmelse med de bornholmska fynden och äfven med andra från Sveriges fastland, hvilka man tyvärr ännu icke kan, emedan tillräckliga materialier ej finnas, grundligt studera. Detta synes antyda, att Gutarne icke redan före sin öfverflyttning till Gotland skilt sig från fränderna såsom en särskild stam, utan att det specielt gutiska utvecklat sig först sedan den från södra Östersjöstranden utgångna stammen sökt sig skilda bostäder på Östersjöns öar och bortre stränder. Denna de arkeologiska verkligheternas antydan synes mig så vigtig, att uppmärksamhet måste under den närmaste tiden riktas med all makt på hithörande förhållanden. — Men till en lycklig lösning komma vi icke förr än å tysk sida mera blifvit gjordt för systematisk forskning inom graffälten och i museerna samt mera blifvit publiceradt. Måtte det icke dröja alltför länge!

För att bereda öfvergång till de följande kapitlen och deras utvecklings historia nu en liten återblick.

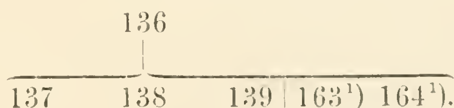
Af alla de former, som här äro beskrifna, är det ingen enda, som är ursprungligen germansk, utan alla äro de ytterst lånade från Södern d. v. s. från mellersta Europa. De yttersta former, mot hvilka de peka äro tre, två ursprungligen keltiska, Tène-typerna D och F, en uppkommen i de af Romarne eröfrade och under inflytande af deras kultur stående Alplandskapen, förut afbildad fig. 118 och omtalad s. 151. De två förstnämnda typernas hufvudland ligger visserligen i vestra

Europa, men de förekomma äfven österut, i Elbes och Donaus dalar, och till ett östligt område snarare än till ett vestligt hör den romerska typen fig. 118. Det synes derföre, som de från trakterna norr om Kaspiska och Svarta hafven mot nordvest framträngande Germanerne funnit före sig eller vid sin sida keltiska och keltiskt-romerska kulturformer, af dem lånat typer, och försedda med dessa typer, hvilka under fortgående förbindelser vidare utbildades, kommit upp till Östersjön och öfver denna. Alla dessa typer tyda derpå, att Germanernas hem vid Östersjön äro allenast af sekundär rang, förutsättande tidigare europeiska boningsorter mer åt söder och sydost.

Liksom vid ett tidigare tillfälle och med samma reservation som då — se s. 38 — uppställer jag för typgrupperna ett genealogiskt schema. Främst sätter jag de i germanska fynd förekommande former, som stå de ursprungliga icke-germanska närmast. Siffrorna beteckna figurerna.

I.

Utveckling af Tène-typen D.

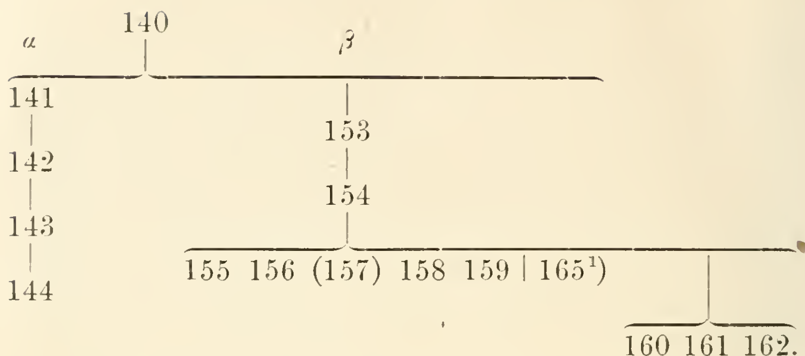

Denna grupp fick icke någon långvarig utveckling. Sjelfständigt lif efter öfverflyttningen till det germanska området röjer sig förnämligast uti utbildandet af de likarmade spännena, men denna utveckling gick snarare nedåt än uppåt.

[1]) Likarmade.

II.

Utveckling af Tène-typen F.

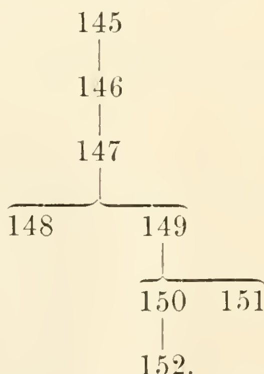

Utvecklingen går i tvenne riktningar. Den ena, här betecknad α, löper snart ut genom en rad af försämringar och blir utan betydelse för framtiden.

Till serien β skall jag genast återvända.

III.

Utveckling af den romerska typen fig. 118.

Utvecklingen är ej heller här synnerligen rik, hennes höjdpunkt betecknas af fig. 147, förfallet inträder

[1]) Likarmadt.

redan i följande generation och tillväxer hastigt. Slutet blir ättens utgående.

Vi återgå nu till II β. I olikhet med hvad vi sago händelsen vara i de andra grupperna finna vi här en rikare alstringsförmåga, hvilken framkallar lifaktiga former. Man vore nästan frestad att säga, att genom det förändrade sättet för nalspiralens fästande har hela utvecklingen fått större friskhet. De två yttersta formerna fig. 159 och 165 förråda ingalunda ett tillbakagående utan ett framsteg. Också är detta den enda grupp, som gifver upphof till fortsatt utveckling. Hur denna gestaltar sig, hennes tremne riktningar, huru två uppkommo i norra Europa, huru den tredje, uppsprungen i söder, sprider sig öfver hela den sydgermanska verlden, skall jag söka visa uti de tre följande kapitlen. Här blott en påminnelse, hvilken först af det följande blir klar, att i typen fig. 158 och 159 visa sig redan de tendenser, som i de återstående flockarne utveckla sig.

Vare sig utvecklingen går till lif eller död för typerna, är det uppenbart, att mellan dem herrskar ett organiskt sammanhang. Den mångfald af former, som utmärker den lifstarka utvecklingen, sjelfva kontrasten mellan utvecklingarna till lif och till död skärper intrycket häraf. Och ju tydligare detta organiska sammanhang framstår, desto mer rättfärdigas vi uti vårt slutande från fornsakerna till folket, hvars själslif det är, som ligger till grund för det sammanhängande i utvecklingen.

Till sist ett egendomligt exempel derpå, hur en typ småningom förlorar sin karakter och dervid återgår till former, som tillhöra typens allraförsta tider — en företeelse i öfrigt, som återkommer inom språkens utvecklingshistoria. Det här fig. *c* afbildade spännet, funnet på Gotland jämte föremål från jernålderns början (Inv. 3630, Siguls i Lye socken), befinner sig på samma

stadium som en del Hallstatt-spännen, men genom ett hål vid öfre delen af bygeln går en fullkomligt gagnlös spiralomlindad staf, ett minne således af ett vida mer utveckladt stadium inom spännets historia.

c.

Åttonde kapitlet.

Germanska spännen.

Andra flocken.

Vi skola nu se till, huru de uti förra kapitlet omtalade spännena vidare utbildades. Efter hvad redan sagdt är, var det blott en af de tidigare grupperna, som gick framåt och åstadkom något nytt, den nämligen som utmärkes af en bygel, en tvärstaf, kring hvilken nålens öfre del är spirallindad och en bage, som förbinder spirallindningens båda hälfter.

Uti den andra flocken hafva vi tillfälle att se, hur denna under bygeln omböjda tråd utvecklar sig och gifver upphof till nya former. Denna omböjda del af tråden förlorar alltmer trådkarakter, blir platt, sammanväxer med bygeln o. s. v. Inom skilda orter visar sig samma tendens, men eget nog — och just deraf kunna vi lära ganska mycket — stannar utvecklingen inom de olika områdena olika tidigt.

Första gruppen.

Typen A^2. Sjelfva spännet har kupig genomskärning, den omböjda f. d. tråden likaså. Denna hvilar i en hake, anbragt vid nedre ändan af bygeln och stödjer sig med tvenne hakar mot tvärstafven. Bygelns nedre liksom bågens trenne öfre ändar hafva tillstymmelse till ormhufvudsform (fig. 168 och 168 *a*). Sådana spännen äro funna i närheten af Tilsit[1]), i vestligaste delen af guvernementet Kowno (icke langt från Östersjön[2]), i Kur-

[1]) Berlin-museet.

[2]) Grewingk, Ueber heidnische Gräber russisch-Lithauens, s. 44 pl. 2.

land vid Grobin (öster om Liebau), i Lifland vid Ascheraden (invid Düna[1]). I museet i Dorpat synes denna form saknas. Deremot är ett exemplar funnet längre upp i Dünas dal, inom guvernementet Witebsk[2]).

Denna form synes således tillhöra Niemens och Dünas dal. Till hvilket folk den bör hänföras är ovisst, då man ännu icke närmare känner de äldre befolkningsförhållandena i dessa nejder.

Hvad tiden angår, är det uppenbart, att dessa spännen äro yngre än de af typen D[1] och F[1], som hittats vid Kapsehten i Kurland uti ett graffält, der man ofta funnit romerska denarer, slagna för kejsarne Hadrianus—Philippus Arabs (117—249). Men sedan den nya formen en gång uppkommit, bibehöll den sig tydligen ganska länge. Vi finna det t. ex. af de ornamenter, med hvilka spännet pl. 36 fig. D hos Kruse är försedt.

Ett annat vitnesbörd om det tycke typen vunnit, lemnas oss af pl. 14 fig. 4 hos Kruse: ett platt smycke, hvars öfre del ser ut som en tillplattad fibula af ifrågavarande typ, men hvars nedre del har form af tvenne på tvären gående aflångt fyrkantiga skifvor. Kruse kallar smycket en fibula, men jag förmodar att på baksidan sitter allenast en ögla som på en figur hos Bähr[3]) — Ett smycke af denna art finnes i Dresdens antik-kabinett; dess fyndort är mig obekant[4]).

Längre kom man icke på detta område.

---

[1]) Kruse, Necrolivonica pl. 35 fig. *e*, 36 fig. D (Grobin), pl. 19 fig. 8 (Ascheraden). På det senare stället skall denna form vara sällsynt.

[2]) Sementowsky, Pamietniki starini witebskoi gubernii. St. Petersburg 1867 s. 28.

[3]) Die Gräber der Liven pl. 7 fig. 5.

[4]) Det kan dock hafva kommit från Östersjö-provinserna genom Bähr, som var professor vid konstakademien i Dresden. Bährs samlingar finnas f. n. i British museum.

Andra gruppen.

Typen B². Äfven här är den f. d. båglikt böjda tråden afplattad, men har helt och hallet sammanvuxit med bygeln och tvärstången (fig. 169). Nålen fästes vid bygeln på tvenne sätt, antingen medelst en liten spiralvridning *med ny båge* (!) kring en liten staf inskjuten i tvenne håligheter i öfre kantens list eller medelst en liten ten, som går igenom en halfrund rätt uppstående flik (fig. 170 *a* och *b*). Sjelfva spännet förekommer i tvenne varieteter: mellan midtstycket och sidostyckena finnes eller finnes icke tomrum. Det senare förråder egentligen en yngre utveckling, men skilnaden mellan båda formerna är så obetydlig, att de helt visst få betraktas som samtida.

I Sverige äro spännen af detta slag ofta funna i Skåne[1]), möjligen på Öland (Inv. 2076). I Danmark äro de vid olika tillfällen funna på Bornholm, en gång jämte spännen af de slag, som äro omtalade uti förra kapitlet[2]) och andra, som höra till de stora bågspännenas grupp. Således gifver ej heller detta fynd någon bestämd upplysning om typens tid; alla de svenska spännena äro funna enstaka. Det är dock icke synnerligen svart att sluta sig till typens plats inom utvecklingen och en noggrann tidsuppgift är icke så nödig, då utvecklingen icke fortgått längre i denna riktning, utan afstannar redan här[3]).

Ett steg således står denna typ framför den preussisktkuriska — bågen har sammansmält med bygeln.

Tredje gruppen.

Vi vända oss nu till Gotland, under hvars hednatid denna typ uti dess senare utvecklingsformer spelat

[1]) Inv. 1518, 1899, 2110, 3414 och 3765.

[2]) Engelhardt i Årböger för 1868 s. 136 fig. 20 samt pl. 3 fig. 7.

[3]) Nästan lika exemplar äro funna på Gotland. Jfr under nästa grupp.

en synnerligen stor rol och hvarest vi derföre ega tillfälle att göra mera omfattande iakttagelser.

Spännen af denna flock äro hittills icke funna i de talrika gotländska fynden samman med spännen af den förra flocken eller samman med deras vanliga följeslagar. Vi få på grund deraf anse den andra flocken vara till tiden skild från den första, liksom dess spännen ju ock visa en senare utveckling af en till den första flocken hörande typ.

Spännen af denna andra flock äro karakteristiska för Gotland; i slutet af förlidet år räknades de i Statens Historiska Museum framlagda exemplaren från Gotland och befunnos vara 194. Men om man till denna siffra lägger alla dem, som ännu icke — förnämligast af brist på utrymme — kunnat framläggas, torde siffran få höjas till inemot 250. Utom Gotland i Sverige äro hittills funna allenast två exemplar, det ena funnet vid Mem i Östergötland (Inv. 1947), det andra uti Borgby borg i Mörbylånga socken på Öland (Inv. 1304:1841,16).

En hastig blick på dessa spännen eller på de här meddelade afbildningarna af hufvudformerna visa tvenne grunddrag i utvecklingen utom det allra väsentligaste, till hvilket jag uti detaljbeskrifningen återkommer. Det ena är benägenhet för en ständigt fortgående förhöjning af spännet, hvilken till sist gick derhän att man nedanför sjelfva spännet tillfogade en bred upprättstående ram, ofta särskild genom lister, och i sammanhang härmed utbildades i de två öfre hörnen tvenne stora, uppåt afsmalnande stolpar. Samtidigt utbildades spännets undersida, hvilken försågs med en allt bredare vorden bottenrand, som till sist fick utseende af en bottenskifva med ungefär triangulär öppning i midten.

Jämte dessa spännen äro för de gotländska fynden karakteristiska en annan grupp af spännen, runda, som från att vara skifformiga blifva höga och s. k. dosformiga.

Vi finna nämligen hos dem benägenhet att utveckla sig i alldeles samma riktningar, de blifva högre, få breda stolpar vid sidorna och på undersidan en bred kantremsa. Uti den följande redogörelsen meddelar jag i texten figurer af de runda, plana eller dosformiga spännen, som äro samtida med den ifrågavarande andra flockens bågspännen. Så mycket nödvändigare torde detta vara, som den högst intressanta gotländska jernaldern hittills så föga blifvit i skrift behandlad[1]).

Vi öfvergå nu till de särskilda typerna.

Typen B^2 fig. 171 [2]). Grundformen är ännu fullkomligt tydlig. På öfre kanten vitna tvärgående in-

d.

sänkningar om den forna spiralvridningen. Tvärstafvens ändknappar äro fullständigt bevarade.

Samman med spännen af denna typ äro flera gånger funna runda spännen af typen *α*. Ett sådant är här afbildadt fig. *d.* Slingor lika dem, som pryda detta spännes yta, förekomma å ett fyrsidigt smycke funnet jämte romerska denarer i Öja socken på Gotland (Inv. 3053) o. s. v.

[1]) De olika utvecklingsstadierna af den runda typen betecknar jag med de fyra grekiska bokstäfverna *α*, *β*, *γ* och *δ*.

[2]) Typen A^2 saknas på Gotland.

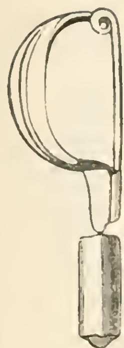
Typen C^2 fig. 172 kan sägas stå vid sidan af typen B^2. Båda hafva den omböjda tråden förvandlad till en bred arm och sammanvuxen med bygeln. Å ena sidan har typen C^2 trognare bevarat de gamla konturerna, hvarigenom hålen mellan midtstycket och sidoarmarne fått en skarp och regelbunden begränsning, och visar sig måhända derigenom stå den ursprungliga typen något närmare än B^2, men å andra sidan har C^2 hvad hela spännets form och konturer beträffar vida större frändskap med de följande stadierna inom utvecklingen än med det föregående; i detta är C^2 således yngre än B^2. De torde derföre i allmänhet kunna betraktas som sidoordnade och samtida.

Af denna typ är hittills allenast ett exemplar funnet och detta märkvärdigt nog på Öland[1]). Slägttycket med de gotländska formerna visar dock, att äfven detta exemplar bör ingå i den stora serien. För öfrigt är C^2 en form, som rent af utgör förutsättning för en af de följande, som är i gotländska fynd ganska allmän.

Typen D^2 fig. 173 och 173 *a*. Hålen, som uti typen B^2 skilde bygeln och bågens tvenne armar, äro nu fyllda, men de antydas ännu af konturlinier. Den om spirallindningen påminnande strieringen har försvunnit. Tvärstafvens båda ändknappar hafva fått en helt annan karakter; efter det de tidigare utgjorde de yttersta utsprangen af tvärstafven och följaktligen deras mot denna vända sida var att anse som bas, hafva de nu fått en alldeles omvänd riktning och deras bas är vänd nedåt d. v. s. åt baksidan af spännet. Hela spännet har härigenom fått en helt annan ställning. Af f. d. öfre delens sammansmältning blef det en följd, att den f. d. nedre delen ej längre kunde hafva en skild karakter, utan rycktes in i det öfrigas utveckling, gjordes till ett med

[1]) I Borgby borg inom Mörbylånga socken, Inv. 1304:1841,16.

Romerska spännen 1.

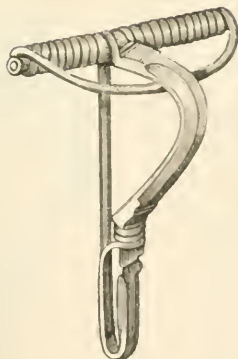
111. A.

112. B.

113. C.

114. D.

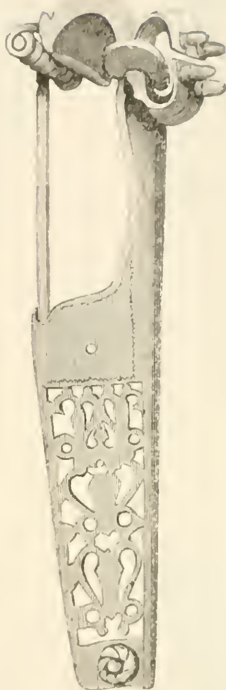

115. E.

Romerska spännen 2.

116. F.

117. G.

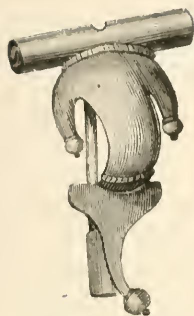

118. H.

119. I.

Romerska spännen 3.

120. K.

121. L.

122. M.

123. N.

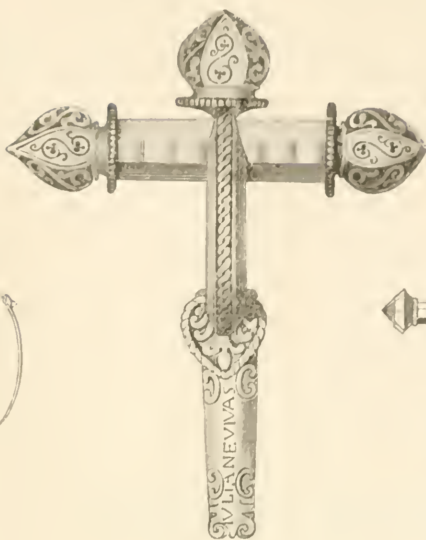

124. O.

125. P.

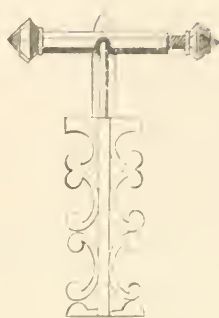
Romerska spännen 4.

127. Q.

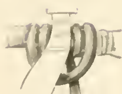
126. Q.

126 *a*.

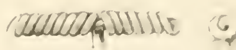
128.

129.

130.

131.

132.

133.

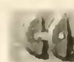
133 *a*.

134.

135.

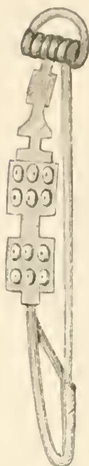

135 *a*.

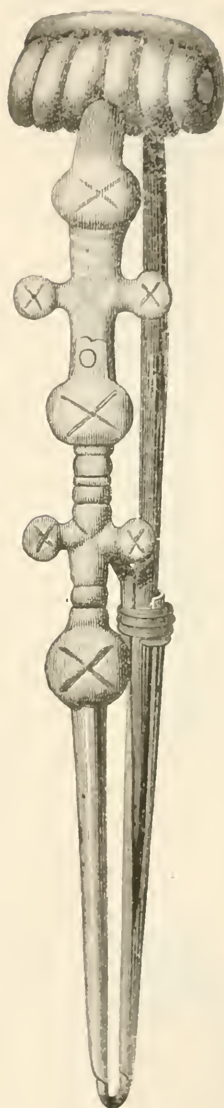
Germanska spännen.

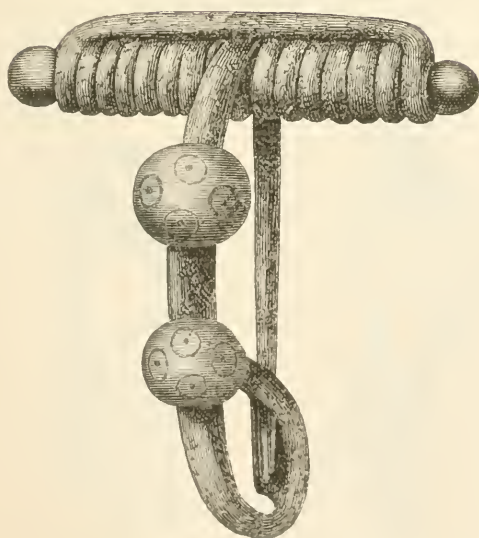
136. A[1].

139. B[1].

138. A[1].

137. A[1].

140. C[1].

141. C[1].

144. C[1].

142. C[1].

143. C[1].

144 *a*.

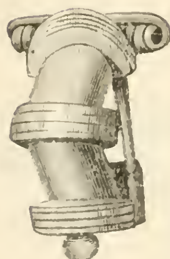
145. D[1].

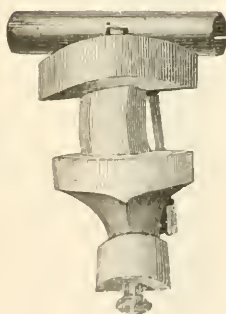
146. E[1].

147 *a*. F[1].

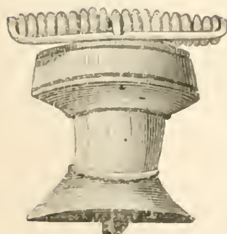
148. G[1].

149. H[1].

147 *b*. F[1].

150. I[1].

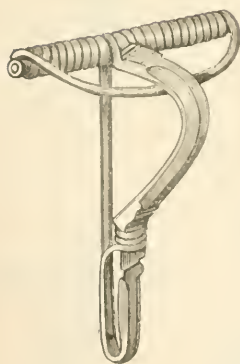
151. I[1].

152. I[1].

Germanska spännen. Första flocken. 4.

154. L^1.

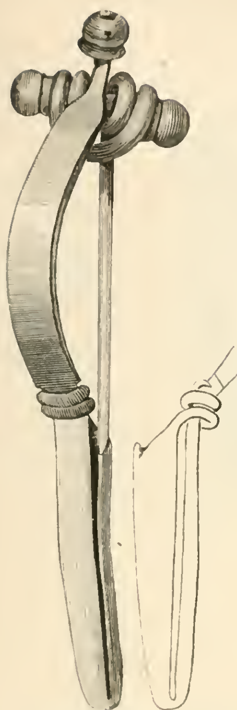

153. K^1.

154 *a*.

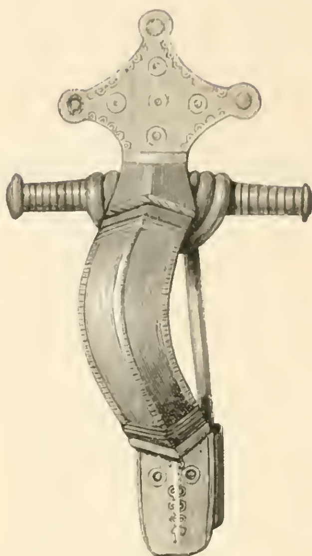
Germanska spännen. Första flocken. 5.

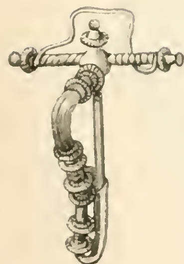
155. M^{1}.

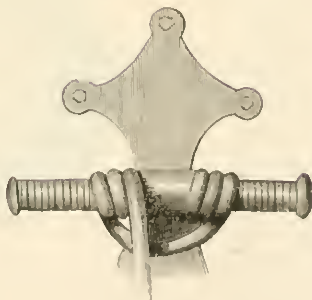
156. M^{1}.

158. N^{1}.

157. M^{1}.

158 *a*.

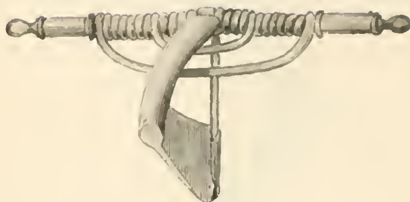
159. O^{1}.

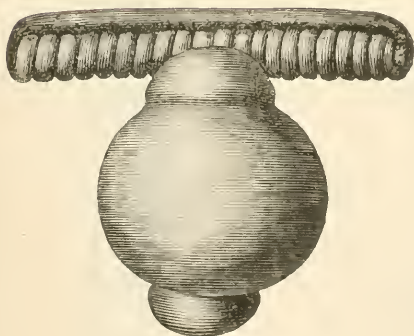
160. P[1].

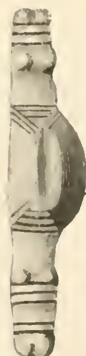
162. P[1].

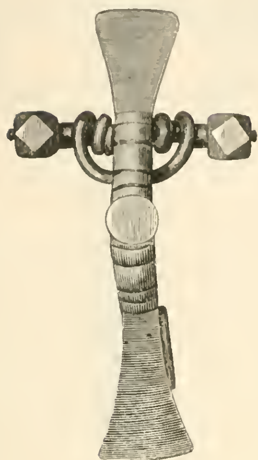
161. P[1].

163. Q[1].

164. R[1].

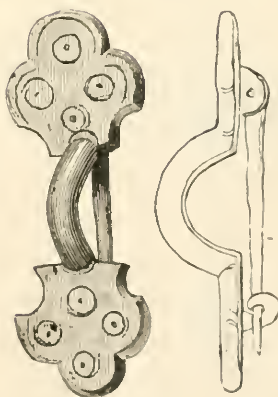
165 *a*. S[1].

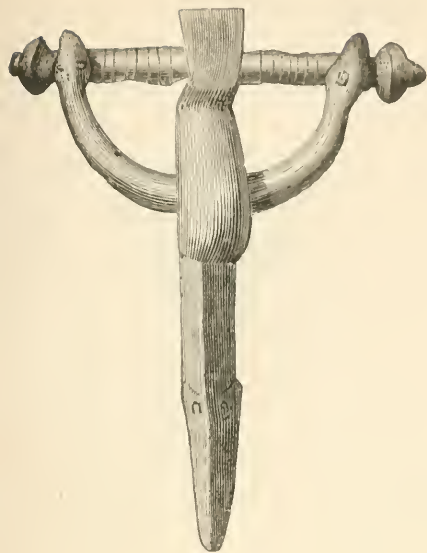
165 *b*. S[1].

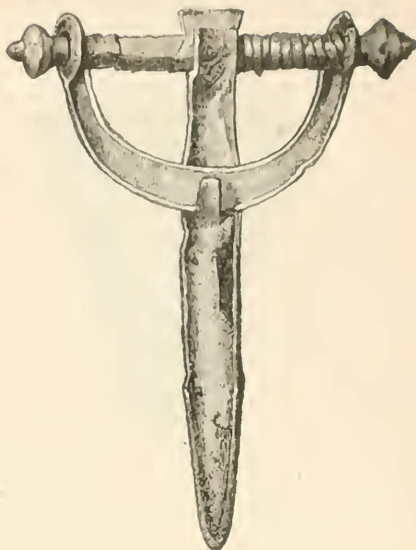
166. S[1].

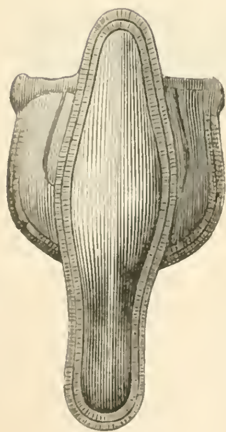
167. S[1].

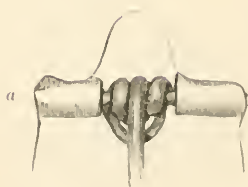
168. A².

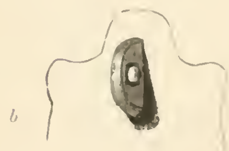

168 *a*.

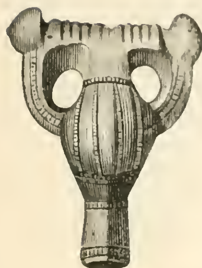

169. B².

170.

171. B².

172. C².

173. D².

173 *a*.

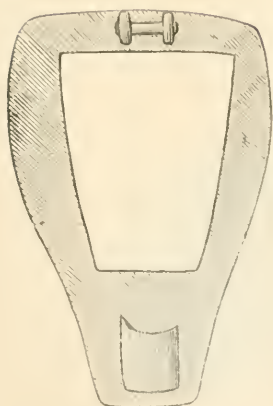
174. E².

174 *a.*

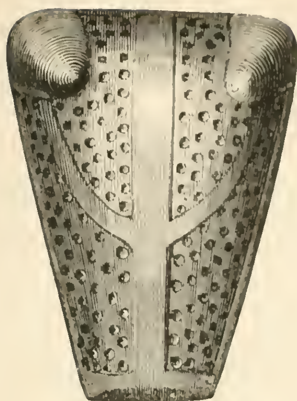
174 *b!*

174 *c.*

175. F².

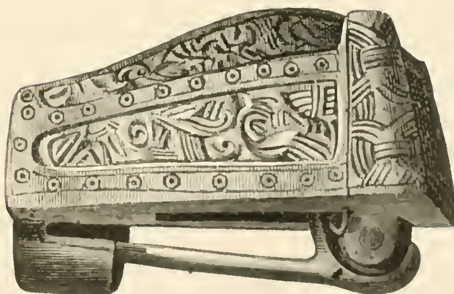
176. G².

177 c.

177. H².

178. I².

detta och blef då vidgadt. Fig. 173 *a* visar samma spänne från sidan. Undre kanten bibehåller ännu det förra bågspännets bugtade längdlinie. Ännu är undersidan fri från en kantlist, om ock sjelfva understa delen är något tjockare än spännets vägg ett stycke högre upp.

Så vidt jag kunnat se, är intet af de i Statens Historiska Museum förvarade spännena af denna typ funnet i sällskap med ett rundt spänne. Men då redan typen B² någon gång hittas med runda spännen af typen β och då typen E² ofta förekommer samman med denna typ β, torde man få anse denna vara samtida äfven med vår typ D².

e. Typ. β.

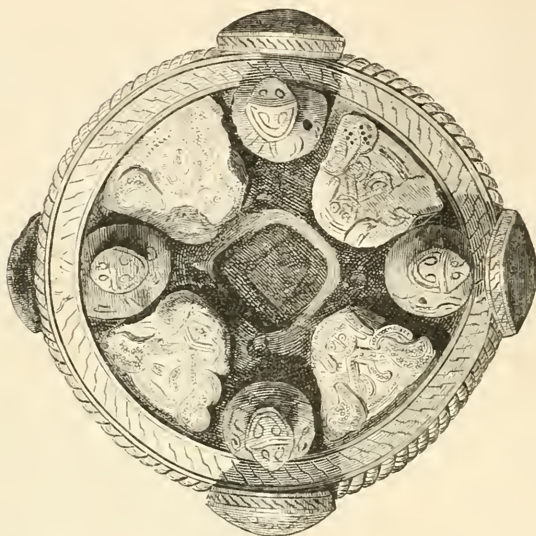
f. Typ. β.

Typen E² fig. 174 har samma upphöjda lister, som Typen C², men dessa följa icke längre de gamla konturerna, utan de afbrytas innan de hinna spännets öfverkant och afslutas med ett omböjdt ornament. Spännet och dermed de två öfre hörnens stolpar hafva nu betydligt vuxit i höjden, hvarigenom spännet förlorat mycket af sin ursprungliga karakter.

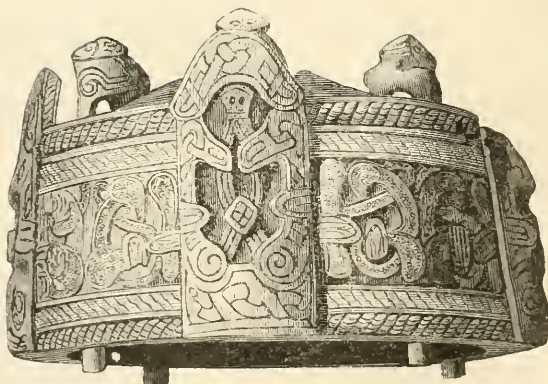
Typen F² fig. 175 har uppkommit genom en sammansmältning af typerna C² och D². De upphöjda listerna afbrytas af de f. d. hålen, hvilkas yta prydes af ornamenter. — En temligen sällsynt form.

Denna grupp, typerna D², E² och F², synes hafva varit temligen länge i bruk. De förekomma nämligen i fynden

samman med tvenne former af det runda, numera dosformiga spännet, af hvilket detaljer här afbildas fig. *e*—*n*.

g. Typ. γ.

h. Typ γ.

På Gotland fans under jernåldern en fortgående utveckling, vi finna i fynden ofta äldre och yngre former

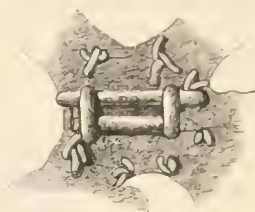
blandade med hvarandra och kunna ej heller urskilja här såsom på det svenska fastlandet en äldre och yngre

i. Typ. γ.

k. Typ. γ.

l. Typ. γ.

m. Typ. γ.

n. Typ. γ.

jernålder. Men likväl var Gotland ingalunda oberördt af den vexling, som försiggick pa fastlandet. Den got-

ländska jernåldern stod uti ursprunglig ganska nära frändskap till vårt fastlands äldre jernålder, men så snart på detta den yngre åldern blifvit rådande, började dess ornamentsmotiver vinna insteg på Gotland, hvars kultur således i någon mon utvecklade sig i den yngre jernålderns anda.

Denna inverkan af den yngre jernålderns kultur synes hafva börjat göra sig gällande under den period, som representeras af typerna D^2—F^2 samt af de runda typerna β och γ. Typerna D^2 och E^2 samt β synas hafva tillkommit före det nämnda inflytandets tid, men de fortforo att existera äfven sedan det börjat. Typen F^2 har t. ex. på ytorna, som ersätta de tidigare hålen, ornamentsmotiver, som karakterisera den nya tiden, och under denna nya tid torde den runda typen γ hafva uppstått. Något olika meningar hafva uttalats om tiden, då den yngre jernåldern på fastlandet aflöste den äldre. Ännu icke kunna de gotländska fynden gifva oss en bestämd upplysning om tiden, då den yngres inflytande grep in i kulturutvecklingen på Gutarnes ö. Vi må hoppas, att framtida fynd skola gifva oss medel i händerna till att gifva den äskade tidsbestämningen.

Typen G^2 fig. 176 står de närmast föregående ganska nära och påminner särskildt om C^2 genom den rand, som går längs ryggen af spännet och de två bugtiga ränder, som derifrån gå fram till spännets öfre del. Dessa ränder äro alldeles släta, under det spännets återstående öfveryta är fylld af små gropar. Totalkarakteren är utpregladt yngre än hos typen C^2, ty antydningarna af det romerska provincialspännets konturer äro helt och hållet försvunna.

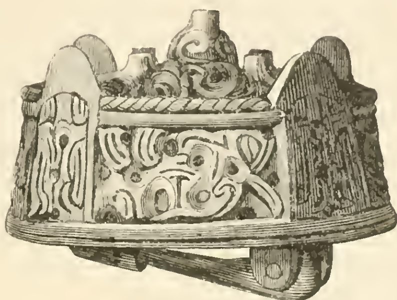
Denna typ synes hafva varit samtida med den runda typen γ, men öfverlefde denna.

Typen H^2 fig. 177. Spännet har vuxit ännu mer på höjden och är rikt orneradt. Det är gjordt af brons,

som vanligen är förgyld, enstaka delar, i synnerhet stolparne, äro platterade med silfver. På undre sidan ser man en bottenskifva med triangulär öppning. Äfven den mindre, tresidiga ändan af dessa spännen plägar vara rikt ornerad; jfr fig. *p* (vid kapitlets slut).

Genast faller i ögonen likheten i detalj mellan denna typ och den förut afbildade runda (dosformiga) typen *γ*.

*Typen I*² fig. 178. Stommen är bildad på samma sätt som typen II². Den kullriga ytan är genom breda, längsgående lister delad uti tvenne sidostycken och ett

o. Typ. *δ*.

tudeladt öfverstycke. Att denna typ tillhör en sen period visar orneringen, inom hvilken man ytterst sällan finner hela figurer, utan vanligen allenast disjecta membra af f. d. organiska enheter.

I detta afseende visar denna typ närmaste frändskap med den runda (dosformiga) typen *δ*, här återgifven fig. *o*, hvars ornamentik är lika förvirrad och hvars hela utseende vitnar om ett nedsjunkande från den ståndpunkt, som representeras af typen *γ*.

Det finnes af typen I² liksom af typen *δ* ännu sämre exemplar, förrådande ett ytterligt barbari uti arbetet. Det torde vara öfverflödigt att här afbilda sådana eller att ingå i en detaljerad undersökning af förfallet. Det

är nog att här påpeka, att mot den gotländska hednatidens slut, inträdde, åtminstone i vissa afseenden, ett förfall uti arbetet, såväl uti modelleringen som uti tekniken. Det kan hafva berott derpå, att man den tiden icke längre hade samma förkärlek som fordom för de ifrågavarande smyckeformerna, utan hellre egnade sitt arbete och sin omsorg åt andra arter af smycken. Förfallet visar sig tydligast på de runda eller dosformiga spännena. Det visar sig redan hos typen γ, ehuru der icke på det tekniska området, ty arbetets detaljer äro ännu utsökt fina, utan allenast på modelleringens[1]).

Lägger man ett spänne af typen I^2 och ett s. k. romerskt spänne af typen K^1 vid sidan af hvarandra, är skilnaden dem emellan ytterligt stor, och likväl hafva vi sett, att mellanformer och öfvergångar finnas, så att de två typerna verkligen stå uti ett inbördes sammanhang, såsom de yttersta länkarna uti en lång kedja. Det finnes knappast något område, der de typologiska stadierna äro lättare att följa eller der deras befogenhet, ja nödvändighet klarare framträder.

Särskildt är ett härvid att uppmärksamma. De första, som beskrifvit dessa spännen af de senare utvecklingsstadierna, hafva nästan enhälligt kallat dem djurhufvudformiga. Onekligt är, att de ega liknelse af ett svinhufvud med tvärt afskuret tryne och med två uppstående öron. Detta visar oss, huru ett folk, under den fortgående utbildningen af en typ, kan, vid frambringandet af en ny form, i denna liksom ingjuta en ny grundtanke, af hvilken intet spår fans under hela den föregående utvecklingen.

[1]) Några fyndorter för de olika typerna äro icke angifna, då dessa spännen äro på Gotland mycket allmänna. Anmärkas må, att ehuru djurhufvudformade spännen äro i Statens Historiska museum ganska talrika, behöfvas ännu flera fynd, på det serierna må kompletteras och utvecklingens detaljer må blifva mer harmoniskt representerade.

Två korollarier stå dessutom att vinna ur denna rent fornsakliga undersökning, båda af ganska stor betydelse för vår äldsta historia.

Först och främst se vi, att man på Gotland under en rad af århundraden fortfarande arbetade egna spänneformer[1]). Detta visar, att ehuru man ingalunda var i det yttre afstängd från beröring med grannarne, egde dock en viss afsöndring rum, hvilken man skulle kunna kalla för inre, ett begär nämligen att hålla sig till de gamla formerna, lemnande åt det främmande ett rum allenast för så vidt det kunde bidraga till utvecklingen af det inhemska[2]). Denna frukt af de arkeologiska studierna är så mycket mer värd uppmärksamhet, som den väl stämmer öfverens med hvad historien otvetydigt, utan all inverkan från fornforskningens sida lär oss, att Gotland under början af medeltiden icke betraktades som en svensk provins, utan som ett landskap, hvilket blifvit lagdt under Sveriges konung och under en af Sveriges biskopar. Föreningen med Sverige var icke folklig utan politisk, och likväl visar såväl medeltidens som nutidens gutniska språk att en nära frändskap fanns till de i Sverige bosatta Germanerna. Äfven detta språkforskningens resultat vinner genom arkeologien en bekräftelse, då denna visar en ursprunglig frändskap med den äldre jernålderns folk och en kulturberöring med den yngres.

De djurhufvudformade spännena förekomma äfven uti de ryska Östersjöprovinserna. Flera förklaringar äro a priori möjliga: man kan tänka på kultursammanhang, på samfärdsel eller derpå — och det vore det intressantaste — att Gutarne farit öfver till sin ö från den

[1]) Dessa spännen saknas utom Gotland, under det spännen, som under samma perioder förekomma utom Gotland, der saknas. Undantagen äro ytterst få.

[2]) Formerna äro gotländska, men ornamentiken har rönt ett starkt inflytande från det svenska fastlandets yngre kultur.

östra Östersjökusten, hvarest vi således borde finna de gotländska typernas urformer.

Att kunna afgöra, hvilken af dessa förslagsmeningar är riktig, det är den andra vinsten af den föregående typologiska undersökningen. De arkeologiska samlingarna i Östersjöprovinserna har jag icke sett, men att döma efter de afbildningar, som blifvit publicerade af Bähr, Kruse och Hartmann, höra de djurhufvudformade spännena, som blifvit funna i Östersjöprovinserna, till typen I² d. v. s. till utvecklingens slut, under det utvecklingens föregående former saknas. Deraf blir då fullt klart, att den gotländska jernålderns kultur icke har sin vagga i Östersjöprovinserna, men att mellan Gotland och dem mot hednatidens slut en samfärdsel egt rum, genom hvilken alster af det gotländska arbetet blifvit förda öfver till andra sidan sjön. En samfärdsel kräfver en viss reciprocitet och denna finnes i rikt mått. Om spännena äro gångna från Gotland österut, har det arabiska silfret från Östersjöprovinserna gått vesterut öfver till Gotland.

En tredje sak kan tilläggas, ehuru hon redan inbegripes i det föregående. Alla de spännen som här äro afbildade fig. 171—178 samt fig. *d*—*p* och deras mångfaldiga varieteter, måste vara utförda på Gotland af inhemska arbetare. Må vi alltså, när vi vilja döma öfver den kultur och den arbetsskicklighet, som under hednatiden kunde finnas i Sverige, rätta oss icke efter falska och godtyckliga historiska funderingar, utan efter de faktiska qvarlefvorna af ett ostridigt inhemskt arbete.

p.

Nionde kapitlet.

Germanska spännen.

Tredje flocken.

Den andra flockens spännen företedde idel fortsatta utbildningar af de romerskt-germanska typerna K¹—L¹ (fig. 153 och 154). Den tredje flockens spännen äro allesammen biformer till den germanska typen M¹, hvilken är en direkt utbildning af de nyssnämnda typerna K¹—L¹. Utgångspunkterna för den andra och den tredje gruppen ligga således helt nära hvarandra, men utvecklingen gick inom den ena och den andra åt helt olika håll.

Den tredje flockens spännen äro alla ganska langsträckta i förhållande till bredden. Bygeln är i de enklaste exemplaren jämnbred och oprydd. Ornamenterna a bygelns nedersta delar — linier och inskärningar fran kanten (jfr fig. 179) — äro desamma som man ser pa spännena af typerna K¹ och L¹. Bygelns nedre fortsättning är rak, vanligen högre öfver midten och afslutas med ett mer eller mindre tydligt ormhufvud. En tillstymmelse till ett sådant förekommer redan på ett i det föregående omtaladt spänne af typen L¹ (fig. 154 *a*). Framför bygelns öfre ända finnes en fyrkantig platt skifva, något bredare än sjelfva bygeln, och framför denna en knapp, som höjer sig något öfver skifvans plan.

Från undre sidan af denna skifva utgår vinkelrätt en halfrund genomborrad flik. Kring den genom denna trädda stafven är nålens öfre del spirallagd, alldeles som pa de tidigare omtalade spännena; icke ens den i båge

bakböjda delen felas. Stafvens båda ändar äro försedda med tvenne knappar alldeles lika den som öfverst afslutar skifvan. Sådant är det fig. 179 och 179 *a* afbildade spännet, funnet år 1872 på södra Öland.

Denna typ, som vi vilja kalla A^3, blef vidare utvecklad. Typen B^3 skiljer sig härifrån, derigenom att stafvens båda ändknappar blifvit satta på den meromnämnda ändskifvan, vanligen på tvenne små från henne utgående sidoarmar, plana men lägre än den ursprungliga skifvan.

Denna flock är af ett ganska stort intresse, emedan han har en mycket inskränkt utbredning. Då många stora hufvudtyper utom de här nämnda icke finnas, ordnar jag den följande framställningen geografiskt.

För Tyskland och Frankrike, för Ungern och Italien känner jag intet enda exemplar.

Danmark.

I Danmark äro spännen af detta slag mycket sällsynta. Ett exemplar, funnet i trakten af Randers i Jutland, är afbildadt i Worsaaes Nordiske Oldsager fig. 426. Sidoflikar till uppbärande af sidoknapparne synes hafva funnits. Bygeln är jämnbred; ormhufvudet fullt tydligt.

Sverige.

I Sverige, från Skåne upp till Norrland, förekommer denna typ och han är åtminstone i vissa orter mycket allmän.

Ett exemplar från Skåne är afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 13. Ett annat, funnet i Skörstorps socken, Vestergötland, förvaras i Skara museum. I Statens Historiska Museum finnes ett exemplar från Åsarps socken i Redvägs härad, Vestergötland (Inv. 4300),

ett exemplar från Bohuslän[1]), ett annat från gränsen mellan Dal och Vermland[2]).

Ett spänne af denna typ har nyligen blifvit mig förevisadt, antagligen funnet i Södermanland (fig. 182), hvilket tillhör en senare utveckling af typen (D³), så pass sen, att den ursprungliga karakteren börjar försvinna. Bågen är fortfarande jämnbred. Skifvan derofvanför har alldeles smält samman med de tvenne korsarmarne. Sidoknapparne äro försvunna, man ser allenast hålen, i hvilka de varit fästade. Ändknappen har blifvit bred och af en helt annan form än tidigare. Stycket nedanför bygeln är icke jämnbredt utan ovalt. Af drakhufvudet nederst återstå allenast svaga antydningar, nämligen de två, här mycket förstorade utväxterna, som pläga förekomma vid nosens båda yttersta hörn. De båda skifvorna äro belagda med tunnt silfverbleck. Spännet är orneradt med inpressade figurer, halfva koncentriska cirklar m. m.

Det är det första prof på en så sen utbildning, som hittills blifvit funnet i Sverige. Deremot finner man i England former, som ega med denna ganska stor likhet.

Den rikaste fyndorten i Sverige för spännen af denna typ har hittills varit Medelpad och Helsingland. Af alla i dessa nejder funna exemplar finnes allenast ett i Statens Historiska Museum; de öfriga förvaras i läroverkssamlingen i Hudiksvall.

Fig. 180 visar ett spänne af denna typ (C³) funnet vid Hälljom i Njurunda socken, Medelpad (Inv. 1560). Det företer någon olikhet med fig. 179. Bygeln är kort och öfver midten bred. Bygelns plana nedre fortsättning är kort och bred samt har varit försedd med (tyvärr afbrutna) sidoflikar. Drakhufvudet har blifvit långt

---

1) Afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 2.

2) Björnbyn i Svanskogs socken (Inv. 3825:18).

och är nedtill försedt med trenne tresidiga flikar, hvilkas spetsar mötas.

Af de helsingska spännena är ett afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 4 fig. 3. Det har en mycket nära öfverenstämmelse med det medelpadska spännet, hvad angår bygeln, skifvan nedanför denne och hufvudets form. Nästan den enda olikheten ligger deri, att de tre ändflikarne mötas icke med spetsarne, utan med de bredare delarne. Ett annat, från Utnäs i Forssa socken (fig. 181), har öfversta och nedersta delarna bildade på ett något skiljaktigt sätt.

Norge.

I Norge äro spännena af denna typ mycket vanliga.

Ett exemplar från Stenstad i Telemarken (B^3) har följande egenheter (fig. 183). Öfre skifvan har alldeles sammansmält med sidostyckena. Nedre delen jämte hufvudet har mycken likhet med den motsvarande delen af fig. 179. Af största intresset på detta norska spänne är den jämnbreda bygeln, på hvilken man ser tvenne inristade tresidingar med basen gemensam. Vi se i dem en antydan till de på fig. 180 förekommande flikarne, som gå ut från bygeln[1]).

Ett i Jarlsbergs och Laurviks amt funnet spänne synes afvika från den som B^3 betecknade typen förnämligast genom formen på den öfre skifvans änd- och sidoknappar (Christiania museum n:r 2496), hvilka äro cylindriska, något bredare ytterst.

Tvenne spännen, funna i Stavangers och i Nedenes amt, likna mer Hälljum-spännet fig. 180, dock har intet af de två den treflikiga afslutningen af drakhufvudet (Christiania museum n:r 1286 och 2461).

---

[1]) Om detta spänne se Stephen's Old-northern monuments s. 839 f.

En ytterligare biform är funnen i Norge, i Klepps prestgäll af Stavangers amt, jämte ett bagspänne, hörande till den fjerde flocken, som i nästa kapitel skall omtalas, samt ett obrändt skelett m. m.[1]). Det är mycket likt de norrländska formerna, men nedanför den nedre skifvan med hennes sidoutsprang finnes intet drakhufvud, utan en nedåt vidgad skifva (D^3, fig. 184). Detta kan icke gerna anses för annat än en sämre varietet af typen, tillhörande dennes slutperiod. Till denna hör ock tydligen spännet fig. 185 (F^3), funnet i Ringerike[2]). Äfven i Sverige finner man spår af samma sjukliga riktning; jfr t. ex. de hos Montelius Från Jernåldern afbildade spännena pl. 4 fig. 4 från Öland eller Kalmartrakten eller Gotland och samma pl. fig. 16, troligen från Skåne.

För dessa spännens tidsbestämning hafva vi dels de inre vitnesbörden dels i synnerhet de norska fyndförhållandena.

Hvad de inre vitnesbörden beträffar är det redan påpekadt, hurusom samtliga dessa spännen, hvilkas sammanhörighet ligger i öppen dag, hafva sin grundtyp inom den här ofvan behandlade första flocken af germanska spännen. Denna tredje flock måste således tillhöra tiden, som faller efter den då typerna K^1, L^1 och M^1 — de två första ursprungligen romerska — kommit i bruk i Sverige. Då typerna K^1 och L^1 förekomma i Torsbergsfyndet, kunna vi säga, att denna tredje flockens spännen tillhöra en tid, som måhända begynner ungefär med det tredje århundradet[3]) och fortgår sedan någon tid. Huru länge, säga oss icke spännena sjelfva.

---

[1]) Norska Fornminnesföreningens årsberättelse för 1869, s. 83 fig. 14.

[2]) Samma förenings berättelse för 1870, s. 104.

[3]) Måhända funnos spännen af typerna K^1 och L^1 i Norden förrän de vid Torsberg funna mynten fördes hit upp. I sådan händelse faller tredje flockens ursprung något tidigare.

Vi vända oss nu till de norska fynden.

Med Stenstads-spännet hittades i grafven en sten med inhuggna runor af den längre och äldre raden (den äldre jernålderns[1]), och ett träspann.

Samman med ett träspann hittades tre af detta slags spännen i Nedenes amt. I Listers och Mandals amt har ett sådant spänne hittats jämte brända ben, ett träspann, ett ovalt bryne o. s. v.[2]).

Till sist visar fyndet från Klepps församling, att dessa spännen voro i bruk ännu på den tid, då den fjerde flockens spännen användes, men detta fynd synes också tillhöra flockens slutperiod.

Tills vidare må vi derföre säga: denna flock tillhör vår tideräknings tredje århundrade och den följande tiden — ovisst dock huru mycket af den följande tiden.

De fynduppgifter, som här meddelats från Norge, tillhöra alla den södra delen, men jag tror mig veta, att dessa spännen äro spridda öfver hela Norge, liksom man, enligt professor Rygh, finner hos den äldre jernåldern samma karakter öfver hela landet.

Då denna flock alldeles saknas i Nord-Tyskland, ehuru den första flockens spännen, från hvilka dessa äro utvecklade, i allmänhet kunna sägas vara gemensamma för Sverige, Danmark, Norge och Nord-Tyskland, måste vi anse, att denna tredje flock uppstod i Norden, sedan en skilsmessa inträdt mellan de der och de i Tyskland bosatta fränderna. Kulturutvecklingen i Norden begynte gå sin egen väg. Så mycket mera skäl har man till ett sådant påstående, som det i Sverige funna originalet till fig. 179 just visar en urform till den tredje flockens spännen, hvilken urform står inom eller helt nära den första flockens former.

---

[1]) Stephens, anf. arb. s. 255.

[2]) Nicolaysen, Norske Fornlevninger s. 272.

Så mycket mera intresse få dessa spännen som saknas i Tyskland och Frankrike, som hittas icke ofta i Danmark, ganska ofta i Sverige och Norge, derigenom att de äro mycket allmänna inom ett annat germanskt område, men ock inom ett enda. Och det är Anglernas land i

England.

Den aktade engelske fornforskaren Charles Roach Smith säger i sitt arbete Inventorium sepulchrale, sedan han omtalat de tre invandringar till England, som krönikorna uppgifva, Kenternas, Saksarnes, Anglernas, och framkastat frågan, huruvida fornsakerna vitna om någon sadan stamskilnad mellan Englands germanska inbyggare: »Om vi ihogkomma den olikhet i tid, som skiljer de (angel)saksiska bosättningarna i England och de skiftningar, som ett århundrade t. o. m. ett halft kan vålla hos en kultur, om vi äfven besinna, att de germanska nybyggarne i England, ehuru med ett gemensamt namn kallade Saksar och hörande till samma stora familj, voro af olika stammar, hvilkas seder och bruk måste egt i allmänhet ett visst gemensamt tycke, men derjämte i vissa fall varit olika, kunna vi ej förvånas deröfver, att vi i fornsakerna från olika håll finna vissa gemensamma drag parade med bestämda skiljaktigheter, som äro så utpreglade, att vi få klassificera dem såsom utmärkande för olika folk och olika orter. I Kent utmärkas de saksiska grafplatserna i synnerhet genom rikt ornerade runda spännen. Utanför Kent hittas dessa sällan, de äro derutanför undantag, men öfver hela Kent vore det sällsynt att finna en saksisk grafplats utan prof på detta fina, egendomliga smycke. I Suffolk, Norfolk, Cambridgeshire, Northamptonshire, Leicestershire och längre i norr förekomma dessa runda spännen allenast tillfälligtvis, under det andra af en helt olika charakter — jfr fig. *q* och fig. 186—189 — der

öfverflöda. För många år sedan, då jag granskade samlingarna i Suffolk efter att hafva gått igenom de kentiska, varseblef jag detta märkliga förhållande. I Berkshire, Oxfordshire och Gloucestershire hittar man skålformade spännen, alldeles olika de två föregående klasserna; dessa bilda således den tredje varieteten»[1]). Han omtalar derefter andra fornsaker, som äro olika inom de tre engelska provinserna.

Hr R. C. Neville har år 1852 utgifvit ett praktverk öfver Saxon Obsequies discovered in a cemetery near Little-Wilbraham, icke långt från staden Cambridge. I detta graffält hittades 125 spännen, i det närmaste alla hörande till den här i fråga varande gruppen; på plancherna äro 53 olika former afbildade. Fig. 186—189 visa fyra af hufvudtyperna.

Fig 186 (B^3?). Bygeln är enkel och nästan jämnbred. Derofvanför är den egentliga öfre skifvan tydligt skild från sidoflikarna. Dessa hafva visserligen icke några knappar, men då sidoflikarne tillkommit just för knapparnes skuld, få vi anse, att detta spänne tillhör ett så pass sent stadium, att sidoknapparne redan fått bortfalla. Bygelns nedre plana fortsättning och drakhufvudet påminna mycket om de äldre svenska formerna, men det hela är gröfre arbetadt och hvarje spår af de ursprungliga romerska originalens fina profileringar äro försvunna.

Fig. 187 (C^3). Likheten med Hälljoms-fibulan är omisskänlig. Den enda nämnvärda skilnaden ligger deri, att bygeln är jämnbred, icke öfver midten vidgad.

Fig. 188 (E^3). Den ursprungliga typen börjar undergå förvandlingar och försämringar. Öfre skifvans sido- och ändknappar äro vordna breda och platta, nedersta

[1]) Inventorium sepulchrale (1856) s. 11 f. Ett af den tredje sortens spännen är afbildadt i min bok Svenska Folket under hednatiden s. 22 fig. 3.

delen är vidgad som på den sist beskrifna norska fibulan.

Fig. 189 (F[3]). Försämringen gick ännu ett steg. Bihangen (de f. d. knapparne) till den öfre skifvan hafva smält samman med denna eller bortfallit. Nedre delen är utvidgad och nästan ännu simplare än förut.

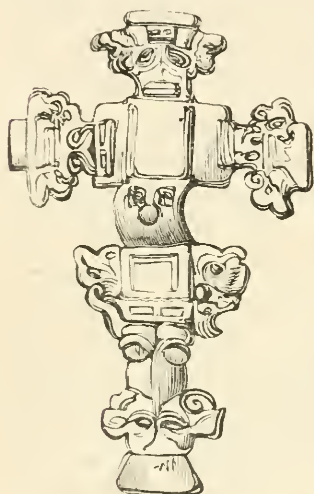
Dermed synes i England denna typ hafva alldeles förlorat lifskraft. Den försvinner helt och hållet; atminstone känner jag inga former, som kunna anses utgöra fortsättningar af denna.

Af de 53 hos Neville afbildade spännena är det allenast tvenne af det slag, som fig. 186 visar. Till varieteten fig. 187 höra 19, af hvilka dock flera äro att anse som sjukliga missbildningar, och af hvilka 8 stå mycket nära till nästa grupp. Denna fig. 188 förekommer i 17, den sista, fig. 189, i 14 exemplar. Vi se således, att i allmänhet hafva spännen af denna typ, som blifvit funna i Wilbrahams graffält, ett yngre tycke än de i Sverige—Norge hittade. Andra angliska fynd visa alldeles enahanda karakter. Från rent typologisk synpunkt sedt, tyckes allt leda till denna slutsats: ursprunget till denna fibula-flock finnes icke i England, utan måste sökas annorstädes, och hvar annat än i Norden? Ty der allenast finnas de tidigare formerna.

Då man näppeligen kan jäfva de engelske fornforskarnes åsigt, att dessa spännen jämte fynden, i hvilka de förekomma, tillhöra Anglerna, får man icke helt förbise den i historien förekommande uppgiften, att Anglerne skulle vara komna från de skandinaviska landen. Typstudierna synas visa, att den angliska kulturen måste hafva haft sin vagga i Norden. Som en gissning skulle jag vilja tillägga: kan dessa spännens ymnighet i östra England och deras sällsynthet i Danmark bero derpå, att det folk, som i Sverige, Norge och Danmark tyckte om och derföre bearbetade dessa spännen, lem-

nade Danmark, bosatte sig i England, hvarest det fortsatte sin verksamhet, bibehöll sina gamla typer, äfven om det i viss mon omgestaltade dem i följd af de nya kulturinflytelser, för hvilka det i de nya hemmen var utsatt?

Norrmännen hade under hednatiden täta och lifliga beröringar med England; man finner vitnesbörden derom icke allenast i sagorna, utan ock bland de norska fornsakerna. I den norska Fornminnesföreningens berättelse för år 1869 är fig. 22 afbildadt ett smycke, hvars ornamenter förråda mycket nära slägtskap till den ursprungligen keltiska, af Angelsaksarne upptagna ornamentiken. Af fyndbeskrifningen är det för mig ej fullt klart, om fyndet bör hänföras till den äldre eller yngre jernåldern. Till den senare hör deremot otvifvelaktigt det i berättelsen för år 1868 fig. 4 afbildade smycket, hvilket har samma ursprungligen keltiskt-iriska karakter. De förbindelser med England sagorna och krönikorna omtala, tillhöra alla den yngre jernåldern.

q.

Hvarken den andra eller den tredje flocken af de germanska spännena gaf upphof till vidare utveckling.

Med afseende på den nordiska jernålderns periodindelning äro dessa spännen af vigt. De måste tillhöra midten af den äldre jernåldern och förena dermed dennas första och sista tider. De visa, att man icke mellan de danska fornforskarnes äldre och mellersta jernålder kan draga en så skarp gränslinie som mellan den senare och den yngre.

Tionde kapitlet.

Germanska spännen.

Fjerde flocken.

Bland de ofvan beskrifna romerska spännena finnes ett (fig. 119), hvilket öfverst afslutas med ett cirkelsegment. Bland de germanska spännena finna vi flera, hvilkas öfversta del är platt och vidgad; jfr t. ex. fig. 152 (från Gotland och Uppland[1]), fig. 158 och 165 *a, b* (från Gotland). Inom denna fjerde flock utgör en skifva ofvanför bågen ett af de hufvudsakliga kännetecknen. Jag kommer derföre i det följande oupphörligt att tala om den *öfre skifvan.*

Det romerska spännet fig. 119 har spännets sjelfva stomme knäböjd; det är icke en egentlig *båge*, men en sådan förekommer på en myckenhet andra romerska och germanska spännen. Om bågen är icke mycket att säga; redan nu bör dock anmärkas, att i samma mon både stycket ofvan och stycket nedanom bågen inom denna flock ega större betydelse än inom de förut omtalade, spelar inom honom bågen *jämförelsevis* en obetydligare rol.

Flera af de romerska spännena hafva stycket nedanför bågen vidgadt och platt; jfr fig. 120, 122—125. Vi finna samma benägenhet hos de germanska spännena fig. 146, 156, 158, 159 och 165. Inom denna fjerde flock

[1]) Vid Husby kyrkoby i Erlinghundra härad har hittats ett spänne af denna typ jämte en bronsring (för armen), hvars ändar äro ungefär ornerade på samma sätt som ändarne å guldfingerringen W. fig. 383.

felas det *nedre ändstycket* aldrig, det är tvärtom en mycket vigtig del af det hela.

Det är väl, om spännets nedersta ända är så formad att den icke synes vara tvärt afskuren, om den är försedd med något, som kan sägas vara ett afslutande ornament. Ett sådant förekom inom Tènegruppen, det finnes på flera romerska och germanska spännen. Oftast är detta ändornament allenast knappformigt. På spännet fig. 154 *a* se vi ett ändstycke i form af ett långsträckt *(orm-)hufvud*. Vi återfinna detta mycket ofta hos den fjerde liksom hos den tredje flockens spännen.

En del af de romerska och rätt många af de germanska spännena äro korsformiga, i det stafven, kring hvilken nålens öfre del är spirallagd, bildar räta vinklar med sjelfva bygeln. Vi hafva sett på de romerska spännena fig. 126 och 127, på de germanska spännena fig. 137, 154, 155, 157—160, 165, vi varsna inom hela andra och tredje flocken, att man plägade, hvilket ock var ganska förståndigt, förse ändpunkterna af tvärstafven med två knappar. Vi hafva ock på de germanska spännena fig. 155—157, (158), 159, sett en knapp e. d. som allra öfverst afslutar bygeln. På den tredje flockens spännen se vi, att dessa bygelns och tvärstafvens ändknappar fingo plats på utkanterna af den skifva, som sattes ofvanför bygeln. Det är således helt naturligt att på den fjerde flockens halfrunda skifva sattes tre knappar eller en; deri ligger allenast en påminnelse om dessa spännens tidigare historia.

Man gjorde knapparne flere, satte dem t. o. m. tätt invid hvarandra; den öfre skifvans konturer blefvo derigenom mindre klara än hvad de hade varit. Det gick derhän, att skifvan blef fyrkantig i stället för rund, men äfven denna fyrkantiga skifva pryddes med knapplika utsprång, och dessa i sin ordning trängdes hop och smälte samman, blefvo understundom till sist en krusad rand

med allenast svaga påminnelser om det ursprungliga skicket.

Redan a priori kunna vi i viss mon göra klar för oss tidsföljden mellan de olika formerna. En halfrund öfverskifva utan knappar eller ock med en eller tre knappar är äldre än en halfrund skifva med flera utsprång; och den halfrunda skifvan är i allmänhet äldre än den fyrkantiga, den fyrkantiga med skilda knappar, är äldre än den fyrkantiga med en krusad rand. Alls icke eller allenast enkelt ornerade öfverskifvor äro äldre än de med rikare ornering; detta gäller dock allenast de halfrunda skifvorna, de fyrkantiga höra alla till stadiet med den rika orneringen.

I allmänhet gäller det om bågen, att ju enklare han är, desto äldre. Bågens ornamenter äro dels sådana som betäcka hans yta, dels ock en rund skifva, som intager hans högsta del. Tillstymmelser till en sådan skifva hafva vi sett redan pa de gotländska spännena fig. 159 och 165.

Ju enklare det nedre skifformiga stycket är, desto högre är dess ålder. De äldsta spännena hafva antingen en platt, icke jämnbred skifva, bredast upp mot bygeln eller längst ned, dessa skifvor sakna alldeles ändornament — eller ock har ändstycket rhomboidisk form och då är det alltid försedt med ett afslutande ornament. Det är denna senare typ, som gifver anledning till en rik utveckling inom flocken. De äldsta skifvorna äro små, de något yngre äro stora, men behålla den rhomboidiska formen med raka sidor eller de få en något elliptisk grundform eller de pressas samman, så att de blifva jämnbreda och smala. Kanterna förses ock med bihang, i synnerhet invid bygeln, hvarest man ofta ser tvenne utspringande fogel-, orm- eller drakhufvud. Alla dessa spännen hafva något stelt i sin form.

En yngre grupp har öfvervunnit denna stelhet. Den nedre ändskifvan är snarare rhombisk än rhomboidisk.

den begränsas af bugtade linier, från midten skjuter en spetsig flik nedåt, en åt hvardera sidan, och de nedböjda hufvudena invid bygeln saknas aldrig. Dessa rhomboidiska eller mångdelade ändstycken krympte understundom samman till elliptiska.

Till dessa spännen med det nedre ändstycket finnes en biform, hvilken väl till sin upprinnelse är något yngre, men i öfrigt tyckes hafva varit å vissa orter samtidig med hufvudformen. Sidoflikarne försvunno, den nedre fliken återstod och gick ut ifrån bågen; derjämte utvecklade sig de två strax nedanför bygeln utspringande hufvudena.

Dessa spännen äro arbetade i brons eller silfver, sällan i guld. Bronsspännena äro vanligen, eller åtminstone ofta, förgyllda. Silfverspännena äro delvis förgyllda och hafva mycket ofta inläggningar af niello d. v. s. svafvelblandadt silfver. Brons- och silfverspännenas ornamenter äro i öfrigt gjutna samt genom ciselering skärpta. Guldspännena siras gemenligen med filigran-ornamenter. På såväl brons- som silfver- och guldspännen ser man infattade granater eller olikfärgade, tunna glasstycken. De äro insatta mellan uppstående ramar, och under dem ligga vanligen tunna, rutade guldblad.

De områden, hvilkas hithörande spännen jag haft tillfälle att studera, äro Sverige, Norge, Danmark, vestra Tyskland — i det östra förekomma de icke[1]) — England, norra och östra Frankrike, Schweiz, Italien, Österrike (de äro der mycket sällsynta), Ungern och södra Ryssland. De förekomma i land, hvarest historien känner germansk befolkning, de saknas annorstädes, t. ex. bland de slaviska folkens qvarlåtenskap. Detta, att dessa spän-

[1]) Undantag: ett par spännen funna inom provinsen Preussen förvaras i Berlin-museet. Jfr Ledebur, Das königl. Museum vaterländischer Alterthümer zu Berlin, pl. I fig. 522 och 547.

nen förekomma inom den germanska verlden, och derjämte den omständigheten, att de, såsom ofvan blifvit antydt, äro utvecklade ur tidigare germanska spänneformer, berättiga oss till att anse dem vara uteslutande germansk egendom.

A. *Halfrund öfverskifva utan knapp eller med på sin höjd tre knappar; enkel båge; nedre stycket platt, utan ändknapp.*

RYSSLAND. På Krim i närheten af Kertsch är det fig. 190 och 190 *a* afbildade spännet funnet. Den öfre skifvan har allenast den öfversta knappen, det hela är ytterst enkelt. Nålens öfre del är spirallindad kring en tvärstaf, lika lång som skifvan är bred; antagligen är stafven fästad i en från skifvan utspringande genomborrad flik.

UNGERN. På Bakod-pusztan, strax i öster om Donau, i sydost från Pest, hittades för några år sedan ett stort fynd, hvari äfven förekom det fig. 191 afbildade spännet. Öfverskifvan har tre knappar, de se ut som växtknoppar. Kring bågens fot åt hvardera sidan — å den ena sidan ses allenast märket derefter — går en liten ornamentskrans af fint infattade granater. Den nedre skifvan är mycket enkelt hållen. Öfverskifvans två sidoknappar fasthållas medelst tvenne tvärstafvar och kring dessa två är nålens öfre del spirallagd, först kring den ena och sedan kring den andra. Ett annat spänne, mycket likt detta, funnet i Ungern — närmare känner jag icke fyndorten — förvaras, liksom Bakod-fyndet, i Pest-museet[1]). Ett mindre spänne af brons, med nedre skifvans största bredd närmare till nedersta ändan, funnet vid Veczel, förvaras i Klausenburg-museet. Ännu ett, af något afvikande form, mindre, men med krafti-

---

[1]) Bakod-fyndet är af Arneth beskrifvet i femte delen af Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erhaltung der Baudenkmale, hvilken del icke finnes i Stockholm, hvadan jag här följt mina anteckningar från Pest-museet.

gare tycke, med en knapp, öfverst, och med två tvärstafvar, funnet i Ungern, förvaras i Pest-museet. Då alla dessa spännen framkommit i ett land der systematiska undersökningar äro mycket sällsynta, torde vi af deras antal få draga den slutsatsen, att denna typ icke varit i Ungern vanlig.

Till denna grupp bör ock hänföras det fig. 196 afbildade guldspännet (i Pest-museet), prydt med pålödda kulrader och fina flätor, med pressade zigzaglinier och med stenar, satta i enkla uppstående hylsor.

NORRA FRANKRIKE. Originalet till fig. 192 är funnet i departementet Seine-inférieure. Det förråder ganska stor frändskap med Bakod-spännet.

DANMARK. Fig. 194 visar baksidan af ett vid Himlingöie på Seland funnet spänne, bestående af metallskifvor, hvilka såväl på öfver- som på undersidan äro belagda med silfverbleck; öfversidans äro ornerade med pressade figurer och med fyra blå glasflusstycken. På undre sidan förekommer en runristning. Under öfverskifvan sitta tvenne tvärstafvar för nålen. Här se vi ock, huru den öfversta knappen icke är annat än den bygeln afslutande knapp, som förekommer t. ex. på fig. 155. Som detta spänne är funnet samman med ett fingerguld af ormhufvudringsgruppen, kan man hänföra detta fynd till tiden omkring år 200, måhända snarare efter än före detta år. I Boyes Oplysende Fortegnelse uppräknas ett par spännen liknande detta, det ena funnet i Ribe amt. Till denna grupp få vi ock räkna det prydliga Aarslev-spännet, af silfver med guldbeläggning och niello och *två* bågar, vid hvilkas yttre sidor upptill vi finna påminnelser om de veckade ornamenterna på tvärstafvens armar å de romerska spännena fig. 126 och 127. På öfverskifvan finnes allenast en knapp. De öfriga föremålen i fyndet hänföra det till ungefär Himlingöiefyndets tid; vid Aarslev hittades ock ett litet guldmynt,

som synes vara imiteradt efter en qvinar preglad af Geta (211—212) eller någon senare kejsare. Myntet och fyndet tillhör således tiden efter den egentliga denarperioden och faller inom de danska torfmossefyndens period.

Till samma fynd hör ock det fig. 197 afbildade guldspännet med infattade karneoler och granater. En viss likhet mellan detta spänne, särskildt hvad arbetssättet beträffar, och det ungerska fig. 196, är omisskänlig.

Utom detta talar den i Aarslevs-fyndet förekommande kristallkulan med inskriften *IB.LIΘ.IN.LIB.I* om förbindelser med södern och dess mystiska bruk.[1]).

SVERIGE. Två spännen af samma typ som Himlingöiefyndets finnas i Statens Historiska Museum, men den öfre beklädnaden af silfverplat är bortfallen. På bagens plana midtdel finnes en rund skifva, som bortfallit på det danska spännet. Det ena af dessa två (fig. 195) är funnet vid Fröslunda i Stenåsa socken på Öland (Inv. 1304; 1843,13), det andra är kommet till museum med framlidne prosten Abr. Ahlqvists samling (Inv. 2318). Ett ganska tarfligt bronsspänne, funnet nära Kristianstad (Inv. 2109,1359), är afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern, pl. 4 fig. 18. Öfverskifvan har allenast en knapp; på hennes baksida finnes en genomborrad flik för nålens tvärstaf.

Ganska oansenligt ser ock spännet fig. 193 ut, men det är af typologiskt intresse, emedan det visar, huru äfven inom denna flocks tidigare skede den i Sverige ofta återkommande smaken för likarmade spännen uppenbarar sig; äfven här äro nålens tvärstafvar dubbla. Detta bronsspänne, funnet i Skåne, förvaras i Lunds museum.

Bäst är således f. n. denna grupp representerad i Ungern och i Norden, i synnerhet i Danmark, men de danska spännena synas vara beroende af utländsk smak

---

[1]) Månadsbladet 1872, s. 152 f.

och tillhöra en tid af liflig förbindelse med Södern. Der och icke i Norden, tyckes gruppens — hvilket icke är liktydigt med »alla exemplarens» — hem vara att söka.

B. *Små spännen; halfrund öfverskifva med 1—3 knappar, enkel båge; nedre stycket rhomboidiskt med eller utan ändknapp.*

UNGERN. I Bakod-fyndet förekomma tvenne spännen af utseende som fig. 198 visar. De äro af förgyld brons. Dessa spännen äro funna samman med det stora spännet fig. 191 och äro således att anse som samtidiga med detta.

Antagligen är äfven i Ungern funnet det i antikkabinettet i Wien förvarade och här fig. 199 afbildade spännet, hvilket visserligen, hvad grundformen beträffar, hör till denna grupp, men hvars upphöjda ornamenter redan peka mot gruppen D. De med linier sammanbundna cirklarne längs midten af bågen äro utförda i niello. Nålens tvärstaf har hvilat i tvenne flikar, som sitta längst ut vid den öfre skifvans nedre kant. Fyndomständigheterna äro icke kända.

BOURGOGNE. Vid Brochon är spännet fig. 200 funnet. Öfverknapp felas; de två sidoknapparne hafva form af fogelhufvud. Den rhomboidiska nedre skifvan afslutas med ett ormhufvud. — Det är sannolikt att detta burgundiska spänne är yngre än de två från Bakodpusztan.

PREUSSEN. Ett litet spänne temligen likt det från Bakod säges vara hittadt i provinsen Preussen. Jfr Ledeburs nyss anförda arbete pl. 1 fig. 584.

C. *Något större spännen än B. Halfrund öfverskifva med flera knappar. Nederskifvan är jämnbred och afslutas med ett ormhufvud eller är tvärt afskuren.*

Mellan denna grupp och den föregående finnes ett uppenbart sammanhang; det kunde ligga mycket nära till hands att låta den nedre skifvan dragas samman till ett smalt band. Vi få dock icke anse denna grupp helt

och hållet vara en direkt utveckling ur den föregående. Den nedre delens enkelhet synes visserligen hänföra dessa spännen till en tidig del af den fjerde flockens period, men mycket ofta vitna ornamenterna om en temligen långt gången utveckling, mangen gang få vi i denna gruppens spännen se förkrympta exemplar t. o. m. af gruppen D. Sa mycket synes emellertid vara visst, att C-gruppen tillhör en sido-utveckling, som icke förmådde alstra nagon annan typ och som gar parallelt med hufvudgruppens utveckling och saledes äfven tillhör samma tid.

För Ungern känner jag intet spänne af denna grupp, ej heller för Italien.

SCHWEIZ OCH ÖSTRA FRRNKRIKE. I de gamla Burgundernas graffält finner man dessa spännen ganska ofta. Det fig. 201 afbildade exemplaret, funnet vid Brochon, har på öfre skifvan fem ganska mycket utvecklade knappar och är i öfrigt rikt orneradt. Tvenne mycket liknande spännen äro funna i närheten af Lausanne[1]). Vid Yverdon (vid sydändan af Neufchatelsjön) är funnet ett annat med fyra fogelhufvudformiga utsprång, med ormhufvud längst ned, och med två fogelhufvud springande ut strax nedanför bågen[2]).

NORRA FRANKRIKE. Abbé Cochet har afbildat flera spännen af denna grupp, funna i Normandie. De äro alla nedtill tvärt afskurna. Knapparnes antal är vanligen fem. Det fig. 202 afbildade exemplaret är funnet vid Sainte-Marguérite-sur-mer[3]).

VESTRA TYSKLAND. Vid Oestrich — mellan Rüdesheim och Wiesbaden — är funnet spännet fig. 203, märk-

---

[1]) Bonstetten, Recueil d'antiquités suisses pl. XXIV fig. 9, 10.

[2]) Rochet, Recherches sur les antiquités d'Yverdon, pl. III fig. 8 (i Zürich-Sällskapets Mittheilungen).

[3]) Cochet, Normandie souterraine s. 269.

ligt, emedan det temligen starkt påminner om de små Bakod-spännena.

Till de vackraste spännen af denna grupp hör det vid Zweibrücken funna och här fig. 204 afbildade. Den öfre skifvan påminner om de burgundiska formerna, deremot påminner det veckade bandet med punkter i vinklarne, hvilket löper längs midten af bågen och den nedre delen, ganska mycket om den från den klassiska verlden lånade ornamentik, som man ofta finner på de germanska i Ungern hittade spännena. Dessa två spännen fig. 203 och 204 äro att räkna bland de äldsta inom denna grupp, som blifvit funna i vestra Europa.

Vid Ulm äro spännen af denna grupp funna, hvilka stå ungefär på samma stadium som fig. 202[1]).

Vid Beckum i Westfalen, i vester från Paderborn, således inom de gamla Saksarnes land, är ock ett sådant spänne funnet, men såsom fig. 205 visar, särdeles torftigt[2]).

ENGLAND. Exemplar af denna typ äro funna i Ostangeln (vid Wilbraham) fig. 206. Det engelska exemplaret är tvärt afskuret nedtill; öfverskifvan är rutad, hvilket annars är ganska sällsynt.

SVERIGE. Allenast ett enda exemplar är f. n. kändt det fig. 207, afbildade, funnet i Bohuslän. Dess ornering har en fullt utpreglad karakter, men afviker icke så litet från den i Norden vanliga.

Då denna typ, så vidt jag vet, aldrig blifvit funnen i Norge och Danmark, allenast en gång i Sverige, kan man sätta i fråga, om icke det i Bohuslän funna exemplaret bör betraktas som importeradt gods. Af stort intresse är det att se, huruledes denna typ, som sålunda

---

[1]) Lindenschmit, Alterthümer I. 2. pl. 8 fig. 7.

[2]) Om detta fynd se Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde, utgifven af Verein für Geschichte und Alterthumskunde Westfalens, tredje serien, femte bandet, s. 337 f.

så godt som saknas i Norden och som alldeles saknas hos de sydöstra Germanerna (Ungern och Krim) och hos de i Italien bosatta Germanerna, tyckes vara allmän i den vestra germanska verlden hos Burgunder, Alamanner, Franker i Frankrike och Franker i Tyskland, Saksar och Angelsaksar[1]). Sin rot har visserligen C-gruppen i den hos de östra Germanerna förekommande B-gruppen, men det är möjligt, att den utvecklades just i vestern.

D. *Något större spännen än C och B. Halfrund skifva med flera knappar. Det nedre stycket är rhomboidiskt med raka kanter. Nederst ett ormhufvud.*

Synnerligen ofta äro dessa spännen försedda med runda granater i det nedre styckets kant. Två sitta i vinklarne öfver spännets största bredd, två pläga sitta invid bygeln, två strax ofvanför det nedtill afslutande ormhufvudet. I sammanhang med de öfre och nedre paren förekomma ibland utsprång, vanligen i form af fogelhufvud.

Hos den rhomboidiska skifvan finner man ganska ofta en benägenhet att öfverga till elliptisk.

RYSSLAND. Vid de undersökningar, som dr McPherson under vestmakternas krig mot Ryssland företog i trakten af Kertch, fann han samman med alster af romersk fabriksindustri det här fig. 208 afbildade spännet. Den med fem utsprång försedda öfre skifvan är ornerad med tvenne upphöjda spiraler, ett ofta återkommande ornament. Den nedre delen är prydd med räta linier parallela med utkanten, alldeles som på de små Bakodspännena. Ett annat har på den öfre skifvan fem knappar, men allenast de tre ursprungliga äro verkliga knappar; de två andra hafva form af fogelhufvud, liksom de

[1]) För så vidt typen synes förekomma hos både Angler och Kentbor(?) samt dessutom hos fastlandets Saksar, anser jag mig här böra begagna det beqväma, derest man vill undvika tvetydigheter oumbärliga, kollektivnamnet.

två utsprången på det burgundiska spännet fig. 200. Dessa krimska spännen förvaras i British museum, der jag såg dem år 1862. De äro beskrifna af dr McPherson och af Roach Smith[1]).

I norra delen af guvernementet Charkow — i norr från Pultava — har man funnit tre af denna gruppens bågspännen, af hvilka ett är här afbildadt fig. 209. Utsprången äro fem; den nedre skifvan är prydd med spiraler, nederst sitter ormhufvudet. Strax nedanför bågen sitta två utsprång, hvilka tyckas vara försämrade upplagor af fogelhufvud. Midt på skifvan förekommer en rutad rektangel, liksom på ett i Österrike funnet spänne[2]). Ett annat på samma ställe funnet spänne har i stället för spiraler en mängd koncentriska cirklar[3]). Återstoden af fyndet utgjordes af »diverses pendeloques et menus ornaments», hvilka i den i noten anförda årsberättelsen icke beskrifvas; de hade månhända gifvit medel till fyndets noggranna daterande. Emellertid visar jämförelsen med det fig. 208 afbildade krimska spännet, att de två charkowska äro mycket yngre, ty de äro mycket mera utbildade. Först och främst är orneringen rikare. Vidare ser man på båda, i synnerhet på det här afbildade, i de två öfre hörnen af den nedre skifvan, qvarlefvor af nedböjda fogelhufvudsornamenter. Som detta nedre styckes sidor icke äro fullt raka kunna vi betrakta dessa två spännen såsom stående nära intill gruppen F, så vida man icke hellre vill anse dem vara

---

[1]) Collectanea antiqua V. s. 140 f. pl. XIV. McPhersons arbete (Antiquities of Kertch) är ytterst oredigt skrifvet, så att man har svårt att der finna bestämda fynduppgifter.

[2]) Öfre skifvan utgöres af en half åttkant. En sådan skifva förekommer ock på ett burgundiskt spänne funnet vid Yverdon, i öfrigt ganska likt det här fig. 211 afbildade spännet från samma fyndort.

[3]) Compte-rendu de la Commission impériale archéologique för 1864 s. XXIII; Worsaae i Årböger för 1872 s. 411.

förkrympta biformer af ett första stadium inom denna grupp. Jfr äfven i det följande Zahlbachspännet s. 225 och fig 212.

UNGERN. I det Bruckenthalska museet i Hermannstadt finnes nedre delen af ett silfverspänne. Det prydes med upphöjda spiraler; nedtill finnes ormhufvudet. Ramen har haft de tre paren granater. Detta spänne är funnet vid Kessel, en vallakisk by nära Mediasch[1]). Förbi Mediasch flyter Kokel, en biflod till Maros.

I antik-kabinettet i Wien finnes ett spänne, i de minsta detaljer så likt detta från Kessel, att man måste antaga dem vara gjutna i samma form. Det wienska spännet är fullständigt. Från den med spiraler prydda öfre skifvan utgå sju knappar. Nålen har varit af jern. Detta spänne är funnet vid Kleinschelken likaledes i Kokel-dalen[2]).

I samma museum finnas två exemplar i silfver af ett annat spänne. Det ena är afbildadt af friherre von Sacken och uppgifves af honom vara funnet vid samma Kleinschelken[3]). Äfven dessa spännen hafva spiralornamenter. På den öfre skifvan finnas f. n. tre knappar; märkligt nog felas den nedersta å hvardera sidan. Bågen är tresidig; de två yttre sidorna äro prydda med räta, två gånger knäböjda linier. Ramen till nedre stycket har tre granatpar; det nedersta gör tjenst som ögon i två fogelhufvud. En granat sitter i midten af denna nedre skifva.

Originalet till fig. 210 förvaras i Pestmuseet. Äfven här saknas de två nedersta knapparna på öfre skifvan. Midten af gruppen prydes af granater. Icke blott det nedersta, utan äfven det öfversta granatparet gör tjenst

---

[1]) Anteckning gjord i Bruckenthalska museet augusti 1870.

[2]) Kenner, Fund-Chronik VI s. 168.

[3]) Sacken, Leitfaden s. 146.

som ögon i fogelhufvud[1]). Ormhufvudet nederst är något barbariskt. Ett rundt granatsmycke (tredeladt) sitter i midten och en granat sitter längst ned, strax ofvanför hufvudet.

Till frågan om dessa spännens tid återkommer jag sedermera.

ITALIEN. Vid den arkeologiska expositionen, som var tillställd i sammanhang med 1871 års kongress i Bologna, såg jag bland fynden från Imola-trakten, belägen mellan Bologna och Ravenna, tre uppenbarligen germanska spännen, af hvilka ett hörde till denna grupp. Det hade halfrund skifva med elfva utsprång. Bygeln var tresidig, den midtersta delen hade varit fylld med granater. Den nedre delen, som afslutades med ett ormhufvud, var rhomboidisk och försedd med tre par granater (bortfallna) i kanten. I midten fans ett rhomboidiskt smycke, bildadt af granater, som voro åtskilda med guldramar. Med granater var äfven den öfre skifvan smyckad.

De två andra och ett tredje italienskt bågspänne tillhör en senare grupp.

SCHWEIZ OCH FRANKRIKE. De enklare af de burgundiska spännena hafva en temligen liten nedre skifva, rhomboidisk, utan granater. Ett annat spänne finnes med fem knappar; ett par granater finnas på nedre stycket, ormhufvudet afslutas nederst med en tresidig granat. Ett tredje spänne har sex små knappar, ett nedre stycke utan granater, ett stort ormhufvud.

I allmänhet äro de burgundiska spännena rikt ornerade och hafva sins emellan ett ganska stort slägttycke. Inom detta burgundiska område synes äfven en ny typ hafva utvecklat sig (fig. 211). Öfre skifvan är halfcirkelformig eller utgör hälften af en åttkant, bågen är

[1]) Jfr den på snarlikt sätt ornerade knappen från Gotland, Montelius, Från Jernåldern pl. 8 fig. 7 *a* samt inläggningarna å spännet pl. 6 fig. 2.

jämnbred, det nedre rhomboidiska stycket blir någon gång elliptiskt. Från detta styckes tvenne flikar utgå två fogelhufvud, strax ofvanför ormhufvudet sitta tvenne runda granater eller två metallutsprång. Ofta gå öfre skifvans ornamenter i hvarandra. En gång är ormhufvudet längst ned utbytt mot ett fogelhufvud o. s. v.[1]).

För öfrigt är denna typ icke inskränkt till de burgundiska delarne af Frankrike.

En biform förekommer i Normandie, ännu mer utvecklad. De tre ursprungliga knapparne hafva form af ormhufvud, de fyra återstående hafva fogelhufvudsgestalt, nederst sitter ett ormhufvud. Bågens rygglist fortsättes efter hela det nedre styckets längd. Detta nedre stycke har i kanten de ofta omtalade tre granatparen, det öfversta i sammanhang med fogelhufvud[2]).

TYSKLAND. Här äro dessa spännen sällsynta.

Ett särdeles vackert spänne (fig. 212), funnet vid Zahlbach nära Mainz, fanns uti fru Sibylla Mertens-Schaaffhausen's samling. Kring den halfrunda öfre skifvan går en rad af sju tätt sittande knappar. Bågen är tresidig. Det nedre styckets konturer äro icke rätliniga, utan svagt bugtade. Man kan derföre säga, att detta spänne närmar sig till en följande grupp.

I det stora fyndet från Nordendorf fanns ett spänne med rhomboidiskt nedre stycke, men det synes vara ett ganska sent och mindre väl arbetadt exemplar, hvadan det snarare betecknar ett undantags- än ett normalt förhållande.

I England, Danmark, Sverige och Norge saknas denna typ; en biform är dock funnen på Gotland (jfr s. 236).

---

[1]) Jfr förut citerade arbeten af Baudot, Rochet samt Lindenschmit, Alterthümer, I. 10, pl. 8 f.

[2]) Cochet, La Normandie souterraine, pl. XVIII fig. 2.

E. *Halfrund eller fyrkantig skifva med flera knappar. Det nedre stycket är elliptiskt och afslutas med ett ormhufvud.*

I Ryssland och Ungern saknas denna typ.

ITALIEN. Vid Bologna-expositionen af år 1871 förevisades äfven tvenne i Imola-trakten — se ofvan s. 224 — funna spännen, med elliptisk nedre del, fylld med orediga slingor och saknande ormhufvud nederst. Den tresidiga bågen pryddes i midten med cirklar, förbundna medelst räta linier; sidoribborna voro allenast tvärstreckade. Simpla streckornamenter sirade äfven den öfre skifvan, hvars tolf knappar voro förvandlade till stolpar som uppburo en sammanhängande yttre ram. Tydligen tillhöra dessa två spännen en sen tid med ett redan långt gånget förfall.

Till samma typ, men till en något tidigare period hör det fig. 213 afbildade spännet, funnet i Toscana. Den halfrunda öfverskifvan har elfva knappar, utom hvilka går en list och derutom finnas andra elfva, djurhufvudformade knappar. Båda skifvorna prydas med germanska ormslingor. Den senare har upptill och nederst fogelhufvud. Ett band med två fogelhufvud är lagdt framför nosen af det nedersta ormhufvudet. Spännet är af silfver, delvis förgyldt, delvis belagdt med niello.

TYSKLAND. Det rätta landet för dessa spännen med elliptisk nedre del är sydvestra Tyskland. De voro mycket allmänna i det stora fyndet från Nordendorf nära Augsburg; andra äro funna vid Waiblingen, nära Stuttgart, vid Würzburg, vid Nierstein (i söder från Mainz), vid Oestrich (i vester från Wiesbaden). De tillhöra tvenne olika grupper.

Den elliptiska skifvan kan hafva uppstått genom en mildring, en afrundning af den rhomboidiska skifvans konturer. I Nordendorf-fyndet förekomma enstaka spännen, hvilka tyckas förmedla denna öfvergång. De första

spännena af denna grupp stå således den föregående ganska nära, de hafva en halfrund öfverskifva med knappar. Ett sådant spänne (fig. 214), funnet vid Langenenslingen förvaras i museet i Sigmaringen.

Den andra gruppen har i stället för halfrund en fyrkantig öfverskifva, med eller utan knappar. Redan inom den förra gruppen finna vi icke alltid de former af lineära ornamenter, som förekomma t. ex. på de ungerska bagspännena. I stället begynna andra motiver uppträda, som hafva en mera germansk pregel. Inom denna andra grupp hade man i detta afseende gått ännu längre. Se t. ex. spännet fig. 215 (funnet vid Würzburg och tillhörigt professor Hefner-Alteneck, direktor för nationalmuseet i München), hvilket har en äkta germansk ornamentik. Det är underbart väl utfördt.

Ännu andra finnas med rektangulär skifva, hvilken saknar knappar, men omgifves af dubbla ramar. Ett sådant spänne har på det nedre stycket tvenne böjda lister, som från bågens nedre hörn gå fram till detta nedre styckes ytterlist[1]). Det är mycket möjligt, att detta och dess likar icke hafva alldeles samma upprinnelse som de förut omtalade, att de äro förenklingar af ett fullt utbildadt rhomboidiskt spänne med ut- och nedböjda hufvud vid bågens begynnelse. Om denna förklaring är riktig, visar detta allenast, att man i dessa trakter var så benägen för den elliptiska formen, att man närmade sig till den på olika vägar.

I FRANKRIKE och Schweiz saknas dessa spännen nästan alldeles. Ett är enligt Cochet funnet i Normandie[2]). Öfre skifvan tillhör den förut beskrifna burgundiska typen.

ENGLAND. I Kent är ett spänne af denna typ funnet. Det har en rektangulär skifva utan knappar[3]).

---

[1]) Lindenschmit, Alterthümer I. 5 pl. 8 fig. 1.

[2]) Normandie souterraine pl. 15 fig. 3.

[3]) Akerman. Remains pl. XXIX fig. 3.

F. *Öfre skifvan är halfrund eller rektangulär. Det nedre stycket är rhombiskt och utgår i tre distinkta flikar, en nedåt, två åt sidorna. Den fjerde fliken, som som går upp mot bågen, klyfver sig invid denna och afslutas med trenne nedböjda fogel- eller drakhufvud.*

Denna form är tydligen utbildad ur gruppen D. Sidostyckena drogos längre ut och spetsades; den allra nedersta delen fick en liknande form. Man hade fått mera herravälde öfver formen, det hela blef mera lefvande. Allt antyder, att detta är en jämförelsevis sen form, så mycket mer som vi mellan de tre nedre flikarnes ändpunkter finna till konturerna utvändigt lagda hvarjehanda mer eller mindre tydligt utpreglade bihang. Ändornamentet nedtill är ofta rundt — sidoflikarnes ornament har då vanligen samma form — och i rundeln ser man någon gång ett menniskoansigte.

Denna form saknas i Ryssland, Ungern, Italien, Schweiz och nästan alldeles i Frankrike, den finnes i sydvestra Tyskland, England, Danmark, Norge och Sverige.

FRANKRIKE. Formen saknades nästan alldeles, sade jag i Frankrike, hvilket icke betyder allenast att exemplaren der äro få, utan ock att typen der aldrig blifvit fullt utbildad. Ett af dessa spännen, funnet vid Charnay i Bourgogne (fig. 218) eger dock ett synnerligen stort intresse. Tydligen står detta spänne allenast på gränsen till denna grupps område. De nedersta konturerna, mellan ormhufvudet och de mest utstående sidopunkterna, äro raka, men derofvanför äro sidorna starkt indragna och äfven de nedböjda hufvudena förekomma. Orneringen på den öfre skifvan är ganska egendomlig, men jämförelsen med andra spännen visar, att de underliga P-ornamenterna icke äro annat än urartade band med inrullade ändar, utgående från tvärlinierna. På baksidan af detta öfverstycke förekommer en runskrift.

TYSKLAND. Vi finna denna typ inom samma område, som den närmast föregående. Den förekommer vid Nordendorf, den är äfven funnen så långt i norr som vid Darmstadt. På alla tyska spännen af denna typ, som jag kan påminna mig, är den öfra skifvan rektangulär.

Det är af synnerligt intresse att sinsemellan jämföra de ifrågavarande spännena från Nordendorf. Det fig. 212 afbildade Zahlbachspännet, som här blifvit hänfördt till gruppen D, visade en viss benägenhet att närma sig till den nu ifrågavarande gruppen, i det att nedre styckets konturer icke längre äro alldeles räta, utan något inåt bugtade. Äfven några Nordendorfsspännen få vi räkna som öfvergångsformer, i det flikarne icke äro mycket spetsade. På dessa tidigare former kan man ock i randen omkring den öfre skifvan tydligen se de djurhufvudformade, alldeles hopsmälta knapparna; ornamenterna, spiraler o. d., hafva ett visst åldrigt tycke (fig. 216).

På de fullt utbildade spännena äro flikarne mycket spetsade och som minne af öfverskifvans knappar återstår ej annat än en krusad rand. Ett sådant spänne är här afbildadt fig. 217. På de förra spännena (öfvergångsformerna) är det nedersta ornamentet oftast ormhufvudformigt, på de senare rundt. Ett vid Nordendorf funnet spänne af den tidigare formen — dock med rundt slutornament nedtill — har på baksidan en runinskrift i tre rader.

ENGLAND. De stora spännena af denna typ finna vi tvärtöfver England, från Ostangeln till Severn. De tillhöra alla en temligen sen typ. Flikarne på den nedre delen äro fullt utbildade, de tre ändornamenterna äro runda. Öfverskifvan är alltid fyrkantig, knapparna, som äro många och djurhufvudformiga, äro ibland skilda, ibland sammansmälta. Ornamentiken är nästan alltid ytterst förvirrad. I Ostangeln finner man ibland i grafvarne spännen af denna typ samman med spännen af

den tredje flocken, men dessa senare tillhöra då gemenligen flockens yngsta former.

På dessa engelska spännen går vanligen längs midten af bågen en upphöjd rand, hvilken gemenligen afslutas såväl på den öfre som på den nedre skifvan af ett hufvud[1]). På fig. 219 är det öfre hufvudet smalt och långsträckt, det nedre åter, som nästan blifvit upplöst i streck, kort.

Då dessa engelska spännen hafva sins emellan ett stort slägttycke och bilda en bestämdt utpreglad grupp, är det förtjent af synnerlig uppmärksamhet, att alla de tidigare formerna synas saknas i England.

DANMARK, NORGE OCH SVERIGE. I dessa nordliga land finnas spännen af denna typ med rund öfverskifva, spännen, som deri och i sin ornamentik stå vida närmare flockens äldre former än de alamanniska och engelska spännena. Dock felas här i Norden alldeles den tidigare formen, hvars nedre skifva är rhomboidisk med raka kanter.

Som prof meddela vi här först ett spänne från Danmark (fig. 220), funnet på Falster. Öfverskifvan har allenast tre knappar, men mellan hvart par kryper en orm med stort hufvud. Knapparnas ornering har ett bestämdt klassiskt tycke. Bågen har på sin topp en skifva. Nederst på nedre stycket finnes ormhufvudet, sidoflikarnes slutornamenter äro runda. Mellan dem och ormhufvudet finnes på hvar sida ett krälande djur. Båge och skifvor äro betäckta med kraftiga spiralornamenter. — Krälande djur af liknande form förekomma på det ungefär samtida spännefragmentet från Björnekulla i Skåne (Inv. 2110[2]).

---

[1]) Vi finna samma rand på ett normandiskt spänne (Cochet, Normandie souterraine pl. XVIII), rand och hufvud på flera i Norden funna spännen, men deremot icke på de tyska exemplaren.

[2]) Afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 7 fig. 3.

Af stort intresse är ock silfverspännet fig. 221, funnet i Gräsgårds socken, sydöstra Öland. Öfre skifvan har tre knappar alla tre ormhufvudformade. Från de mellanliggande konturerna utspringa tätt sittande fogelhufvud, ja till och med öfverskifvans ram har blifvit liksom lösgjord och afslutas fram mot den öfversta djurhufvudformade knappen med tvenne fogelhufvud. Två sådana springa ock ut på den nedre skifvan mellan det djurhufvudformade änd- och de runda sido-ornamenterna. En rak list går längs midten af bågen och fortsättes genom hela det nedre stycket.

Ett spänne detta ganska likt, funnet i Närs socken, Gotland, är afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 6, fig. 1. Öfre skifvan af ett dylikt är afbildadt på samma plansch fig. 6; den är funnen likaledes på Gotland. En dylik från Gotland, funnen i Etelhems socken, med runor på baksidan, är afbildad hos Stephens, Old-Northern Runic Monuments s. 182.

Vi öfvergå nu till spännen med rektangulär öfverskifva. Som prof meddelas här fig. 222; originalet, funnet i Skåne, förvaras i Lunds museum. Rader af små knappar[1]) omgifva öfre skifvan. Bågen fortsättes med ett hufvud inom hvardera skifvan. Längs midten af den nedre går en tvärstaf, de tre ändornamenterna äro runda. De tvenne ormhufvudena vid bågens ändar påminna om de engelska formerna, för hvilka måhända funnits förebilder lika detta skånska spänne.

Tvenne sins emellan lika bågspännen, med sämre ornering och i allmänhet med något yngre tycke, äro afbildade af Montelius i nyssnämnda arbete pl. 5 fig. 2 och i Worsaaes Nordiske Oldsager fig. 428. Likheten

[1]) När detta spänne lemnades till dr Montelius för att afbildas i Från Jernåldern pl. 5 fig. 3, visste man ännu icke, att de lösa knappraderna hörde till det. Först sedan hans plansch var graverad, uppsändes de till Stockholm, men det var då för sent att komplettera figuren.

är rätt stor med afseende på öfverskifvans knappar. Men det förra af dessa spännen, funnet vid Dalum i Sparboens prestgäll, Trondhjem, har den längsgående midtlisten på den nedre skifvan, samt ormhufvudsändar såväl längst ned som på sidorna[1]. Det senare åter funnet på Seland, saknar midtlist och har runda ändornamenter.

Det norska spännet är funnet samman med brakteater, hvilka äro att räkna till den egentliga brakteat-tidens yngre typer.

Ett vermländskt spänne är afbildadt hos Montelius pl. 6 fig. 4. Den öfre skifvans knappar likna mer de utländska spännenas; de äro nästan sammanvuxna. Den nedre skifvan har midtlister och ormhufvud å den ena, ännu bevarade sidofliken. Detta spänne är funnet samman med en guldbrakteat af samma slag som de i Dalumfyndet.

Vi öfvergå nu till några biformer.

På Gotland finnes en varietet af dessa spännen med öfre skifvan mycket lång och smal. Knappar saknas, utanför skifvan förekomma lagda, långsträckta ornament. Bågen har tvenne sidoflikar. Det nedre stycket har en längs midten gående list. Ett exemplar i Visby museum, afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 5 fig. 10[2], har längst ned ett något utplånadt ormhufvud; sidoflikarne tyckas hafva afslutats med enahanda ornament.

Sedan dr Montelius utgaf andra häftet af nämnda arbete har ett dylikt spänne blifvit inköpt för Statens Historiska Museum, funnet i en åker hörande till Sojvide

[1]) Äfven detta spänne har blifvit kompletteradt sedan dr Montelii figur ritades. Jfr Norska Fornminnesföreningens berättelse för år 1868 pl. IV fig. 24, 25.

[2]) Sjelfva fyndorten är icke känd — en anmärkning som kan göras med afseende på nästan alla fornsaker, som förvaras i Visby läroverks museum.

i Sjonhems socken (Inv. 4392), här afbildadt fig. 223. Drakhufvudet(?) nederst har en på nordiska spännen mycket ovanlig form, och fortsättes nedåt af en triangulär flik, men såväl hufvud som flik, hvila på ett nästan jämnbredt underlag. Det nedre styckets tvenne sidohälfter bilda vinkel mot hvarandra.

Ett liknande, men mindre spänne, likaledes funnet på Gotland, förvaras i hr kapten S. Ulfsparres vackra fornsakssamling.

Dessa gotländska former hafva ett visst sammanhang med en grupp af norrländska spännen.

Ett vid Hade gård i Hedesunda socken i Gestrikland (söder om Dalelfven) funnet bronsspänne är afbildadt i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 pl. 1 fig. 3[1]). Öfverskifvan omgifves af tätt sittande, hopsmälta knappar. Bagen är jämnbred. Det nedre stycket har midtstaf; hvar flik afslutas med en rundel och en derifrån utgående vigg. Detta spänne står således, hvad öfverskifvan beträffar, på ett äldre stadium än de förut omtalade gotländska spännena, men anmärkningsvärdt är, att det nedre stycket icke visar minsta spår af det annars så vanliga afslutande ormhufvudet.

Fig. 224 visar ett senare stadium. Öfverskifvan har inga knappar, men är i stället försedd med en bred yttre ram. Bygeln har sidoflikar. Det nedra stycket saknar midtstaf, sidoflikarne afslutas med vigglika utsprång, af hvilka den nedersta utgår från en rundel. Tvenne spännen af denna varietet, hvarandra i det närmaste lika, förvaras i Statens Historiska Museum, det ena funnet samman med det förut omtalade vid Hade, det andra hittadt vid Bjällsta i Indals socken, Medelpad[2]).

Något olika denna grupp äro tvenne vid Hällan i Jättendals socken, norra Helsingland, funna bronsspän-

[1]) Äfven hos Montelius, Från Jernåldern pl. 5 fig. 8.

[2]) Jfr Antiqvarisk Tidskrift 2 s. 245, 310 f.

nen, hvaraf det ena är här afbildadt fig. 225. Öfre skifvans knappar ersättas af en rad längs kanten inslagna cirklar. Bågen är täckt af en rund skifva, i hvars midt varit infattad en rund glasbit eller granat. Det nedre stycket saknar midtstaf och har runda flikändstycken. Det andra, afbildadt hos Montelius, Från Jernåldern pl. 6 fig. 2, har med detta en ganska stor likhet. Det är mycket större och rikare orneradt med infattadt glas, å midt- och å ändfliksrundlarna samt i det nedre styckets midt.

Dessa norrländska spännen — dock egentligen icke de två sist omtalade — leda oss öfver till en norsk grupp af enahanda art. Ett särdeles märkligt spänne är funnet i Näs pastorat i Hallingdalen. Öfverskifvan har inga sidoknappar, men omgifves af ornerade lister. Bågen har en rund midtskifva. Ormhufvudena å det nedre styckets änd- och sidoflikar afslutas med hvar sitt vigglikt ornament. Ornamentiken påminner rätt mycket om det här afbildade gotländska spännet fig. 223. Å baksidan förekommer en inskrift, men icke i runor[1]. Skulle den kunna vara af senare ursprung, utförd långt efter det spännet gjordes, men innan det kom ur bruk? Jag har tidigare antagit[2] dels på grund af ornamentiken, dels på grund af inskriften, att detta spänne skulle vara af angelsaksiskt ursprung. Nu finner jag dock uti ornamentiken mindre skäl för ett sådant antagande.

G. *Öfre skifvan rektangulär. Den breda bågen uppbär på toppen en rörlig skifva. Nedre styckets midt är triangulär, smal, och afslutas med en rundel: vid sidan förekomma två nedböjda fogelhufvud.*

FÖRSTA STADIET. Vid Endregårda hittades år 1870 det fig. 226 afbildade förgyllda bronsspännet. På öfre skifvan, på bågskifvans midtpunkt, på nederstyckets änd-

[1] Norska fornminnesföreningens berättelser för år 1867 pl. V fig. 48. (s. 70 f.).

[2] Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 312.

skifvas midtpunkt, som ögon i fogelhufvudena sitta granater. Från öfre skifvans undersida utgår en flik och på den derigenom trädda stafven är nålens öfre del spirallagd. I samma fynd förekom ett spänne af typen B^2 fig. 171 (Inv. 4479). Flera spännen af samma grupp äro funna på Gotland, ett t. ex. vid Bokarfve i Öja socken (Inv. 2264) och vid Hakuse i Sanda socken (Inv. 4285), båda samman med spännen af samma typ B^2 och med runda spännen af typen α. På några är nedre styckets midtflik rikare ornerad är på fig. 226, t. ex. med en sådan fläta som på dennas midtskifva. På ett spänne (Inv. 4648 *c*) är midtfliken ornerad med en rad granat- eller glasbitar, och dermed föras vi öfver till

ANDRA STADIET. Granat- eller glasinläggningarna hafva ökats. Hela den öfre skifvan är prydd med sådana och ur denna uppstå tvenne knappar. Skifvan är också — när hon är fullständigt bevarad — fylld med granater eller glas kring en midtknapp. På nedre stycket förekommer en på samma sätt ornerad treudd med tvära ändar, hvars ena arm fyller midtfliken, under det de två andra armarne gå ut till styckets ytterkanter strax nedanför bågen. Den nedersta ändskifvan plägar ock vara fylld med granater eller (som nästan alltid, rödt) glas kring ett midtornament. Jfr fig. 227.

Äfven af denna typ finnas flera exemplar i Statens Historiska Museum. Ett sådant är funnet samman med ett spänne af typen G^2 fig. 176. Denna forms regelbundna följeslagar i fynden äro icke så lätta att bestämma, alldenstund flera af dessa spännen äro funna enstaka eller med föremål som icke höra till de egentliga stora serierna.

Liksom såväl inom den andra flocken (kap. 8) som hos de i sammanhang dermed omtalade runda och dosformiga spännena, märkes här en tendens att göra spännena stora och höga. Tvenne sådana, nästan fullstän-

diga, hvartdera funnet enstaka, förvaras i Statens Historiska Museum; det ena är här afbildadt fig. 228[1]). Det har i afseende på ornamentiken mycken likhet med de dosformiga spännena af typen β. Ett tredje jättespänne af detta slag, illa skadadt och troligen dömdt till omsmältning, är funnet samman med ett ännu ofullbordadt dosformigt spänne af typen γ. Med skäl kan man beundra den finhet, med hvilken arbetets alla delar äro utförda[2]).

TREDJE STADIET karakteriseras af ett grundligt förfall. Nästan hela öfversidan är beklädd med alldeles osirad bronsplåt[3]). De uppstående ornamenterna äro toppformiga och bestå likaledes af bronsplåt. Man kan urskilja tvenne varieteter, hvilka stå i närmare sammanhang den ena med det första, den andra med det andra af ofvan beskrifna stadier (fig. 229). Stora bågspännen af detta stadiet äro funna samman med djurhufvudformade spännen af typerna G², H² och I². — Från detta låga stadium höjde sig dessa bågspännen icke mer.

Äldre biform. Jämte dessa spännen har på Gotland blifvit funnet ett exemplar, som i viss mon närmar sig till gruppen D, för så vidt midtdelen af spännet har varit mångformadt (jfr fig. 230). Det är i öfrigt oansenligt.

Yngre biform till andra stadiet. Under de sista åren[4]) har uppmärksamheten blifvit fäst vid en grupp af norska spännen, funna i Smålenenes amt, i Bergens och i Trondhjems stift, hvilka ega en icke obetydlig likhet med

---

[1]) Funnet i Othems socken, Inv. 4555.

[2]) Ett väl arbetadt spänne, icke fullt så stort som de två här ofvan omtalade är afbildadt af Montelius, Från Jernåldern pl. 7 fig. 4. Ett ändstycke af ett dylikt samma pl. fig. 10 *a* och *b*.

[3]) Ett spänne, som bildar öfvergång från andra till tredje stadiet är afbildadt hos Montelius, samma pl. fig. 1 *a* och 1 *b*.

[4]) Norska Fornminnesföreningens Berättelser för år 1868, s. 150 och 1870 s. 50.

de största exemplaren af denna gotländska grupp. De hafva fyrsidig, ladformig öfverskifva, midt på bagen en stor skifva, men bågens platta del är icke cirkelformig, som på de gotländska utan oval, på midtskifvan ett upphöjdt kronlikt ornament. Det nedre stycket visar icke minsta spår af de på de gotländska spännena aldrig felande fogelhufvudena, utan är till hela sin vidd lådformig och afsedd för ornering med glas eller granater. Strax ofvanför det runda ändstycket finnas dock tvenne utsprang, hvilka haft något uppstående ornament, och detta kan anses vara den sista återstoden af fogelhufvudets öga och utgör således den enda lemningen af sjelfva fogelhufvudet (fig. 231). Denna typ, af hvilken ett exemplar, afbildadt hos Worsaae fig. 427, finnes i Köpenhamns museum, är således yngre än den gotländska typen.

Den enklaste af de hit hörande gotländska formerna förekommer således samman med spännen af typen B^2 d. v. s. tillhör en ganska tidig del af de förut beskrifna speciellt gotländska spännenas period. Med dessa spännen förenas denna ifrågavarande enklaste form af fjerde flockens G-grupp genom inga öfvergångsformer, står tvärtom, synes det, helt främmande vid sidan af de andra bågspännena. Jag är derföre benägen för antagandet, att denna G-grupp är frukt af en utanför Gotland försiggången tidigare utvecklingsserie, att gruppen blef på ön adopterad och der på ett alldeles egendomligt sätt vidare utbildad.

Af denna grupp tillhöra tydligen flera spännen (tredje stadiet, kanske redan det andra) en period, som är samtidig med fastlandets yngre jernålder, hvilket gruppens qvarlefvande icke kan förvåna oss, da på Gotland utvecklingen äfven i öfrigt är så sammanhängande, att man icke kan uppdraga någon gränslinie mellan tvenne jernåldrar sins emellan så olika som de två på fastlandet.

Deremot kan det väcka undran, att vi finna spännen hörande till gruppen G i Norge, hvarest denna skilnad mellan äldre och yngre jernålder är fullt utpreglad.

Det är utan fråga fullkomligt riktigt af de norska fornforskarne, att hänföra dessa spännen till den yngre jernåldern[1]) och det synes mig äfven vara fullt rätt, att de icke låta dessa spännen rubba den periodindelning de framställt eller jäfva påståendet om de två åldrarnes grundliga olikhet.

Dessa spännen stå i Norge isolerade, man har, så vidt jag vet, aldrig i vester om Kölen eller om Öresund, funnit former, som kunna anses bilda öfvergång till dem från de vanliga stora bågspännena. Dessa öfvergångsformer förekomma allenast på Gotland och de förekomma der i stor myckenhet. På grund deraf skulle jag vilja anse, att dessa norska (och danska, derest de verkligen blifvit i Danmark funna) spännen äro ett lån från den gotländska kulturen, hvilket af låntagarne blifvit med en viss sjelfständighet behandladt. Då i den tid, till hvilken dessa spännen höra, samfärdseln mellan Nordens olika delar var liflig, då sagorna visa oss, hur liflig sjöfarten var, som utgick från Norges kustland och då fornsakerna visa oss, hur vidsträckta förbindelser med utlandet Gutarne måste haft, synes intet hinder ligga i vägen för antagandet af detta lån. Om vi tänka oss främlingar komna till Gotland, var det näppeligen något af Gutarnes smycken, som kunde synas dem så storartadt och så efterbildansvärdt som just de af ifrågavarande art.

H. *Likarmade spännen, med mångdelade eller i det närmaste jämnbreda ändstycken, hvilka äro försedda med ormhufvud.*

Ett närmande till denna typ visar fig. 232 efter ett original funnet på Bornholm jämte ett spänne af typen

---

[1]) Jfr sist anf. berättelse s. 56.

B[2]. Spännet hör tydligen till gruppen F samt att döma efter nålspiralen under öfverskifvan, till en tidig del af dennas tid. Det kan visserligen sättas i sammanhang med det öländska spännet fig. 221, men öfverskifvans anordning har här mera likhet med underskifvans.

Fullt till denna grupp synes höra bronsspännet fig. 233, efter ett original funnet vid Utnäs i Forssa socken Helsingland[1]). Det ena ändstycket är visserligen mycket fragmentariskt, men af dess återstod är hvarje drag likt motsvarande drag å det hela stycket. Spännet med dess (något barbariska) ormhufvud och derifrån utgående vigg står tydligen ganska nära spännet fig. 224. Vi torde derföre få för det antaga ett nordsvenskt ursprung.

Till denna nordsvenska grupp höra äfven tre andra spännen i Statens Historiska Museum, af hvilka två äro funna i Gestrikland (söder om Dalelfven), ett i Närike. Då de förra redan äro beskrifna och afbildade[2]), meddelas här (fig. 234) en teckning af det tredje, funnet vid Gillberga i Svennevads socken. Det är af silfver. Öfversidan är rikt förgyld och delvis prydd med nielloinläggningar. På hvardera ändstycket har inom en ram sutit en rund glasbit; den qvarvarande är af grön färg (Inv. 3445).

Utom Sverige är intet exemplar af fullt utbildad typ funnet. I Sverige åter har gruppen tydligen varat någon tid, ty under det Närikes-spännet och det ena från Gestrikland äro hvarandra mycket lika, visar det andra Gestriklands-spännet allenast orediga intetsägande ornamenter; det tillhör således det inträdande förfallets tid.

---

[1]) Om detta fynd jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 299.

[2]) Antiqvarisk Tidskrift för Sverige 2 s. 311, pl. 1 fig. 1 och 2.

I följd af den rikedom, som visar sig i utvecklingen af denna flockens spännen, är det svårt att komma till några bestämda generela resultater. Nyanserna som uppenbara sig i de många spännena, äro så talrika och öfvergångarne så fina, att man behöfver ett stort förråd af materialier, större än det som f. n. står mig till buds. I vissa fall drager jag derför ock de i det följande omtalade slutsatserna med stor tveksamhet.

För denna flocks grupper skulle jag vilja uppställa följande skema.

A.	B.
Ryssland.	Ungern.
Ungern.	Frankrike.
N. Frankrike.	Preussen.
Danmark.	
Sverige.	

C.	D.	E.
	Ryssland.	
	Ö. Frankrike.	
	——	
	Ryssland.	
	Ungern.	
	Italien.	Italien.
Ö Frankrike. Schweiz.	Ö. Frankrike.	N. Frankrike.
V. och N. V. Tyskland.	V. Tyskland.	S. V. Tyskland.
England.	....	England.
(Sverige).		

F.			G.	H.
(Ö. Frankrike).	Danmark.		Gotland.	(Danmark).
——	Sverige.		——	Sverige.
	Norge.		Gotland.	
	——	S. V. Tyskland.	——	
	Gotland.	England.	Gotland.	
	Norrland.		——	
	Norge.		Norge.	
			Danmark.	

Då för många af de i det föregående behandlade spännena fyndomständigheterna icke äro kända, måste vi från andra håll söka hjelp till tidsbestämmelser för de olika formernas uppträdande i de olika landen. Då dessa spännen äro utbildade ur tidigare germanska, och då de äro allmänna inom den germanska verlden, under det de saknas hos de icke germanska folken, har jag redan förut sagt, att vi få anse dem vara germansk egendom, hvilket visserligen f. n. icke förnekas af någon fornforskare. Man har väl någon gång känt sig tveksam med afseende på de spännen, som hittats i trakter, hvarest nu inga Germaner bo. Vi skola dock se, att antingen hafva Germaner tidigare bott der eller ock kan man vara berättigad att tänka på samfärdsel med germanska områden.

Inom Ungern förekomma denna flockens spännen, hafva vi sett, temligen mycket, men de der funna exemplaren tillhöra tvenne skilda grupper (A och D) och kanske tvenne skilda delar af landet.

I norra och vestra Ungern, dock öster om Donau, träffas fynd af en ganska tidig germansk kultur, till hvilken Bakodfyndet är att hänföra. Vi finna i dessa fynd en stark blandning af klassiska qvarlefvor och alster af icke klassisk smak. I allmänhet är det rätt svårt att bestämma dessa fyndens tid, emedan de, för att kunna mångsidigt jämföras, ännu äro mycket för enstaka. Ett bestämdt datum gifves dock af ett graffynd från Osztrópataka i norra Ungern, som bland annat innehöll ett mynt, pregladt för kejsarinnan Herennia Etruscilla (omkr. 250[1]). Det är dock mycket möjligt, att denna fyndgrupp går något längre tillbaka i tiden. Vi veta nämligen af de klassiska författarnes uppgifter, att de germanska Markomannerne redan under Augusti tid bodde i Böhmen,

[1]) Henszelmann i Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung der Baudenkmale 11. s. 43.

och att i öster om dem bodde Quaderna intill Granfloden. Stodo Germanerna vid Gran, låg ock den ungerska slätten öppen för dem, men vi veta icke med säkerhet, huru långt och under hvilka namn Germanerna förekommo i landet mellan Karpatherna och Donau. På andra sidan Donau låg Pannonien skyddadt af sina legioner och sin längs Donaus strand löpande kedja af befästningar. Det tillhörde ock kejsardömet intill Hunnernas tid. — I vestra Ungern har man funnit spännen hörande till grupperna A och B, till på köpet funnit dem tillsammans, hvadan vi få åtminstone i viss mon anse dem vara samtida.

Då fyndomständigheterna för de ungerska fynden äro så bedröfligt litet kända, är det en lycka att vi återfinna gruppen A i Danmark, hvarest de arkeologiska förhållandena blifvit bättre uppmärksammade. De danska spännena af denna grupp synas kunna hänföras till tredje, kanske till fjerde seklet.

Vid pass år 200 eller litet senare uppträdde de gotiska stammarne vid Donaus nedre lopp. De hotade Dacien (Siebenbürgen) och utbredde sig i norr om det Svarta hafvet. Omkring år 250 hade de satt sig i besittning af Krim. De beherrskade södra Ryssland intill dess Hunnerna bröto in i landet år 372. Äfven om dermed icke det gotiska elementet blef derstädes i grund utrotadt, torde vi dock åtminstone tillsvidare kunna antaga, att de här omtalade i Ryssland funna spännena, tillhöra perioden ungefär 250—375 d. v. s. en tid af 125 år. Då vi redan sett, att de krimska och charkowska spännena äro skilda genom den högre grad af utveckling de senare fått, torde vi vara berättigade att antaga de krimska af grupperna A och B tillhöra senare delen af 200-talet, de charkowska midten af 300-talet. Då Rysslands arkeologiska förhållanden ännu äro så litet kända, är det väl tidigt att draga slutsatser från negativa iakt-

tagelser. Man bör dock, till den kraft det kan hafva, anmärka, att i denna trakt, der den germanska kulturens tid upphör mot slutet af det fjerde århundradet, saknas grupperna C, D, E, F, G och H[1]).

I följd af upprepade härjningar uppgafs Dacien af Romarne och det öfversvämmades af Gotar. Det tillföll Vestgotarne, hvilkas hufvudort dock var slättlandet i öster om bergen. Vid pass år 371 herrskade stor splittring inom den vestgotiska stammen. Tvenne höfdingar stodo i strid mot hvarandra, den ene, Fritigern, som var kristen eller åtminstone de kristnas vän, drog sig ned till Donau, under det hans motståndare Athanarik stadnade qvar. Snart fick dock äfven han draga sig undan för Hunnerna. Under det Fritigern fick en fristad söder om Donau. i »riket», sökte sig Athanarik ett skydd i Siebenbürgen. Dock trädde han år 380 i förbindelse med kejsar Theodosius, sjelf lemnade han Siebenbürgen och det synes, som om hans folk hade följt honom.

Vi få måhända antaga, att de i Siebenbürgen funna spännena af denna flock tillhöra Vestgotarne och dermed troligast 300-talet. Kanske är det en tillfällig ljudlikhet, men det torde dock förtjena nämnas, att enligt Ammianus Marcellinus[2]) hette Athanariks hufvudort i Siebenbürgen Kaukaland, och att, enligt hvad vi förut sett, germanska spännen blifvit funna i Kokel-dalen.

Uti Italien härjade vestgoten Alarik åren 401—403 samt 408—410. En herulisk man, som hade ett befäl i den romerska hären, blef Italiens konung år 476. År 489 rycker Theodorik med sina Östgotar in i Italien. År 568 kom Alboin med Longobarderna in i landet. Då Vestgotarne allenast kort tid upphöllo sig i landet söder

[1]) Procopius, kejsar Justiniani samtida, omtalar visserligen Gotar på Krim, men till en så sen tid kunna näppeligen de krimska spännena hänföras.

[2]) Ammiani Marcellini opera XXXI, 4, 12.

om Alperna, är det troligare, att de fyra i Italien funna spännena tillhöra Östgotar eller Longobarder.

Vi öfvergå nu till de i sydvestra Tyskland, i söder om Main, i öster om Rhen bosatta Germanerne, de s. k. Alamannerne. Från Rhen till Donau hade Romarne uppfört en gränsmur, hvilken skulle skydda vinkeln mellan de två floderna mot de framträngande Germanerna. Men skyddet var icke tillräckligt. Alltsedan tredje århundradet bröto Germanerne fram genom kedjan af befästningar och under loppet af det fjerde århundradet gjorde Alamannerne sig till herrar öfver detta område. De egentliga romerska provinserna blefvo nu föremål för en mängd förhärjande infall och Vindelicien, till hvars område Augsburg och det stora nordendorfska graffältet höra, lades af Theodorik som herrelöst land under hans rike. Söder om Donau nedsatte sig Alamannerne först under loppet af det fjerde århundradet; också äro de vid Nordendorf funna spännena af temligen sena typer. Fig. 214 och 215 visa, att äfven inom detta område förekom en utveckling; huruvida dennas tidigare stadium uppenbarade sig i norr om Donau kunna vi ännu icke se af de alltför få fynden.

Burgunderna nämnas allraförst såsom bosatte i Nord-Tyskland, de förekomma sedermera vid Karpatherna i fejd med Gepiderna, vi återfinna dem ännu senare vesterut i strid med Alamannerne. Enligt Ammianus Marcellinus bodde de år 359 bredvid Alamannerne, vid norra sidan om den nyssnämnda gränsmuren. Derifrån gingo de småningom fram till samt öfver Rhen. I början af 400-talet bodde de inom Gallien. Slagne år 435 af Aëtius, år 437 af Hunnerna, drogo de sig undan och bildade ett rike i Savojen, hvilket den tiden sträckte sig äfven på nordsidan af Genève-sjön upp till Yverdon vid Neufchatel-sjön[1]). År 451 kämpade Burgunderna åter i Gal-

[1]) Binding, Das burgundisch-romanische Königreich I. s. 6.

lien, med Romarne mot Attila, tio år senare utvidgade de sitt välde öfver de närliggande delarne af Gallien. Vid pass 530 är det burgundiska riket lagdt under Frankerna.

Frankerna uppträda tidigt längs nedre loppet af Rhen och rycka småningom in i Gallien. I början af 400-talet innehade de landet å ömse sidor af Schelde, och således först något senare kommo de i besittning af Normandie, hvars spännen ofvanför blifvit omnämnda. Men det är ännu för litet kändt om de frankiska d. v. s. de icke burgundiska spännena i Frankrike[1]) för att vi skulle kunna få någon ledning af den frankiska kronologien.

Saksarne bodde af gammalt i trakterna mellan nedre Elbe och Rhen. Deras historia gifver oss ingen ledning till fastställande af Beckum-fyndets tid — tyvärr det enda saksiska fynd, som jag här kunnat anföra.

Anglerna åter uppgifvas vara inkomna i England under loppet af 400-talet. Till tiden efter deras invandring höra naturligtvis de i England funna spännena af denna flock.

För de nordiska folken sakna vi historiska underrättelser. Här, såsom i så många andra fall, må vi söka af arkeologiska verkligheter få tidsbestämningar för kulturutvecklingen i vårt land. Till den ändan skola vi sammanställa de här lemnade tidsuppgifterna med den förut meddelade slägtledningen för denna grupp.

Det är här icke fråga om den första germanska bosättningen i Norden; till henne hörde den första flocken af germanska spännen, och ur denna flock utvecklade sig, fullkomligt sjelfständigt, andra och tredje flockarne. Under deras herradömes tid kommo den fjerde flockens spännen till Norden och blefvo der adopterade samt vidare utbildade.

---

[1]) Spännena i östra och norra Frankrike äro hvarandra så lika, att man har svårt att tillerkänna dem olika, om än beslägtadt ursprung.

Först kommo af denna fjerde flock den med A betecknade gruppen af spännen. De tillhöra, enligt hvad näppeligen någon bestrider, det tredje seklet eller en del af fjerde, d. v. s. den konstantinska perioden eller snarare den närmast föregående.

Nu hafva vi att se på utvecklingen af de andra grupperna, hvilka tillsammans bilda ett helt vid sidan af gruppen A.

De tidigaste formerna (B) finna vi i vestra Ungern samt (i spridda exemplar) äfven annorstädes.

Spännena med jämnbredt nederstycke förekomma i Schweiz och östra Frankrike, Burgundernas land, d. v. s. de kunna gå tillbaka till midten af 400-talet eller något längre. Vi finna dem i England, som mottog germansk befolkning vid samma tid. Således tillhör denna grupp ungefär tiden kring och efter år 450, och försåvidt dessa spännen äro eller mycket väl kunna vara en förkrympning af dem med rhomboidiskt ändstycke, blir det sannolikt, att vi få skjuta dessa något tillbaka i tiden, ehuruväl äfven de visserligen kunnat användas och förvisso äfven blifvit använda efter det de med jämnbredt ändstycke kommit i bruk.

En annan förenklad biform utgöres af spännena med elliptiskt ändstycke. De förekomma i Italien, antagligen temligen sent, i Schwaben, söder om Donau, antagligen efter år 350. Enstaka exemplar förekomma i Frankrike; att de der icke äro allmänna torde bero deraf att Frankerna redan under 500-talet hade antagit en till de yttre hufvuddragen från den klassiska verlden lånad bildning.

Den typ, som ligger till grund för dessa två eller åtminstone för den senare, den ur B utbildade D-typen, förekommer i Ryssland, antagligen före 375, i Ungern likaledes helt visst före 375, i Italien måhända först efter 568, i Burgundernas land efter 450. Den saknas

i Schwaben litet efter 350, och i England d. v. s. efter 450.

Ur D utvecklade sig F-gruppen. Den saknas i Frankrike, den saknas i Italien, den saknas i Ungern. Den finnes i England efter år 450, men samtliga engelska exemplar visa en nästan till ytterlighet gången utveckling; vi måste derföre anse gruppens upprinnelse falla något och icke så litet tidigare.

Spännen af denna grupp äro funna såsom redan blifvit visadt, såväl i Norge som i Sverige samman med brakteater, och brakteaterna äro, såsom annorstädes blifvit visadt[1]), alster af en utveckling som började mot 300-talets slut. Och liksom brakteaterna peka tillbaka till en föregående tid, så ock de samman med dem funna bågspännena, hvilka tydligen förutsätta en längre tids föregående utveckling. För så vidt dessa bågspännen icke äro af nordisk upprinnelse, utan blifvit nordisk egendom allraförst genom ett lån, måste vi nödvändigt tänka efter, huruvida de inkommit före den hunniska invasionen i södra Europa, för korthetens skull före 400, eller efter 450. Det synes mig, att det förra är rimligare och att vi således få anse, att man från och med början af 400-talet arbetade i Sverige, liksom i Norge och Danmark dessa stora bågspännen. För deras tidigaste period synas ett par på Bornholm samman med spännen af typen B^2 fig. 169 funna och af Engelhardt publicerade spännen, liksom fig. 220, böra hänföras. Näppeligen kunna vi hänföra spännen af typen B^2 fig. 169 till tiden efter 450, i synnerhet som de på Gotland med denna typ samtida runda spännen af typen *α* förekomma samman med föremål från denar-perioden, och således tillhöra en tid, som omedelbart följde efter den första germanska spänneflockens.

---

[1]) Månadsbladet 1873 s. 1 f.

Sedan det visat sig nödvändigt att hänföra brakteaternas upprinnelse till slutet af 300 eller början af 400-talet, hafva vi intet, som bevisar en efter denna tid, under den äldre jernåldern från Södern mottagen ny impuls, ty med guldmynten, som inkommo efter 450 synes intet annat hafva inkommit, de hafva ock för Norden allenast en lokal betydelse, under det spännena liksom brakteaterna hafva en allmän. När man fortfarande i Danmark framhåller år 450 som gräns mellan den der s. k. äldre och mellersta jernåldern, ja när man der nyligen velat försvara detta med en hänvisning till »den genom Romarerikets undergång (450) uppkomna genomgripande förändringen af Europas kulturutveckling», visar detta icke allenast, att man vill bestämma de arkeologiska perioderna efter icke-arkeologiska, rent historiska förhållanden, det visar derjämte i uppfattningen af de historiska förhållandena en icke ringa ytlighet. Det italienska kejsardömets störtande år 476 (icke 450) betydde för den stora kulturutvecklingen intet, det var allenast en statskupp utförd af en till större delen germansk armé, som helt naturligt upphöjde sin germanske höfding på cæsarernas thron. Den »genomgripande omhvälfningen af Europas kulturutveckling» upplöser sig i en rad af omhvälfningar, utförda i olika land, i alla dem, der germanska samhällen bildade sig på romersk botten, och för denna serie af revolutioner måste ock nämnas en hel rad af årtal. Det är redan på grund deraf omöjligt att till periodbegränsning i Norden taga årtalet för *en* revolution i andra ändan af Europa — man kan med lika t. o. m. med mera skäl taga året för Romarväldets fall i hvilket som helst romerskt område utom Italien, i Gallien, i Britannien o. s. v. Det är äfven af den anledningen orimligt, att omhvälfningarna inom de f. d. romerska områdena intet bevisa för omhvälfningar inom de land, som lågo utanför Romarnes område, och i hvilka

således den germanska kulturen utvecklade sig med en vida större sjelfständighet.

Om de äldsta bågspännen af denna flock kommo till Norden inemot år 400 få vi till typens utveckling anslå först och främst hela det följande århundradet och sedermera, föreställer jag mig, för olika delar af Norden olika långa, på vissa ställen korta, på andra längre, perioder. Längsta tiden fingo dessa spännen på Gotland, och de der arbetade spännena synas hafva utöfvat ett sidoinflytande i andra delar af Norden, hvilket inflytande i dem således icke står i direkt förbindelse med, icke utgör direkt fortsättning af den i dessa land tidigare förekommande äldre jernaldern.

Då jag i allmänhet betecknat den halfrunda ändskifvan som äldre än den rektangulära, vill jag dermed icke påstå, att äfven i Norden det finnes en afgjord tidsskilnad mellan de två formerna, ehuruväl det är tydligt att varieteten med rektangulär ändskifva blef den varaktigaste. Det är nämligen möjligt, att när man i Norden gjorde första bekantskapen med dessa stora bågspännen, redan begge formerna förekommo bland dem, uppkomna i det land och hos den germanska stam, från hvilken Germanerne i Norden allra först fingo dessa spännen. Då man icke kan ur nordiska fynd uppvisa öfvergångsformerna från de enklare typerna (första flocken samt fjerde flockens B-grupp) till dessa stora och rikt utbildade spännen, återstår ej annat än att söka deras upprinnelse annorstädes, — men hvarest? När mellersta Europa blifvit i arkeologiskt hänseende bättre genomsökt torde vi få svar på denna fråga.

Skall jag under afbidan derpå gifva provisoriskt svar, vill jag rikta uppmärksamheten i synnerhet åt sydöstra Europa. Jag skulle tro, att dessa spänneformer uppkommo ur de äldre hos de germanska stammar, som bodde invid Karpatherna, hos Gotarne och deras grannar.

En typens utbredning derifrån möter icke från historiens sida någon protest. Från karpathiska land drogo sig Gotarne mot vestra och sydvestra Europa; Longobarderna kommo till Italien från Pannonien; innan Burgunderna blefvo Alamannernas grannar i vestra Tyskland, stodo de i beröring med Gepiderna, som bodde i Karpathernas närhet. Äfven till Alamanner och till de ännu längre bort boende Frankerne och Saksarne kunde således dessa spänneformer komma; under folkvandringstiden voro beröringarna otaliga. För de norr om Östersjön bosatta Germanerna lemnar oss visserligen historien i sticket, men vi hafva i öfrigt många vitnesbörd om förbindelser, som utgingo från landet söder om Karpatherna till våra bygder. Några prof på dessa kulturförbindelser äro redan meddelade i Månadsbladet[1]) och andra skola framdeles omnämnas.

Här som rörande hvarje annan arkeologisk fråga, måste man till sist under känslan af äfven de jämförelsevis rika materialiernas otillräcklighet, utbrista i en önskan, att materialet måste år för år ökas och derjämte göras alltmer för vetenskaplig forskning tillgängligt.

Bidrag till dessa spännens kronologi lemna äfven nålfästets anordning och ornamentiken. Med afseende på det förra stå de ungerska D-spännena på en ganska tidig ståndpunkt, i det flikarne som fasthöllo nålspiralens tvärstaf sitta i öfverskifvans båda utkanter. En lika lång tvärstaf finnes på det bornholmska spännet fig. 232.

Ornamentiken skulle gifva anledning till ännu vigtigare sammanställningar, men som jag här saknar utrymme, gömmer jag dem till det arbete öfver »den materiela kulturutvecklingens lagar och typer under den förkristna tiden», som jag har under händer. Med tillhjelp af ornamentiken går det allra lättast att urskilja

[1]) Månadsbladet 1872 s. 24, 118, 152; 1873, s. 1.

hvilka af spännena tillhöra en inom de olika landen uppkommen grupp, hvilka åter äro att anse som äldst och som i det landet inkomna. För att få ett exempel ber jag läsaren jämföra det norrländska spännet fig. 225 och det angliska fig. 219 med det danska fig. 220, samt vidare detta och ännu mer Zahlbach- och Zweibrückenspännena fig. 212 och 204 med de ungerska, hvilkas ornamentik kan till en del ledas tillbaka till den romerska tiden.

Elfte kapitlet.

Germanska spännen.

Femte flocken.

På Gotland förekomma bågspännen af den under Constantinernas tid uppkomna gruppen ända till hednatidens slut. I det öfriga Sverige, i Norge och Danmark har deremot ett afbrott skett, de för den äldre jernåldern karakteristiska spännena saknas helt och hallet inom den yngre.

Dock finnes det bland den yngre jernalderns spännen i Sverige en grupp, hvilken kan kallas bågspännen; de äro dock sådana, att man icke kan förvexla dem med den äldre jernalderns former. De äro alla likarmade, öfver midten höjer sig vanligen ett toppformigt ornament eller man ser atminstone den förkrympta återstoden af ett sådant.

Uti Statens Historiska Museum finnas 36 spännen af denna grupp, 35 funna på fastlandet, ett på Gotland; vi kunna således i dessa spännen afgjordt se en fastlandstyp.

Ehuru 36 synes vara ett ganska högt tal, äro dock dessa spännen icke tillräckliga för den, som vill från granskningen af dem leta sig till deras utvecklingshistoria. Ännu behöfver museet riktas med flera exemplar, innan man kan komma till visshet i detta hänseende. Jag skall emellertid söka draga så många slutsatser, som med trygghet kunna dragas.

De fyra varieteterna kunna kortligen karakteriseras på följande sätt.

A. På midten af hvartdera ändstycket uppstiger öfverdelen af ett djur af canis-slägtet, hvilket håller båda frambenen upp mot hufvudet. Ursprungligen har ändstycket dessutom längs konturerna varit försedt med fyra liknande hufvud, ingående i skifvans gjutna och efterciselerade ornamenter. Endast på ett exemplar af denna grupp är detta fullt tydligt (fig. 235), på de andra återstår allenast af dessa djurhufvud i kanten uppstående piggar, de f. d. nosarne (fig. 237 och 237 *a*). Inom gruppen märkes således en viss utveckling. Midten intages af ett upphöjdt ornament. Spännen af denna varietet äro funna i Ångermanland, Uppland (2 gånger), Södermanland, Kalmar län och nordöstligaste Skåne.

B. En sido-ordnad grupp, likaledes med särskildt arbetadt, högt midtornament. Af de i kanten anbragta hufvudena återstå allenast piggarne, hvadan denna grupp är samtidig med den senare afdelningen af gruppen A. På hvartdera ändstycket står ett fyrfota djur med horn, som omböjdt går ända ned till bakdelen, eller med svans, som uppböjd går fram ända till nacken. Två spännen af denna varietet förvaras i Statens Historiska Museum, båda funna i Uppland (fig. 238).

C. Midtornamentet är temligen högt, men är oftast gjutet i ett stycke med den öfriga delen af spännet. Midten af hvartdera ändstycket upptages af temligen oredliga liniesirater. Ytterst sitter ett af de förut omtalade

djurhufvudena, men det är nu vändt mot midten; framfötterna äro lyftade till hufvudet. I stället för de två hufvudena i sidokanterna förekomma vanligen tva genomborrade rundlar. Någon gang sitter invid midtstycket ett djurhufvud, som ser fram mot spännets ända. I stället för djurhufvud förekommer understundom ytterst och vid sidorna eller åtminstone vid sidorna ett annat under den yngre jernaldern ganska vanligt ornamentsmotiv: ett menniskoansigte med åt båda sidor utbredt, vågigt hår. De flesta gånger återstår dock af detta hufvud allenast antydningar. Denna grupp förekommer inom Ångermanland, Uppland, Kalmar län, Öland, Blekinge, Småland och Bohuslän (fig. 239).

D. En enklare varietet. Hvartdera ändstycket har tre utstående flikar, alla genomborrade. Ornamenten bestå af intetsägande linier. Ett exemplar af dessa spännen har ett särskildt arbetadt, något förkrympt topp-ornament, alla de andra hafva midtornamentet gjutet i ett med det öfriga. Fig. 240 *a* visar det lösa ornamentet, fig. 240 ett spänne hvars fasta ornament mycket påminner om detta lösa. Dock finnas ännu mer förkrympta midtornamenter. Denna grupp är funnen i Södermanland och Kalmar län, på Öland och Gotland.

Det tyckes, jfr fig. 240 *a*, som om denna varietet skulle hafva utbildat sig ur biformen till varieteten C.

Oneckligen finnes således inom gruppen utveckling, hvarigenom, liksom genom sin allmänhet, den visar sig vara inhemsk, så mycket mer som den är utom Sverige mycket sällsynt, ja redan i Norge[1]), hvars yngre jernålder annars har så stor öfverensstämmelse med Sveriges.

Men trots denna omisskänliga utveckling, är det oss ännu omöjligt att lägga i dagen flockens uppkomst. Med afseende på de i föregående kapitel omtalade stora båg-

---

[1]) Norska spännen af denna flock äro afbildade i den norska Fornminnesföreningens berättelser för år 1870 pl. IV fig. 21 och 1871 pl. III fig. 15.

spännena var det icke svårt att uppvisa deras sammanhang med tidigare former; vi kunna genom en myckenhet af öfvergångsformer leda oss tillbaka till enkla typer, hvilka af Germanerna lånades från äldre kulturer. Med afseende på de nu ifrågavarande formerna är detta dock icke möjligt. De förråda alla mer eller mindre förkrympning af motiver, de förutsätta således alla en tidigare typ med fullt och bestämdt utpreglade ornamentsformer. En antydan om denna ursprungligare typ har jag i fig. 236 gifvit; i dess rekonstruktion har jag dock icke vågat gå längre än jag hade bestämd ledning af faktiska förhållanden. Men mellan denna typ och de föregående från äldre jernåldern finnes intet direkt uppvisbart sammanhang, inga mellanformer. Och likväl är den äldsta uppvisbara formen inom denna flocken så mycket utbildad, att den tydligen förutsätter en lång förhistoria. När denna icke kan uppdagas i Sverige, hvars fornsaksförhållanden annars äro rätt väl kända, ligger det nära till hands att antaga, att denna förhistoria måste sökas utom Sverige. Man kan naturligtvis i allmänhet antaga, att i ett land dess yngsta fornlemningar skola vara talrikast. När vi för den äldre jernåldern — jag menar härmed som alltid hvad de danska fornforskarne kalla den äldre och den mellersta jernåldern — kunna framlägga så många former, att vi förmå följa i en mängd riktningar utvecklingens gång, vore det mera än underligt, om vi för det ännu senare skedet, det som skulle förmedla den äldre och den yngre jernåldern, icke skulle kunna uppvisa en enda öfvergångsform, derest en sådan verkligen funnits.

Innan jag lemnar dessa spännen, måste jag fästa uppmärksamheten vid tvenne silfverspännen, som förvaras i Statens Historiska Museum. Det ena (Inv. 256) är möjligen funnet i Uppland; det afbildas vid slutet af detta kapitlet (fig. *r*). Vi se här ett rikt utbildadt midtorna-

ment, likaledes de uppstående öfverdelarne af djur (jfr varieteten A) samt de fyrfota djuren (jfr varieteten B). Ett annat spänne af samma slag hittades år 1869 helt nära Högby kyrka på Öland (Inv. 4082). Det afviker förnämligast med afseende på de fyrfota djuren, hvilka här hafva till och med sex fötter och bära på ryggen en fogel.

Ett tredje och ett fjerde spänne af detta slag äro funna i närheten af Smolensk, vid Dnieperfloden jämte ett par ovala spännbucklor och österländska mynt af hvilka de yngsta voro preglade år 953 e. Kr. De ovala spännena i detta fynd voro af den i Svenska Folket under Hednatiden (andra uppl.) fig. 17 afbildade typen[1]).

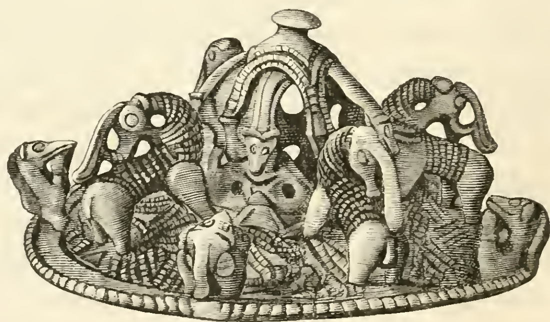
Som en biform till dessa spännen förtjenar till sist att omnämnas det fig. 241 afbildade bronsspännet, funnet jämte vapen från hednatidens slutperiod, vid Herrjums i Öfver-Lännäs socken, Ångermanland. Det är icke egentligen ett bågspänne, men dess nedre stycke påminner något om de stora bågspännenas nedre skifva. Nålen är fästad mellan de nedböjda öfre flikarne af detta stycke och derofvanför uppstiger ett drakhufvud, hvars plan står vinkelrätt mot planen för återstoden af spännet.

Vi se, att för så vidt man på det svenska fastlandet under den yngre jernåldern bibehöll något minne af den äldre jernalderns bågspännen, var detta minne svagt och blefvo dessa bågspännen betydligt omgestaltade, så att vi icke ens med säkerhet kunna för dem påstå något verkligt filialförhållande till den äldre jernålderns typer. Dominerande under den yngre jernåldern äro typer, som för den äldre äro alldeles främmande liksom de nya typernas ornamentik är en helt annan.

När jag i det föregående kapitlet för de stora spännena af fjerde flocken antagit ett ursprung utom Norden, och gör samma antagande för den yngre jernålderns karakteristiska former, gestaltar sig i ena och andra

[1]) Prosorovsky, Opis predmetov (1869) s. 104 f. pl. I—IV.

fallet förhållandet mycket olika. De förra, de stora bågspännena stå i närmaste slägtskap till öfriga under den äldre jernåldern till Norden inkomna eller i Norden uppkomna spänneformer, men detta kan icke sägas om de för den yngre jernåldern egna typerna. Vår äldre jernålder hör tydligen till samma större kulturgrupp, som de gotiska, burgundiska, alamanniska o. s. v. fynden, utgör en egen del af denna grupp, men vår yngre jernålder står vid sidan af denna stora grupp afsöndrad. Med yngre jernåldern menar jag här, som alltid de danska fornforskarnes tredje jernålder, ty i Sverige går gränsen alldeles omisskänligt för hvarje vid arkeologiska iakttagelser vandt öga just före denna period, under det den andra och den första perioden stå med hvarandra — såsom särskildt de föregående undersökningarne visat — i det närmaste sammanhang. Detsamma är sagdt af norska fornforskare för Norge. Och jag är öfvertygad, att detsamma skulle sägas af de danska fornforskarne för Danmark, derest det stora museet i Köpenhamn gåfve tillfälle till ett grundligt studium af den yngre (yngsta) jernålderskulturen.

r.

Tillägg.

Under tryckningen af denna afhandlling hafva flera fynd af spännen kommit till min kännedom, men jag har bland dem alla ej funnit ett enda, som i något väsendligt rubbar de slutsatser, till hvilka jag i det föregående kommit. Några tillägg äro dock att göra.

S. 29 gaf jag löfte om en senare utförlig framställning af de i Nederland förekommande spänneformerna från bronsåldern. Jag kan icke infria detta löfte, alldenstund det, trots upprepade försök, icke varit mig möjligt att öfverkomma de nederländska arbeten, i hvilka spännefynd omtalas. Det återstår derföre att anföra de upplysningar, som hr C. Leemans, direktör för statsmuseet i Leyden, med förekommande välvilja lemnat mig. Enligt dessa förekomma i Nederland spännen af en form, som liknar den lüneburgska fig. 17 afbildade, men är olik deri att den öfversta delen icke är en platt skifva, utan en trind ten. Dessa spännen påminna således om de s. 38 omtalade från Baiern och Salzburg. Då jag ännu icke känner den nederländska bronsålderns karakter, kan jag icke inlåta mig i en närmare undersökning af dessa spännen, nöjande mig med den påminnelsen, att liksom de lüneburgska spännena ansluta sig till, utbilda sig från de nordiska — såsom slägttaflan å s. 38 visar — så ansluta sig de nederländska till de lüneburgska och dervid medelbart till de nordiska. Det är den nordiska typen med lös nål.

S. 44 säger jag: ej heller känner jag något i Grekland funnet bågspänne. Ett sådant har sedan dess blifvit publiceradt af hr de Mortillet[1]).

Fynden från den kulturperiod, till hvilken Villanova-grafvarna höra, ökas i norra Italien. Hr Garovaglio i Como har haft godheten sända mig en af honom redigerad tidskrift, Rivista archeologica della provincia di Como, hvarest afbildas[2]) flera i denna provins funna spännen. Der förekomma typerna fig. 39 (dock utan spiralläggning nedtill) och en varietet deraf med djupa tvärgående räfflor, samt fig. 44 och 34 (dock utan midtknapp öfverst).

Jag har ofvan sagt, att bronsålderns bågspännen tillhöra tvenne stora grupper, en med lös nål och en med sammanhängande nål, af hvilka den förra tillhör norra, den andra södra Europa. Likaledes har jag s. 27 uttalat en förmodan, att spännen med lös nål uppkommit genom försämring af spännen med sammanhängande nål.

---

[1]) Indicateur. 1:a arg.

[2]) Årgången 1872 h. 2 pl. VII.

Hr justitierådet A. Strunk har sändt mig teckning af ett spänne med lös nål, funnet i Italien och förvaradt i antik-kabinettet i Köpenhamn. Till kongressen i Bruxelles hade grefve Conestabile haft godheten medtaga alla bronsspännen i museet i Perugia, för att visa mig dem, och deribland fann jag ett, som står emellan det nyss nämnda och de vanliga italienska formerna med sammanhängande nål. Detta bestyrker min gissning, att spännen med fri nål äro uppkomna ur de med sammanhängande nål; de gifva ett nytt exempel på satsen, att inom ursprungligen beslägtade områden inträder lätt en parallelism i utvecklingen. I öfrigt jäfva dessa spännen icke mitt påstående om den väsendliga skilnaden mellan de norra och de södra landens spännen, ty dessa italienska spännen med lös eller halft lös nål stå i närmaste sammanhang med de allmänna italienska spännena, vid hvilkas sida de stå som undantag, under det de i hela sin habitus, all sin utstyrsel afvika från de nordiska.

Hr de Mortillet har benäget sändt mig ett par planscher innehållande en mängd figurer af spännen funna i departementet Marne. Alla tillhöra Tène-gruppen och visa, genom de många variationerna, hur hemmastadd denna spännegrupp var i Gallien.

Jag har omtalat en plansch med figurer af spännen, som dr Hostmann i Celle sändt mig. Han har sedan sändt mig ännu två, på hvilka likaledes några figurer af spännen förekomma, alla funna i ett och samma graffält i nedre Elbe-dalen. I ett bref, som beledsagade de två sista planscherna, fäste han uppmärksamheten dervid, att dessa hans spännen visserligen tillhöra min första flock af germanska spännen, men att de alldeles bestämdt visa variationer af de gemensamma, till grund liggande typerna.

Dessa hr Hostmanns undersökningar visa, huruledes man kan och ju mer undersökningarna fortgå desto bättre skall kunna inom denna första flockens område urskilja flera provinser — ett förhållande, som låter oss ana ny, storartad vinst för historien, hemtad från arkeologiens område.

Till sist vill jag blott påminna derom, att hela denna skildring af bågspännets historia icke är annat än ett utkast. Då den arkeologiska vetenskapen årligen vinner nya arbetare och riktas med nya fynd, kunna vi vara förvissade, att om några år en vida fullständigare och i sina detaljer mera genomarbetad framställning skulle kunna gifvas.

(Maj 1873).

Förteckning å figurerna.

Handlingar rörande ifrågasatt ändring af allmänna Lagens och Kongl. Förordningens af den 29 November 1867 föreskrifter rörande hembud at Kongl. Maj:t och Kronan af jordfynd.

1.

Riksantiqvariens utlåtande i anledning af Svenska Fornminnesföreningens underdåniga hemställan om ändring i Kongl. Förordningen af den 29 Nov. 1867 [1]).

Vördsamt utlåtande.

Enligt Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens anmodan, får jag vördsamt afgifva utlåtande öfver Svenska Fornminnesföreningens hos Kongl. Maj:t i underdånig skrifvelse af den 30 sistlidne April gjorda hemställan, att 1:sta momentet i 8 § af Kongl. Förordningen af den 29 November 1867 måtte ändras sålunda, »att äfven bronsfynd, lika som redan nu fynd af sten »och jern samt andra fornsaker af ringa materielt värde, »må af finnaren fritt disponeras.»

Det torde utan tvifvel för mången varit oväntadt, att en förening af enskilda personer, bildad för det vackra ändamålet att bidraga till vården om fäderneslandets fornminnen och främja kunskapen om de folk, som i äldre tid bebott eller besökt vårt land, ansett sig böra inleda sin verksamhet med ett bemödande att upprifva en författning, som ytterst grundar sig på vår äldsta lagstiftning, utgången ur Svenska folkets fria rätts-

[1]) Då detta utlåtande nu lemnas till tryckning, har författaren ansett sig böra i noter tillägga några anmärkningar och upplysningar.

medvetande och som haft till följd, att vårt lands forntidslemningar blifvit omsorgsfullare bevarade, än de flesta andra länders, och att Sverige eger ett fosterländskt fornsaksmuseum [1]), som i rikedom och vetenskapligt värde står långt framom likartade samlingar i andra länder, med undantag af det värdefulla museet i Köpenhamn.

Jag vill icke uppehålla mig med betraktelser öfver den grundtanke, som, med afseende på förhållandet mellan det allmännas eller statens och den enskildes rätt, genomgår Fornminnesföreningens underdåniga framställning och den deri åberopade, i första häftet af Föreningens Tidskrift intagna skrifvelse, som framkallat densamma. Jag skall endast yttra mig om den klandrade fyndlagens uppkomst och dess verkan samt derefter granska de skäl, som anförts till stöd för vederbörandes anhållan, att den må åtminstone till någon del upphäfvas.

Uti ett den 13 October 1857 afgifvet utlåtande, tryckt i Akademiens Antiqvariska Tidskrift, 1:sta delen pag. 3—45, har jag utförligt redogjort för alla i äldre och senare tid vidtagna offentliga åtgärder till bevarande af vårt fäderneslands fornminnen. Åberopande detta utlåtande, tillåter jag mig nu endast korteligen erinra. att Sveriges äldsta Landslagar, Magnus Erikssons och Kristofers. den sednare gällande ända till år 1734, upp-

---

[1]) Det talas och skrifves stundom om Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens museum och Akademiens privilegium på inköp af jordfynd. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eger icke något museum och har icke något privilegium. Akademien har endast det vetenskapliga inseendet öfver Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet, med åliggande att bereda båda dessa samlingars tillvext och gagn. Akademien har således i afseende på dessa samlingar endast statens och vetenskapens, icke något enskildt intresse att bevaka.

tagit den ännu äldre Östgöta-lagens stadgande, att af jordfynd Konungen eger taga två lotter och hittaren den tredje, samt att af så kallade bottenfynd Konungen och hittaren taga hälften hvar. Detta stadgande, hvilket naturligtvis afsåg fynd af materielt värde, utgick från den ännu i vissa andra fall inom vår lagstiftning bibehållna grundsatsen, att der icke någon enskild egare finnes, vidtager statens egande rätt.

Först sedan arkeologiens studium på 1600-talet börjat med kärlek omfattas och fäderneslandets fasta fornlemningar genom Kongl. Förordningen af den 28 November 1666 och Rikets Ständers beslut 1668 blifvit tagna i beskydd mot förstörelsebegäret, började man fästa mera afseende på jordfyndens värde i vetenskapligt afseende, och häraf föranleddes Kongl. Maj:ts den 5 Juli 1684 utfärdade »Plakat angående alle»handa gammalt hittemynt och fynd, uti guld, »sölff, koppar och metallkäril sampt andra rare »stycker, som mycket uppfinnes och undan»döllies.»

Med åberopande af allmänna Lagens stadgande bjuder detta plakat, att alla fynd af ofvan nämnda slag skola, antingen direkte eller genom vederbörande Länsstyrelse, inlemnas till Kongl. Maj:t, som vill föranstalta att hittarens andel må honom aflöst blifva, hvarjemte Kongl. Maj:t vill, när hittaren befinnes hafva ingenting undandöljt, utan redliga upptäckt, utom den anpart honom efter lag tillkommer, derjemte ihogkomma honom med något nådetecken.

Men så länge lagen icke bestämdt tillerkände hittaren mera än en tredjedel af fyndets värde, var frestelsen, att i hemlighet föryttra hvad han funnit, allt för stor, och till följd häraf blefvo endast få fynd Kronan hembjudna.

År 1734 blef, uppå begäran af Rikets Ständers Se-

kreta Utskotts Deputation och efter tillstyrkan af Riksantiqvarien Helin och Kongl. Kansli Collegium, en för hittaren mera gynnsam lagstiftning införd i den samma år antagna allmänna Lagen, der 48 kap. 2:dra § i Missgerningsbalken erhöll följande lydelse:

»Af nedgrafven skatt, botnfynd, eller annat slikt, »ther ej fins ägare till, tage jordägaren halft och halft »then som hitte. Är det gammalt mynt, gull, silf- »ver, koppar, metall eller andra konststycken, »då bör han thet Konungen biuda. Löser Ko- »nungen thet in, gifve honom fulla värdet och »en åttondedel thertill; then lösn behålle han »som hitte.»

Härigenom skedde således icke någon annan ändring i den förut gällande fyndlagen, än att en större fördel bereddes åt hittaren.

Någon ansvarsbestämmelse för uraktlatenhet att hembjuda anträffadt fynd intogs icke i allmänna lagen. Sådan bestämmelse tillkom, med anledning af ett i Finland anträffadt och förskingradt större myntfynd, först i ett Kongligt »Circulaire» af den 20 Augusti 1755, i hvilket stadgas, att den, som icke angifver utan försmälter, undandöljer eller till andra bortsäljer anträffadt fynd, skall utan lösen mista det han hitte, samt böta dubbelt så mycket, som han deraf förtegat eller försnillat hafver.

Den på Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga hemställan och i enlighet med Akademiens förslag utfärdade Kongl. Förordningen af den 17 April 1828 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande innehåller, med afseende på jordfynd, icke annat än hvad som redan finnes föreskrifvet i 1684 års fyndplakat, 1734 års allmänna Lag och cirkuläret af den 20 Augusti 1755. Fornsaker af guld, silfver, koppar och metall nämnas uttryckligen i

såväl nämnda fynd-plakat som i allmänna lagen. De i 1828 års förordning tillagda orden »sten och trä» inbegripas, jemte mycket annat, i de äldre författningarnes ord: »sampt andra rare stycker» — »eller andra konststycken.» Tillägget efter 1807 års allmänna lagförklaring, att den, som ej orkar böta, straffas med kroppsplikt, innehåller icke någon ny skärpning af det förut stadgade ansvaret för fynds undandöljande eller förskingring, endast en hänvisning till den allmänna föreskriften om böters förvandling. Det klander man, med anledning af denna hänvisning, ofta från visst håll hört upprepas om barbariet i vår fyndlag, och hvarmed man äfven inför utländingar bemödat sig att förhåna denna lag, drabbar således Svenska lagstiftningen i allmänhet, och icke särskildt 1828 års förordning.

Med anledning af en vid riksdagen af då varande Professoren F. F. Carlson väckt motion, anhöllo Rikets Ständer i underdånig skrifvelse den 6 Juli 1857, att Kongl. Maj:t måtte täckas utfärda ny författning till skyddande af fäderneslandets fornlemningar. Den på grund häraf utfärdade Kongl. Förordningen af den 29 November 1867 innehåller icke någon utsträckning af äldre stadganden om hembud af jordfynd, utan tvärtom en mycket väsendtlig eftergift, i det Kongl. Maj:t, i öfverensstämmelse med Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga förslag, icke förbehållit sig hembud af andra jordfynd än fornsaker m. m. af guld, silfver och koppar eller brons (s. k. metall), lemnande fritt åt den, som hittar andra fornsaker, att, om han så vill, desamma Kongl. Maj:t och Kronan hembjuda. Ansvarsbestämmelsen för uraktlåtandet att hembjuda fynd af guld, silfver och koppar eller brons är oförändrad bibehållen, dock utan någon föreskrift om böters förvandling, hvilken genom allmänna Lagen bestämmes.

Akademiens tillstyrkande af ofvannämnda eftergift hade sin grund deri, att Statens Historiska Museum numera eger högst betydliga förråd af fornsaker af ringare materielt värde, särdeles af sten, och sålunda inom denna afdelning icke vidare behöfver annan tillökning, än af enstaka pjeser, som i afseende på form eller fyndort eller af annan orsak ega särskild märkvärdighet.

Detta är deremot icke förhållandet med fornsaker af guld, silfver och brons, hvaraf årligen inkomma nya former och variationer, som öfver forntidens smak, konstfärdighet, seder och andra förhållanden sprida nytt ljus.

Hvad särskildt bronsen beträffar, bör anmärkas, att fynd af denna metall icke — såsom i Fornminnesföreningens underdåniga hemställan och den skrifvelse, på hvilken denna väsentligen grundas, synes antagas — uteslutande tillhöra Bronsåldern. Arbeten af brons och koppar i form af kärl och andra husgeråd, smycken af otaliga former, beläggning på jernvapen m. m. genomgå både den äldre och den nyare Jernåldern samt medeltiden och förekomma talrikare inom det gamla Sveriges område, än i dess nuvarande sydligaste provinser. Dessa fornsaker, ehuru jemförelsevis yngre, äro af stor vigt för den vetenskaplige forskaren, som vill studera fäderneslandets forntid samt vårt folks kulturhistoria och slägtskap eller beröring med andra folk, och böra derföre fortfarande förbehållas åt Riksmuseet. Det är af högsta vigt att fynd, såväl af hvad man egentligen kallar fornsaker, som af mynt (sådana hittas ofta icke blott af guld och silfver, utan äfven af brons eller koppar) blifva af sakkunniga personer granskade *oförskingrade*, hvilket sannolikt sällan skulle blifva händelsen, om hittaren egde att deraf förytttra större eller mindre partier åt först kommande köpare.

Med bibehållandet af skyldigheten att hembjuda bronsfynd har man äfven afsett hittarens fördel. Ty

mången hittare saknar förmåga att skilja mellan guld och brons, hvilket genom talrika exempel skulle kunna bestyrkas. Således kunde icke sällan inträffa, att den, som hittat en fornsak af guld, blefve narrad att för en obetydlig penning lemna den ifrån sig, på grund af en bedräglig köpares försäkran, att den endast består af brons. Något sådant kan icke inträffa, om hittaren, enligt lagens föreskrift, hembjuder sitt fynd, det må vara af guld eller brons, åt staten.

Den ofvannämnda af Kongl. Maj:t gillade förändringen i 1867 års Förordning afsåg äfven att bringa förordningens ordalag i afseende på fynd i fullkomlig öfverensstämmelse med den allmänna ännu gällande Lagen. Som bekant är har stadgandet om hembud af fynd från 1734 års Lag öfvergått i den så kallade promulgationslagen (16 §, mom. 3) af den 16 Februari 1864, och kan således icke upphäfvas eller ändras i annan ordning än den, som i 87 § Regeringsformen föreskrifves.

Följderna af 1828 års Kongl. Förordning rörande hembud af fynd hafva redan blifvit antydda. Först genom denna förordning och de underrättelser om dess innehåll, som i Svenska almanackorna blifvit införda, har den hos en stor del af allmogen, äfven efter år 1734, bibehållna föreställningen, att Kronan eger utan lösen behålla $^2/_3$ af hembudet jordfynd, blifvit skingrad. Då före år 1828 sällan flera än två, tre eller möjligen ett tiotal af fynd under ett år hembjödos, har efter nämnda förordnings utfärdande antalet städse mer och mer tilltagit och uppgått till hundratal på året. Härigenom och medelst inköp af enskilda samlingar har Riksmuseet vunnit en sådan tillvext, att det, såsom redan är nämndt, med afseende på den förhistoriska tiden intager ett af de främsta rummen, vetenskapen till fromma och fäderneslandet till heder.

Märkvärdigt nog började samtidigt med utfärdandet

af 1828 års förordning, och medan den ännu var gällande, de dittills föga rika museerna i Upsala och Lund vinna betydligare tillvext än förut. Äfven en och annan gymnasii samling började bildas eller ymnigare förkofras genom enskildas gafvor. Derjemte uppstodo en stor mängd af enskilda samlingar, innehallande talrika fornsaker från Sten-, Brons- och Jern-aldern. Detta förhallande visar ovedersägligt, att 1828 års förordning, på samma gang den möjliggjort bildandet af ett nationalmuseum, icke lagt hinder för samlingars bildande vid läroverken eller för den enskilde forskarens samlingslust.

Icke mindre märkligt är, att arkeologiens uppblomstring till ett verkligt vetenskapligt studium inom fäderneslandet inträffat först efter den tid, då denna förordning utfärdades, och att, medan den ännu var gällande, inom åtskilliga provinser bildats fornminnesföreningar, vittnande om ett städse mera utbredt intresse för fornkunskapen. Naturligtvis hafva äfven andra orsaker härtill medverkat. Men under sådana förhållanden är man berättigad fraga: Hvari bestar den skada, som denna förordning påstås hafva åstadkommit?

Men, invänder man, det anförda visar, att förordningen icke allestädes blifvit efterlefd, och en författning, som icke efterlefves, bör afskaffas[1]). Författningen har dock mångenstädes och i manga fall blifvit iakttagen. Derom bär Statens Historiska Museum vittne. Sannt är, att någon förföljelse från auktoriteternas sida mot de öfriga offentliga museerna eller mot enskilda vetenskapsmän och samlare icke egt rum. En sådan förföljelse skulle varit så mycket mera otjenlig, som de

[1]) Lag och författningar rörande jagt, fiske, tullbehandling af varor införda från utlandet, öfverträdas otaliga gånger hvarje år, men icke har man häraf funnit skäl att upphäfva dessa författningar. Icke heller lär väl någon kunna bestrida att dessa författningar, ehuru de mången gång öfverträdas, främjat det med deras utfärdande afsedda ändamålet.

enskilda samlarne tillvaratagit mycket, som aldrig skulle blifvit Staten hembjudet, och de flesta af dessa samlingar efterhand ingått antingen i Riksmuseet eller i de offentliga läroverkssamlingarne. Men en hvar inser, att förhållanden kunna inträffa, då en författning, sådan som den öfverklagade, kan vara behöflig att använda[1]).

Jag skall nu till granskning upptaga de skäl, som blifvit af Fornminnesföreningen anförda till stöd för dess hemställan om ändring i fyndlagen, hvilka skäl förmodligen böra anses som svar på den nyss framstälda frågan.

Föreningens skrifvelse omnämner »onödigheten af »att på ett ställe sammanföra ett obegränsadt antal full- »komligt likartade exemplar af de särskilda typiska forn- »saksformerna.»

Detta yttrande tycks antyda, att Föreningens medlemmar icke gjort sig mödan att kasta en blick på de samlingar, som i Statens Historiska Museum förvaras. De skulle i sådant fall icke kunnat undgå att märka den oändligt varierande mångfalden inom hvarje grupp af fornsaker, som der finnas utstälda. Dessa för arkeologien och konsthistorien vigtiga variationer, bildande otaliga öfvergångar, kunna endast i en rik samling och i en samling, som företer profstycken från olika delar af landet, iakttagas. Verkliga dupletter af fornsaker äro mycket sällsynta. Och äfven om man skulle kunna i en sådan samling förevisa en eller annan duplett, bör detta för ingen del anses onödigt; ty först derigenom bevisas, att en sådan fornsaksform haft en större utbredning, hvarom man icke af ett enstaka exemplar kan draga någon slutsats. Det är just genom sin stora rikedom på exemplar inom hvarje fornsaksgrupp, som Köpenhamns Museum blifvit så lärorikt och utöfvat så stor-

[1]) T. ex. att hindra bortförandet af våra fornsaker till främmande land.

artadt inflytande på den arkeologiska forskningen. Jag kan icke inse, hvarföre man icke åt det Svenska Riksmuseet bör bereda samma fördel och göra detsamma lika lärorikt[1]).

I Föreningens skrifvelse omnämnes vidare »det för »den allmänna bildningen och fornforskningen menliga »af detta öfverdrifna centraliserande, hvilket hindrar »kännedomen om våra lösa fornsaker att blifva allmän»nare spridd och särskildt beröfvar kulturhistorikern, »ethnologen, konsthistorikern och den studerande ung»domen möjligheten, att på mer än ett enda ställe få »ex visu studera desamma.»

Det är i sanning ett besynnerligt påstående, att kulturhistorikern, ethnologen och konsthistorikern skulle med större fördel kunna idka studier genom att resa landet omkring, för att i spridda offentliga och enskilda små samlingar beskåda der förvarade enstaka fornsaker, än genom att i en rik och vetenskapligt ordnad centralsamling betrakta fullständiga serier inom hvarje slag af forntidens arbeten, och iakttaga dessas utbredning inom landet och i följd deraf vexlande former[2]).

En sådan hela riket omfattande samling kan icke erhålla en lämpligare plats än i hufvudstaden, der dessutom de största och rikaste samlingarne inom andra kunskapsområden äro anlagda. Hvarhelst en sådan samling förlägges, måste den för forskare i vissa delar af landet blifva aflägsen. Men ett större eller ringare af-

[1]) Det är en känd sak att både i äldre och nyare tid ensidiga hugskott och orimliga antaganden inom arkeologien haft sin grund deri, att man dragit slutsatser af enstaka eller fåtaliga föremål, utan tillfälle att granska fullständigare serier.

[2]) Förhållanden kunna dessutom inträffa, att den enskilda samlingen icke är tillgänglig, när den kringresande forskaren infinner sig. Den offentliga Rikssamlingen är deremot ständigt tillgänglig.

stånd betyder nu för tiden mindre än förr. Det omnämnda hindret för ett allmänt spridande af kännedom om våra lösa fornsaker finnes dessutom icke. Universitetet i Upsala eger en vacker samling af fornsaker och dervarande lärare och studerande hafva blott att företaga två timmars färd, för att studera i Riksmuseet. Lunds universitet har en ännu rikare samling, näst Riksmuseet den största och värdefullaste inom landet. För dervarande lärare och ungdom är det storartade Danska Riksmuseet i Köpenhamn lika lätt tillgängligt, som det Svenska för Upsalaborne. Vid de flesta elementarläroverk finnes åtminstone början till ett arkeologiskt museum. Om någonstädes ett sådant ännu saknas, möter dess anläggande, enligt hvad förut blifvit anmärkt, icke hinder, så mycket mindre som dessa samlingar äro att anse som offentlig egendom. Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien har uppmanat de fornminnesföreningar, som med Akademien satt sig i förbindelse, att bilda samlingar af fornsaker helst på sådana ställen, der de kunna blifva för den studerande ungdomen tillgängliga och gagnande. Akademien har dervid, efter ömsesidig öfverenskommelse, förbehållit sig, att i händelse en sådan fornminnesförening skulle genom köp erhålla en fornsak, som kunde vara behöflig att fylla en väsendtlig lucka i Rikssamlingen, Akademien i sådan händelse må kunna, mot kontant betalning eller genom lämpligt byte, få förvärfva densamma för statens samling. Ännu har något sådant köp eller byte icke behöft sättas i fråga.

Akademien har dessutom, för att till studerande ungdom sprida kunskap om vårt lands fornsaker, gått längre, än ens Fornminnesföreningen satt i fråga, derigenom att Akademien till alla folkskolelärare-seminarier i riket utdelat små samlingar af fornsaker, för att användas vid undervisningen af de personer, som sedan

i sin ordning äro bäst i tillfälle att bibringa allmogens barn en sådan kunskap och hos dem väcka hog att tillvaratataga de forntidslemningar, som af dem kunna anträffas.

Slutligen torde det tillåtas att fråga: Da Riksmuseet pa bestämda tider arligen besökes i medeltal af tjugo tusen personer[1], hvaribland resande från alla trakter af landet, allmoge, soldater, tjenare m. fl., samt då större och mindre afdelningar af studerande, både manliga och qvinliga, vid hufvudstadens läroverk tidtals infinna sig der, för att genomgå ordentliga kurser, allt under vårdarepersonalens ledning, — månne icke detta museum, långt mera än alla landsortsmuseer tillsammanstagne, bidrager att sprida kännedom om våra lösa fornsaker?

Föreningen ifrågasätter vidare, »om icke centrali»sation af våra lösa fornsaker på en enda plats, i ett »enda museum, medför andra betänkligheter, än de re»dan anförda, enär man kan tänka sig möjligheten af »att en sådan centralsamling genom en förhärjande elds»våda eller ett anfall af en i landet inbrytande fiende »skulle kunna helt och hållet förstöras.»

Om denna betänklighet ansåges ega någon betydelse, skulle man naturligtvis aldrig bilda någon större samling, vare sig af malningar, skulpturarbeten eller andra konstsaker, mynt, böcker, manuskripter, naturalier m. m. Jag befarar, att herrar artister, konstälskare, numismatici, lärdomsidkare, bokvänner, naturforskare, m. fl. icke skulle vara belatna, om en dylik försigtig-

[1]) Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet hallas två dagar i hvarje vecka, året om, med undantag af Jul- och Påskveckan, utan afgift öppna för allmänheten. År 1871 var antalet besökande 20,374. År 1872 uppgick deras antal till 26,745. För vetenskapsmän, konstnärer och andra, som önska studera eller hemta någon sarskild upplysning, äro samlingarne alla söcknedagar tillgängliga.

het skulle tillämpas på de facksamlingar, som för dem och deras studier äro af vigt. Hvad som gäller om dessa forskare gäller i fullt lika mått om arkeologerne.

För öfrigt torde väl vådan af eldsfara och tjufvars inbrott vara ringare för en samling, som förvaras i salar med eldfasta hvalf till tak och golf, jernluckor för fönstren och jernklädda dörrar, vattenrör med kranar i murarne samt vaktposter utanför huset, än för de samlingar, som i landsorterna förvaras i lokaler, der dylika försigtighetsmått sannolikt icke blifvit vidtagna. Varnande exempel i sådant afseende lemna, för att stanna endast inom den senaste tiden, samlingarnes öde i Visby och Gefle [1]).

Faran för en i landet inbrytande fiende är lika stor i landsorterna, som i hufvudstaden. Man må endast erinra sig förhållandet med den dyrbara antiqvariska samlingen i Flensburg [2]).

Föreningen yttrar, »att vissa fornsaker äro i en »landskapssamling af vida större betydelse än annor»städes, såsom särskildt betecknande för landskapets »specialhistoria.»

Vigten och betydelsen af landsortsmuseer äro här ofvan redan omnämnda och erkända, såsom medel att

---

[1]) Hvad som fanns af ädel metall i Visby elementarläroverks samling bortstals för några år sedan, men lär lyckligtvis senare återfunnits, gömdt i en stenmur. Eldsvådan, som år 1869 lade Gefle stad i aska, förtärde äfven läroverkets samlingar. Författaren besökte förlidet år (1872) ett landsorts-museum, der man sade sig hafva en märklig fornsak att visa. Den fanns mellertid icke. Den hade af någon förut besökande samlare blifvit bortsnappad. I Statens Museum förvaras allt, som möjligen skulle kunna fresta dylika samlare att medtaga, under glas i lästa skåp och montrer. I hvarje rum är dessutom under de offentliga förevisningarne en vaktbetjent anstäld, att hafva vaksamt öga på de besökande.

[2]) Vid Tyska härens antågande gömdes samlingen, men måste sedermera utlemnas till segrarne.

sprida kunskap, i synnerhet till den studerande ungdomen. Men antagandet att en landskapssamling skulle vara vigtigare än ett riksmuseum, är lika ogiltigt, som om man ville yrka, att en del är vigtigare än det hela, eller att en detaljkunskap är af större värde än en omfattande vetenskaplig insigt. Icke något Svenskt landskap bildar i arkeologiskt afseende ett afslutadt helt[1]). Bronsålderns fornsaker — hvilka förmodligen här närmast åsyftas — tillhöra icke ensamt Sveriges sydligaste provins. De anträffas, om än sparsammare, i rikets flesta öfriga landskap. Till och med bronsåldersgrafvar finnas i flera provinser, äfven inom det gamla Sveriges område. För att vinna en sammanhängande kunskap om dessa och öfriga fornsakers utbredning inom fäderneslandet och följaktligen om utbredningen af de folkstammar, som dem begagnat, finnes icke säkrare medel, än att på ett ställe kunna förevisa vederbörligen ordnade fynd från landets olika delar. Ovedersägligt är, att en sådan, det hela omfattande, offentlig samling lemnar rikare fält för vetenskapsmannens studier, än en eller flera enskilda samlingar, hvilka icke kunna blifva lika fullständiga, snart kunna förskingras och möjligtvis till utlandet föryttras. Det är ej mindre för honom, än för vetenskapen af stor vigt, att de fornsaker, på hvilka hans åsigter och framställningar grunda sig, förvaras i en offentlig samling, städse tillgänglig för andra forskare, som vilja pröfva tillförlitligheten af dessa åsigter och framställningar eller

---

[1]) Den arkeologiska vetenskapens uppgift är icke att söka utröna Skånes eller Södermanlands eller Jemtlands etc. fornhistoria, utan hela landets. För kunskapen om den äldsta tidens befolkning har den fordna riksgränsen eller den nuvarande landskapsindelningen icke ringaste betydelse. Tvertom erhåller de särskilda landskapens fornhäfd sin bästa belysning ur en hela landet omfattande och på lämpligt sätt ordnad samling.

bereda sig en sjelfständig öfvertygelse i afseende på det behandlade ämnet. Det bör väl icke anses för arkeologen vara olägligare att studera i de offentliga museerna, än det är för historieskrifvaren att anställa forskningar i de offentliga arkifverna.

Föreningens antagande, att Riksmuseet skulle af Bronsålderns fornsaker lättare och med mindre kostnad hafva erhållit ett rikare förråd, om hvarken i 1828 eller 1867 års förordning funnits något förbud, emedan i sådant fall de privatsamlingar, som till detta museum blifvit inköpta, skulle innehållit ett större antal af dessa fornsaker, anser jag sakna giltig grund[1]). Om någon

---

[1]) Fördelen att genom inköp af enskilda samlingar rikta Statens Museum har redan här ofvan blifvit omnämnd och har äfven blifvit tillgodogjord, allt sedan Statens samling år 1846 erhöll en rymligare lokal. Men antager man, att Statens Museum endast bör riktas genom inköp af dylika samlingar och att på grund häraf den gällande fyndlagen bör upphäfvas, så begår man ett stort misstag, hvilket ej blott för museum, utan framför allt för vetenskapen skulle medföra de menligaste följder. Det är icke samma förhållande med ett museum för fornsaker, som med ett konstmuseum eller ett bibliothek. Om en sällsynt målning eller en rar bok förvärfvas åt den offentliga samlingen några år förr eller senare, betyder föga i vetenskapligt afseende. Helt annat är förhållandet med en antiqvitetssamling, hvars oafbrutna tillvext är ett vilkor för den ännu i utveckling stadda vetenskapens fortgående utbildning och för möjligheten att följa dess framsteg i andra länder. Ett eller flera tiotal af år kunna förgå innan någon enskild samling erbjudes till inköp. Under tiden skulle Riksmuseet sakna tillfälle att erbjuda nya ämnen för forskaren. Och när slutligen en enskild samling hembjudes, kan det hända att egaren för dess aflåtande fordrar så hög betalning, att inköp icke kan sättas i fråga. Eller ock händer att den enskilda samlingen, jemte några få goda och värdefulla saker, innehåller i öfvervägande mängd allmänna eller i vetenskapligt afseende värdelösa, icke desto mindre i pris högt uppskattade föremål. Då egaren icke vill dela sin samling, skall Staten, för att erhålla några få, för det offentliga museet behöfliga saker, nödgas med dryg kostnad inlösa äfven sådant som icke behöfs, måhända icke ens kan uppläggas i denna samling. Vi hafva ett färskt exempel i juveleraren Hammers hembud af sin enskilda samling åt Staten för en

hittare låtit fyndlagen hindra sig, att lemna en fornsak till någon enskild samlare, så skulle man väl förmoda att han, enligt lagens bud, ansett sig böra hembjuda densamma åt Kronan; ty Föreningens förmenande, att hittaren hellre bortkastat eller förstört sitt fynd, för att undvika trassel med kronobetjeningen, synes vara alltför orimligt, på samma gång det innebär en utan tvifvel obehörig beskyllning mot Kronans tjenstepersonal. Om ett sådant förhållande, som Föreningen antyder, mellan denna personal och allmogen möjligtvis på något enstaka ställe förefinnes, lär det likväl för ingen del vara allmänt.

Föreningen anför: »Erfarenheten har tyvärr visat, »att just sådana fornsaker. hvilka det är enskilde in»hemske samlare förbjudet att förvärfva och ega, trots »den åberopade nådiga Förordningen, hvilken icke kan »tillräckligt öfvervakas, af utländska kringresande upp»köpare efterforskas och förvärfvas, så att till och med »en systematisk transitohandel med slika Svenska forn»saker eger rum öfver Danmark till England och flera andra länder.»

Det är väl bekant att sådana främmande uppköpare göra goda affärer med alla slag af fornsaker, i synnerhet i Skåne, ja, till och med att Svenska upphandlare helt öppet gå dylika spekulanter tillhanda, naturligtvis med god vinst, hittaren till föga fromma, då han genom hembud åt Staten kunnat erhålla vida högre betalning[1]). Men om Lagen ej kan förekomma denna

summa af en million sex hundra tusen riksdaler riksmynt — ett anbud, som, med afseende på så väl samlingens innehåll som den betingade lösesumman, icke kunde antagas. Att bryta sönder en gammal lag, för att ytterligare uppmuntra dylik industri, skulle för Staten vara hvarken värdigt eller nyttigt.

[1]) Klart är att dessa uppköpare skola göra goda affärer, om den ifrågasatta lagförändringen genomföres. Hittaren, som i de flesta fall

köpslagan, icke kan man väl rimligen påstå, att han dertill är vållande. Säkert är att nämnde uppköpare och transitohandlare icke skulle önska något heldre, än upphäfvande af den ifrågavarande lagen, hvilken mången gång lagt hinder i vägen för deras bemödande att till utlandet bortföra våra fornsaker; och lika säkert är, att lagens upphäfvande skulle hafva till följd, att högst få fynd komme att stanna i offentliga eller enskilda samlingar inom landet.

Som skäl för den yrkade förändringen, till och med i ännu vidsträcktare skala, anför Föreningen exemplen från Danmark, Norge, Tyskland, Belgien, Holland, Frankrike och England, der det påstås att något förbud för fyndens fria användande icke finnes.

Hvad Danmark beträffar, är denna uppgift så till vida oriktig, som den urgamla lagen der ännu är gällande, att s. k. »Dannefæ», det vill säga fynd af guld och silfver, skall ovilkorligen hembjudas Staten. Enda skilnaden mot förhållandet hos oss är, att Danska lagen icke, såsom den Svenska, tillförsäkrar hittaren betalning med en åttondedel öfver materiela värdet.

icke förstår att bedöma värdet af det fynd han gjort, skall för en obetydlig kontant penning lemna det åt uppköparen, då han deremot, om han velat vänta ett par veckor, skulle genom hembud åt Staten kunnat bekomma en mångdubbelt större lösen. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien har, för att åt Statens Historiska Museum rädda en eller flera dyrbara fornsaker, någon gång nödgats åt dylika uppköpare betala icke blott tiofaldigt utan hundrafaldigt mera än hvad de sjelfve erlagt. Huru litet hittaren vanligen förstår att uppskatta värdet af ett fynd, upplyses af följande exempel. En fattig torpare i Vestergötland hittade för några år sedan, vid borttrödjning af ett stenrör, en praktfull halskrage af guld, hvilken han utbjöd till salu hos en guldsmed i Göteborg. Denne gaf honom skriftligt intyg att värdet var 1,500 riksdaler. Handeln höll på att afslutas då Konungens Befallningshafvande fick kännedom om saken och ålade hittaren att hembjuda fyndet åt Kronan. Han bekom härigenom, i stället för den af guldsmeden erbjudna summan, en lösen af 2,123 riksdaler 47 öre.

I öfrigt må man med afseende på bildandet af det värdefulla Riksmuseet i Köpenhamn erinra, att förhållandet i Danmark icke är detsamma som hos oss. Grundläggaren af det Danska Riksmuseet och derjemte af reformen i nordiska arkeologien, den högt förtjente Thomsen, lyckades genom sin entusiasm framkalla hos landets invånare en utomordentlig välvilja för detta museum, hvilket snart betraktades icke blott som en national-egendom, utan som en national-ära, till följd hvaraf gåfvor inströmmat och fyndskatter hembjudits från alla håll. Något sådant kan icke åstadkommas annorstädes, än der hufvudstaden har för hela landet samma betydelse som Köpenhamn för det föga vidsträckta Danmark. Hvad särskildt Sverige beträffar, har visserligen vårt Historiska Riksmuseum rönt och röner fortfarande många och storartade bevis på enskildas välvilja; men icke desto mindre vågar jag ej antaga, att detta vårt nationalmuseum i alla delar af landet omfattas med samma patriotiska hänförelse, som det Köpenhamnska i Danmark. Som bevis huru man i Danmark uppfattar betydelsen af Riksmuseet och dess förhållande till landsorts-samlingarne, må anföras en paragraf ur statuterna för »Selskabet till Samling af Oldsager i Viborg»: »Kommer Selskabet i Besiddelse af sjeldne og vigtige Gjen»stande, som fortrinsviis egne sig till Opbevaring i den »store nationale Samling i Kjøbenhavn, vil det ansee sig »pligtig til at aftræde disse til hiin Samling i al Fald »mod at erholde andre passende Sager i Bytte».

I afseende på de öfriga som exempel åberopade främmande länderna är uppgiften icke heller fullt riktig. Åtminstone ett land inom Tyskland, nemligen Bäjern, har en fyndlag[1]). Säkert är emellertid, att hvarken

[1]) I England har man i senare tid funnit sig föranlåten att utsträcka fyndlagen icke blott till guld och silfver, utan äfven till brons och andra fornsaker. Från Ungern har man begärt ett exemplar af Sve-

Norge, Tyskland, Belgien, Holland, Frankrike eller England eger, med afseende på den inhemska förhistoriska tiden, något nationalmuseum, som kan jemföras med det Danska eller det Svenska. Också har mer än en utländsk vetenskapsman, som sett och beundrat vår rika fosterländska hufvudsamling, medgifvit, att förhållandet skulle i hans land varit annat och bättre än det nu är, om man der egt en fyndlag sådan som vår.

Särskildt bör omnämnas en fördel, som denna lag hos oss medfört och som i vetenskapligt afseende eger stor betydelse, att de fynd, som antingen direkte eller genom Konungens Befallningshafvande hembjudas, åtföljas af uppgifter om lokalen, der de anträffats, och hvad som funnits tillsammans, jemte andra omständigheter, som kunna sprida ljus öfver de funna sakernas ålder och användande. Uti en stor del af de enskilda samlingar, Akademien för museum inköpt, saknas beklagligtvis dylika noggranna uppgifter.

Slutligen torde väl ock afseende böra fästas på hittarens rätt, hvilken, erkänd i våra äldsta lagar, allt sedan år 1734 varit af allmänna lagen välbetänkt värnad, icke blott med uppoffring af Statens ursprungliga andel, utan äfven med beviljande af en lösen öfverstigande fyndets materiela värde. De fördelar i vetenskapligt afseende denna för vårt land egendomliga och hedrande lagstiftning medfört, äro här ofvan antydda.

Fornsaker af brons hafva ringa materielt värde. Derför har 1867 års Förordning bestämt, att om sådant fynd för Statens museum inlöses, skall till hittaren er-

---

riges förordning af d. 29 Nov. 1867, för att rådfråga vid utarbetandet af en lag till skydd för landets fornlemningar och bevarande åt staten af anträffade fynd. Medan man så i utlandet söker att på lagstiftningens väg främja det arkeologiska studiet och åt de offentliga samlingarne bevara de för detta studium oumbärliga fornsakerna, yrkar man hos oss att upphäfva våra gamla för sädant ändamål stiftade lagar.

läggas hvad som utöfver metallvärdet kan anses motsvara fyndets vetenskapliga värde. Det torde väl icke betviflas, att detta värde af Akademien bestämmes med större säkerhet, än af kringströfvande uppköpare; och icke heller lär kunna bestridas, att den lösen, Staten genom Akademien erlägger, åtminstone i de aldra flesta fall, är större än den, som hittaren i första hand erhåller af dylika uppköpare, till och med af enskilda samlare [1]).

I ännu högre grad skulle hittarens rätt och fördel kränkas, i händelse skyldigheten att hembjuda fynd af guld och silfver skulle upphäfvas, hvilket åsyftas med följande ord i Föreningens skrifvelse: »Äfven i afseende »på andra, nu för national-musei uteslutande räkning »undantagna fornsaker, torde det vara fråga om huruvida »icke en mera utsträckt frihet för deras samlande och »bevarande vore tjenlig.»

Då de flesta offentliga samlingar i landsorterna sakna medel att inköpa dyrbara guld- och silfverfynd, och få enskilde samlare inom landet torde vara benägne att genom dylika inköp nedlägga ett större räntelöst kapital i sina samlingar, skulle hittaren nödgas med sitt fynd vända sig antingen till guldsmeden, hvilken, osäker om metallens halt, skulle, för att icke göra förlust, betala mindre än verkliga värdet eller åtminstone icke ett öre derutöfver [2]), eller ock till uppköpare-spekulanter, hvilka, endast seende på egen vinst, skulle betala vida under värdet. Om hittarens fynd, enligt nu gällande lag, löses för Statens Museum, har han visshet icke blott att få värdet med full säkerhet bestämdt genom undersökning

[1]) Detta erkännes äfven af Riksmuseets ifrigaste vedersakare.

[2]) Se det i noten å sid. 19 anförda exemplet. Många flera skulle kunna tilläggas.

på Kongl. Myntet, utan äfven att som lösen bekomma minst en åttondedel utöfver detta värde [1]).

---

[1]) Härvid bör först och främst erinras, att icke något land eger en för hittaren så fördelaktig fyndlag som Sverige, der han, om ett fynd af guld eller silfver af Staten inlöses, är ovilkorligen berättigad att bekomma icke blott fulla värdet, utan jemväl aldraminst $12\frac{1}{2}$ procent derutöfver. Har hans fynd derjemte i vetenskapligt afseende eller såsom konstarbete något högre värde, kan han dessutom påräkna en ytterligare förhöjning utöfver den i lagen bestämda. Vid granskning af Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens räkenskaper för år 1870 gjordes af Kongl. Kammarrätten anmärkning vid icke mindre än 33 poster, der Akademien för guld och silfver betalt eller förmodats hafva betalt mera än $\frac{1}{8}$ öfver metallvärdet, hvarigenom Akademien förmentes hafva öfverträdt lagens bestämda föreskrift. Då denna åsigt måhända delas äfven af andra personer, må här intagas ett utdrag af Akademiens afgifna förklaring i anledning af Kongl. Kammarrättens anmärkning.

»Vid inlösning af fynd har Akademien att uppskatta två slag af »värden, det materiela och det vetenskapliga eller raritetsvärdet; hvarjemte »äfven måste afses i hvad mon de hembjudna fornsakerna eller mynten »äro bättre eller sämre bibehållna. För fynd, som hafva intet eller högst »obetydligt materielt värde, måste raritetsvärdet ensamt bestämma löse»summans storlek. I afseende på fynd af guld och silfver bestämmer »lagen, att metallvärdet skall höjas med en åttondedel, om fyndet inlöses. »Detta stadgande, hvilket först intogs i Allmänna Lagen af år 1734, hade »till ändamål att göra hittaren mera villig än förut, att åt Kongl. Maj:t »och Kronan hembjuda anträffade fynd. Men värdet af tvenne fynd kan »vara mycket olika, fastän metallen, halten och vigten i båda äro de»samma. Der af att lagen bestämt en allmänt gällande prisförhöjning för »alla fynd af ädel metall, följer naturligtvis icke, att vid inlösning af så»dana fynd afseende ej må fästas på det vetenskapliga eller raritetsvärdet. »Genom ett sådant antagande skulle det med förhöjningen afsedda ända»målet förfelas, alldenstund hittaren, om han förstår bedöma värdet af »sitt fynd och inser att han genom försäljning på annat håll kan be»komma mer än en åttondedel öfver metallvärdet, skulle blifva frestad att »undandölja detsamma; till följd hvaraf de för vetenskapen mest värde»fulla fynden sällan skulle åt Statens samlingar hembjudas. Det skulle »dessutom vara en uppenbar orättvisa, om hittaren af en sällsynt, i ve»tenskapligt afseende dyrbar fornsak af ringa materielt värde kunde på»räkna en jemförelsevis mycket hög betalning, men den, som hembjuder

Då således en förändring af fyndlagen, i den riktning Svenska Fornminnesföreningen ifrågasatt, skulle tillintetgöra möjligheten att fortfarande gifva Statens Historiska Museum en större och för vetenskapens främjande önsklig utvidgning; da erfarenheten visat att denna lag icke hindrat bildandet af andra offentliga och äfven enskilda samlingar inom fäderneslandet, icke heller i ringaste mon verkat menligt pa den arkeologiska vetenskapens utbildning och spridande; då lagens upphäfvande skulle hafva till följd, att våra fornsaker skulle i större mängd och mera obehindradt än hittills af ockrande uppköpare föras ur landet; och då slutligen en sadan förändring skulle för hittaren medföra väsentlig skada, så vågar jag hemställa, om icke Akademien skulle finna skäl att hos Kongl. Maj:t underdånigst tillstyrka. att Svenska Fornminnesföreningens anhållan om förändring i den senast utkomna, ännu icke fyra år gamla, Förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande måtte lemnas utan afseende.

Stockholm den 6 Juni 1871.

Bror Em. Hildebrand.

»ett fynd af guld eller silfver, aldrig skulle kunna för raritetsvärdet, hur »stort detta än måtte vara, af Staten bekomma högre ersättning än en »åttondedel öfver metallvärdet. Akademien har derför städse, så väl un- »der den tid, då hennes beslut om dylika köp underställdes Kongl. Maj:ts »nådiga pröfning, som sedan afgörandet blifvit [genom 1867 års Förord- »ning] uteslutande åt Akademien öfverlemnadt, ansett sig böra pröfva i »hvad mon ett hembjudet fynd af ädel metall förtjenar lösas med någon »ytterligare förhöjning af det i lagen bestämda minimibeloppet.»

De gjorda anmärkningarne blefvo utan påföljd, hvilket bevisar att Kongl. Kammarrätten funnit Akademiens förklaring tillfredsställande. Bland de anmärkta utgiftsbeloppen var äfven en betalning af 25 rdr för ett silfverfynd, hvars vigt utgjorde endast $^3/_4$ lod.

2.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens underdåniga utlåtande öfver Svenska Fornminnesföreningens hemställan om ändring i Kongl. Förordningen af den 29 November 1867.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Med nådig befallning att inkomma med underdånigt utlåtande, har Eders Kongl. Maj:t behagat till Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademien öfverlemna Svenska Fornminnesföreningens den 5 sistlidne Maj inkomna underdåniga skrifvelse, i hvilken Föreningen hemställer, att första momentet i 8:de paragrafen af nådiga Förordningen af den 29 November 1867 måtte sålunda ändras, »att äfven bronsfynd, likasom redan nu fynd af sten och jern samt andra fornsaker af ringa materielt värde, må af finnaren fritt disponeras.»

Uppå Akademiens anmodan har Riksantiqvarien öfver denna hemställan afgifvit sitt härjemte underdånigst bilagda yttrande, i hvilket, efter en kort öfversigt af fyndlagens historia i vårt land och de följder denna lag medfört, till granskning upptagas de skäl Fornminnesföreningen anfört som grund för den yrkade ändringen af 1867 års nådiga Förordning angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

Med öfverlemnande af detta Riksantiqvariens yttrande får Akademien för egen del anföra, att alldenstund samlingen af bronsantiqviteter ännu är jemförelsevis fattig i Statens Historiska Museum och behöfver fortfarande ökas, och då erfarenheten visat, att den gällande lagen icke medfört någon olägenhet för den arkeologiska vetenskapens främjande och spridande, icke heller lagt hinder för bildandet af andra offentliga och äfven en-

skilda samlingar; men deremot lagens upphäfvande skulle ofelbart hafva till följd, att våra fornsaker, mera än hittills, skulle ur landet bortföras, Akademien anser sig böra afstyrka bifall till Fornminnesföreningens hemställan om ändring af den senaste, ännu icke fyra år gamla, Kongl. Förordningen, hvars ur allmänna Lagen hemtade föreskrifter rörande hembud af jordfynd icke kunna ändras eller upphäfvas i annan ordning, än den 87 § i Regeringsformen bestämmer.

Den remitterade handlingen varder härjemte underdånigst återställd.

Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien framhärdar med djupaste vördnad, trohet och nit

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåtar

G. A. Sparre.

Stockholm den 12 Juli 1871.

Bror Em. Hildebrand.

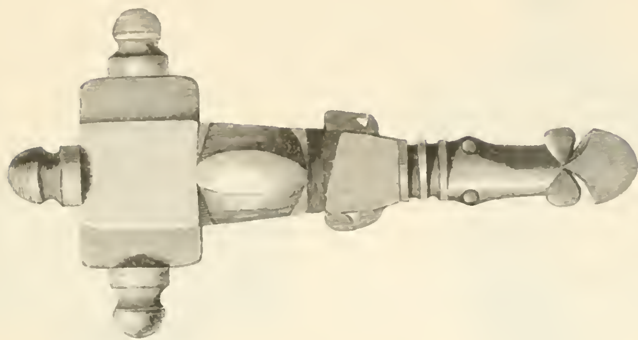
3.

Sedan Kongl. Maj:t, med öfverlemnande af handlingarne, infordrat Justitiekanslers-Embetets utlåtande i ämnet, har Justitiekanslers-Embetet den 6 November 1871 afgifvit sitt underdåniga utlåtande, hvilket, efter anförande af hvad Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien och Riksantiqvarien yttrat, slutar sålunda:

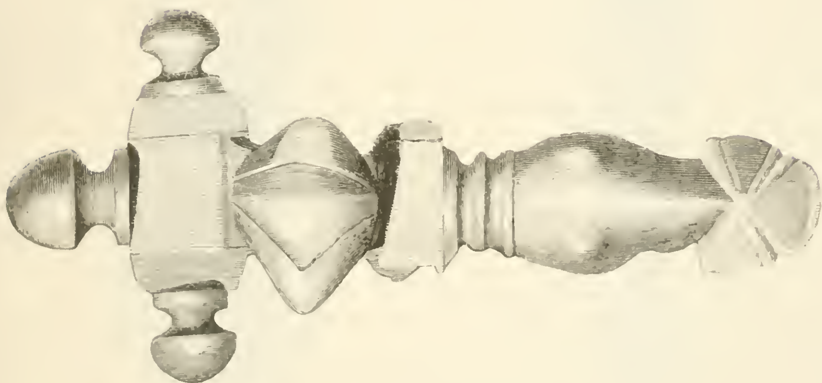
»Slutligen har Eders Kongl. Maj:t genom remiss af den 28 sistl. September behagat i ärendet infordra Justitie Kanslers Embetets underdåniga utlåtande, och får, till fullgörande af denna nådiga befallning, Justitie

Kanslers Embetet, som för sin del instämmer i hvad Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien i saken anfört, jemväl i afseende å ifrågavarande stadgandes egenskap af sådan lag, som omförmäles i 87:de § Regeringsformen, på grund häraf och med anledning af hvad Riksantiqvarien andragit, i underdånighet hemställa, att Eders Kongl. Maj:t måtte förklara Fornminnesföreningens underdåniga ansökning för närvarande ej böra till någon Eders Kongl. Maj:ts nådiga åtgärd föranleda.

Germanska spännen. Tredje flocken. 1.

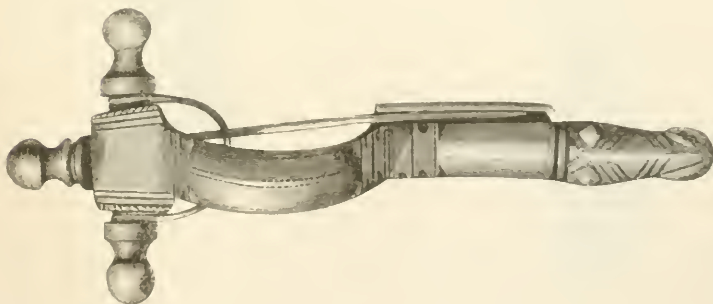

181. C^3.

180. C^3.

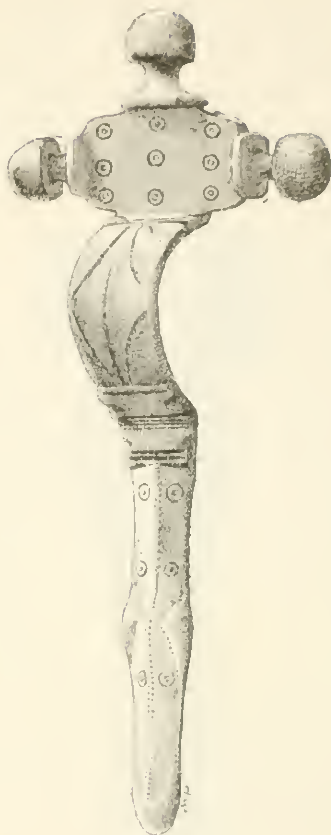
Fig. 179a se nästa blad.

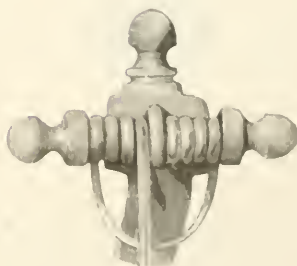
179. A^1.

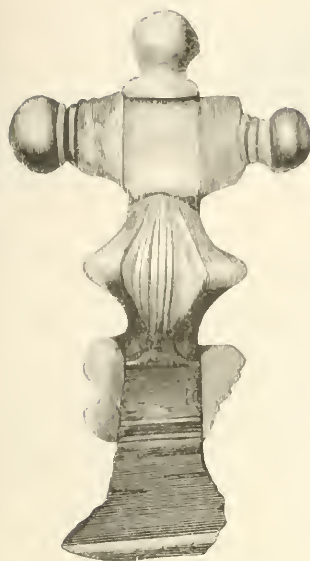
182. D³.

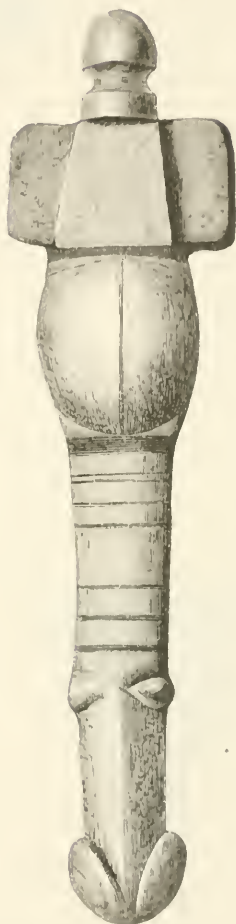
183. B³.

179a. A³.

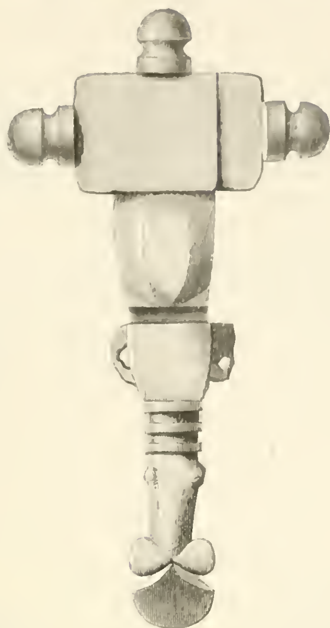
184. D³.

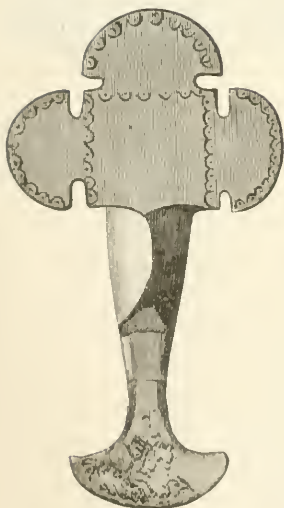
186. B³?

185. F³.

187. C³.

188. E³.

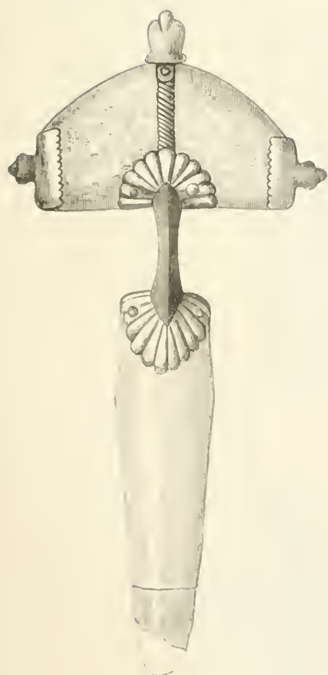
189. F³.

190.

190 a.

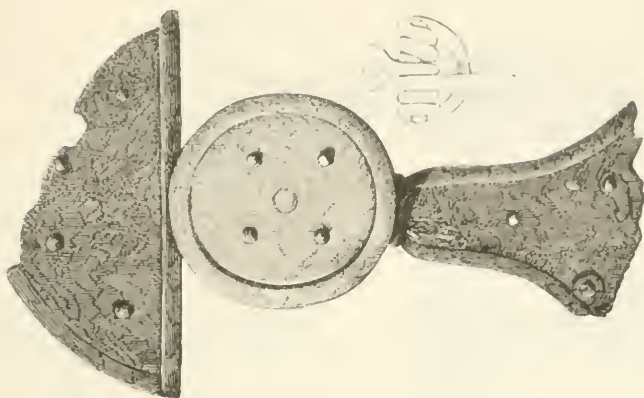

191.

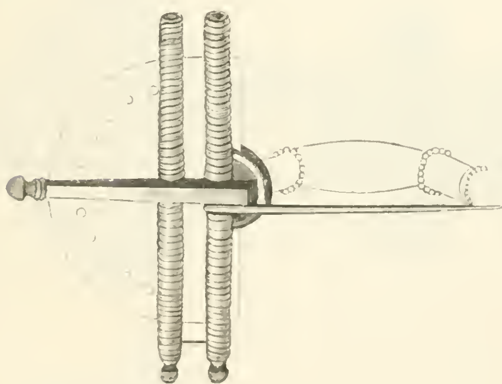

192.

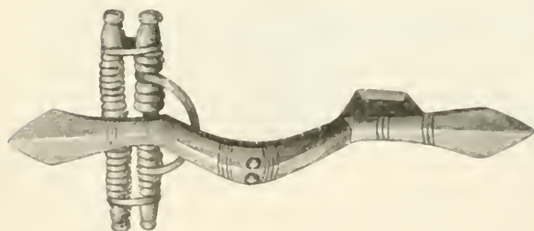
Germanska spännen. Fjerde flocken. 2.

195.

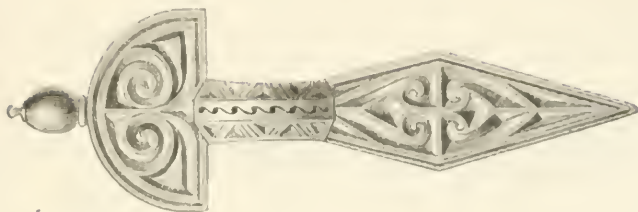

194.

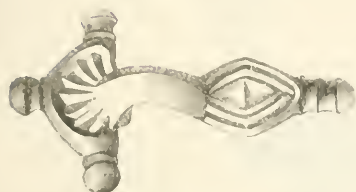

193.

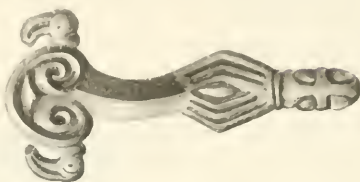
Germanska spännen. Fjerde flocken. 3.

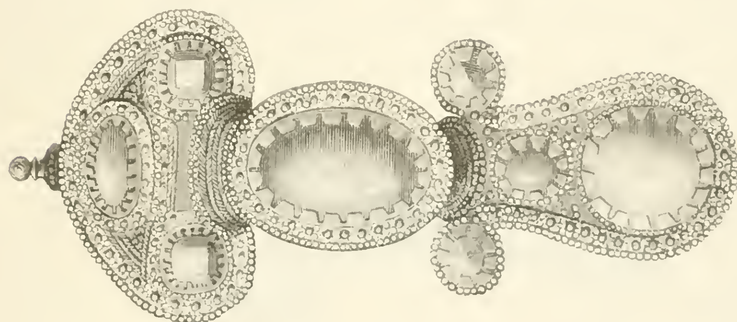
199.

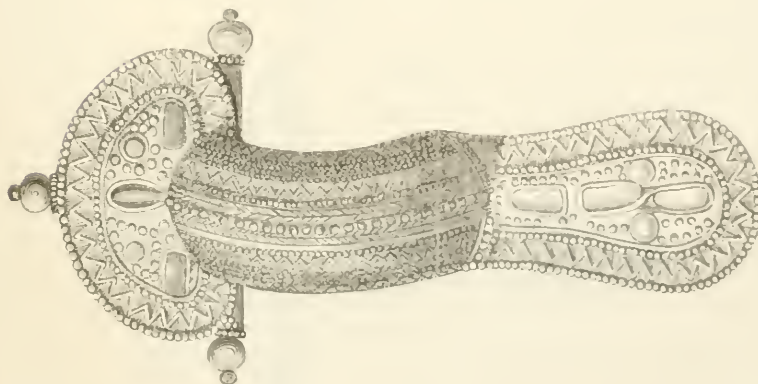
198.

200.

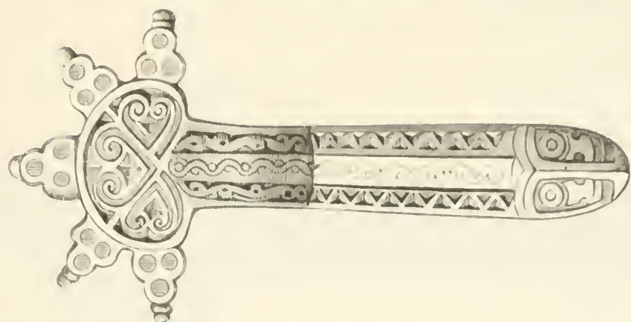

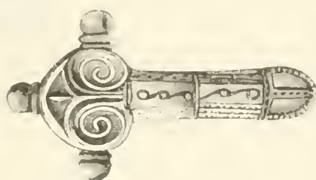
197.

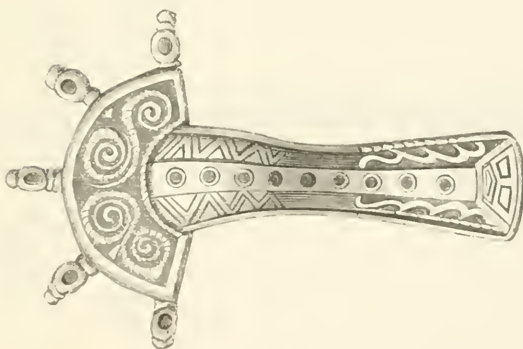

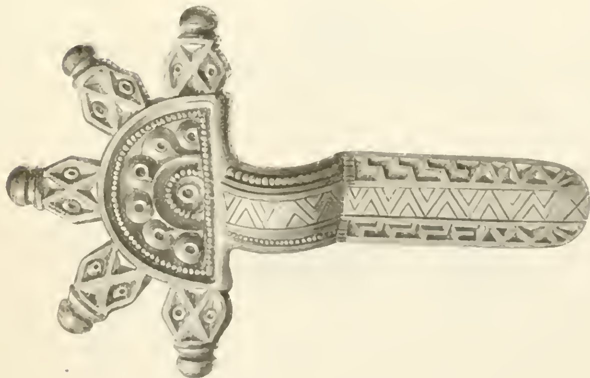
196.

Germanska spännen. Fjerde flocken. 4.

204.

203.

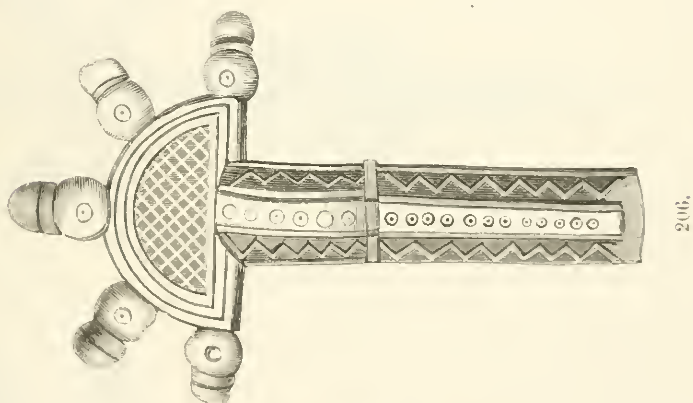

202.

201.

Germanska spännen. Fjerde flocken. 5.

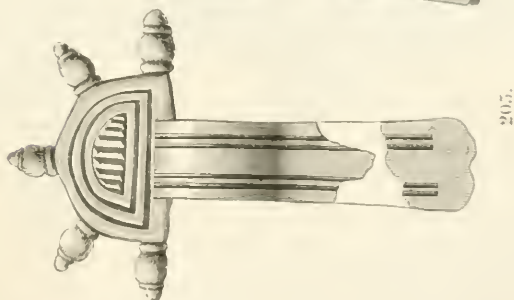

207.

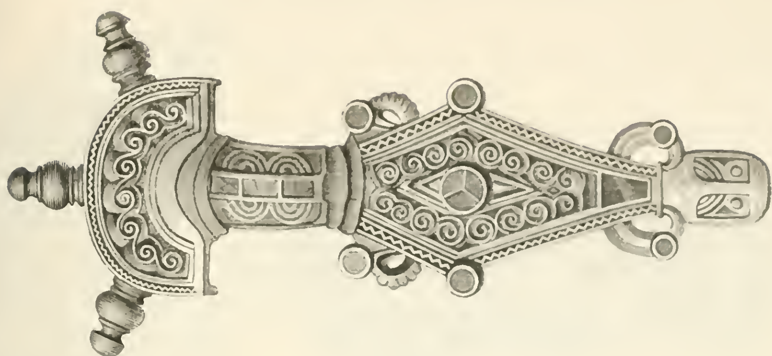
206.

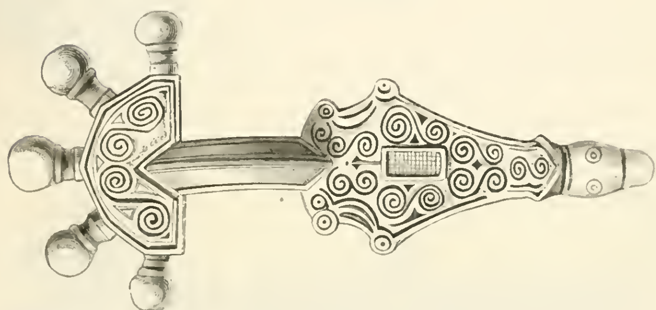

205.

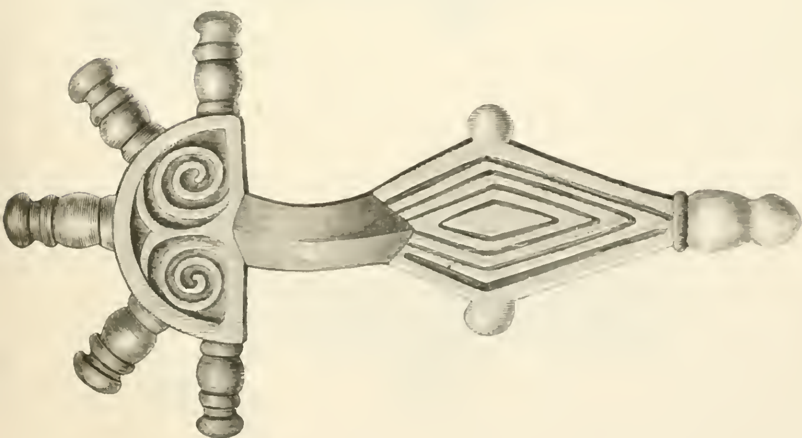
Germanska spännen. Fjerde flocken. 6.

210.

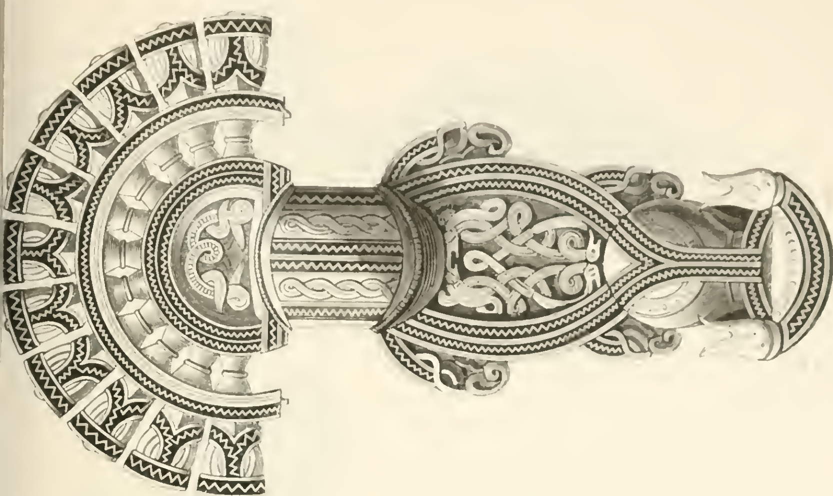

209.

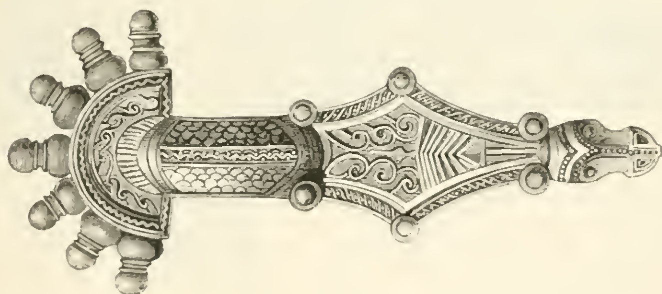

208.

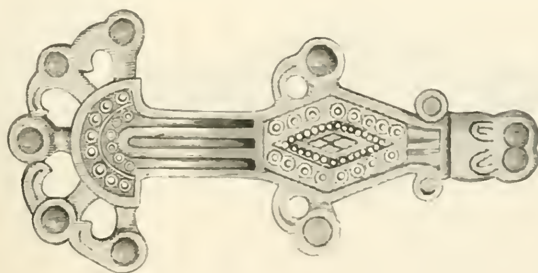
Germanska spännen. Fjerde flocken. 7.

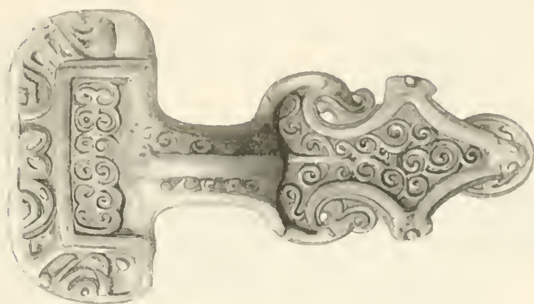
213.

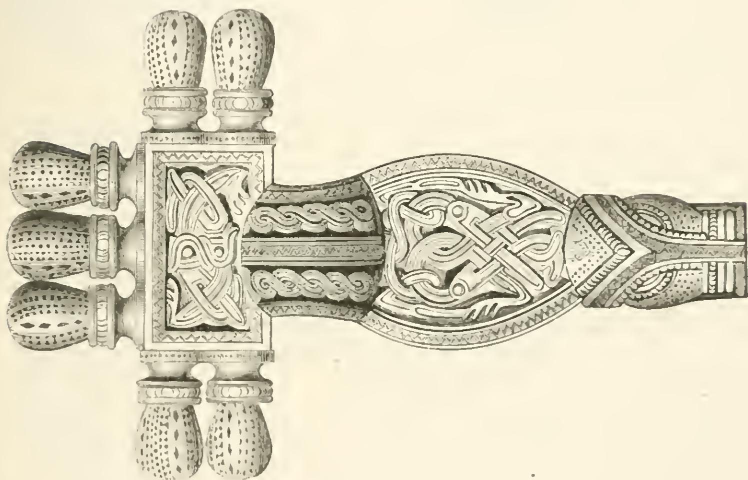
212.

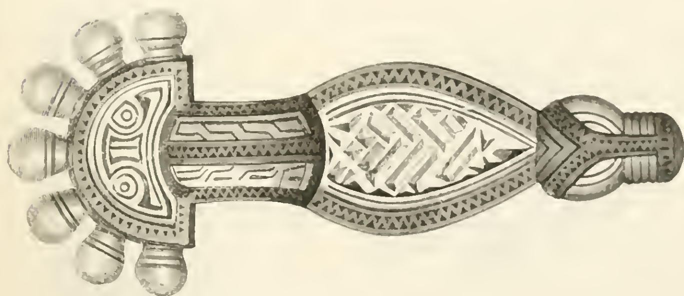
211.

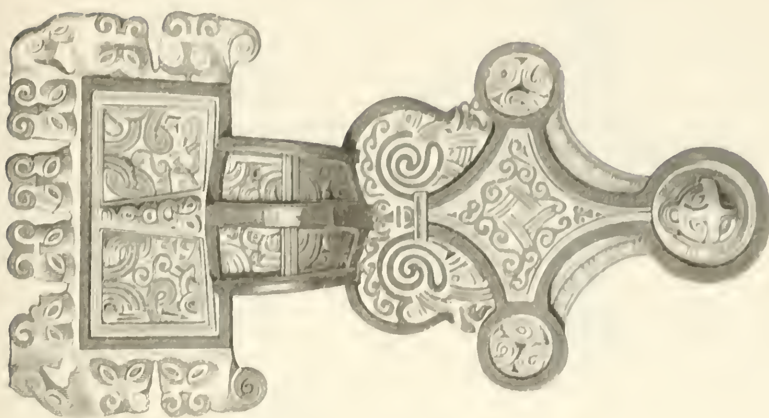
216.

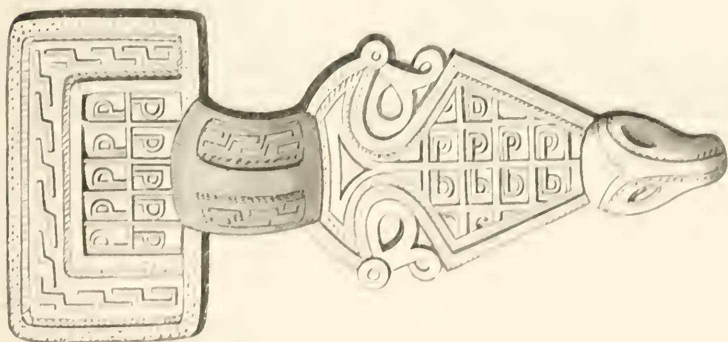
215.

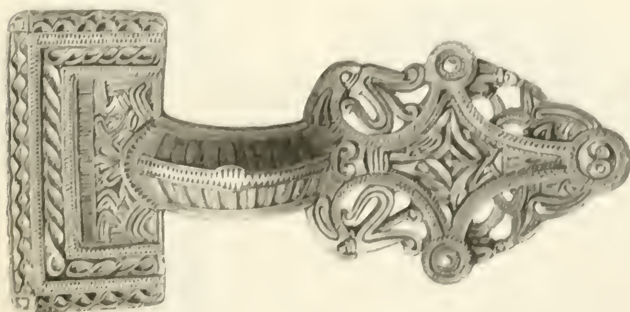
214.

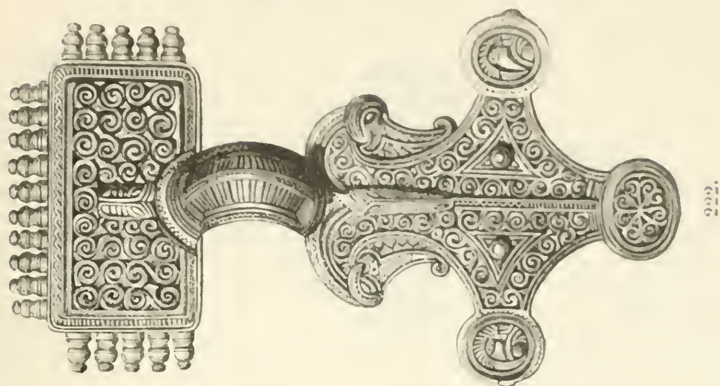
219

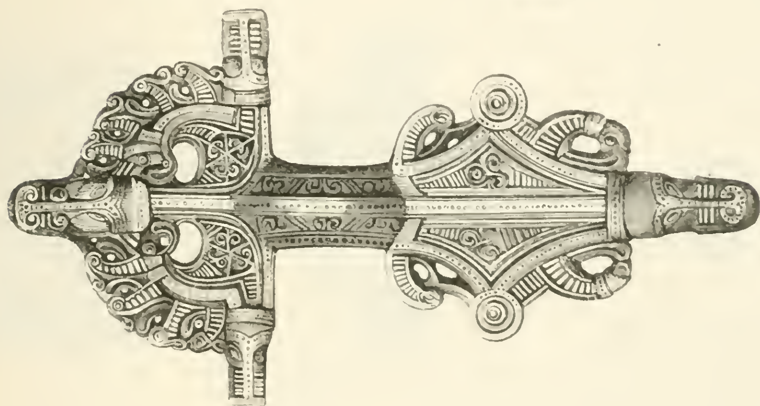
218

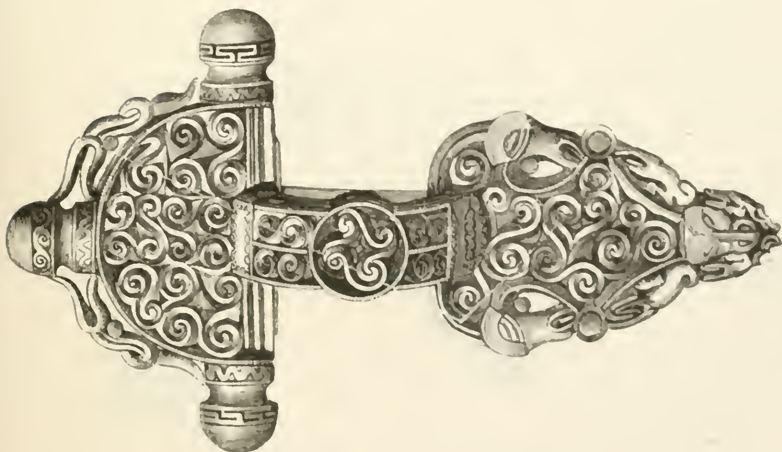
217

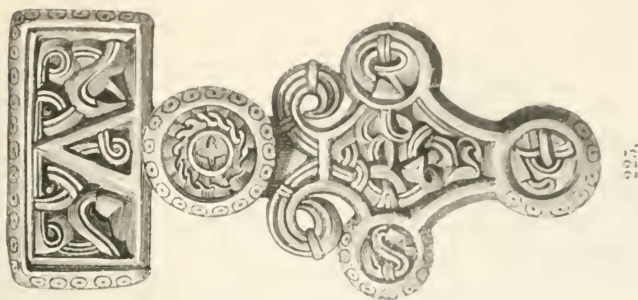
222.

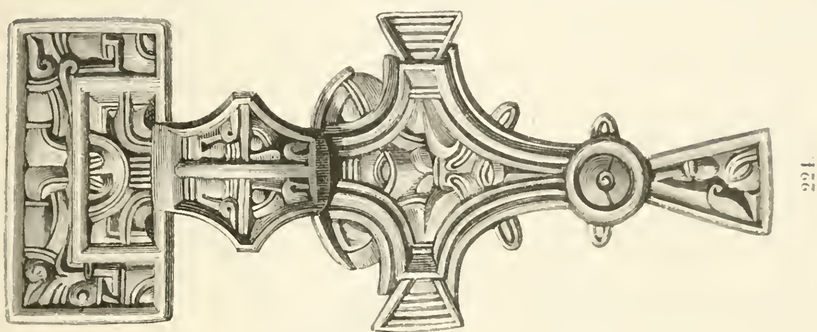
221.

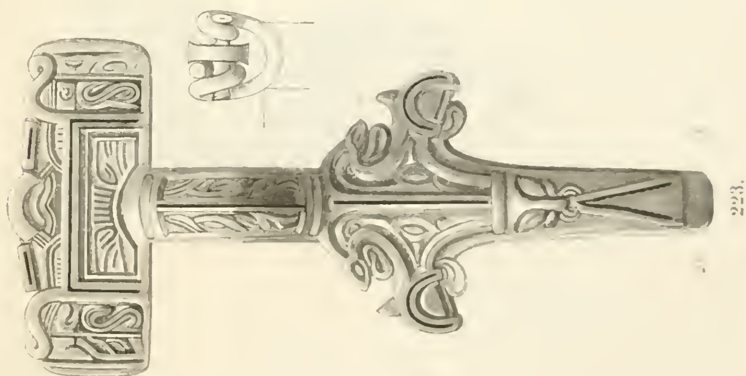
220.

225.

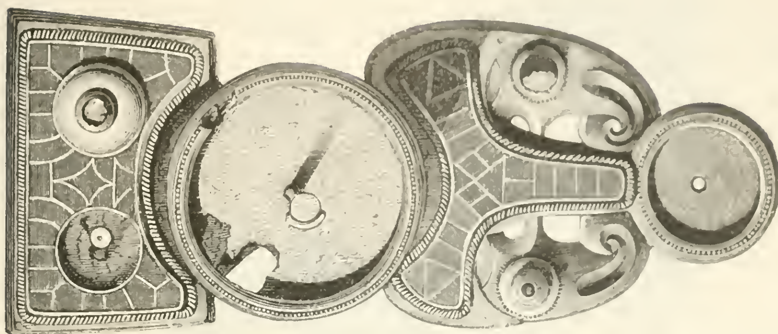

224.

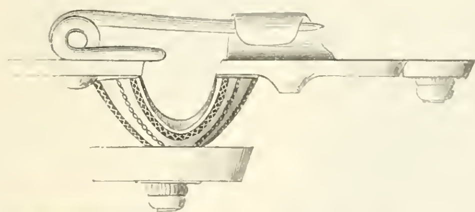

223.

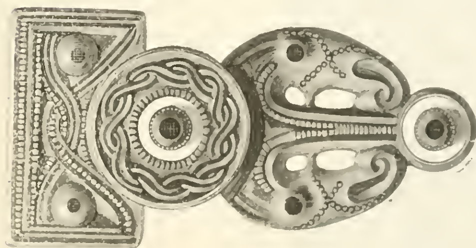
Germanska spännen. Fjerde flocken. 12.

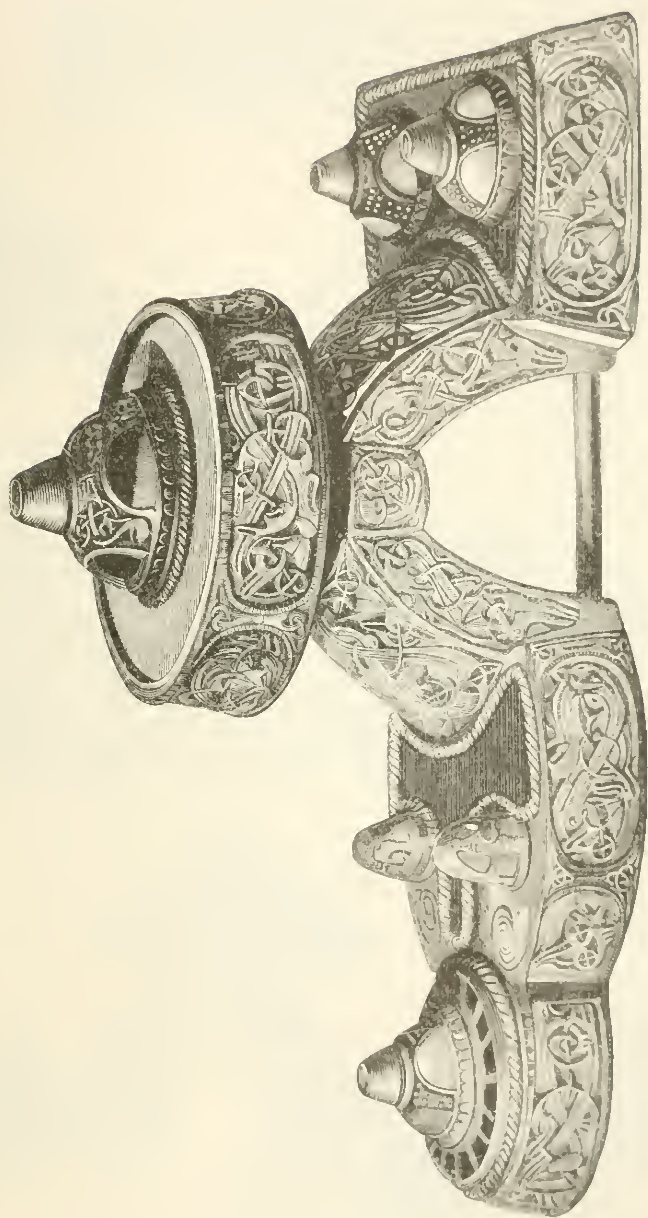

227.

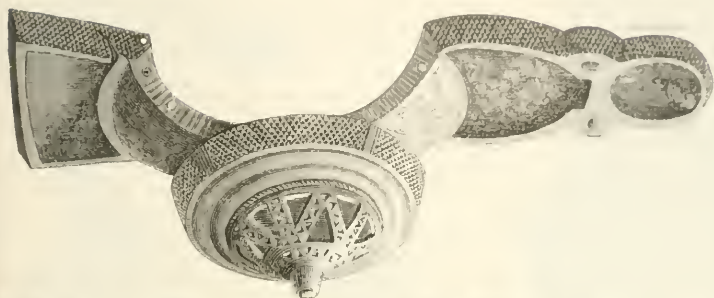
226.

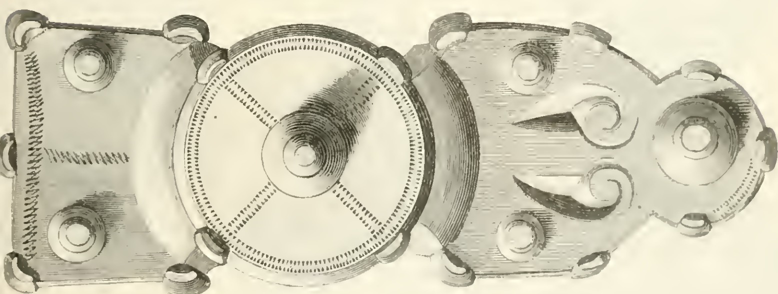

228.

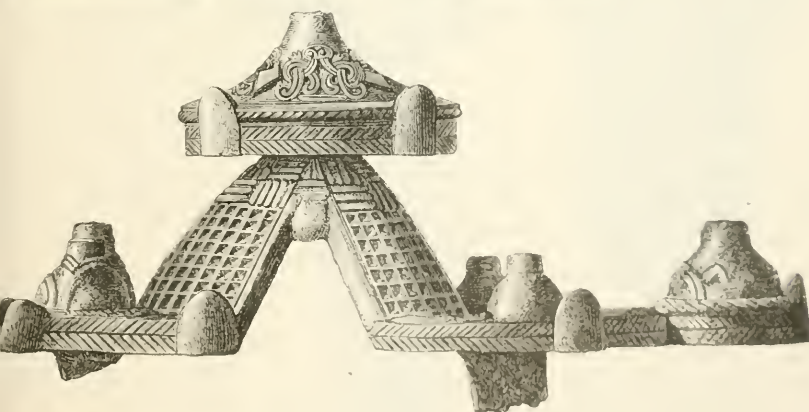

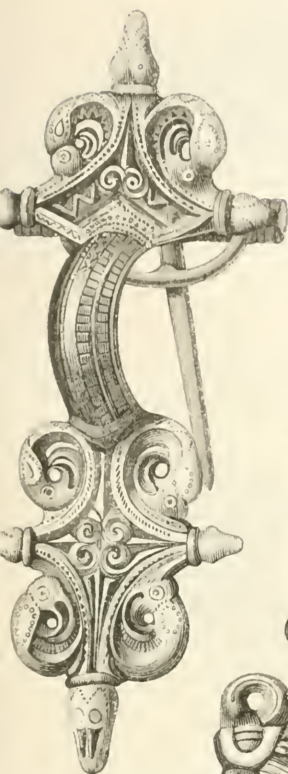
231.

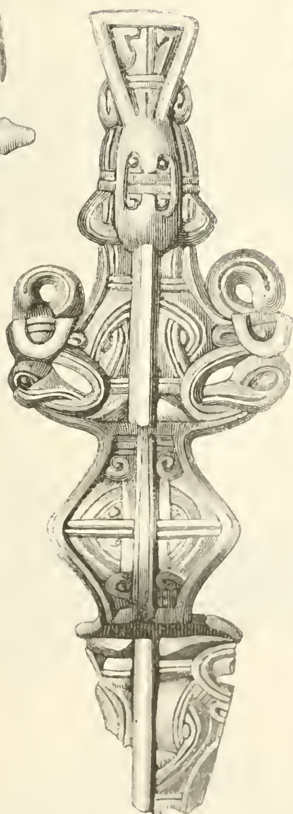
230.

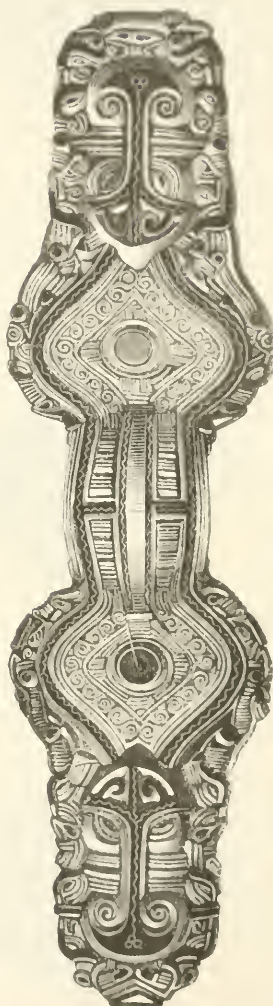
229.

232.

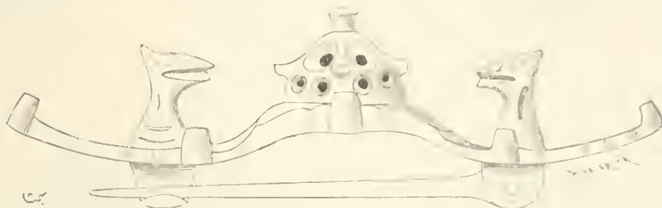

233.

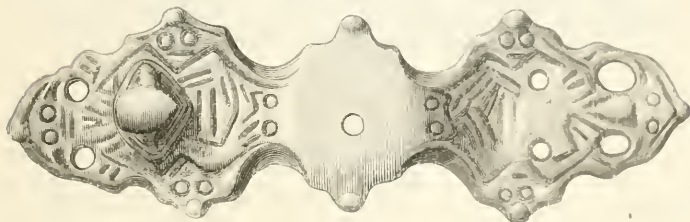

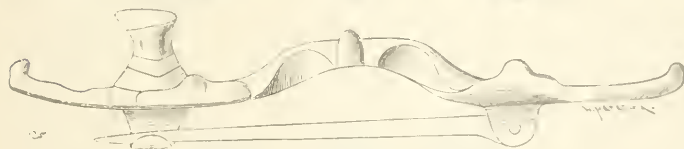
234.

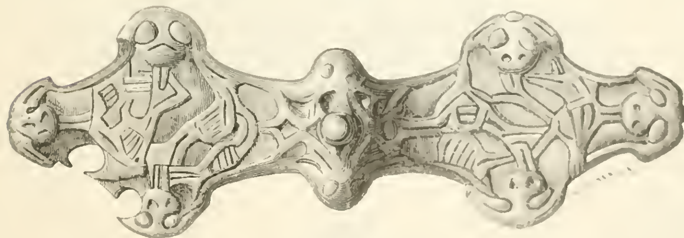

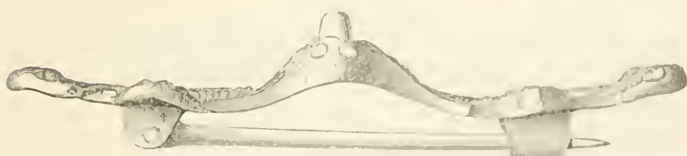
235.

236.

237.

Germanska spännen. Femte flocken 2.

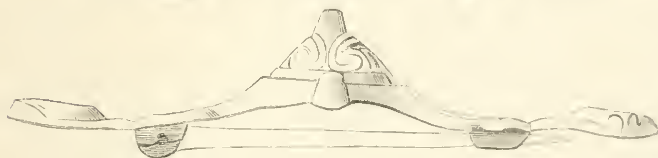

240 *a*.

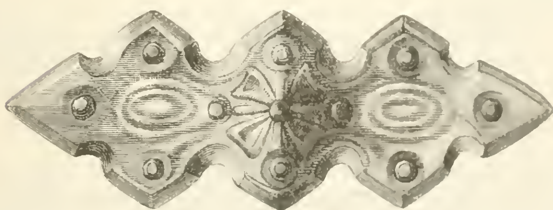

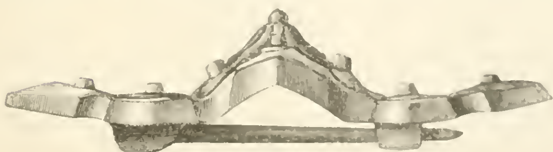
238.

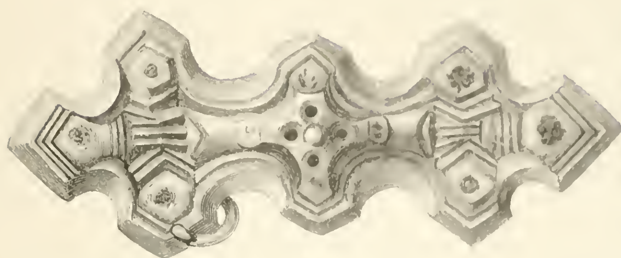

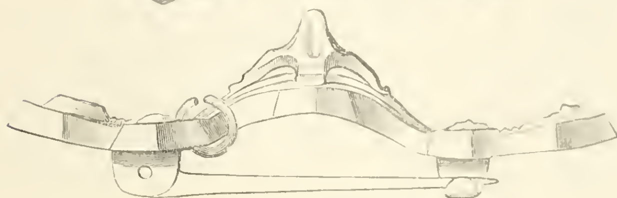
239.

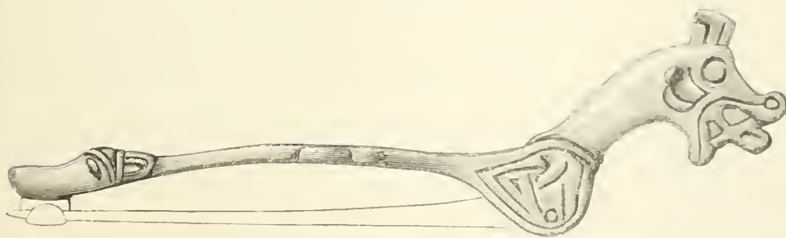
240.

241.

Tillägg.

242.

INNEHÅLL.

INNEHÅLL.

Denna tidskrift utgifves i häften af omkring 6 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart häfte: 1 Rdr.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri. 1872.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

FJERDE DELEN.

ANDRA HÄFTET.

- • -

Pris: 1 rdr.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Ant[illegible]vitets Akademiens Handlinga[illegible] 2[illegible] —1852.

—, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 rdr 50 öre; d[illegible] 2 (1861): 4 [illegible] del. 3 (1863): 4 rdr 50 öre; del. 4 (1864): [illegible] rdr: del. 5 (1867): 4 rdr; del. 6 (1869): 4 rdr.

Antiqvarisk Tidskrift för S[illegible]erige. Del. [illegible] (1863): 2 rdr; del. 2 (1869): 3 rdr; del. 3, h. 1. 2 (1870—72): 2 rdr 25 öre; del. 4, h. 1. 2 (1872—73): 2 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första årgången 1872; andra årgången 1873 (under utgifvande): pris för årgång: 2 rdr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

—, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 rdr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciae repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 rdr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 rdr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. 1. 1. 2. 1862—1867. Pris: 7 rdr 50 öre.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 1872. Pris: 40 öre.

Af Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad finnas i bokhandeln häftade exemplar af årgången 1872. Utom underrättelser från Akademiens sammankomster samt notiser om hvarjehanda arkeologiska nyheter och en fortgående litteratur öfversigt meddelas i denna årgång 44 större och mindre uppsatser, bland hvilka 6 behandla stenåldern, 1 bronsåldern, 11 jernåldern, 12 medeltiden och 2 nyare tid. Af de 85 figurerna komma på stenåldern 35, på bronsåldern 5, på jernåldern 33, på medeltiden 10, på nyare tid 2. Uppmärksamhet har äfven blifvit fästad vid mythologiska och numismatiska frågor.

I den nya årgången meddelas beskrifningar af märkligare fynd, t. ex. af Abbekås-fyndet (romerska fornsaker), af det nyligen inkomna fyndet från Kalmar län (1200-talets början), äfvensom skildring af vapendrägten under medeltiden, af drottning Dorotheas jagthorn m. m.

INNEHÅLL.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 6 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart häfte: 1 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1873 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset blir fortfarande 2 rdr, deri inberäknad afgiften till postverket. Prenumeration mottages i bokhandeln och på postkontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om försändning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

 Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Ivar Hæggströms boktryckeri, 1873.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

FJERDE DELEN.

TREDJE OCH FJERDE HÄFTENA.

Pris: 2 kronor.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr; del. 3 (1863): 4 kr 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr; del. 5 (1867): 4 kr; del. 6 (1869): 4 kr; del 7 (1876): 4 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr; del. 2 (1869): 3 kr; del. 3 (1870—73): 4 kr; del. 4, (1872—80): 4 kr; del. 5, h. 1—3 (1873—1878): 3 kr; del. 6, h. 1—2 (1880): 2 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872—1874, Andra bandet: årgångarne 1875—1877. Tredje bandet: årgångarne 1878—1880. Pris för årgångarne 1872—1877: 2 kr.; för följande årgångar 3 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 4 uppl. 1880 Pris: 75 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10.) 1873. Pris: 6 kr. Andra häftet. (Serien VI. pl. 1—10.) 1878. Pris: 6 kr.

INNEHÅLL.

De af de många träsnitten framkallade dryga kostnaderna hafva gjort det nödvändigt att fördröja utgifvandet af detta häfte, hvars text förelåg färdig i början af år 1873. Detta häfte innehåller allenast 9 ark, men som det första häftet likaledes innehöll 9 ark och det andra 8, består delen af tillsammans 26 ark. De till uppsatsen om spännena hörande plancherna böra sammanföras och bindas i delens slut.

 Se omslagets andra sida.

Stockholm. Ivar Hæggströms Boktryckeri, 1880.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00678 1211

